

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2020. október 23.

XX. évfolyam, 4. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Vén Zoltán grafikusművész alkotásaiból adunk válogatást.

A címlapon: Sámán

A hátlapon: Sámánfa

Támogatók:

Számunk szerkesztésében együttműködő partnerünk volt a Magyar Művészeti Akadémia.

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
. – Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Iancu Laura	Versek	5
Túri Gábor	Pesti srácok	6
Döbrentei Kornél	Nap-kapu	7
Borsányi Katinka	Versek	10
Szabó Ferenc SJ	Ember utáni Föld?	12
Hódi Sándor	Európa pszichózisa és a magyarság	14
Bencze Izabella	Időkapuszulák	18
Kondor Katalin	Izabella	27
Radnai István	Búcsú az illúzióktól	29
Botlik József	A magyarok és németek ellen elkövetett népirtás	30
Makkai Béla	Magyar–román érdekharmonizációs esélyek és törekvések (1829–1918)	45
Gutai István	A medve bőrire	51
Huszár Zoltán	Utószó	93
Mezey Katalin	Naplójegyzetek XI.	97
Diószegi György Antal	IV. Béla király második honalapításának egyetemes jelentősége	101
Gyémánt Richárd	A történelmi Torontál vármegye Módosi járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai	113
Stanyó Tóth Gizella	Történelem és magyarság	133
Szabó Frigyes	Ünnep	146
Tráser László	Cédulák XXVII.	152
Arató Antal	Vén Zoltán kisgrafikai kiállítása elé	155
Színes melléklet		161

E számunkban Vén Zoltán grafikusművész alkotásait mutatjuk be.

Oszlopos Simeon

Amikor a kedves

száz napig nem írt
 sokáig égő lámpánál aludtam
 és virrasztottam a Szíriában
 Ukrajnában meggyilkoltakért
 nehogy fehér inge
 vérrel virágozzék
 később sem havazott
 egy sóhajtással elmúlt a február
 döntenem kellett muskátli
 vagy petúnia fehér vagy
 zsoldár-lila és egyáltalán illik-e
 e gyötremhez a Hold ostyaudvara
 ott leszek-e én is ahol van
 miként a szél kit
 nem hívnak meg a lakomára
 arcomat rohasztja már a feledés
 de szerelmem ma is pergőtűz
 fagyálló árvácska

Amikor belepte a hó az utcát

még nem zártam be
 nem gyújtottam gyertyát vártam
 hogy talán két (vissza)altatás között
 részletesebben is megírhatom majd
 mivége ez a nagy-nagy csend
 köztem és közted
 már majdnem sötét van
 egy üres székbe megkapaszkodom
 mintha vendégre várnék
 a szavakat hívom
 öllelek addig is és féltelek
 úgy óvnálak a télben
 itt van ez a sál meleget
 igyál ilyenkor jobban kell
 figyelni ma még
 csak a tenyerem csupa seb de
 holnap kiderülhet
 a szívem szakadt meg

Jákob harca az angyallal

Pesti srácok

(*Ad notam: Avanti ragazzi di Buda... – a Lazio olasz futballcsapat himnusza*)

Előre igaz szívű srácok,
belerengjen a Föld, Budapest,
lehullik a csillag, a vásott,¹
birodalma beomlani kezd.

Hol az álmokat élni se hagyták,
idegen dicse volt diadal:
ó, lenne csak újra szabadság,
tiprott haza újra magyar.

Lobogónkra kitűzve Petőfi,
tömegnek előre mutat,
s az tűz közepette ledönti
csizmából a zsarnok urat.

Diadalteli, lázteli hat nap,
hat éjjel után hetedik:
állt ellene túlsúlyú hadnak
a forradalom – s leverik.

Tör tankon előre a muszka,
letipor, beleroppan a csont.
Közönyöd tettető, te se tudsz ma,
Európa, segíteni, mondd?

Anyám sose tudja, ígérd meg:
nyakamon feszesült a kötél.
Én, bujdokoló, hazatérek
– hadd higgye –, ha múlik a tél.

Börtönben a nép java senyved.
Ki hont ad el, undorító.
Elmenni! Ne látni e szennyet!
Árnyát veti ránk a bitó.

Eszelősen akasztat az álnok,
hisz a tűz az a szemben is ég.
Bitókból a sorfalak állnak:
Nem szégyen ez, emberiség?

Ha nyakunkon is ördögi horda,
majd jön tavasz, újul a harc.
Sorakozz, fiatal, csatasorba,
és zúgjon a, zengjen a mars.

Elhulltak a nyíltszívű srácok,
a vértanúságuk üzen:
ledobva a csillag, a vásott,
már nem kel a nap keleten.

Ha van szíved, ó, Európa,
fölríva a példa, vigyázz:
vérük kiömlött, de azóta
mi szent ez a szó: pesti srác.

¹ Wass Albert: *Elvászik a veres csillag*

Nap-kapu*

Szervátiusz Tibor síremlékének avatására

Mily messze a közel, s olykor mily közel a távol! Az Óperenciás-tengeren, az üveghegyeken, ahol a griffmadár fészkel, s a Turul, még azon is túl, ahol a fehér táltos mén nyargalása s az űzött Csodaszarvas irama még egyritmusú volt a magyar idővel, ott, a Nap-kapu másik oldalán lakozik immár Szervátiusz Tibor. Az Isten jobbjára mellől figyeli tetteinket, nem ítél, de szigorú hallgatása súlyos mondanivaló, üzenetes, néma kinyilatkoztatás: tehetség és jellemszilárdság egységéből lehet az a fundamentum, amelyre a megmaradást szolgálni képes, megtartó nemzeterő felépíthető. Mint a kevesek egyikében, Tibor személyiségében ez a szándék áthatóan megnyilvánul.

Nehéz felszárnyalni a Nap-kapun túlra, főként a mi lelkületünkkel. A föl-földobott kő visszahullása és a newtoni alma földre huppanása között micsoda a különbség! Állítólag az elv ugyanaz, noha mégsem. Tény, sem a fák – éljenek bár a Hargitán –, hacsak műremekké nem válnak a Szervátiuszok keze alatt, sem a síremlékek nem érnek az égig, kivéve tán a fohászt. Honnan ez a nehézségi erő? Teli van a lelkünk sírkeresztekkel, temetőkkal, életellenes döntések robotos elviselésével. Tibor rendületlenül, önkínzóan is küszködve kapaszkodott a Nap-kapu felé, gyakori, nagy földi virradásokkal. S amikor végleg ráesteledett, megállás nélkül lépdelt tovább Csaba királyfi csillagösvényén. Azok nyomában, akiket megmintázott mészkből, andezitből, rézből, fából, vasból – Petőfi, Dózsa, Bartók, Ady, Móricz, Szabó Dezső, Nagy és Németh László, és még tágul a kör, mindazok, akik közel állnak hozzá tehetségben, jellemerőben, s akik ideállá, idollá hatalmasodtak a magyarság szemében. „Konstrukcióin a puszta anyag is jelentést hordozóvá, antropomorf szimbólummá válik... Szervátiusz Tibor szobrai nem puszta térbeli képződmények, »műtárgyak«, hanem egy-egy rituális szertartás szerves részei, illetve szervező erői... A művek

címei is erre utalnak: Könnyek oszlopa, Napis-ten ébredése, Dózsa kivégzése, Madéfalvi veszedelem, Petőfi halála... Nemcsak a Trianon című szoborkompozíciójából, hanem valamenyny alkotásából drámai erő sugárzik...” – vallja a Szidiropulosz Archimedes – a leggörögöb magyar s a legmagyarabb görög – vezette Trianoni Szemle periodikában a Tibor haláláról megemlékező szerkesztőségi cikk írója.

Nem vagyok képzőművész-kritikus, sem taktikus mérlegelő, igyekszem az alkotást átengedni magamon, hadd tud, katartikus erővel, mint Beethoven V. szimfóniája akár. Nem úgy boncolom, mint a „vált fülűek”, akik bizony gyakran nagyon is süketek a hallásra, a látásra, soha nem tudni, pénzen megvásárolt műértők-e. Az utóbbi száz év kétkedővé tett, hiszen a médiahatalom „jóváltából” is minden a visszájára fordul, Kant forogna a sírjában, mert összekeverték a jót a rosszal, megzavarták azt az ősi – velünk született – értékmérőt, amely segített eligazodni, mi a természetes és mi a természetellenes. A Nap-kapu fényessége igyekszik eloszlatni a végzetes homályt. Lássuk be szomorúan, kevesen vannak azok, akik képesek felnőni e ragyogáshoz. Akik ma itt összegyűltek, kivételek: zsigereikben felismerik a titáni erőt, amely a Szervátiusz-szobrokról, -magatartásból árad. Magával sodró bőséggel. Nehéz a Nap-kapun túlra emelkedni. Súlyos a lelkünk, emlékektől, emlékművektől súlyos, több mint ezer éve belülről is hordjuk – és még vagyunk! Ez a csoda segít-e? Kéne! De ne tagadjuk, fáj, nagyon fáj a Házsongárdi vagy az úzvölgyi és más sírkertek nemzeti lelket pusztító szétdúlása, kifosztása. Különös a magyar idő, nekünk úgy tűnhet, hosszabban állapodik meg a nullponton az inga. Mintha béna volna kilendülni, kivéve az utóbbi tíz esztendőt, amely végre termékenynek bizonyul, hála a nagy lángelméjű politikusoknak és az olyan felzaklató művészek-

nek, mint Makovecz, Szervátiusz. Tibor 1930-ban született, Trianonra tíz évvel. Édesatyjának, a szintén zseniális Szervátiusz Jenőnek az intencióival ellátva igyekezett a történelmi idő és a művészeti idő szabta korlátokat szétörni, a magyarság karámfait világszinten szétfeszíteni, mint tette egykor például Bolyai. Magyarországról sok mindent meg lehet nyerni, csak hit kell hozzá! Amikor „bejöttünk” Vereckénél, még nem tudhattuk, hogy ez valójában a Fájdalom kapuja, azon kell először áttálmenni. Majd újabb következmény-stációk következnek. Mindmáig! Ez a magyar sors, tán ez az Isten szándéka, hogy ilyen legyen, de természet- és életellenes volna belenyugodni, már az erre való szándék hírelése és hirdetése is. Új „divat”: a legfelső szinten is kampányolás a szétszakított magyarság ellen. Áll az idő, úgy tűnik, el- és állva hagytak minket, előkészítve egy végzetes zuhanáshoz. Ez nem történt meg, csak majdnem. Néha nüanszokon csúszik el a történelem. Akadnak, akik megélnék belőle. Hát higgyetek nekik! Én nem! Tibor egész életét, sőt halálát is megszabta Trianon története. Élete és halála folyamatos egység, nem szakaszolható múltra, jelenre, jövőre. Ő Van! „Vansága” feltartóztatlan, hogy mennyire? Bakay Kornél régészprofesszor úr mondta, László Gyula egyetlen élő tanítványa, Szervátiusz Tibor 80. születésnapján: „Szervátiusz Tibor nagyon jól tudja, hogy nekünk, magyaroknak hatalmas közünk van az egyetemes múlthoz, de az ősi génjeinkben szunnyadó erőt ki kell szabadítani az ördögien gonosz rabságból. Elénk varázsolja a Napistent, az Ister-párt, a Boldogasszonyt, az Életfát, a Turult, Attilát, Árpádot, Szent Istvánt, Szent Lászlót. A Magyar Oltár előtt a hitehagyott is megtér. A magyar őstörténet tiszta forrásait, a hivatalos megtévesztők által kicsúfolt, kigúnyolt hun hagyományt tette művészete középpontjába, amelyet szóval, képpel, hanggal kell felidézünk és ápolunk szakadatlan.” Teszem hozzá, a megszakadásig. Kell ennél több, nem mond ez eleget? Tibor számunkra világméretű talentum, mint ahogy Bolyai is. Miattuk is érthető, hogy két lábra állt az emberiség, felegyenesedett. Hátha ráébred magára!

Valószínű, hogy a szikla megkerülhetetlen. Sziszüphosz a tanú rá, hogy visszagördül. Vagy mégsem így egészen? Elvégre sziklából, a sorsból Szent László viszont éltető vizet fakasztott.

„Csak tiszta forrásból.” A sziklát le kell győzni! Talán egy medvét könnyebb. Minden megállapodottság alatt, fölött tektonikus mozgás munkál. Bár egy másik műfajú, szintén Erdélyből jött hegynyűvő, Eröss Zsolt élete és halála egy másfajta megközelítésről szól, noha a szikla kikerülhetetlen. Tibornak is. Ő nem megmássza a követ, inkább beléhatol, szellemiségével belakja, szerinte abban belül rejtekezik a csúcs, az a többlet, amelyért a sziklát feleslegeitől megfosztani érdemes... És olykor megtartani. Ez a kettősség jellemzi a Mestert. A visszagördülő sziklának útját állani és kifaragni. Valószínű ez az emberiség utolsó, hiteles híradása önmagáról. És maradjunk az utolsó kőnél, a zárkőnél, a Kőrösi Csomát hordozó rodéziai gránitnál, sose lehetett belőle semmi. Már csak azért sem, mert Tibor semmikkel és senkikkel nemigen barátkozott. Volt egy álma, hogy megmintázza lelki társát, Kőrösi Csoma Sándort, de a középszer és a kicsinyes irigység – neves pályatársak is szerepelnek a sorban – elorozták előle azt a parcellát Budapesten, ahol felállíthatta volna a szobrot. Ez összetörte, nemcsak a pályatársi árulás, azon se lehet könnyen túljutni, hanem az egész akkori kultúrpolitika. Emlékezzünk, az idő tájt Makovecz sem építhetett a fővárosban templomot! Egyszer többször jártam Tibornál, az emlék felejthetetlen, ez a már említett háromméteres rodéziai gránit, amelyet kikísérésemkor ott láttam az ajtója mellett. A követ rendre megsimogatta. Majd odaszólt: Hallod, benne kering Kőrösi szelleme? Igen, hallom. És hallani is fogom! Nem udvariasságból, életigenlésből. Nap-kapu, amelyet az ihlető, Klára asszony lényé ragyog be. A jelen idő a múltból, az álságos hernyóbábból kibontakozó, szárnyaló pillangó. Némely csalfa mozzanatát szerencsére Tibor már nem érthette meg. Ha igen, hamarabb hal meg. Ilyen például most Lenin elvtárs szobrának felállítása – fején legendás, simléderes sapkával – Németországban 2020-ban! Az alatta meghúzódó tömör sötétséget miféle Nap-kapu-remény világosíthatná meg, a síremléket megalkotó Kontur András szobrászművész hány lyukat fúrhatna még a gránitba?

És megnyugtató-e a boldog vég? No, nem lesz vígságban bővelkedő happy end! Miazmás mocsárrá züllesztik a földet exkluzív bűnöző körök. Sajnos, a Fennvaló egyetemes büntetést

szab ki, simán odaáldoz kilencvenkilenc ártatlant egyetlen megmenthetetlen bűnösért.

A kivételes talentumú szobrászművész, Szervátiusz Tibor síremlékének avatása azt is bizonyítja, csak az hal meg valójában, akire nem emlékeznek, vagy nincs miért emlékezni rá. Kivált egy efféle amnéziás országban, ahol dívik az önvédelmi feledés, önfeladás, és a tegnapi te-

hetséggyilkosok mára a prédát dicsőítő falkában büntetlenül ugyanúgy tolonghatnak az élet napos oldalán, mint egykoron! Ebben az országban emlékeztetni kell, kötelesség- és szeretet-tudat. Ilyen értelemben Szervátiusz Tibor nem hal meg soha, a „jövő kövén fog kicsírázni!” Mindig!

2020. július

Fotó: Szigetváry Zsolt (MTI)

A Nap-kapu emlékmű

Fotó: Szervátiusz Klára

A síremlék alkotója: Kontur András szobrászművész

* Szűk körű ünnepségen avatták fel Szervátiusz Tibor (1930–2018) szobrászművésznak, a nemzet művészeének síremlékét 2020. július 26-án, a művész 90. születésnapján Budapesten, a Fiumei Úti Nemzeti Sírkert művészpárcellájában. Ott olvasta fel Döbrentei Kornél avatóbeszédét.

Koronavírus

(Amikor egy hét alatt 7400 hivatalosan jegyzett színházi előadás maradt el)

Lehullt a függöny,
a színészek csüngenek,
mint a fényétől fosztott
nagycsillár,
ami a kihalt nézőtér felett
uralkodik csendben,
és lebeg a közönség,
elfásultan játssza
a pánikba esettek szerepét
az üres pultok között.

2020. 03. 23.

Eredeti olasz vátozat: 2020. 03. 07.

Készül már

(Az északolasz dráma lassan tetőfokára hág)

Görcsbe rándult ezüst tűk kaparják
a magasban ülő, mélykék tengert,
mely elnézni látszik a táj felett,
szórakozottan az isteni amnéziától,
tán elfeledte aggódva rángó fiait,
akiket mint az éjjel a szilvafát,
fénytelen félelem fojtogat.

Sivár a kórus, merev sikolyok
törnek fel a vonagló tüdőkből,
a kopár fának csontos ujjai
bűnbe gémberevedve karcollják
a bezártnak látszó eget,
pedig az ég, bár ingerült,
hallja a hívó hangokat,

és készül már, hogy lassan
rügyeket bontson, s ha belőlük
elfelejtett, új virág szakad,
elborítja a szilvafát a remény.

2020. 03. 17.

Eredeti olasz változat: 2020. 03. 16.

Koronavírus 2.

(Amikor Bergamóban a temetkezési vállalatoknak, az éjjel-nappal dolgozó krematóriumnak és a temetőnek már nincs kapacitása a tömegével elhalálozókka foglalkozni, és a hadsereg más városokba szállítja a halottakat)

Katonai kamionok,
mint tevekaraván,
viszik sorban
a fűrtökben hulló,
elszáradt életeket,
melyeket hörgésbe
fojtott az örök némaság.

Szomorú konvoj
gyászmenete
hordja a halottakat
egy mohó fétis
áldozati oltárára.

Fáradtan peregnek
Bergamo utcáin
a kórusban mormolt
rózsafüzér sötét szemei,
őrzik a holtak testét,
melyek hang nélkül
fújják a riadót
az itt maradtaknak.

2020. 03. 23.

Eredeti olasz változat: 2020. 03. 19.

S. L. 49 éves volt

Védtelen test ring a Piavén;
a folyó falánk öle
vértől volt nedves
esztelen csaták
során.

Egy nő lebeg, könnyű levél,
messze a vad hazától
egybefonja a vízzel
a kaukázusi emlék
varázsa.

Hajnali hullámok a torkolatig
himbálják: az lett a sápadt,
hold tépte ápolónő
halált hozó, hideg
bölcsője.

Elnyugszik a nagyra nőtt félelem;
az angyal fehér köpenyben,
erős kézzel, mosolyogva
vitte a balzsamot
a szenvedőknek,

de szenvedő lett ő is, rázta a láz
a lelkét, és köhögött talán.
Lehullott egy csillag,
vízben hunyt ki
a fénye.

2020. 03. 26.

Eredeti olasz változat: 2020. 03. 20.

Covid ante portas

Ember utáni Föld?

Saját halálom...

„Saját halálát add meg, Istenem,
mindenkinek, azt, mi létében érik,
amelyben vágy volt, ínség s értelem.”

(R. M. Rilke, Nemes Nagy Ágnes ford.)

Saját halálom még ismeretlen
életem-halálom együtt érelem
létem rögzítve Tér-Idő kerettel
tőlem függ a tartalom s az értelem.

A költő szava legyen most intelem
hogy végre komolyan vegyem:
életem-halálom mindig együtt jár
sőt fogyó Időmből hízik a halál.

Nem a vak Sors homokórája
szabja meg a peregve illó Időt
hisz Te Uram a Kezdetek előtt
napjaim számát eleve kimérted

Saját halálom add meg Uram nekem
Te vagy a Forrás és Te a Tenger!
Tőled jöttem s majd Beléd veszítem
az élet-halál együtttest – amivé lettem.

(2020. március 23.)

E napokban az interneten pásztázva apokaliptikus képek tárulnak elénk: a koronavírus világméretű elterjedésével a világvárosok kihalt utcáinak látványára bevillan a rémisztő hipotézis: Talán csak pár percre vagyunk éjfélről, azaz a globális apokalipszistól.¹

A *Végítélet vagy Ítéletnap Óráját* 1947-ben hozta létre az atomfegyverek miatt aggódó tudósok csoportja (*Bulletin of the Atomic Scientists*). Mára az óra állását nemcsak a nukleáris veszély, hanem a klímaváltozás, a biotechnológiai és mesterséges intelligencia változásai is módosítják. Eddig az óra 1953-ban állt legközelebb éjfélhez, akkor két perc választotta el a világot a végtől. Ugyanis ekkor döntött úgy az amerikai hadsereg, hogy hozzáadja arzenáljához a hidrogénbombát.

De most úgy tűnik, a nukleáris veszély mellett váratlan vész fenyegeti az emberiséget: egy láthatatlan kis vírus kezdi rettegésben tartani az egész világot, és megszegyeníti a magukat a világ urainak képzelő hatalmasokat, akik a tudomány csodás fejlődését a pusztításra használják.

Most a házi karanténban – eszmélődve-imádkozva – eszembe ötlük *Pascal* egy gondolata: „Képzeld el az utolsó gondolkodó lény elmélkedését bolygónk utolsó estéjén.” Ehhez fűzött megrázóan szép eszmélődést a világháború másnapján René Grousset orientalista a *Történelem mérlege* c. műve végén:²

„A történelem-előtti kor fejlődésének néma drámája, amelyről csak elszórt csonttörmelékek tanúskodnak, aztán ennek folytatása, az emberi fejlődés drámája annyi jajkiáltáson, könny- és vérözönön keresztül, az élővilágnak a kálváriája még csak érthető, ha mindez azért volt, hogy az ember-istenhez vezessen. De ha annyi halálküzdelem végén valójában csak a sír vár az emberiségre? Akkor az utolsó ember az emberiség utolsó estéjén, a feltámadás reménye nélkül állva, a történelem legtragikusabb kiáltását ismételné meg: *Eli, Eli, lamma szabaktani!* Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?!

Mi (hívő) keresztények tudjuk, hogy erre a kiáltásra milyen feleletet adott az Örökkévaló. Mi

¹ <http://24.hu/kulfold/2017/01/26/percekre-vagyunk-az-atomfelhos-vilagvegetol/>

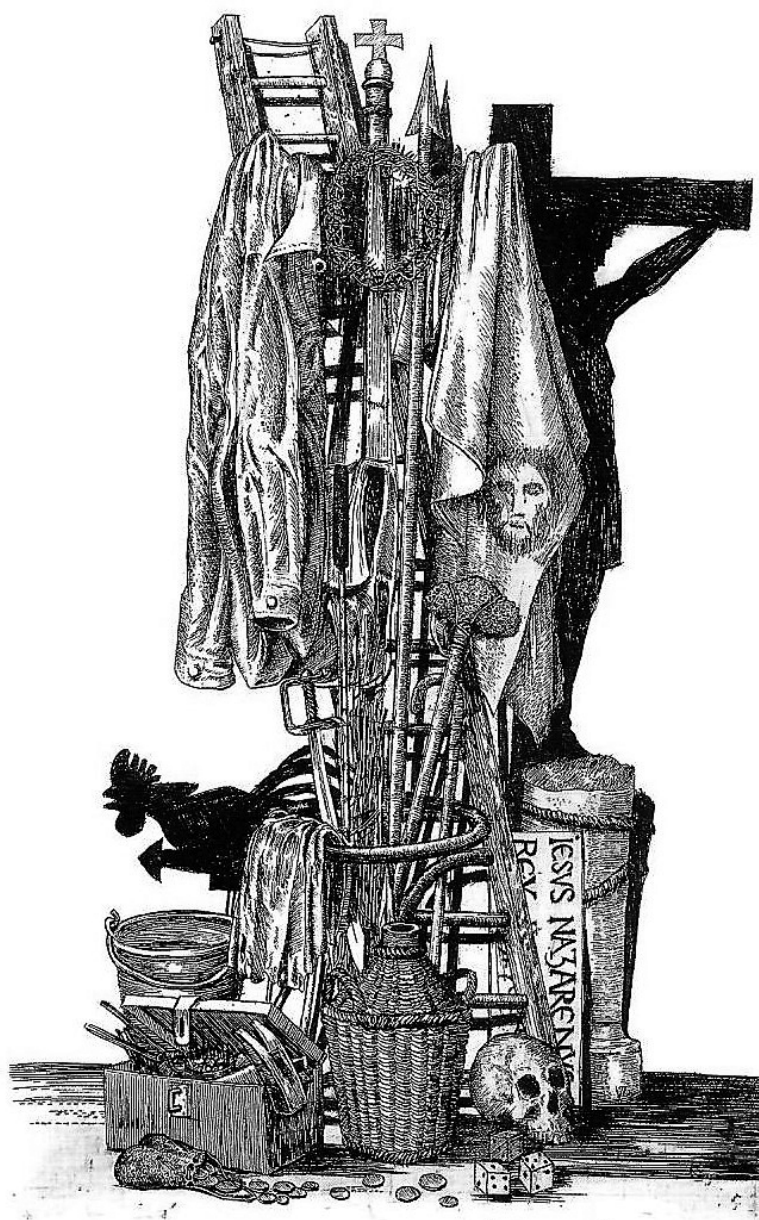
² René Grousset: *Bilan de l'Histoire*. 1946, 306. – Első könyvem (*Világnézetek harca*. Mai írók és gondolkodók, Louvain, 1965) záróreflexiójában idéztem.

tudjuk, hogy az Istenember vértanúhalálának az az értelme, hogy az egész megváltott emberiséget odavigye önmagával az Atya jobbára. Mi tudjuk, hogy a keresztény megoldáson kívül, a spiritualista megoldáson kívül nincs más elfogadható megoldás az értelem és a szív számára.

Ha a világ csak az lenne, aminek a materialista természettudósok, és az ateista gondolkodók állítják, akkor értelmetlenség az észnek és fellá-

zítja a szívet. E borzalmas ürességgel szemben a kereszténység képviseli ma a szellem védelmét. És e küldetése a hajótörésben – amely minden remény nélkül lenne, ha a (Krisztus halálát és feltámadását hirdető) kereszténység nem lenne jelen – küldetése üdvösséghezóbb, mint valaha is volt.”

O Crux, ave, spes unica! Üdvözlégy, Kereszt, egyetlen reményünk!

Arma Christi

Európa pszichózisa és a magyarság

Trianon 100 éve

100 éve, hogy aláírták a trianoni békeszerződést („az erőszak békéjét”¹), ami szétszakította Magyarországot, kifosztotta területét, javait, embereit, családok millióit taszította idegen hatalom alá. A magyarságot lelkileg megalázták, olyan óriási csorbát szenvedett, amelyet talán soha nem lesz képes kiheverni. Az, amit először fegyverrel, majd papírokkal elvettek tőle, immár száz éve meghatározza nemcsak a magyarság egész szellemi, lelki életét, hanem a vele együtt élő népek: a német, ruszin, szlovák, szerb, zsidó, cigány, örmény, orosz, ukrán, horvát, albán, szlovén, bosnyák nép tudatát és jövőjét is. Az a szánalmas kísérlet, amellyel száz év után ma leplezni próbálják a bajt – immár az európai országok és népek helyzetét, amelyeknek/akiknek más a nyelvük, a vallásuk, a pénzük, az iskolarendszerük, a lelki alkatuk, a szokásaik és törvényeik –, nem jelent mást, mint a maradék nemzeti erők „demokratikus” úton való felszámolását. Trianon üzenet a mai gondolkodóhoz, hogy a pénz hatalom szemében nem létezik nemzet, nemzeti tudomány, hiába próbálja szolgálni a tudás a nemzetközi érdekeket, a legalapvetőbb elemét az emberi haladásnak. A globalizmus reménytelenül igyekszik tagadni az együttélési formákat, ebből származik politikai arroganciája, keménysége, konok értetlensége.

Az egykori nyertesek a történelmet meghamisítva ma is néma alázatra, valójában gyűlölködésre és kirekesztésre buzdítanak. A vesztesek pedig rendületlenül várakoznak az igazságtétel órájára. Ideje lenne Trianonnal kapcsolatban a folyamatosan gerjesztett és terjesztett hazugságépítményt szétfűzni.

Ki tehet arról, hogy ilyen a magyarok sorsa? A világ a sátán világa, ahol a becsületért bitó, az árulásért hatalom jár. Noha Trianonban az utódállamok kötelezték magukat arra, hogy a gyara-

podó szomszédos – valójában új – államok minden lakójának szólási és állampolgársági, nyelvi, faji, vallási különbség nélküli életet és a szabadság teljes és tökéletes védelmét biztosítják, a Szövetséges és Társult Hatalmak által Ausztriával és Magyarországgal kötött (vagy kötendő) szerződésekben ez pusztán írott malaszt maradt. A rendelkezésekben külön hangsúlyt kap, hogy a kisebbségek méltányos részt kapjanak az állami bevételek (közvagyon) élvezetéből és felhasználásából. Természetesen szó sem volt a „szavatolt” jogok megadásáról, ellenkezőleg, a megszálló hatalmak folytatták a magyarság kifosztását és elűldözését. A sokszor csak egy szál ruhában érkező menekültek nagy terheket róttak a kifosztott, megcsonkított országra, s ez mind a mai napig zajlik, százezerszámmra tűntek és tűnnek el a magyarok, és szűnnek meg nemzeti, politikai és vallási közösség lenni.

Semmissé váló álmok

30 évvel ezelőtt az úgynevezett „rendszer-váltással” megváltozott a világ, a kommunista diktatúra megszűnt, az utódállamok szétestek, semmissé váltak azok az álmok, amelyek az „egységesülő Európához” kötődtek. A „népi demokráciák” eltűntek, de a trianoni pszichózis itt maradt velünk. Európa „egyesítése” csak súlyosbította a helyzetünket. A rendszerváltással a pénz hatalmak nemcsak mindenkitől mindent elvettek, de maradék közösségeiktől, felemás nemzeti identitásuktól is megfosztották a népeket, kisebbségeket. A kisebbségi autonómiák tiltásával (elszabotálásával) a maradék önszerveződési lehetőségtől is megfosztották a magyarokat. 100 évvel Trianon után a magyarok gazdasági, vallási, politikai, közösségi ellehetetlenítésével elvándorlásuk és elszegényedésük riasztóbb minden korábbi hely-

¹ Raffai Ernő: Magyar tragédia – Trianon 75 éve. Püski Kiadó, 1995, 233. p.

zetnél. Túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy napjainkban a magyarok „trianoni sorsa” megismétlődik. Nemcsak arról van szó, hogy a migránsok tömeges bevándorlásával a kisebbségi magyarok elvesztik maradék szálláshelyüket, maguk is kivándorlásra kényszerülnek, hanem hogy az államok feletti magánhatalom immár kevert fajúvá (hontalanná) kívánja tenni Európa összes fehér őslakóját. Én magam már régen nem hiszek abban, hogy titkosítás alatt levő vagy az alól „feloldott” dokumentumok, parlamenti és diplomáciai jegyzőkönyvek, könyvtári és levéltári feljegyzések felhasználásával objektíven és sokkoló erővel tárják fel a trianoni tragédia külföldi kulcsszereplőinek kétes szerepét, és ezzel párhuzamosan sikerül visszaállítani Magyarország évszázadokra visszatekintő történelmi szerepét és helyzetét. Ellenben napnál világosabb, hogy a pénz hatalom a régi bűnöket újjal kívánja tetézní.

A háború, a hódítás mögött mindig gazdasági érdekek álltak és állnak. A nemzetközi bankárok, multinacionális cégek mindig félretolták az államférfiakat, a legitim politikusokat, a jogászokat, újságírókat, és egy abszolút uralkodó módjára adták ki utasításait. Az államok fölötti pénzuralom volt az, amely befolyásolta a politikusokat, a háborúk előkészítése mellett és ellen szóló konferenciákat.

A migránsok ránk telepítésével eljött az ideje, hogy ne csak mások „érzékenysége” adjunk elsőbbséget, ahogyan ezt évtizedeken át tettük, hanem hogy kimondjuk: a Trianont előidéző háttérhatalom ma is a látható és legitim kormányoknak parancsol. Ma is ugyanazokat a kozmopolita, globalista érveket halljuk, amelyek Trianonban megpecsételték Magyarország sorsát. Miközben mi – a rendszerváltástól megittasulva – a kisebbségi autonómiákról, megbékélésről, a trianoni rendszer megszűnéséről szőttük álmainkat, a valós cél az volt, hogy a megszállók nem tudják és nem is akarják megadni magától értetődő jogainkat. Ellenben a főhatalom azt diktálta, hogy legyen végre „mindenki egyenlő”, társtalan, individualista számkivetett, ennek érdekében szét kell verni a családot, le kell rombolni a nemzetállamokat és a keresztény vallást, mindenféle történelmi összetartozást és kulturális közösséget. Napjainkban ez a törekvés nem ért véget.

Az elmúlt századok a háborúk századai voltak. Nem élt e korszakokban olyan nemzedék, amely ne tapasztalta volna meg a véres harcok következményeit: a lövészárkokat, a bombázásokat, a gáztámadásokat, az örökös félelmet – és a nagyapák, apák, hitvesek, gyermekek halálát.

A vész részben elkerülhető lenne, ha Nyugat-Európa értéket és irányt tévesztett vezetői – és az egyoldalú tömegtájékoztatás következtében elhomályosult tudatú szavazópolgárai – nem követnének el végzetes hibát. A sok évszázados „hungarus” közös múlt kötelékei, sőt, emlékei ugyanis a történelem viharai nyomán nemcsak nálunk lazultak fel, de azok az európai hagyományok is a múltba vesztek, amelyek az európai szellemi értékeket jelentették.

Európa iszlám megszállása

100 éve, a trianoni „békeszerződés” aláírásának napján a maradék Magyarországon megállt az élet: a közintézmények, szórakozóhelyek bezártak, a közlekedés leállt, a zászlókat félárbócra engedték, zúgtak a harangok és a légoltalmi szirénák. Az egész társadalom gyászolt.² Az ország népe döbönt megrendültséggel fogadta a békediktátumot. Ma – az évforduló kapcsán – a történelmi egyházak és közösségi maradványok a harangok zúgásával erre az évfordulóra kívánnak emlékeztetni. Közben mi azon töprengünk, hogy ki és miért zúdította a nyakunkba a jelenlegi bevándorlási hullámot. A magyarázatok között szerepel Európa demográfiai válsága, a csökkenő népesség és az elöregedés kérdése, illetve ezzel összefüggésben az Európai Unió bevándorláspolitikája. Mindnyájan tudjuk, hogy éveken át hogyan vonultak végig a menekültek egész Európán, a macedón határtól kezdve egészen Svédországig. Ahol kellett, pajzsként maguk előtt tolták a kisgyerekes anyákat és a kisgyerekeket is, hogy sajnálatot ébresszenek.

Jelenleg Európa-szerte zajlik a bevándorlás, amely valójában egy jól felépített üzlet. *Szükség lenne arra, hogy ne csak Magyarország és néhány tagállam, hanem az egész EU megkönnyítse a vészharangot a helyzet rendezése ér-*

² Makkai Béla: Trianon – „hol nemzet süllyed el...” (<https://polgariszemle.hu/aktualis-szam/166-magyar-tortenelem/1036-trianon-hol-nemzet-sullyed-el> – 2020. 02. 22.)

dekében. Egyelőre nyomait sem látni ennek. A brüsszeli bürokrata gépezet segítségével tudatos Európa megszállása, betelepítése. Ennek a népvándorlásnak súlyos következményei lesznek nemcsak Európára, hanem az egész világra nézve. Ahogyan Magyarország népe egykoron döbönt megrendültséggel fogadta a békediktátumot, ma éppoly bénult tehetetlenséggel figyelik a történéseket.

Sokan azon a véleményen vannak, hogy az Egyesült Államoknak az érdeke az Európai Unió szétverése, hogy az zúdíttotta a nyakunkba ezt az egész bevándorlási hullámot. Mások azt latolgatják, hogy kikezeletlen pszichiátriai betegek sokasága árasztja el Európa társadalmi rétegeit. Pszichiátriai betegek, elnyomott homoszexuálisok, poszttraumás szindrómában szenvedő, elhanyagolt, magányos nyomorultak a békétlenség, a terrorizmus elkövetői, nem pedig sivatagi táborokban kiképzett profi harcosok. Holott radikális iszlamizmus folyik szerte Európában, csak a magyar józan ész mond ellent ezeknek a dajkameséknek, és megpróbál ellenállni ezeknek a tömegmeséknek, míg a brüsszeli vezető miniszterek hazugságnak nevezik a magyarok éberségét, és azzal vádolják őket, hogy Magyarország határán zaklatják a menekülteket.

Szerbia és Magyarország határán csak ez év (2020) januárjában 3400 migráns kísérelte meg átlépni a megerősített határkerítést. Ezek jelentős részét elfogták, és visszaterelték Szerbia északi – magyarok lakta – térségeibe. Egyes meglátások szerint hamarosan újabb százezer menekült jöhet szerte Afrikából és a Közel-Keletről. A migráció kapcsán máris hatalmas válság alakult ki Európában, arról pedig, hogy milyen a helyzet az egykoron Szerbiához csatolt területeken, ahol magyarok élnek, jobb nem beszélni. Magyarország a schengeni övezet határországa, így köteles ellenőrizni, hogy ki lép be a közösség területére. E migránsok visszatoncolásával viszont az egykoron elcsatolt területek sora megpecsételődött. Nem azért, mert mi, magyarok ezt akarjuk, hanem azért, mert Európában változatlanul tart a magyarság eltűntetése, megszüntetése.

A tudat kényszerpályái

100 éve a nyers hatalmi érdekek mentén kialakuló „békerend” nyomán a keserű csalódottság a magyar társadalom egészét magával ragadta. *A magyarság kollektív tudata a megvert és megalázott gyermek lelkületét szimbolizálta, aki a „csak azért is” dacosságával próbált szembeszélgülni a világ hatalmasságaival.*³ A szomszédság kollektív tudatát és kisebbségpolitikáját viszont mindvégig a „bántottalak, ezért haragszom rád” pszichózisa alakította. Ettől nem sokban tér el a mai pszichózis, amely leplezetlenebbül lokalizálódik a pénz hatalomra.

A történelem pszichológiai értelemben az emberi lét különböző szervezetségi és kollektív tudatossági szintjeit jelenti. Magyarországnak 100 évig az „internacionalista önfeladás” politikáját kellett folytatnia, ami azt jelenti, hogy a kollektív tudat nem a maga útját járta, hanem kényszerpályára került. A szabadságuktól megfosztott vagy hosszú időn át elnyomott népek kollektív tudata nem saját autentikus létüknek, hanem idegen akaratnak van alárendelve, s olyan értékrendszert képvisel, amely *nincs összhangban a közösség lényével.*

A trianoni trauma pszichológiai következményei ott vannak életvitelünkben, karakterjegyeinkben, gondolatainkban, érzéseinkben. A nagy kataklizma utórezgéseit mindannyian ott érezzük zsigereinkben. Azok is, akik a sokkhatástól hisztériás tünetekbe menekültek: amnéziába estek, megnémultak, süketek és vakok lettek, vagy félrebeszélnek (i. m., uo.). Nem kevésbé bénultak napjainkban Európa népei. Ha egy népet megfosztanak az autentikus szellemi életétől, az nemcsak a nemzettudat zavarához vezet, hanem magával vonja a *nemzettudat fenomenológiai kiüresedését* is. A nemzeti hovatartozás fogalma üres, tartalmatlan kategóriává válik, sem a személyi, sem a közösségi lét vonatkozásában nem jelent semmit. Ez a lelkiállapot vezet a teljes önfeladásig. A kollektív tudatzavar együtt jár az adott közösségek szellemi leépülésével és lassú szétesésével. Bár alapvonásait tekintve a kollektív tudatzavar sok hasonlóságot mutat, mivel a

³ Hódi Sándor: Történelmi traumák a magyarság kollektív tudatában. *Elhangzott a Nemzet és haladás, Trianon a magyarság tudatvilágában* címmel 2002. augusztus 31-én Tóthfaluban tartott tanácskozáson. Megjelent: Magyar Szó, Sorskérdéseink, 2002. szept. 8. Lásd még: <http://hodiis.vmmi.org/hodi/eloadas/torttraumakoll.htm>

magyarság 100 éve szétszórtan, több országban, különféle politikai és gazdasági viszonyok és különböző mentalitású népek között élt, a kollektív tudatnak bizonyára vannak olyan sajátosságai, amelyek az identitását veszítő Európában előremutatóak is lehetnek.

Lásd például, hogy a szerb–magyar „jó viszony” érdekében a szerb hatóságok eltávolították a Kelebiánál összegyűlt migránsokat, átmenetileg megszüntették az ideiglenes állapotokat. Viszont az is fölmerült, hogy a szerb kormány azzal akarja pótolni a népességfogyást, a kivándorlást, az alacsony szaporulatot, hogy az elhagyott házakba, illetve a kiürült területekre kívánja betelepíteni a migránsokat.

Trianon kérdése tehát nem zárult le. Ellenkezőleg. Csak a jövő mutatja meg, hogy hová fajul ez a kérdés. Mindenesetre globális szintű a jelenség, és globális szintű az irányítás is, amely globális megoldást is igényel.

Délvidéki születésű emberként nemcsak a történelmi kataklizmák át- és túlélőinek küzdelmeiről, megpróbáltatásairól próbálok pszichológusként számot adni, de a nagyvilágban munkáló sors- és történelemformáló kényszerek erővonalait is igyekszem keresni. 77 éven át térben és időben keresem, kutatom a kisebbségi lét összefüggéseinek szövevényét. Felnőtt éveimben már felbukkannak a kor – nevesített – üldözői és hajszoltjai is. Az utódállamok erősen kifogásolják, hogy Magyarország igyekszik kiterjeszteni jogkörét a szomszédos országok polgáira, „nagyobb felelősséget” igyekszik vállalni a határon kívüli

magyarok sorsáért. Noha ebben a vonatkozásban a magyar kormány törekvése – amennyiben támogatja a kisebbségek autonómiatörekvéseit – szármalasan sikertelen, „az erőtlen próbálkozás is heves ellenállást vált ki, nem járul hozzá a jószomszédi kapcsolatok építéséhez.”⁴

A „kisebbség” fogalmának jelentése Európában mindig aszerint változik, hogy ki beszél. Negyven évig kísérleteztek az ENSZ és az Európa Tanács (ET) különböző testületeiben egy egyetemesen elfogadható és normatív tartalmú kisebbségdefinícióval – sikertelenül. A kilencvenes évek vitái máig sem zárultak le (és megkövethető, hogy hamarosan nem is fognak) – a terminológiai tisztázatlanság azonban csak az egyik ok. A másik, ami a kérdés nyugvóponton jutását akadályozza, hogy 18. éve regionális és globális szinten a kisebbségi „ügyek” biztonságpolitikai kihívást jelentenek. Egyes államokban a legfontosabb nemzetbiztonsági veszélyforrásnak nem a migránskérdést, hanem éppen az őshonos kisebbségek létét tekintik.

Az „őshonos nemzeti kisebbségek európai polgári kezdeményezése”, amely napjainkban történik, megkésettnek és erőtlennek tűnik. Mindenesetre bizonyosnak látszik, hogy sem a terminológiai zavar, sem a kisebbségi kérdés mint állambiztonsági, illetve tágabb értelemben mint biztonságpolitikai kihívás a belátható jövőben nem kerül le a napirendről. Addig is megerősíthetjük a török miniszterelnök minapi kijelentését: az asszimiláció az emberiség elleni bűntett.

⁴ Csapó Endre: Kisantant összhang. Magyar Élet, 1996. augusztus 15.

A közjegyzők apoteózisa

Időkapszulák*

1. rész

A zászló – Visszaemlékezés a múltra 2015-ben 1949–1956

Magamba roskadva ültem a kertben, és felfogtam, hogy az utolsó bútordarabok következnek. A szállítók közönyösen rakták, dobálták fel a teherautóra hatvanhat évem kedves, ikonikus, egy elszegényedett polgári család életének tárgyasult maradványait. Egy régi kis társ, Bubi kutya által szétrágott lábú, még kézzel készült diófa szekrényt, néhány ágyneműt, amelyben szüleim aludtak, és még érezhető volt az illatuk, amely a cihába, a tollba is bevette magát. Régi, még a múlt század közepéről származó paplanok voltak, amelyeket édesanyám két évente szétzedett, a tollat kimosta, megszáritotta, egyenként felpuhította, visszatöltötte a tiszta cihába, és bevarrta. Mert ő így tanulta, így szokta meg. Nem szerette a modern, műszálas takarókat. Mindenben a régi volt a jó, amit meg kellett őrizni, rendben kellett tartani. Meg spórolni kellett mindennel, mert a ruszók 1945-ben mindenüket szétdíbták, még a piros bőrű Ford autóból is kivágtak nagy bőrdarabokat. Aztán a kommunisták vették el, ami a ruszoktól megmaradt: a vendéglőjüket, a szülőiket, a házukat. Az élet lehetőségét. Madárcsontú nagyapám, aki Isonzónál tizenkilenc évesen a sárba egymásra rakott hullákon töltött el egy éjszakát, és ezalatt teljesen megőszült, a kisemmizés után súlyos cserzett bőrök cipeléséből tudta csak eltartani családját. Kisasszony keresztanyámból lakatost csináltak, addig végig kitűnő, utolsó éves egyetemista keresztapámat kitiltották az ország összes egyeteméről. Szüleim dacoltak a rendszerrel, és megpróbálták a lehetetlent, valamifajta polgári létet biztosítani a gyermekeik számára. A szülői ház inkubátorában hosszú évekig azt hittem,

a világban minden rendben van, és minden általam ismerhető ember becsületes és kulturált. Mint a szüleim. Ennek a létnek a maradványait dobálták fel a teherautóra.

Édesapám 1996-ban költözött az égbe, egy szem bátyám is követte őt váratlanul 2014-ben, két hónappal megelőzve édesanyámat. Hirten veszítettem el a családomat, legközelebbi hozzátartozóimat. Három év leforgása alatt hat embert. Egy évig nem volt erőm, hogy eladjam azt a házat, amelyben felnőttem. Nem volt erőm, hogy megváljak azoktól a földi kincsektől, amelyeket édesanyám hagyott itt. Ruhák, edények, könyvek, befőttek, csipkék, virágok, fényképek, bakelitlemezek, saját gyermekkori hajtincseim, és a bátyáméi, édesapánk ronggyá használt szarvasbőr szemüvegtörlője, bizonyítványok, dicsérő oklevelek, amelyeket mi, gyerekek kapunk, és hatvanéves anyák napi köszöntés, amelyet a mi gyermeki ákombákomunk hozott létre. Egy család összegyűlt, összegyűjtött emlékei. Mert édesanyám mindent eltett. Még a tengerparti emlékkavicsok is befóliázva, felcímkézve őrizték a gyűjtés helyét. Még egy fiók volt hátra. Beletűrtam a legalább ötvenéves, pontosan szín szerint rendszerbe rakott cérnákba. Soha nem értettem, hogy lehet egy nő olyan rendszerető, precíz és tökéletes, mint az én édesanyám. Nem értettem a ragaszkodását minden darabhoz. Miből származott ez a kényszer? A rendszeretet a polgári lét alapja. De a gyűjtögetés?

Egyszer rákérdeztem, s a válasz: jó lesz az még valamire. Hátha a kommunisták megint mindent elvesznek. A cérnák alatt egy vászonba gondosan becsomagolt, furcsa alakú tárgyra tapintottam. Lassan elkezdtem kibontani a csomagot, és egy harminccentis, háromszög alakú magyar zászlócskát tekertem ki a vászonból. Ötvenkilenc éves rozsdaszínű foltok borították. Mint a torinói leplet. Lassan felfogtam, hogy egy véres

magyar zászlót tartok a kezemben. Az emberi elme Isten csodálatos alkotása. Elraktároz minden, ami elraktározható. De hogy melyik emléképet, milyen élettöredéket vagy az élet melyik szakaszának melyik filmjét hívja elő, vagy egyáltalán esélyt ad-e emlékképek, töredékek felidézésére, az valószínű, szintén a Teremtő döntése. Nem lehet másképpen. Egyszer aztán úgy intézi, hogy minden, ami megtörtént az ember életében, minden, amit a sejtemlékezet magába zár az ősök életéből, tapasztalatából, felszínre jöjjön egyben, mint egy mozaikkép vagy egy kész festmény. Most már kitörölhetetlenül, megmásíthatatlanul, elfelejthetetlenül, életünk legfőbb tanúságaként, értelmeként, meghatározójaként.

Stephen King így vall erről: „Ha az ember öregszik, az emlékezet önvédelmi rendszere apránként éppúgy felmondja a szolgálatot, mint testének többi része, és egyszer csak kísérteties biztonsággal idéződnék fel helyszínek, arcok, események. Pasztellszínűvé fakult emlékek felragyognak, színeik ismét élethűvé válnak, a hangok eredeti tisztaságukban szólalnak meg, nem vegyül már beléjük az idő múlásának repedten kongó visszhangja.”

Én akkor ott, a kiüresedett szülői házban kaptam meg életem festményét, amelynek úgy állt a fókuszában az addig soha fel nem tűnő jelenet, mint Munkácsy Trilógiájában Krisztus alakja. 1956 novembere volt. Az oroszok már lőtték Budapestet. Kis családunk a szomszéd pincéjében próbálta átvészelni a lövéseket, de édesapám kimerészkedett a pincéből, mert a malacok már éhesen visongtak. Akkor még lehetett sertést tartani Budapest külvárosában. Így sokkal olcsóbb volt a hús. Ahogy felment a pince lépcsőn, sorozatlövést hallottunk. Anyám apám után rohant, aki a disznóólból kiabált, hogy „menj vissza, repülőről lőnek az oroszok”. Ezek szerint minden apró mozgó célpontra lőttek. Anyám kinézett a ház kerítésén, és a szemben lévő ház előtti villanyoszlopnak döntve meglátott egy Kalasnyikovot, és valamit, ami nemzeti színű volt. „Azt már nem”, kiáltotta, „magyar zászlóra nem fogtok lőni”, majd az újabb lövéssorozat ellenére kirohant az utcára, és behozott egy kis magyar zászlót. Friss volt rajta a vér. A disznóól sok találatot kapott, de édesapám is sértetlenül ért vissza a pincébe.

Már emlékeztem rá, szóltanul kézről kézre járt a véres magyar zászló, és több felnőttnek könny csillant a szemében. Akkor elhatároztam, hogy én is magyar hős leszek, ha felnövök, de amikor szüleim elvittek még novemberben sétálni minket, kokárdát tűzve a mellünkre, a rendőrség előtt álló orosz tankok láttán félelem fogott el. Hétévesen féltem, hogy az én pici kokárdám is véres lesz. Nagyon tisztán kúsztak fel ezek a képek, amelyekre eddig soha nem emlékeztem. És a képsorok folytatódtak a szemem előtt, mint egy színes film. Elsőáldozó lettem, majd az általános iskolában Lenin lemezeiről szóló hangja alatt szavaltam. De belesültem, mert közben arra gondoltam, hogy akkor most ki a nagyobb, Jézus vagy Lenin.

Aztán kamasz lettem, és jól eldugott könyveket találtam, holott a könyvespolcokon még lett volna hely a Világirodalom-sorozat mellett. Soha nem hallott nevek: Wass Albert, Márai Sándor, Nyíró József. Akkor meséltek a szüleim először Trianonról, az oroszokról, az államosításról, a kommunizmus rémtetteiről, 56 értelméről. Megsimogathattam édesapám Bocskaiját, amelyben esküdött, de elrejtve kellett őrizni, mert az hazánk visszaszerzésének akaratát szimbolizáló holmivá vált. Akkor tanítottak meg nekünk úgynevezett irredenta dalokat is, amelyek között Rákóczi megtérése is ott volt. „Hazámba vágyom, Duna-Tisza partja vár, / Szebb ott a táj is, szebben dalol a madár.” Ez miért irredenta, és miért nem szabad énekelni? Nem tudtam megérteni. Azt igen, hogy ezeket a közös titkainkat soha senkinek nem szabad elmondani, meg azt sem, hogy éjszakánként Szabad Európa Rádiót hallgatunk, ha bejön az adás. Nem szabad elmondani, mert akkor apa és anya is börtönbe kerülhet, és nem lesz mit ennünk.

Szorongattam a véres kis zászlót a már üres házban, hirtelen eszembe jutott drága Wittner Mária hihetetlen életútja, miközben az utolsó fuvar is kigördült az ápolt kertből az utcára, végérvényesen elvéve tőlem minden fizikai kapcsolódási lehetőséget a már eltávozott szeretteimmel. A másik kezemben egy elsárgult, kockás papírdarab volt, amelyet szintén a zászlócskát rejtő vászonban találtam. Lassan kibontottam, és nem hittem a szememnek. Egy édesapám által nekem írt levél volt 56-ból, a hetedik születésnapomra, apu férfias, ám mégis gyöngybetűivel.

„Édes Kislányom! A hetedik születésnapod alkalmából kérem a jó Istent, hogy nagyon sok születésnapot érhél meg, és adjon neked egészségbe, becsületbe, hogy öröme, dicsőségére lehess sokat küszködő szüleidnek, beteg kistestvérednek. Légy büszkesége szüleidnek, osztálytársaidnak, és szeress bennünket a kis szíved melegével, mint ahogyan Édesanyád, Édesapád és kistestvéred szeret Téged. Légy öröme Édesanyádnak, és légy vigasza, aki oly sok viszontagságon, nehézségen keresztül is a Ti boldogságotokért, szép gyermekkorotokért, becsületes fölnevelésetekért harcol. Légy példakép kistestvéred előtt, és jóban, rosszban szeressétek, becsüljétek egymást. Édesapának mindene vagytok: a jelen, a jövő. Ahogy most lelki szemeimmel látlak Benneteket Anyuka körül, Ti vagytok nekem hárman az élet, a remény, értetek dolgozok, harcolok, ha nem is tudom azt nyújtani részetekre, amit szeretnék, vagy amit megérdemelnétek, de töltsön el Benneteket az a tudat, hogy nagyon szeretlek Benneteket, és a kis kezeiteket fogva végzem minden munkámat. Tanulj szorgalmasan, hallgasd Édesanyád és nevelőid tanítását, már most kezd el Kislányom a felkészülést az életre, hogy ha már mi, az elfáradt szülők az örök békében pihenünk, és nem lesz, aki a kis kezeiteket fogja, akkor is megálld a helyed és hivatásod magaslatán állva ne legyen az élet teher és küzdelem, hanem csupa színes virág, és boldog élet. Ezt kívánja a Te szerető édesapád. 1956. február 7.”

A falnak kellett támaszkodnom, hogy el ne ájuljak. Egy ötvenkilenc éves levél, amelynek a létezéséről addig nem tudtam. Vajon hol lehetett apám 56 februárjában? Vajon honnan írt nekem levelet? S vajon nekem írta, vagy inkább Édesanyámnak, aki soha nem tett említést ennek a levélnek a létezéséről? Vajon mit és miért titkolt előttünk? S vajon miért volt a levél ugyanabba a vászonba betéve, ahol az 56-os véres zászló volt? Ebben az időben Hegedűs András volt a miniszterelnök, és bár a Rákosi-korszak már lezárult, a visszarendeződés elemei nem hagyták el a közéletet. És apám gyűlölte a kommunistákat... Most már soha nem fogom megtudni, hogy apám miért és honnan írta a levelet, de a keze melegét, szorítását máig is érzem.

Az 56-os véres zászló

2. rész Az utolsó parancs

Jó dolog a metró. Még negyedóra volt munkakezdésig. Rita nem sietett. A megállótól a Váci utcai irodáig az út nem volt több öt percnél, még sétálva sem. 1989. május idusán kellemesen langyos volt az idő. A belváros ébredezett, sőt már a kávéfőzésnél járt. A Veres Pálné utcai házak pigmentfoltjai tulajdonosuk hosszú, dolgozó életét tanúsították, meg azt, hogy nincs pénze folthálványításra. A sarki Julius Meinlben már sorban álltak a korán kelők. Az Angolkisasszonyok kétszáz éves temploma spirituálisan köszöntötte csinos, fekete kontyos hívét, és megkérdezte: – Miért meszelték le ezek az istentagadók a freskóimat? És miért tagadják Istent? – Mert félnek tőle – válaszolta Rita, immár tizennégy éve ugyanúgy, minden munkanap reggelén. Csupán a Jóisten tudta, hogy rövidesen vége lesz a félelemnek. A hétköznapi vagy inkább egyszerű kisemberek nem tudták. Csak remélték. Ki hosszabb, ki rövidebb ideje. Rita úgy harminchárom éve. Attól a pillanattól kezdve, amikor 56-ban Budapes-

ten gyerekként életében először látott tankot, és rettegett, hogy lelövik a kokárda miatt, amelyet anyukája tűzött kis kabátjára. De nem lőtték le, így sikerült értelmiségivé válnia. Szocialista értelmiségivé. Szellemi foglalkozása lett, a szülői háznak köszönhetően meglehetősen széles látókörrrel, azonban semmi köze nem volt, mert nem lehetett, hazája sorsához. Nem tartozott semmilyen körhöz, semmilyen társasághoz, a párthoz sem, és nem képviselt látványosan semmilyen eszmét. Hitt Istenben, és nem tudta, mit keres ebben az ateista világban. Hétköznapi humán értelmiségi volt, így őt is elérte a rendszer üzenete. Kicsinek kellett lennie. Megtette, így jogot kapott a vegetáláshoz. Csak ahhoz.

Ettől függetlenül szeretett a Váci utcában dolgozni. Először is azért, mert a vállalat központja, így a „fejesek” távol voltak tőlük. Másodszor azért, mert saját konyhájuk is volt, ahol aznapra a takarító Katika éppen maga készítette csirkeporékoltat ígért az üzemi konyha tarhonyája helyett. Délben mindig volt idejük kávézni, családiásként körülvéve az óriási szoba közepén álló dohányzóasztalt, és nem volt probléma az sem, ha néha elkéstek. Attól még a csokik, rágógumik, kekszek időben elkészültek a gyárakban, és a szemes kávéba is csak annyi afrikai kavics és teveürülék került, ami épp elegendő volt a heti két-három szabálysértési eljárásnak való részvételükhöz. 1989 tavaszán öten voltak ebben a kis édenkertben, akik az édesipari nagyvállalat ügyes-bajos jogi dolgait intézték. Négy jogász és egy titkárnő. Rita nem volt szigorú főnök, mégis gördülékenyen mentek a dolgok. Sosem politizáltak. Miért is tették volna? Egyikük újra szerelmes lett, a másiknál jött a baba, így volt éppen elég szabadidős témájuk. Nőies csacsogások, felszínes csevegések. Pedig Rita tudta, hogy mindenkinek lenne mondanivalója mélyen eltemetett vágyakról, elfojtott sérelmekről, a diktatúráról, az elszigeteltségről, azokról a valós problémákról, amelyek lassan szétfeszítették Kelet-Közép-Európa határait. Szó szerint. De nem beszéltek róla, mert nem volt semmi értelme. Tudatosan döntött úgy, hogy nem politizál. Dühös volt a sorsra, de ezt a tényt nem akarta nagydobra verni. S ahogy a főnök tesz, úgy tesznek a beosztottak is. Így valami megfoghatatlan, mindent átható lelki kényszer alatt feszülten és csendben túrták a kádári rend-

szert szűkre szabott rácsait, értelmiségi magyarok százezreihez hasonlóan. Igazságtalannak tartotta a sorsot, pedig az akkori élet a Gulag-táborokhoz, a kitelepítésekhez, a Rákosi-korszakhoz, az 56-os megtorláshoz képest Kánaán volt. Ha illendően keveset kerestek, volt tanácsi lakásuk egy betontömbben, többévnnyi várakozás után vásárolhattak Trabantot, pár évente néhány dollárral még Nyugatra is elutazhattak.

Már akit engedtek. Ritát nem. Húszéves korában a Belügyminisztérium közölte vele, hogy még nem tett semmit a hazájáért, ezért nem utazhat. Fellebbezésnek helye nem volt. A kisember értelmiségiekbe minden eszközzel azt sulykolta a hatalom, hogy „ne szólj és tőrj”. Lassan beleszoktak a rendbe, és a konformitás is erőteljesen fertőzött. Előbb-utóbb elfogadták, amit kiszabott rájuk a történelem. Elfogadták, hogy túlélhessék. Tudták, ez a sorsuk. Ötvenezer szovjet katona vigyázott arra, hogy ne lázadjanak a rendszer ellen. Ráadásul ismerték Lenin véleményét a szocialista értelmiségről. Gorkijnak írt levelében így minősítette őket: „Az értelmiségiek nem épp a nemzet erősségei, hanem a nemzet szara.”

Így aztán az volt a legtanácsosabb, ha megtalálják a helyüket a „lenini úton”. 56 vérbe fojtása után nem voltak bátrak. Azóta nem is születtek nagy dolgok. Ritának pedig főképp tudnia kellett, hol a helye. Harmadéves egyetemistaként szakmai gyakorlat helyett kapott egy másfél hónapos külföldi lehetőséget, amelyen kötelező volt önként részt vennie. Mégis utazott. A nagy Szovjetunióba. A Szmolenszk melletti tehénistálló-építés során pedig megtapasztalta a kommunista ideológia és társadalomépítés Gulag-szerű valóságát. Nem volt rebellis, de vonzódott az igazsághoz, így nem akart itthon olyant építeni. Ezért a táborból hazaérve 69 őszén visszaadta a KISZ-tagkönyvét. Bár az ilyen lépésért „kilövési parancs” volt érvényben, de nem a jogi karon. Ott ugyanis elvileg minden megtörténhetett, jobb volt a joghallgatókat nem piszkálni. Nem rúgták ki. De ahogy kézhez vette a diplomáját, három nap múlva férjhez ment Nyugatra. Csak el a kommunizmus mocskából.

A szennyet azonban nem lehetett nyom nélkül lemosni. Félévente egyszer engedte haza a hazája, rövid időre, pénzért, vízummal. Telefon itthon még nem volt, akkortájt legalább tíz évig

kellett várni egy vonalra. A levelek felbontva, cenzúrázva jutottak el Hamburgba és vissza. Éjszákanként a Szabad Európa Rádió magyar nyelvű adásában lejátszott Himnuszra sírta magát álomba. Aztán nem bírta. Hiába volt szerelmi a házassága, három év múlva hazajött. És elvált, mert egy nyugati embertől nem lehetett olyan örültséget elvárni, hogy az akkori Magyarországra települjön. Rita nem is akarta. Szégyellte az országát, pontosabban azt, amit a kommunisták tettek vele. Itthon a közveszélyes munkakerülés réme fenyegette, mert hónapokig nem volt munkája a nem létező emigrációs múltja miatt. Környezete hibbantnak tartotta, és folyamatosan a „Te Úristen, hogy jöhettél ide vissza?” kérdéssel bombázták. Valóban egy rakás szerencsétlen, lenini értelmiségivé vált, de váratlanul közbelépett az édesipar. Állást kapott, szakvizsgázott, és három év múlva főosztályvezető lett. Megbélyegzett múlttal, párttagság nélkül. A vezérigazgató egyszer szóba hozta ugyan a kérdést, de észrevette a nyakában a keresztet. Többé nem próbálkozott, mert egy régi vágású úr volt. Természetesen párttag, mert neki is élni kellett. Viszont megmaradt embernek. Rita meg hálát adott a Jóistennek, és tette a dolgát. Igyekezett megbecsülni a munkahelyét, hiszen mielőtt 75-ben rátalált, megpróbálta őt az élet, meg ő is az életet. Amikor egyik ismerőse, egy nyugati ország diplomatája figyelmeztette, hogy illetékes elvtársak megfigyelik, keményen ellenállt még a kísértésnek is, hogy politizáljon. S a többieknek sem hagyta. Ellentmondás nélkül dolgoztak, de a lényükből, összenézéseikből áradt, hogy tele vannak feszültséggel, ellenszenvvel a rendszer iránt. Hofi-féle szelepeken engedték ki a gőzt, amelyet a tehetetlenség, a méltatlan életszínvonal, az igénytelenség, a hazugságok, az egypártrendszer, a demokrácia hiánya gerjesztett.

Aztán úgy 1985-től elkezdett forni körülöttük a világ. Neves, ellenzékinak kikiáltott középkorú írók, művészek és a már felhígtott gulyáskommunizmusban nevelkedett egyetemisták egyre hangosabban beszéltek a lehetetlenről: változás kell. Az ő immunrendszerük valahogy erős maradt, így belőlük nem tudta a hatalmi gépezet kiirtani az igazságérzetet, az önérzet és az igényesség minden szikráját. Ők talán nem féltek. A többség, a jelentéktelen, a megtorlásokat átél

tömeg tudott Lakitelekről, az MDF, a Fidesz és más ellenzéki csoportok megalakulásáról, arról, hogy mikor kit vettek közbiztonsági őrizetbe, és hogy éppen ki kapott karhatalmi pofonokat rendszerellenes véleménye miatt. Családi körben persze izgalommal elemezték a történeteket, de mindig csak az 56-os megtorlások képeit tudták felidézni. Annak következményeit keményen megtapasztalták, így csak az juthatott eszükbe. Az akkori negyvenes és idősebb hétköznapi értelmiségiek egy megfélemlített, megrendített generációhoz tartoztak. Majd 89 januárjában elindult a lavina: egy reformkommunista azt mondta, 1956 nem ellenforradalom, hanem népfelkelés volt. Váratlanul bejelentették, hogy a kivégzett miniszterelnököt, Nagy Imrét és mártírtársait kihantolják és újratemetik.

A dilemma kézzelfoghatóvá vált. Megtértek volna az elvtársak? Hihetnek-e nekik? Hiszen áprilisban sor került néhány szovjet katonai egység kivonására, és 88 óta már a magántulajdon felé is nyitott a hatalom. Viszont az is igaz, hogy pont 88-ban a miniszterelnök kivégzésének 30. évfordulójára szervezett tömegdemonstrációt a rendőrség erővel oszlatta fel. Tudták, formálódik valami új erő, de ketrecbe zárva. Így talán hinni is akartak a fentről kezdeményezett „nemzeti megbékélésben”, mert nem remélték, hogy lentről megoldható a változás. Aki évtizedekig egyoldalú információhalmazban és félelemben él, mindent elhisz. Még azt is, hogy létezhetnek őszinte reformkommunisták. De néma háttér-masszaként titokban a bátrakban reménykedtek. Azokban, akik mertek. Hisz 89-ben Ritában és a nála idősebbekben már nem volt meg az az erő, ami az 56-os pesti srácokban volt. Ők „nem tetszettek” forradalmat csinálni. 56-ban apró gyerekek voltak, és legfeljebb féltek. Aztán a puha diktatúra jelentéktelenné silányította őket, és megint féltek. Csak máshogy.

A hírek persze úgy hatottak rájuk, mint amikor a borús, depressziós, már hetekig tartó nyálkás időben egy pillanatra kisüt a nap, és láthatóvá válik az életet adó fénysugár. Mindegy, hogy ki tolja el a szürke felhőket, csak tolja már el végre valaki. Mert ők kicsik hozzá, és a karjuk nem ér fel odáig. És akkor, azon a szép májusi reggelen jött a hír: az úriember vezérigazgató betegség miatt nyugdíjba megy. Az új vezér pedig már meg is ér

kezett, egy agilis fiatalember a minisztériumból. Jött, látott, és telefonon kereste Ritát. Berendelte a központba, és közölte, hogy ideje belépnie az MSZMP-be, mert ennél a vállalatnál nem lehet többé főosztályvezető, aki nem párttag. De addig részt kell vennie egy házon belüli marxista oktatáson, hogy méltó módon felkészüljön a nagy egyesülésre: a Magyar Szocialista Munkáspárt tagja lesz. Amikor az ember megérzi az agyában és a gyomrában, hogy mégis mozog a föld, az nagyon rossz érzés. Émelyítő, és nem tudja, hogyan tépje ki magából az undort. Rita sem tudta. Elment a kurzusra. Bárcsak ne tette volna. Vezető kollégái, akiket addig kizárólag emberi és szakmai kapcsolattartásuk alapján értelmes, felszabadult, vidám személyiségekként ismert, magukba meredve vagy pont magukból kifordulva, leginkább önmagukat megtagadva imamalomként áradoztak a marxizmus-leninizmus nagy-szerűségéről. Rita soha nem felejt el az új vezér fürkésző pillantásait, amelyekkel felmérte vezérkara tagjait. 1989 kora nyarán sütött a szeméből a listázás. És a nő valahova, fura helyre került, mert a vezér megszólította: – Hát akkor halljuk a jogi főosztályvezetőnk véleményét!

Ritával egy pillanatra most megállt a forgó világ. Ez sem volt jó érzés. Ez az ember turkált a lelkükben, és a többiek hagyták. Pár pillanat eltelt, mire megszólalt, de ennyi is elég volt, hogy átfusson az agyán mindaz, ami az életében addig fontos volt. Polgári származású, értelmiségi, a szovjet katonák és a kommunisták által kisemmizett családja, az elsőáldozása, a szekrénybe mélyen eldugott, indexen lévő könyvek Wass Alberttől, Márai Sándortól. Felsejlett előtte szülei esküvői képe, édesapja Bocskaija, édesanyja gyöngyös, a menyasszonytánchoz használt pártája. Átfutottak agyában a trianoni diktátumról szóló történeteik, amelyek teljesen mások voltak, mint amit az iskolában tanultak. Egy pillanatra elé kúszott az anyja titkos fiókjában őrzött 56-os véres zászló képe, a szovjet építőtáborban megtapasztalt erkölcsi posvány, no meg a rendszeres hajnali kelés a szovjet himnusz dallamára. Látta magát a templomi esküvőjén egy olyan férfi oldalán, akivel nem ismerték egymás anyanyelvét, de ő volt az egyetlen legális lehetőség a magyar nihilből való menekülésre. Eszébe jutott a honvágy okozta idegösszeroppanás, az orvos által

is tanácsolt hazatérés és a megalázott, megpróbált ember kísérlete arra, hogy úgy fogadja el és szeresse a hazáját, ahogy van. Abban a percben a neki adatott legnagyobb lehetőség az volt, hogy bármit mondhatott, amit meg mert magának engedni. Csak a jövőjével játszott.

– A következő történetben benne lesz a véleményem – válaszolta. Visszafogottan hagyták el a szavak a száját. Majd elmesélte azt a bugyuta viccecskét, amely arról szól, hogy Lenin feltámad, és találkozik az SZKP új főtítkárával, Gorbacsovval. Megbeszéljük, hogy Lenin szétnéz az országban, majd jelentkezik. Erre nem is kell sokat várni. Gorbacsov telefont kap Lenintől: itt vagyok az Aurórán, kezdhetjük előlről. Ennyit mondott, majd elhallgatott. Zavart tekintetek, lehajtott fejek és fojtó csend követte a mondandóját. A vezér nem nézett rá. Felállt és kiment. A többiek is. Úgy tűnt, teljesen pária lett, akivel még egy levegőt szívn is ártalmas. Nem szabadult fel a lelke, de jól érezte magát. A kisember picinyke törlesztésének bizsergető érzése fogta el. Ennyit tehetett. De legalább ennyit tett! Óvatos kritikát mondott a rendszerről egy ortodox kommunista előtt, aki megkérdőjelezte az elveit, s akitől ráadásul az állása függött. Rita biztos volt benne, hogy ezúttal kirúgják, de nem történt semmi. Néhány vezető kollégája ráragasztotta a bátor jelzőt, mert 1989 közepén az a jelentéktelen vicc a köznapi értelmiségiek körében már bátorságnak minősült. Mákszemnyi bátorságnak. Milliányi magyar volt, aki úgy készült az újratemetésre, mint a Messiás megjelenésének napjára. Így volt ezzel Rita is, és a történelmi esemény várható következményeiről már ők ötven a Váci utcában is szót váltottak. Ebből végre megtudták, ki hogy is gondolkodik a világról.

Akkor vált egyértelművé, hogy a titkárnőjük hithű kommunista. Rajong a jószágos Kádár elvtársért, és szereti a rendszert, mert az kaparta ki onnan, ahova korábban a zsellérszármazás bedöntötte a családját. Szerette a ruszkat is, mert azok jó emberek, hiszen felszabadították az országot. – Nagyon jó, hogy itt vannak, maradjanak még sokáig! – mondta. A négy másképp gondolkodó jogásznő meg sem próbált vitába szállni vele, mert azonnal beindult a jól beidegződött gondolatsor: de jó, hogy eddig nem politizáltak, mert lehet, hogy Ilona besúgó. Így aztán

gyorsan visszatértek inkább a gyereknevelés problémáihoz. Azt azonban a vérük lüktetésében érezték, hogy vibrál a levegő. Tudták, hogy történik valami. Valami megfoghatatlan gyönyörűség, ami az ingoványon keresztül tör majd a felszínre. Rita már a ruháját is kikészítette, amelyben a Hősök terére megy, de június 15-én jött egy üzenet a vezértől. Üzenet? Egy zsaroló parancs. Olyan, amilyen csak a diktatúrákban születhet. „16-án 11-kor vezetői értekezlet. Aki nem lesz ott, biztosan a temetésen lesz, így az holnapután már be se jöjjön dolgozni. Szabadságot senki nem vehet ki.”

A föld megint megállt forogni. Az idő nem haladt tovább, az óra sem ketyegett. Hát így kell az emberi méltóságot meggyalázni, a gondolat- és vélemény szabadságnak, a hitnek és a reménynek még az illúzióját is elrabolni. Ez a kétségbeesett próbálkozás, ez a gyalázatos parancs rosszabb volt, mint egy tarkólövés. Az legalább azonnal végez az emberrel. Ez a golyó nélküli lövés azonban nem ölt, viszont mélységesen megalázó volt, mert a beidomított, megfélemlített állat pavlovi reflexét váltotta ki az emberből. – Hogy is gondolhattam, hogy kilábalunk a félelem szorításából? Hogy is hihettem, hogy egy temetés majd feltámadást hoz? – csapongtak Rita gondolatai. Átsírta az éjszakát. Nem az elfecsérelt, tönkretett élete, hanem a tehetetlensége és a szégyene miatt, mert hirtelen a mákszemnyi bátorsága is elszállt. Sírt, mert tudta, hogy másnap az értekezletre megy. Mindnyájan ott voltak. Nem volt miről beszélniük. Rossz hangulatban bámultak maguk elé, miközben a vezér ki tudja, miről magyarázott. Egy óra múlva mehetek az újtukra, a szégyenüket, a megalázásukat súlyos batyuként cipelve hátralévő életükben. Rita visszament a Váci utcába. Csak a titkárnő volt ott. A többiek elmentek a temetésre. Átkozta a percet, amikor főnök lett, pedig annak már sok éve. Átkozta saját magát, amiért hagyta, hogy az új vezér még egy lapáttal rákenjen abból a bizonyos lenini szennyből.

Ilonával délután bekapcsolták a rádiót. A hírekben vezető helyen szerepelt, hogy lezajlott a történelmi esemény, és egy fiatal jogász kemény beszédet mondott, amelyben az orosz csapatok teljes kivonását is követelte. Rita biztos volt benne, hogy feltámadt Petőfi. Azt érezte, amit az először szabadon eresztett csikó érezhet, amikor

felfedezi a világot, s őrgöngve rúgkapál a réten, mert élvezi az életet és a szabadságot. Kirohant az utcára. Sütött a nap, s a járókelők rótták a ki tudja, hova vezető köreiket. Van úgy, hogy az ember nem tud parancsolni az érzelmeinek, és ha nem mondja ki, amit érez, megfullad, belehal.

– Emberek, ma délelőtt megbukott a kommunizmus! – sikoltotta a járdán, teljes hangerővel, földöntúli örömmel. A szíve a torkában dobogott, és nem tudott határt szabni végtelen boldogságának. Egy elfojtott, tönkretett élet tört ki belőle, és vált fantommá. A démon átszágulott a Váci utcán, és üvöltött helyette szülei, nagyszülei nevében is, akik alig kaptak abból, amit szabad életnek, demokráciának hívnak. Nem tudta, volt-e valaki, aki odanézett, vagy oda mert nézni, mert Ilona keze a pillanat töredéke alatt utánanyúlt, és komoly, szinte már férfias erővel rántotta be az ajtó mögé: – Te örült, hagyd abba, elvisznek, tönkretesznek! Tudod, hogy ezek milyenek – sziszegte. Bezárta belülről az ajtót, és zsebre tette a kulcsot. Hörögve, vicsorogva nézett Ritára, mint egy kölykéért aggódó anyatigris. Őt féltette. Őszintén. Egy jogásznál ritka dolog, hogy nem tud megszólalni. Ritával akkor ez történt. Szótlatlanul nézett az alacsony, a korán kezdett fizikai munkától göcsörtös kezűvé vált Ilona után, ahogy dohogva kiment a konyhába, és rájött, hogy az emberi természet örök rejtély. Vajon mi lakhat annak az elméjében, aki jól tudja, hogy „milyenek ezek”, mégis ragaszkodik hozzájuk, sőt rajong értük? Megfejtethetetlen, mint a phaisztoszi korong. Nem is próbálkozott azzal, hogy megértse a megérthetlent.

Mire a média bejelentette Isten döntését arról, hogy 1989. július 6-án Nagy Imrét és társait rehabilitálták, és ugyanaznap meghalt Kádár János, Rita már készült az új munkahelyére. Így október 23-án már onnan mehetett ki a Kossuth térre. Nem tudta, hogy a többi lány a Váci utcából akkor hol volt, és mit csinált. Többé nem találkozott velük. Azon a hétfőn oly mindegy volt, hogy Szűrös Mátyás vagy más jelenti-e be a Magyar Köztársaság létrejöttét. A lényeg a bejelentés volt. Több tízezren énekelték a Himnuszt, és a könnyeik nem a múlttól való búcsúnak szóltak. Örömkönnyeik voltak, mert végre szétrohadtak ketrecük rácsai. Sírtak örömben, mert elmúlt egy hosszú, gyalázatos korszak – és túléltek.

Azt nem tudták, mi vár rájuk, csak azt tudták, minek lett vége. Akkor, ott csak ez volt a fontos.

3. rész Famagusta

A világ teljes és tökéletes. Mert Isten ilyennek teremtette. Mindennek alapja és oka van. Minden lételem összehangolt, harmonikus. De törékeny is. És eltört. De ez nem a teremtés hibája. Ez a mi hibánk. Az emberi fajé, amely át akarta venni Isten szerepét. És belebukott. De a vázak, az alapok állnak. Igaz, kopnak, de várják, hogy visszatérjünk az isteni tökéletességbe.

Az egész világ egy egyetemes, hátborzongató, sejtelmes, csalogató s egyben taszító Famagusta.

A Földközi-tenger talán legkáprázatosabb partján, Ciprus északi, török részén fekszem egy törülközőn a forró, fehér homokban. Nem is olyan messze tőlem emelkednek azok a falak, amelyek közé Othello, a velencei mór és Desdemona tragikus történetét álmodta Shakespeare. Így elmélkedhetnék akár a hűség és a féltékenység emberi tragédiákat okozó érzelme hullámairól vagy a velencei idők történelmi üzeneteiről, de mégsem ezt teszem. Háttal fekszem az égszínké, ragyogó víznek, a ritkán látott teknősöknek, háttal a természet nyújtotta gyönyörnek. A földre szögez egy erő. Nem a teljes erővel sugárzó déli nap az, hanem a feszültség. A szívem a torkomban dobog, s bár nem vagyok veszélyben, mozgásképtelenné tesz a félelem. Félelem a valóságtól, félelem a hely üzenetétől, félelem a saját fajomtól.

Érzem még a szűk, strandi öltözőnek szánt forró vaskaloda bűzét is, ahol a számban kellett tartanom az utcai ruhám a fürdőruha felvétele alatt, ha nem akartam emberi mocsokba helyezni azokat átöltözés közben. Teljesen lebénít a nap-szemüvegem alól félve pásztázott kihalt, törött ablakú, tíz-tizenöt emeletes épületek szellemvilága, s az a puskacső, amely a legközelebbi ház nyolcadik emeletének erkélyéről fordul felém. Egy félmeztelen katona kezéből. Megpróbálom úgy nézni az elém táruló képet, hogy a katona azt higgye, máshova bámulok. Döbbenetes erő a félelem és a kíváncsiság elegye.

Félek, mert a vezetőnk figyelmeztetett, hogy ne nézzük a holt várost, ne fényképezzük, s ne kerüljünk még szemkontaktusba sem a katonákkal. De kíváncsi is vagyok, mert a világ legnagyobb szellemvárosának határán fekszem. Feszült vagyok, mert miközben pásztázom egy tragédia helyszínét, egy puskacső előtt eljátszom, hogy csak az 1974 előtti varázslatos, világhírű üdülőhely ragyogó strandját élvezem.

1974. augusztus 14-e reggelén megszólalt a rádió a földi paradicsomban, és iszonyatos felhívást közvetített. A hatvanezer főnyi görög ciprióta lakosság azonnal hagyja el Famagustát, mert a török megszállók rövidesen a városban vannak. Nem tudom, hittek-e a fülüknek. De tény, hogy órákon belül kiürült a város, és halálra válva tódult a tömeg a demarkációs vonal mögé. Mit lehet becsomagolni egy váratlan evakuáció esetén? A félelem, a döbbenet lebénít, gondolkodni nincs erőd. Szétdobált ruhák, sörök a hűtőben, rotyogó étel a gázsütőn, száradó ruhák a napon. Minden így maradt. Csak az életed mentheted. Ha mentheted.

Egy anya, akinek két gyermeke a város túl-só felén járt iskolába, azonnal autóba ült, hogy a gyerekeket magához vegye. Mire az iskolába ért, ott már csak elhagyott termeket, szétdobált füzeteket talált. És egy tanárt, aki elmondta, hogy a gyerekeket a közelben lakó nagymama már elvitte. A nagymama háza azonban már üres volt. A török hadsereg katonái már a felügyeletük alá vonták a városrészt. Az anya még átjutott a demarkációs vonalon, de anyját és gyermekeit soha többé nem látta viszont.

Egy másik anya lassan negyven éve ebédre mindennap megterít akkor eltűnt fiának, mert nem kapott róla hírt azóta sem. Tudja, jönnie kell, ha nem találták meg a holttestét. Később, a görög részen véletlenül találkoztunk az anyával. Nézttem őt. Pici, törékeny alkat, megtört arc, fekete kendőbe burkolva. De a szeme! A szeme él, ég, bizakodik, vádol. És mosolyog. Mert ma is lesz ebéd, és teríthet a fiának. Mellettem megy el. Úgy érzem, meg kell érintenem, meg kellene simogatnom. De nem mozdul a kezem. Az ember a szentek érintését bűnnek érzi. Csak csodálom az erejéért, tisztelem az életéért. Amit végig akar élni, mert végig kell élnie. A fiát kell várnia.

Úgy mondják a helyiek, közel kétezer ember tűnt el végleg azon a reggelen. A török hadsereg soha nem válaszolt egyetlen megkeresésre sem az eltűnteket illetően. Az emeletes házak belseje ma is olyan, mint 1974-ben volt. A gáztűzhe-lyeken ott áll a reggeli tojás maradéka, a kiteregetett ruhák foszlányai lebegnek az erkélyeken, a le nem vitt szemét összeszáradva lapul a szemetesben. A bútorok korhadnak, a vízcsapok kiapadtak. A kertvárosi rész jobb villáiba persze beköltöztek a helyi török főméltóságok.

Ma már békülékenyebb a kapcsolat a török és görög ciprióták között, bár válasz ma sincs a valósággal kapcsolatban. A békéltető távolságot az angol hadsereg biztosítja, beékelődve Észak- és Dél-Ciprus közé. Olyannyira, hogy a helyiek elmondása szerint gyakran megesik, hogy a görög részen a nagy szárazság miatt vízkorlátozás van hetekig, és fürdeni is csak pár naponta lehet, de azért az angol katonák házainak kertjében virít a zöld pázsit az állandó öntözéstől.

2005-ben nehéz volt bejutni a török bábköz-társaságba. Útlevel, hosszú várakozás, ellenőrzés kellett hozzá. De amint az idegenvezető az erre a célra összegyűjtött pénzt a szemünk láttára átadta a török határőrnek, másodpercek alatt, mindenfajta ellenőrzés és kérdezgetés nélkül be-léphetünk Othello városába.

A korrupció abszolút nyílt titok. De a világ erről is hallgat. És sok elhallgatnivalója van. Persze, ismerjük a nagyvonalú vázlatokat a világ felfor-dulásáról. De az igazság mindig a részletekben rejlik. Azokat pedig elfedik a hatalomhoz, hol-mi érdekekhez kötődő médiamegjelenések és a mindent elborító és elfedő pízsi.

Mert az sehol sem érdek, hogy az igazsá-got ismerje meg az az embertömeg, amely nem résztvevője, csupán túlélője a történelemnek.

Ez bizony időtlen idők óta így van. Ezért ideje néhány részletigazságot megismerni. Apró, de igaz titkokat, történeteket. Igaz, a túlélők számá-ra majdnem mindegy, hogy miben nem pusztul-tak még el. A lényeg, hogy túléljék. Túléljenek minden emberi gonoszságot. Ha sikerül.

És ha egyszer sikerül, talán visszatérhet a vi-lág az isteni tökéletességbe, ahol állnak az ala-pok, amelyek várják a megbékélt lakókat, mint ahogy Famagusta, a szellemváros is várja, hogy ismét élettel legyzen tele.

A szállodánk mindössze talán negyven ki-lométer távolságban volt a görög részen Famagustától, és az ablakból – a terepviszonyok miatt – el lehetett látni a városig. Sokáig néz-tem a távolba. Messziről úgy tűnt, mintha a világ egyik legvonzóbb helye lenne az a tengerpart, noha a pokol egyik bejáratává vált 1974-ben.

Milyen csalóka is, amit látunk, s milyen felüle-tes ítéletet lehet csak mondani, ha nem ismerjük a valóságot. Hát ilyen a világunk. Messziről min-den más, mint a valóság, s csak néha merülünk le az igazság bugyraiba. Ezért lettünk szűklátó-körűek, befolyásolhatók.

Tanulnunk kell Famagusta történetéből. Az igazság feltárása soha nem késő!

** Dr. Bencze Izabella: Időkapuszulák. Méry Ra-tio, 2020 – részletek a könyvből*

Izabella

(az *Időkapszulák* című könyv margójára)

Nomen est omen. A latin mondás jelentése: a név előjel, jósjel. Izabella, azaz teljes nevén Bencze Izabella nevében benne van, hogy szép, bella. És ő tényleg szép. Kívül is, meg belül is. A gondolatai is azok. S mert manapság leginkább a csúnya a divat, a kívül-belül természetes szépségeknek nincs könnyű dolguk. Szélel szemben kell járniuk. Bencze Izabella jogász, közigazdász – a széles nyilvánosság előtt legalábbis – jó tíz éve kezdte el a „szemben járást”. Addig a nevét leginkább csak a gazdasági élet főbb szereplői ismerték. Akkoriban ő volt a Kincstári Vagyonigazgatóság vezérigazgató-helyettese. Egyszer csak előlépett mint közéleti ember, s azóta sokan tőle tudják, miképpen tűnt el nemzeti vagyonunk jelentős része.

Akkoriban, egész pontosan 2009 áprilisában készítettem vele egy interjút. Ebből idézek:

„– *Mi volt az a fordulat, törés vagy elhatározás az életében, amiért úgy gondolta, szerepelnie kell, pontosabban hitet kell tennie az olyan ügyek mellett, amelyek egy nemzet életében rendkívül fontosak?*

– *Az, hogy 2006. október 1-jén másodszor is eltávolítottak a »magas« államigazgatásból, ahol 1989 óta dolgoztam. Magyarul: kirúgtak.*

– *Volt indok?*

– *Nem. Indok nem szokott lenni. ...Valami nem tetszett nekem, amit szóvá tettem, és körülbelül öt perc alatt kerültem az utcára. ...És akkor elkezdtem gondolkodni. Először azon, hogy mit is csináljak, mert az ilyen szituációból nagyon nehéz újból felállni. Főképpen, ha az ember már nem túl fiatal. Másodszorban pedig valami nagyon-nagyon furcsa és különös kötődést, kapcsolódást kezdtem érezni mindazzal, ami a közösségünk vagyona. Egészen a közelébe kerülhettem annak a folyamatnak, ami az »átkosból« származó vagyonnak, a nemzeti vagyonunknak az úgynevezett lebontását, s újbóli magántulaj-*

donba adását eredményezte. És végig azt láttam ez alatt a jó pár év alatt, hogy ez egy zárt világ. Erről nem igazán beszélünk, nem igazán mondjuk el a polgároknak, nemzettársainknak, mi ez a vagyon, miért van erre szükség, mit kell ezzel tenni.”

Nos, ezek már eleve olyan kemény és őszinte szavak, amelyeket nem sokan mertek és mernek a szélesebb nyilvánosság előtt elmondani. S mert az életben mindennek következménye van, ez esetben nekünk, kor- és sorstársainknak végül is örömünkre szolgált ez a következmény, magyarán mi, olvasók mégis csak nyertünk azal, hogy Bellát (így hívja minden ismerőse) ki-dobták. Szerencsénkre ugyanis hamarosan elindult Bencze Izabella új élete, közéleti és újságírói karrierje. Magyarán beszállt a ringbe. Egy másik ringbe, mint amelyben addigi élete folyt. Elvesztettünk tehát egy tisztességes, okos jogász-közigazdászt, s nyertünk egy merész újságírót, író-t. Erre kétségtelen bizonyítékot szolgáltat a most megjelent *Időkapszulák* című könyve, melyben, ahogy ő jellemzi, „minden összevegyül [...] Magán- és közélet, szakma, hitvallás, érzelmek, tények, líra, novellisztikus elemek, tanulmányok, régi és frissebb publicisztikák, önvallomás és eddig nyilvánosság elé nem került írá-sok.” S ez mind tényleg összevegyül. De nem akárhogyan! Hanem úgy, hogy az ember azt érzi, tapasztalja, minden egyes írás elolvasása után gazdagabb lesz olyan tudnivalókkal, amelyek elengedhet-lenek ahhoz, hogy megértsük azt a korszakot, melybe harminc esztendővel ezelőtt belecsep-pentünk, s azóta is kutatjuk, keressük, kérdez-getjük, mi történt velünk. És hogyan történt, ami megesett? Bencze Izabella tehát szerintem történelemkönyvet írt. Egy tanú, egy szakember megírta azt, amit látott, tapasztalt, gondolt a közelmúltunkról. Könyve ajánlójában, azaz mindjárt az első oldalon leírja a kedvcsináló mondatot:

„Azoknak ajánlom e könyvet, akik nem tartanak az igazság kimondásától, akik megvetik a politikai korrektséget (PC), és akik elfogadják a tényeket mint az igazság egyik alapkövét.” Úgy vélem, igencsak sokan vagyunk, akik így gondolkodunk. Ám sajnós nagyon-nagyon hiányoznak azok az emberek, akik közéletünkben szóban vagy írásban meg is merik ezt valósítani, mármint kimondani az igazságot és sutba dobni az egyik legostobább és legálságosabb kifejezést, az úgynevezett „politikai korrektséget”. Tapasztalatainkból tudjuk ugyanis, hogy a PC és az igazság nem sokszor találkozik jelen életünkben.

Van ám a könyvnek egy hibája is. Aki jelenkori történelmünk, gazdaságunk, közéletünk iránt érdeklődik, az biztosan nem tudja letenni. Továbbá néha fáj. Nagyon fáj. Hogy is ne fájna, amikor a vagyonlenyúlásokról olvasunk, hogy is ne sajogna a szívünk, amikor az egyik írásának „köszönhetően” újra át kell élnünk a Sargentini-jelentés hazánkat gyalázó, velejéig hazug mondatait (bár ebben a cikkben Bella megmutatja rendkívüli szellemességét, humorát is). S persze facsarodik a szívünk akkor is, amikor Trianon következményeiről olvasunk a könyvben, az elszakított területeken élő honfitársaink küzdelméről. Bizony, az írások többségében újra és újra átélhetjük a *Népek Krisztusa, Magyarország* költői látomásának igazságát is. Vigasztal meg ott van nekünk az a felfedezés, hogy van egy honfitársunk, aki lélekemelő írásaival, rendkívüli tehetségével segít megismerni azt a kort, amelyben élünk. Aki bátor, ha úgy tetszik, helyettünk is, pedig e tulajdonság ebben a világban nem éppen kifizetődő.

Könyvajánlómat egy kis történettel fejezem be, amely nem kapcsolódik direkt módon az *Időkap-*

szulák című, Bencze Izabella által írott könyvben található írásokhoz, annál inkább a szerzőhöz. Ama hajdani interjúmban azt is megkérdeztem tőle, jól látom-e, hogy kényszernyugdíjba küldött, sok és nehéz társadalmi szerepet betöltő emberként az a célja, hogy felrázza az embereket, amikor csak lehet. Válaszát visszaidézem: „Kifejezetten ez a szándékom. Nem tud más célom lenni, csak ez, hiszen most már más nem is maradt. De hadd mondjak el egy nagyon-nagyon megrázó példát. Amikor az az eset történt, amit most elmondok, akkor azt éreztem, ha én ezt a munkát abbahagynám, akkor az Isten megbüntetne. Ugyanis az egyik tüntetésre szónokként mentem, metróval. Az állomáson megszólított egy korombeli hölgy, és azt mondta, egy helyre megyünk. Mire én azt feleltem, rendkívül örülök neki, hogy eljön, amire ő csak annyit kért, ne legyen olyan nagy vonulás, mint a múltkor, amikor a vagyon-törvény ellen tüntettünk, és a Hősök teréről átvonult a tömeg a Pénzügyminisztériumhoz. Mert az számára nagyon nehéz volt, ugyanis hiányzik az egyik lába. Ez annyira meghatott, hogy megismogattam. A karjához nyúltam, amelyre egy kabát volt rátéve, és akkor éreztem, hogy az egyik karja is hiányzik. És én akkor azt mondtam magamnak, ha a Jóisten megadta számomra azt a lehetőséget, hogy a mondanivalómmal úgy szólítsak meg embereket, hogy még ilyen állapotban is, a fizikai lehetetlenség szintjén is eljöjjenek és meghallgassanak, akkor ezt nekem nem szabad abbahagynom, mert akkor nagyon megbüntet a sors. Tehát csinálom, ameddig tudom.”

Gondolom, ha még sosem látták, akkor is elhiszik nekem, hogy Bella szép.

Búcsú az illúzióktól

még nem csukta össze a napernyőt október
csak kissé félrebillent a délutáni fény
a kert még termi sok édes gyümölcsét
nem úgy tűnik hogy tombol kint a diktatúra
eleven fikció a béke

csak a kert véd meg a házat elperelte
mint a hazát a csuklyás varjúraj
még nem szállta meg tank hallgat az ágyútűz
valahol lélegzik lent a város
zivataros volt a nyár és lázong

megérezte az olvasó a percet
hiába hazudott az újság
már lobogott a lyukas zászló
az ifjúság fellobbant bogrács alatt a tűz
félre a finomkodó szavakkal
az asztalra vetül közeleg az árnyék
holnap már köd lesz láncaltapok csattogása

de ma még a végtelen fény peremén
gondol a szabadságra már szotyós a körte
mindig október a sors fordulása
hervad a kikerics egykori bitófák tövén
de ma még napsugaras ősz van
napernyő véd a sortűz villanása ellen
a kancsó fülén bicsaklik meg a napfény

az alkony máris vérben fürdik
a kockakő ráalvad az éjre
riaszt a rigó felrebben maga is a fára
az újság mögött mint macska lopózik
lapul már a november csak nem tudsz róla

A magyarok és németek ellen elkövetett népirtás*

**A Délvidéken 220 koncentrációs, kényszermunka- és haláltábor működött
1944. október – 1948. március**

A megtorlás 45 napja alatt, 1944. október második fele és november vége között elkövetett délvidéki magyarirtás áldozatainak településenkénti adatait először Szűcs Márton, Bácsszőlős esperesplébánosa és Kovács József, Martonos plébánosa, nyugalmazott lelkészek titokban gyűjtötték össze, és azokat összesítve 40 ezer főben állapították meg az ártatlanul legyilkoltak számát. Munkájuknak a *Halottak hallgatása* – *requiem* címet adták, írásuk nyilvánosságra hozatalát csak a haláluk utánra engedélyezték. A lemészároltak földi maradványait máig ismeretlen számú tömegsírban földelték el, az ismert nyughelyek közül még napjainkban is vannak feltáratlanok.¹

Fontos rámutatni, hogy nemcsak a szigorú szovjet katonai ellenőrzés alatt 1944. december 22-én Debrecenben megalakult és a magyarországi harcok miatt hosszú hónapokig ott működő Ideiglenes Nemzeti Kormány tagjai, hanem a Moszkvából hazatért és itthoni kommunista legfelsőbb vezetőség, a kiépülő új magyar titkoszolgálat is jól ismerte a délvidéki magyar népirtást és következményeit. Sőt arról is tudott, hogy a jugoszláv partizánok a trianoni Magyarország déli területeire betörve ártatlan magyar lakosok tucatjait gyilkolják le, fosztogatnak és garázdálkodnak.

Az áldozatokról szóló első adatok 1945 januárjában váltak ismertté, amikor Josip Broz Tito (1892–1980) marsall engedélyével a debreceni ideiglenes kormány megbízottai adatgyűjtést folytathattak az ismét jugoszláv megszállás alá került Bácskában élő magyarság vérvesztéséről. Az ekkor készült feljegyzések a magyar áldozatok számát 20 ezer és 40 ezer közöttire becsülték.² Ezenkívül a partizánok és a helyi szerbek a Nyugat-Bánságban (Bánát), a Szerémségben, a Drávaszögben (Dél-Baranya) és a Muraközben további több mint 6 ezer ártatlan magyart mészároltak le, akiknek településenkénti adatait akkoriban nem gyűjtötték össze.³

A jugoszláv partizánok és a helyi szerb segítőik által a magyarság ellen elkövetett népirtás módszerei, a gyilkosságok körülményei kísértetesen azonosak voltak. „A faluba/városba [történt] bevonulásuk után listák alapján, olykor rögtönözve, összeszedtek egy nagyobb létszámú magyar, elsősorban az ivarérett férfilakosságot (szellemi vezetőikkel, a pappal és a tanítóval), akiket még aznap válogatottan szadista, perverz kínzások közepette (eleven megnyúzás, földarabolás, halálra taposás, karóba húzás, stb.) meggyilkoltak a legkülönbözőbb helyszíneken, gyakran nagy nyilvánosság előtt agyonverték vagy lelőttek, a kínzásokban a partizán nők jeleskedtek. [...] a

¹ Forró Lajos: „Jelöletlen tömegsírok”. Magyarellenés jugoszláv atrocitások a Délvidéken, 1944. In: História, 2010. 8. szám, 4–6. o.

² Pál Tibor: Bácska a világháborúban. Adatok az áldozatokról. In: Magyarok és szerbek. 1918–2012. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés. – Hungarians and Serbs 1918–2012. Coexistence, Revealing the Past, Reconciliation. Szerk. Glatz Ferenc. Budapest, 2013. 199. o.

³ Napjainkban egyes szerbiai magyar kutatók leggyakrabban „csak” 15–20 ezer magyar áldozatról beszélnek és írnak. Mások viszont a szerb történészek adatai alapján még kevesebbre becsülik a legyilkolt ártatlan magyarok számát.

meztelenre vetkőztetett emberekre csizmákban ugráltak. Zentán a volt Amerika szálló pincéjében, ahol a foglyokat kínozták, a háború utáni tatarozáskor vastag rétegben le kellett vésni a vakolatot, annyira átítatta a vér. Különös kegyetlenséggel bántak el az elfogott egyházi személyekkel.⁴

A debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. február első napján tartott 7. ülésén tájékoztatót hallgatott meg, majd tudomást vett a jugoszláv partizánok dél-magyarországi erőszakos cselekményeiről, a Jugoszláviában internált csángók [tudniillik bukovinai székelyek] és a Délvidékről elmenekült magyarok helyzetéről, ottani épületek lefoglalásáról, majd döntött egy menekültügyi kormánybiztos kinevezéséről. A debreceni kormány február 3-án tartott 8. ülésén a kisgazdapárti Gyöngyösi János külügyminiszter részletesen ismertette a Tito marsall által vezetett partizánok kegyetlenkedéseit.⁵ A Minisztertanács 1945. március 9-én tartott ülésén a Minisztertanács jegyzője jelentést terjesztett elő a jugoszláv partizánok Bácskában elkövetett kegyetlenkedéseiről.⁶

Tito marsall partizánhatalma „a nép ellenségeinek” a teljes megsemmisítésére 1944 októberétől a Délvidéken háromféle büntetőintézményt – koncentrációs, kényszermunka- és „speciális” (valójában megsemmisítő) táborokat (szerbül: 'lorop', azaz 'lógor') – hozott létre. Az utóbbiakat a közvélemény haláltáboroknak nevezte, ahová a munkaképtelen embereket zárták. A partizánhatóságok az első délvidéki koncentrációs táborokat 1944 októberében létesítették a különböző partizánosztatok és a „speciális” OZNA-különítmények⁷ által végrehajtott tömeggyilkosságok után, a borzalmakat túlélő magyarok és németek kollektív büntetésére. A délvidéki lágerek a befogadóképességük csúcspontját

1945. július–augusztusban érték el, amikor egy időben több mint 120 ezer főt, többségében német, illetve magyar polgári személyt – férfit, nőt és gyereket – tartottak fogva.

A Bácskában 31, a Nyugat-Bánságban (Bánát) 43, a Szerémségben 9, a Drávaszögben 2, Szlavóniában 5, a Muravidéken/Szlovéniában 4 – összesen 94 – főgyűjtőláger, majd főmunka-, aztán központi (vagy koncentrációs) és „speciális” láger (az utóbbiak a valóságban haláltáborok voltak) működött.⁸ Itt fontos megjegyezni, hogy a magyarok (és németek) tízezreit fogva tartó és részben elpusztító délvidéki lágerek mellett az újjáalakult Jugoszláviában a fentiekkel egy időben és hasonló céllal sok száz láger működött az egyes – a szerb, a horvát, a szlovén, a bosznia-hercegovinai, a montenegrói (Crna Gora-i) és a macedón – tagköztársaságokban.

A délvidéki magyarság által lakott területen felállított, összesen 94 azonosított bácskai, nyugat-bánsági (bánati), szerémségi, drávaszögi, szlavóniai és muravidéki/szlovéniai „lógorban” raboskodók száma meghaladta a 200 ezer főt, akiknek döntő része német és több tízezer magyar polgári személy volt. A délvidéki magyarság – férfiak, nők, gyerekek, öregek – nagyobb része elsősorban a következő településeken létesített „lógorokban”, illetve haláltáborokban sínylődött, pusztult el: a Bácskában Szabadka, Zombor, Bácsstopolya, Tiszaistvánfalva (Járek) és Újvidék, a Nyugat-Bánságban Nagyikinda, Nagybecskerek és Versec. Fontos rámutatni, hogy az összes (94) délvidéki lágerben voltak magyarok kisebb-nagyobb számban.

A megtorlás idején például Újvidéken hosszú hónapokig rabszolgapiac működött, ahová a városban kialakított lágerből az örök naponta hajtották ki az embereket. „A táborban hajnali 5 órakor menetbe állnak külön-külön a férfiak és

⁴ Magyarirtás a Délvidéken (szócikk). In: Magyar Katolikus Lexikon. Főszerk. Diós István. XVI. köt. (Pótkötet), Budapest, 2013. 732. o.

⁵ Minisztertanácsi jegyzőkönyvek napirendi jegyzékai. 1944. december 23. – 1947. május 31. (A továbbiakban: MJNJ 44–47.) Szerk. G. Vass István. Budapest, 2003. Magyar Országos Levéltár. Lásd még: Vékás János: Magyarok a Vajdaságban. 1944–1954. Kronológia. Zenta, 2011. 35. o.

⁶ MJNJ 44–47., Vékás J., 2011. 37. o.

⁷ OZNA – közismert rövidítés. Odjeljenje za zaštitu naroda/Одељење за заштиту народа. Magyarul: Népvédelmi Osztály.

⁸ Délvidéki Magyar Golgota 1944–45. Kiállítási katalógus. Szerk. Bank Barbara, Cseresnyésné Kiss Magdolna. Budapest, 2015. 16. o. – A táborok helyszínét Csorba Béla író, néprajzkutató (Temerin) állította össze, jegyzékét e sorok írója pontosította, illetve új lágerhelyszínekkel kiegészítette. A különféle táborok helyét tájegységenként, a települések sorrendjében közöljük. A vonatkozó helyeken a hajdani német lakta települések német elnevezését, egyes esetekben a régebbi, valamint a jelenlegi szerb nevet is feltüntettük.

nők. 1/2 6-kor kilépnek a munkaadók elé. Válogatnak köztük, és elviszik őket. Jönnek olyan[ok], akik már csak lányokat, nőket keresnek. Ezek a munkaadók rendszeresen egyik vagy másik katonaságból [a hadseregből vagy partizáncsapatokból] valók. Szörnyű nagy a vérbajosok [szifiliszese]k száma. [1945] Április vége felé hajnali 1/2 4-kor katona jött a táborba a nők hálótermébe, kiválasztott magának egy lányt azzal, hogy »csak két órára van szüksége rá«. Valóban 6 órakor félholtan vánszorgott vissza. [...] A 8–10 éves magyar gyerekeket kanászoknak adják el a táborok.”⁹

A Bácskában 9, a Nyugat-Bánságban (Bánát) 10, a Szerémségben egy ún. központi vagy koncentrációs főmunkatábor (összesen 20) működött, amelyek alá szervezetileg 1944. októbere és 1948. márciusa között kb. 200 különféle láger tartozott, vagyis mindösszesen 220 „lógort” volt. Ennek oka, hogy a felsorolt, azonosított 94 főbb láger mellett vagy közelében számos időszakos tábor is létezett, amelyeknek a rabjait főként mezőgazdasági kényszermunkára rendelték ki. Például amikor 1945 közepére megtelt a Bácskörtés, illetve Gádor falvakban felállított haláltábor, Zombortól délkeletre, Szentfűlöp községben új, időszakos „lógort” létesítettek, amely 1945. júniustól októberig működött. Ez alatt az idő alatt itt 250 foglyot éhezettek halálra.¹⁰

A partizánhatóságok, majd a népfelszabadító bizottságok az azonosított 94 délvidéki főlágeren kívül több mint száz települést is kényszermunkatáboroként működtettek, amelyekből a lakosokat és az odahurcolt magyar (és német) foglyokat hosszú hónapokig fizetség nélkül rendelték ki mindennap dolgozni hajnaltól késő estig a helyi szerb gazdák termőföldjeire vagy német és magyar birtokosoktól elkobzott gazdaságokba. Egy példa: a bácskai Sajkásvidéken, Sajkáslak községben a helyi partizánvezetőség – másokkal együtt – naponta kényszermunkára hajtatta a szerb gazdák kukoricáját betakarítani Dujmovics Antalné, akinek a férjét a partizánok legyilkolták.

A várandós özvegy három gyermekével a szomszédos Tündéres helyséből menekült a faluba.¹¹

A Délvidéken működő összesen 9 haláltábor helyszíne: Molyfalva, Rezsőháza (Nyugat-Bánság); Bácskörtés, Gádor, Tiszaistvánfalva (Bácska); Szávaszentdemeter (Szerémség); Kerény, Valpó (Szlavónia); Hrastovec, Sternthal/Strnišče (Szlovénia). A Tito marsall által irányított hatalom a megsemmisítő légereket „speciális táboroknak” nevezte. Mindegyikre jellemző volt, hogy ezekbe a munkaképtelen népességet hurcolták: 60 év felettieket, 14 év alatti gyermekeket és kisgyermekes anyákat. A kétévesnél idősebb fiúkat és lányokat elválasztották a szüleiktől vagy közeli hozzátartozójuktól.

A fent említett bácskai és nyugat-bánsági haláltáborok a valóságban teljesen elfoglaltak egy-egy községet, amelyek egyenként több száz lakóházból álltak. A településeket nem kerítették körül, hanem partizánok és rendőrök őrizték őket, és éjjel-nappal szigorú felügyelet alatt tartották. Az időnként váltott őreket egymástól száz méter távolságban állították fel. A „falutábor” tilos volt elhagyni, aki ezt mégis megkísérelte, azt mint „szökésben lévő” agyonlőtték. Egy-egy lakóházba, sőt istállóba is 15–20 embert kényszerítettek, zsúfoltak össze. Az épületeket a partizánok és a helyi szerbek korábban kifosztották, ezért a foglyoknak a padozaton vagy a földön kellett aludniuk, és keveseknek volt takarója. Csak a saját ruházatukat viselhették. A téli hónapokban is fűtetlen helyiségekben kellett tartózkodniuk. A tisztálkodási lehetőségek gyakorlatilag teljes hiánya miatt a rabokat állandóan bolhák gyötörték, és megtetvesedtek, főként az idősebbek. A parancsnokság csak akkor rendelte el a tetvek irtását, amikor attól tartott, hogy az élősködők a partizánok és a rendőrök soraiban is elszaporodnak. A foglyok között ugyan szinte minden táborban volt egy-két orvos vagy felcser végzettségű rab, de gyógyszerek hiányában nem tudtak gyógyítani. S az iszonyú körülmények miatt a legcsekélyebb egészségügyi ellátást sem lehe-

⁹ Idézet a Gyöngyösi János magyar külügyminiszterhez intézett, *Magyar sors a Délvidéken* című, keltezés nélküli beadványból. In: Matuska Márton: A megtorlás napjai. Ahogy az emlékezet megőrizte. Újvidék 1991. 379. o.

¹⁰ Kiss Igor: Haláltáborok Délen. In: A Kárpát-medence elveszített területeiről (Kárpátalja, Erdély, Felvidék és Délvidék) szovjet típusú táborokba hurcoltak kálváriája. Konferenciakötet. Szerk. Botlik József, Cseresnyésné Kiss Magdolna. Budapest, 2017. 39., 40. o.

¹¹ Matuska Márton: A föld alól is eltűntek. A Sajkásvidék magyartalanításának története. Szerk. Cseresnyésné Kiss Magdolna. Budapest, 2018. 68–69. o.

tett biztosítani. Tehetetlenek voltak a táborlakók között kitört tifusz- és vérhas-járványokkal szemben, amelyeknek sok százan estek áldozatul.

A haláltáborok vezetősége tudatosan törekedett a rabok kiéheztetésére, mielőbbi éhenhalásukra. Ezért az élelemellátásuk igen szegényes volt, és gyakran előfordult, hogy napokig nem kaptak enni. Ha igen, akkor a legtöbbször kukoricalisztből főzött levest vagy ún. „ritka száraz borsólevest” kellett fogyasztaniuk, sőtlanul. Központi parancs szerint a foglyok nem kaphattak búzalisztből sült kenyeret, csak kukoricából készültet.

A „speciális”, azaz a haláltáborok sok ezer ártatlan magyar (és német) áldozatának a temetése hasonlóképpen embertelen és főtelmes volt, mint nyomorúságos életük utolsó napjai. A lágerből, mint az elhullott állatokat, többnyire szekereken szállították el a földi maradványait, majd rendszerint mezítelenül, tömegsírokba földelték el tetemeiket. A hatóságok semmilyen egyházi szertartásra nem adtak lehetőséget. A táborban még élő hozzátartozóik sem vehettek búcsút szeretteiktől, és később sem róhatták le kegyeletüket a tömegsíroknál.

Amikor 1944. október első hetének végén Tito marsall partizánosztagei és a helyi szerb lakosság megkezdték a bácskai magyar népirtást, a megtorlást túlélő magyarok (és németek) tízezreit az akkor gyorsan felállított 31 különféle táborba hurcolták. Ezek helyszíne sorrendben: Apatin (Abthausen, Apatin), Bácskörtés (Kruševlje), Bácsordas (Wolfingen, Karavukovo), Bácspalánka (Plankenburg, Bačka Palanka), Bácsszentiván (Sonnhofen, Prigrevica), Bácsstopolya (Topola, Bačka Topola), Cservenka (Rotweil, Crevenka), Csonoplya (Hügelhorst, Čonoplja), Futak (Neu-Futok, Futog), Gádor (Gaumarkt, Gákova/Gakovo), Hódság (Hanfhausen, Odžaci), Kerény (Kernei, Kljajićevo), Kiskér (Klein-Wiesen, Bačko Dobro Polje), Kúla (Wolfsburg, Kula), Külöd (Ringdorf, Kolut), Militics (Militisch, Srpski Miletic), Ókér (Pašićevo, Zmajevó), Órszállás (Stanischitz, Stanišić), Regőce (Riedau, Ridjica), Sóvé (Schowe, Ravno Selo), Szabadka (Maria-

Theresiopel, Subotica), Szeghegy (Sekitsch, Szikics, Lovćenac), Szentfűlöp (Philipsdorf, Bački Gračac), Szépliget (Schönau, Gajdobra), Szilberek (Silberg, Bački Brestovac), Tiszaistvánfalva (Járek, Bački Jarak), Torzsa (Torschau, Savino Selo), Újvidék (Neusatz, Novi Sad), Vepröd (Ebersdorf, Veprovac, Kruščić), Verbász (Werbass, Vrbas), Zombor (Sombor).

Közülük például Szabadkán, a Bácska legnépesebb városában – lakossága 1941-ben: 102 736 fő, ebből 61 581 magyar (59,90%) – már 1944 novemberétől működött a partizánhatóságok központi munkatábora, melyben kb. négyezer fogoly fordult meg, és amely 1948 elejéig állt fenn. A város történelmi bizottságának összegyűjtött adatai szerint Szabadkán az 1944 őszi magyar áldozatok száma elérte a kétezer főt.¹² Egy Soós nevű kereskedő 12 és 13 éves lányait a partizánok azért erőszakolták meg, majd végezték ki, mert 1941 augusztusában, amikor Horthy Miklós (1868–1957) kormányzó Szabadkára látogatott, az újkönyér-ünnepségen magyar nemzeti viseletben, 9 és 10 évesen az államfő mellett álltak.¹³ Újvidéken is 1944 novemberében létesítettek koncentrációs lágert a Duna város melletti mocsaras árterületén, ahová kezdetben munkaképes polgárokat hurcoltak, férfiakat és nőket egyaránt. Amikor a környéken több új lágert hoztak létre, az előbbi „lógort” elosztó központtá szervezték át, ahol a rabok folyamatosan cserélődtek, mert egy részüket a Szovjetunióba hurcolták kényszerszermunkára. Az újvidéki elosztó központi tábort csak 1948 márciusában zárták be.¹⁴

A Nyugat-Bánságban (Bánát) 1944 októberétől összesen 43 különféle tábort („lógort”) állítottak fel a magyarok (és németek) tízezreinek a fogva tartására, illetve kényszerszermunkára a következő településeken: Alsóelemér (Deutsch Elemer, Nemački Elemir), Bégaszentgyörgy (Sankt Georgen, Žitište), Beresztóc (Rustendorf, Banatski Brestovac), Bocsár (Botschar, Bočar), Csősztelek (Tschestereg, Čestereg), Ernőháza (Ernsthausen, Banatski Despotovac), Écska (Ecsehida, Deutsch Etschka, Ečka), Fehértelep (Fejértelep, Sanddorf, Šušara), Fehértemp-

¹² Mészáros Sándor: Holttá nyilvánítva. Délvidéki magyar fátum. 1944–45. I. köt. Bácska. Budapest, 1995. 43. o.; Lásd még: Silák Mária: Emlékeim. Szép és szomorú Szabadkám. Szerk. Cseresnyésné Kiss Magdolna. Budapest, 2012. 33–51. o.

¹³ Mészáros S., 1995. 37. o.

¹⁴ Kiss Igor, 2017. 39–40. o.

lom (Weisskirchen, Bela Crkva), Ferenchalom (Franzfeld, Kačarevo, Kraljevicevo), Galagonyás (Glogon, Glogonj), Györgyháza (Georgshausen, Velika Greda), Homokos (Mramorak), Istvánföldre (Stefansfeld, Krajišnik), Istvánvölgy (Heiderschütz, Hajdučica), Katalinfalva (Kathereinfeld, Ravni Topolovac), Károlyliget (Charleville, Šarlevil, ma: Banatsko Veliko Selo), Kevevára (Temeskubin, Kovin), Kistószeg (Massdorf, Mastort), Lázárföld (Lasarfeld, Lazarevo), Molyfalva (Molin), Módos (Modosch, Jaša Tomić), Nagybecskerek (Grossbetschkerek, Petrovgrad, ma: Zrenjanin), Nagykárolyfalva (Karlsdorf, Banatski Karlovac), Nagyikinda (Gross-Kikinda, Kikinda), Nagytószeg (Heufeld, Novi Kozarci), Nákófalva (Nakovo), Németcsernye (Deutsch Zerne, Nemačka Crnja), Omlód (Homolitz, Omoljica), Paiula (Krnjača, ma: Belgrád városrésze), Pancsova (Pančevo), Párdány (Pardan, Medja), Rezsőháza (Rudolfsgnad, Knićanin), Szentborbála (Soltur, ma: Banatsko Veliko Selo), Szenthubert (Sankt Hubert, ma: Banatsko Veliko Selo), Szécsenfalva (Setschanfeld, Dužine), Temeskutas (Kudritz, Gudurica), Torontálalmás (Apfeldorf, Jabuka), Torontálszécsány (Petersheim, Sečanj), Török-topolya (Banat-Topola, Banatska Topola), Versec (Werschetz, Vršac), Zichyfalva (Zichydorf, Plandište), Zsigmondfalva (Sigmundfeld, Lukičevo).

Négy helyszínről röviden. A Nyugat-Bánság második legnépesebb városa Nagyikinda, ahol a „Mlekara” tejgyár területén „speciális”, vagyis megsemmisítő haláltábort létesítettek, ez később a vidék központi munkatáboraként működött. Később a tejgyár nagyudvarán, az 1963 nyarán végzett földmunkák során felszaggatták a gyűjtőtábor egyik tömegsíriját, ekkor a nem mélyen fekvő emberi csontokat vastag földréteggel fedték le. Aztán 1979–1980-ban az előbbi helyre egy hűtőházat építettek, amikor az alapok gépi kiásása közben ismét előkerült a csontvázak egy része. Az Állambiztonsági Igazgatóság, az UDBA titkosszolgálati ügynökei az emberi maradványokat elszállították ismeretlen helyre. A nagyikindai Vasutas Atlétikai Klub (ŽAK) labdarúgópályája mögött is voltak/vannak csupán vékony földdel lefedett tömegsírok azokkal az áldozatokkal, akiket 1944 őszén öltek meg a partizánok.

A Nyugat-Bánság legnépesebb városa Nagybecskerek, a Béga folyó partján helyezkedik el. A településen az ún. Öreg malom („Stari mlin”) épületében 1944 októberében alakították ki a haláltábort, majd központi lágerré szervezték át, és 1947 májusáig működött. A vidék 1944. októberi megszállása után a partizánosztagok Kevevára helységben a selyemgyár üzemépületeibe hurcolták és tartották fogva hónapokig a környékbeli települések magyar lakóit. A Nyugat-Bánságban felállított legnagyobb haláltábor a Tisza bal partján, a Béga torkolatának közelében, a döntően németlakta Rezsőháza (Rudolfsgnad) községben működött. Ebben a „lógorban” 1944. október–novemberben 30 ezer, döntően német ajkú polgári személyt őriztek. Közöttük sok száz magyart is, akiknek egy része – a pontos számuk napjainkban sem ismert – az embertelen körülmények, a kínzások és megaláztatások következtében meghalt.

A kutatások által feltárt és eddig ismert adatok, illetve megbízható becslések szerint a Nyugat-Bánságban 1944–1945 fordulóján a partizánok és a helyi szerbek megtorlása folyamán több mint kétezer magyar – nemcsak férfiak, hanem nők, gyermekek, aggok is – vált áldozattá, akiket kivégeztek, a „lógorokban” pusztultak el, vagy később hivatalosan holtta nyilvánították őket, mint „1944-ben eltűnt” személyeket.

A Szerémségben Tito marsall partizánhatóságai összesen kilenc lágert állítottak fel a következő településeken: Belcsény (Beočin), India (Indjija), Ópázda (Stara Pazova), Rednek (Vrdnik), Ruma (Ruma), Séd (Sid, Šid), Szávaszentdemeter (Sremska Mitrovica), Ürög (Irig), Zimony (Zemun) – ez a helység már az 1930-as évektől Belgrád városrésze volt. E „lógorokban” sok ezer szerémségi horvátot, magyart és németet tartottak fogva. Közben a Tito vezette partizánosztagok már 1944–1945 fordulóján tömeges mészárlásokat követtek el az itt élő magyarok (és különösen a horvátok) ellen. Miközben a szerémségi és a szomszédos szlavóniai, összesen kb. 15–20 ezer főre becsült szórványmagyarságnak semmi köze nem volt a horvát usztasák – háború alatt elkövetett – szerbek elleni népirtáshoz. Elsősorban a Szerémségben élő németek, de az itt élő magyarok elpusztítására állították fel Szávaszentdemeteren

a „Svilara” (selyemgyár) épületeiben kialakított haláltábor.¹⁵

Az Újvidéktől délkeletre fekvő, jelképes nevű Maradék községben egy helyi magyar lakos évtizedekig őrzött jegyzéke szerint a partizánok 39 magyart, illetve elmagyarosodott horvátot és németet öltek meg. A napjainkban ismert adatok szerint összesen 48 maradéki lakos tűnt el a partizánok által végrehajtott megtorlás idején. Egy szemtanú szerint Beska községben a partizánok több mint száz magyart mészároltak le. Tény, hogy más magyar szórványtelepüléseken is sokan a megtorlás áldozataivá váltak. Ezek: Belcsény, Beska, Herkóca (Gomoly), India, Mitrovica (Szávaszentdemeter), Nyékinca (Nyék), Ópázova, Sátoros (Sattrinca), Séd, Újlak, Ürög, Vogány – sorolta Mészáros Sándor történész,¹⁶ aki hozzátette: „stb.” A partizánok szerémségi magyarellenes megtorlása tehát nem csak az előbbi településeken zajlott. Az eddig feltárt, illetve becsült adatok szerint a jugoszláv partizánosztatok a Szerémségben is tömegesen végeztek ki magyarokat, akiknek száma meghaladja az egyezer főt.¹⁷

A Drávaszögben a magyar és német csapatok a Duna itteni szakaszán két hídfőnél kemény harcokat vívtak a szovjet Vörös Hadsereggel és a jugoszláv partizánalakulatokkal. Az ún. kiskőszegi (batinai) csata november 11. és 30. között zajlott, 19 napig tartott, amelyben kb. kétezer szovjet katonára és több száz partizán esett el. A falubeliek emlékezete szerint akkoriban „a Duna napokig vörös volt a vértől”. A szovjet hadsereg nyomában érkező újabb jugoszláv partizánosztatok Tito marsall október 17-i parancsa értelmében a Drávaszög fokozatosan birtokba vett részein azonnal bevezették a katonai közigazgatást, s megkezdték a magyar (és német) lakosság elleni megtorlást.¹⁸

Például a Hercegszöllős községben történt megtorlaskor, 1944. december 3-án, az első vértanú a 39 éves Faragó Ferenc (*1905) re-

formátus lelkész volt. A partizánok összesen 16 helyi lakost (14 magyar, 2 horvát) fogdostak össze, majd a Komadinovics-féle házba hurcolták, ahol mindannyiukat megkínozták. Közülük 12 magyart agyonvertek, és az épület kertjében tömegsírba földelték. A magyarság elleni vérengzést a térségben állomásozó jugoszláv 7. partizánbrigád (dandár) tagjai követték el. A legújabb, 2018-ban közzétett kutatási eredmények szerint Hercegszöllősen összesen 22 magyar áldozat nevét sikerült azonosítani.¹⁹

A partizánhatalom nyomban a harcok múltán, 1944. november végén a Duna és a Dráva összefolyásának szögletében, Albertfaluban (Grabovac) létesítette az első drávaszögi „lógort”, amely Hercegszöllőstől 7 km-re délre helyezkedik el. Ide hurcolták a környékbéli magyarokat és németeket, itt pusztult el Klein Tivadar (1872–1945), Pélmonostor köztisztviselőként álló esperesplébános. A második drávaszögi megsemmisítő tábor a partizánhatóságok 1945 tavaszán állították fel Várdaróc községtől kb. 3 km-re keletre, a Kopácsi-rét szegélyén, a Dunai-pusztára (Podunavlje) külterületi lakott helyen. A láger 1946-ban történt feloszlatásáig kb. ezer főt – a németek között sok magyart is – embertelen körülmények között, gyakorlatilag rabszolgaként dolgoztattak.

A horvátországi magyarság közösségi vezetői és jeles tagjai által 1993. január 13-án kiadott – „Ne engedje meg a világ a horvátországi magyar kisebbségi közösség megsemmisítését!” című – felhívásában kijelentették: hetvennégy esztendőse kisebbségi létük legválságosabb időszakát élték, élük át számos, az Árpád-kor óta magyarlakta településeken a Drávaszögben és Kelet-Szlavóniában. E két tájon az „első etnikai tisztogatás 1944–45 fordulóján kezdődött a német nemzetiségűek ellen, de ez időben *mintegy kétezer magyar is áldozatul esett Tito partizánjai gyilkos bosszújának*”.²⁰

¹⁵ Kiss Igor, 2017. 40–41. o.

¹⁶ Mészáros Sándor: Holttá nyilvánítva. Délvidéki magyar fátum. 1944–45. II. köt. Bánság, Szerémség, Baranya, Muravidék. Szerk., előszó: Csorba Béla. [Újvidék], 2000. – A maradéki vértanúk névsora: 62–63. o.; a 33 áldozat jegyzéke: 63–66. o.; a szerémségi járásbírók idézett holttá nyilvánítási okiratai: 82. o.

¹⁷ Domonkos László: Elsüllyedt földön. Szerémi szerelem. Budapest, 2013. 70. o.

¹⁸ Mészáros S., II. köt. 2000. 71–73. o.

¹⁹ Bognár András – Horváth M. László – Vladimir Geiger: A magyarok és németek vesztesége Horvátországban és Bácskában 1944/45-ben és a háború után. Szerk. Horváth M. László. Zágráb–Budapest, 2018. 51–52. o.

²⁰ (botlik) [Botlik József]: Etnikai tisztogatás ENSZ-segítséggel. A horvátországi magyarság segélykiáltása. In: Magyar Nemzet, 1993. január 13., 8. o. (Kiem. tőlem – B. J.)

Kelet-Szlavóniában (szerb szemszögből Nyugat-Szerémség) Tito marsall partizánosztagai már 1944 őszén megindították az ádáz ellenségnek tekintett „usztasa” horvátok és a „fasiszta” magyarok elleni véres megtorlást. A 2018-ban közzétett kelet-szlavóniai jegyzék 134 ártatlan magyar áldozat nevét sorolja fel, akiket Eszék városában és 17 községben mészároltak le a partizánok. A legtöbbet a következő településeken: Csák 25, Diakóvár 22, Haraszi 17, Szentlászló 14, Eszék 13 vértanú. Az eszéki járásbíróság rajtuk kívül 17 ártatlan magyart háborús bűnössé nyilvánított, jogerősen halálra ítélt, amit végrehajtottak.

A történelmi Szlavónia nyugati nagyobb részét, vagyis a hajdani Pozsega, Verőce, Belovár-Kőrös és Varasd vármegyék területét újabban Közép-Horvátországnak nevezik. Az 1940-es évek elején Nyugat-Szlavóniában mintegy 40 ezer magyar élt, ahol a 2018-ban közzétett adatok szerint a partizánok 24 településen összesen 135 magyart mészároltak le. A névjegyzék azt is tanúsítja, hogy több helyen tömeges kivégzéseket hajtottak végre: Grubisincz 30, Gerzence 20, Nagypiszanica 16, Belovár 14 áldozattal. Zsdála községben öt ártatlan helyi magyar lakost háborús bűnökkel vádoltak, a belovári katonai bíróság mindannyiukat halálra ítélte, és 1945. június–szeptember között kivégezték őket.

A történelmi Szlavónia területén élő magyarság veszteségeit növelte, hogy a második világháború alatt és után jugoszláv adatok alapján legalább hétezer magyar hagyta el Horvátországot, emellett – Kövágó László (1923–1990) történész szerint – 12–14 ezer magyart kitelepítettek.²¹ A legújabb, 2018-ban közzétett kutatási eredmények, a „nem teljes lista” szerint Horvátországban 647 magyart végeztek ki a partizánok. A fenti áldozatok között 47 főt lágerekben, illetve börtönökben öltek meg, ezenkívül 21, partizánoktól megszökött magyart és 64 magyar nemzetiségű horvát katonát (domobránt) „likvidáltak”.²²

A Dráva és a Száva folyók között elhelyezkedő Szlavóniában 1945 májusától öt „lógort”, valójá-

ban haláltábor működött 1946 közepéig–végéig, amelyekben a becslések szerint néhány ezren estek áldozatul, közöttük több mint 300 ártatlan szlavóniai magyar. A lágereket Eszék környékén állították fel a várostól kb. 10, illetve 35 km-re: Józseffalva (Josipovac), Valpó (Valpovo), illetve Ténye (Tenja) településeken. Az utóbbit később, 1946. augusztus végén létesítették, miután az előbbi két tábort bezárták. A tényei „lógort” 1947. január 18-án számolták fel. Eközben a negyedik haláltábor Kerény (Krndija) községben (Diakovári járás, volt Verőce vármegye) 1945 májusától „üzemelt” a következő év derekáig. Az ötödik haláltábor Nagypiszanica helységben (Belovári járás, Belovár-Kőrös vm.) működött, ahol sok magyar is elpusztult, a számuk azonban ismeretlen. Szlavóniában a mértékadó becslések szerint az öt haláltáborban összesen több mint 600 ártatlan magyar áldozat hunyt el.

A Muraközbe beszivárgott jugoszláv, illetve velük együtt a helyi kommunista partizánok kegyetlenkedéseiről dr. Nagy Iván (1904–1972) délvidéki magyar országgyűlési képviselő az első között jutatott el adatokat a Magyar Királyi Miniszterelnökséghez. Egy partizánosztag 1944. július 23-án éjjel betört Csáktornyára, összeszedett 68 lakost, akik közül 53 magyar nemzetiségű volt. Az elfogott embereket a lovaikkal és más vagyontárgyaikkal együtt a közeli mocsaras, bozótos határrészre hurcolták, majd kegyetlenül lemészárolták őket. A hozzátartozók 37 áldozat megcsonkított holttestét találták meg, a többi, 31-nek nyoma veszett.²³

A magyarság 1944 végétől ismét menekülni kényszerült nemcsak Csáktornyáról, hanem a Muraközből is, amely 1945. április első napjaiban került a Tito marsall vezette partizánhadserg birtokába. Ezt követően több tucat fontos beosztású, a helyi közigazgatásban dolgozó magyar személy és értelmiségi (főként tanítók, egyesületi vezetők, valamint községi bírók) estek áldozatul a partizánok megtorlásának. A fentiekén kívül a 2011-ig gyűjtött adatok szerint Csáktornyán 1944 végén 68, majd 1945 elején a partizánok továb-

²¹ Sebők László: A horvátországi magyarok a statisztikák tükrében. In: Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből. Szerk. Arday Lajos. Budapest, 1994. 143. o.

²² Bognár A. – Horváth M. L. – Geiger, V., 2018. 47. o.

²³ Nagy Iván dr. adatközlője, Lajkó Rózsi csáktornyai lakos eredeti levelének lelőhelye: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K 28. 1944–R–25 965. szám

bi 53 főt gyilkoltak meg a magyarságuk miatt.²⁴ Ugyancsak Csáktornya 1945. április elején vészett nyoma a város korábbi polgármesterének, Pecsornik Ottónak (*1903), aki 1942 februárjától volt tagja a Magyar Országgyűlés Képviselőházának.²⁵ A fenti adatokat összesítve: a Muraközben 1944–1945 fordulóján 175 magyart gyilkoltak le Tito marsall partizánosztagai. Ezenkívül további több tucat magyar áldozata volt a megtorlásoknak, így azok száma meghaladja a 200 főt. Kotor községben a 62 éves Nagy Vjekoslav (apja neve József) hentest 1946-ban mint a „nép ellenségét” nyilvánosan végezték ki. A partizánhatóságok a világháború végén, 1945 májusában kb. 1200 muraközi magyart üzték ki Magyarországra.²⁶

A muravidéki magyarság ellen Tito marsall partizánhatalma által 1945-ben elkövetett megtorlás és népirtás nemcsak a magyarországi, de a nemzetközi közvélemény előtt is gyakorlatilag ismeretlen. Elszenvedői, túlélői közül csak néhányan mertek nyilatkozni a kutatóknak közel fél évszázad múltán, a Jugoszlávia 1991-ben történt felbomlása utáni években. Muravidéken a jugoszláv partizánosztagoktól 1945. április elején vették át az irányítást a helyi szlovén népfelszabadító bizottságok. Az Alsólendván felállított testület első intézkedéseként az Alsólendvai járáshoz tartozó falvakban összegyűjtette azokat a volt nyilaskeresztes párttagokat, akik magyarok voltak. Az Alsólendva és Murszombat között félúton fekvő Filóc (Filovci) községben, az országút mellett két nagy udvart szögesdróttal bekerítettek, és az így kialakított, hivatalosan „átképző és átnevelő táborba” kb. 200 nyilaspárti, ahogy mondták: „fasiszta magyart” zsúfoltak össze. Egyeseket közülük ezután két év kényszermunkára ítélték, és a közügyektől is eltiltották. A szlovéniai gyűjtőlágerek között a filóci tartották a leghírhedtebbnek, ahol a legkegyetlenebb parti-

zánokból lett örök működtek. Más adat szerint a táborban összesen 288 embert tartottak fogva.²⁷

A muravidéki illetékes katonai bíróság Murszombaton 1945. április 25-én hozta meg első ítéletét a szlovén nemzet becsülete, méltósága ellen elkövetett bűnök megbüntetéséről rendelkező törvény alapján. Megdöbbenést és félelmet keltett a muravidéki magyarság körében, amikor ártatlanul, mint „burzsoákat” golyó általi halálra ítélték és kivégezték Lipics József bankárt és Benkő József murszombati nagykereskedőt, vágóhíd-tulajdonost, a köznyelvben „húsgyárost”.²⁸ Szintén ekkoriban „likvidálta” a partizánparancsnokság „az erősen magyar érzelmű” göntérházai Tóth Pétert és feleségét. Örihódoson pedig a Szentbabor községből származó nemes Luthár István malom- és fűrészüzem-tulajdonost gyilkolták meg a partizánok, „aki nem volt hajlandó engedelmessé válni az új hatalomnak”.²⁹

A szlovén kommunista hatóságok a filóci táboron kívül további három lágert jelöltek ki a muravidéki magyarság számára, de már a régi szlovén területeken: Hrastovec, Sternthal (Strnišče) és Ormozs (Ormož) településeken. A magyarság elleni tömeges megtorlás 1945. július 9-éről 10-ére virradó éjszakán kezdődött, amikor a jugoszláv/szlovén hatóságok (végrehajtói a partizánok voltak) 19 magyarlakta településről 558 lakost a Maribor városától kb. 15 km-re keletre elhelyezkedő Hrastovec várában kialakított koncentrációs táborba deportáltak.

Mindez megtorlás volt azért, mert a Muravidék 1941. áprilisi felszabadulása és Magyarországgal történt újraegyesülése után az ősi magyar szállásterület felbontására 1921 és 1934 között létrehozott szlovén kolóniák (gyarmatbirtokok) lakóit eltávolították. A magyar hatóságok 1942. június 22-én és 23-án összegyűjtötték azokat, akik 1918. október 31-e után a délszláv királyi hatalom ösztönzésére telepedtek le a Muravi-

²⁴ Magyarirtás a Délvidéken (szócikk). In: Magyar Katolikus Lexikon, XVI. köt. 2013. 732. o.

²⁵ Sebestyén Mihály, dr.: Ahogy én láttam... Budapest, 2016. Köjegyzői Akadémia Kiadó, 2016. 26., 44., 58. o.; Világháló: Munczi Antal – magtudin.org/Murakoz.htm (Muraköz újból Magyarország c. fejezet.)

²⁶ Bognár A. – Horváth M. L. – Geiger, V., 2018. 18., 71–73. o.

²⁷ Kovács Attila – Tátrai Ágnes: Magyarok a Muravidéken. 1918–1945. Kronológia. Lendva–Ljubljana, 2013. 111. o. – A filóci lágert 1945. szeptember elején számolták fel.

²⁸ Göncz László: Felszabadulás vagy megszállás? A Mura mente 1941–1945. Lendva, 2006. 165. o. – Ezen idézett kötet közöl egy korabeli szórólapot, amely a vágóhídterméket népszerűsítette. A nyomtatvány az alábbi főszöveggel emelte ki a gyártót: „BENKŐ-gyár / Murszombat (Muravidék)”, 270. o. (A szlovén szakirodalomban „Benko”, tehát szlávósították.)

²⁹ Göncz László: Egy peremvidék hírmondói. Mura menti életképek a 20. század első feléből. Budapest, 2006. 107–108., 131. o.

dékre, és hat faluból 589 kolonistát (családokat, gyermekeket, felnőtteket, öregeket) Alsólendvára szállítottak.³⁰ Innen vasúti szerelvényekkel még 23-án elindultak a Sárvár járási székhelyen (Vas vm.) működő internálótáborba, ahol az újabb államfordulatig voltak őrizet alatt. Közülük a felnőtt kolonisták naponta kijárhattak, és fizetségért a környező mezőgazdasági uradalmakban, illetve módosabb gazdáknál dolgozhattak.³¹

A második világháború után a hrastoveci várba 1945. július 10-én elhurcolt 558 muravidéki magyar többsége öreg férfi és nő, valamint 194 gyermek, akik 15 évesnél fiatalabbak voltak. E családok férfi tagjainak a túlnyomó részét már korábban bebörtönözte az új hatalom, vagy a muravidéki Filóc községben felállított internáló táborban raboskodva „átnevelésen” vettek részt. A hrastoveci magyar foglyoknak azon részét, akiknek nem volt 15 évesnél kisebb gyermeke, július 28-án átszállították a kb. 30 km-re délre fekvő Ptuj (ősi magyar neve: Potony) városka mellett fekvő Sternthal (szlovénül: Strnišče) korábbi alumíniumgyárában létesített lágerbe, ahol a nőket és a férfiakat külön épületekben szállásolták el. A hrastoveci táborban maradt gyerekeket 5 hét után elengedték, mert közülük a rossz körülmények miatt sok megbetegedett, főként vérhasban. Közülük legalább öt kiskorú a hazatérése után rövidesen meghalt. Rajtuk kívül a hivatalos adatok szerint 17 magyar pusztult el a két lágerben, közöttük 5 gyermek.³² A visszaemlékezések azonban ennél jóval több ártatlan áldozatról tanúskodtak, a fenti adatok tehát nem felelnek meg a valóságnak.

Az egyik túlélő, a Göntérházán 1926-ban született Bíró József évtizedekkel később, az 1990-es évek derekán (a korábbi feljegyzései alapján) tett közlése szerint így történt az elhurcolás: „Ilyen szörnyű, embertelen kegyetlenséget csak a zsidósággal tettek a háború alatt. Tizenhét fa-

luból 582 magyart (ezek 35%-a gyerek, 44%-a asszony, 21%-a férfi) nyolc-tíz, géppisztollyal felszerelt katona és rendőr ponyvával letakart teherautókra kényszerített. Éjfélről reggel négyig tartott mindez.”³³ Ez történt a következő családdal is: Bíró József 19, az öccse, Lajcsi (Lajos) 11 éves volt akkor, 44 éves édesanyjuk hét hónapos várandós, aki gyorsan egy tarisznyába rakta jövődő gyermeke apró ruháit és egy kispárnát. Tizenöt perc múlva 10 kg-os csomaggal készen kellett lenniük az indulásra. A családfőt a partizánok már korábban elhurcolták, mert a falu vezetője (bírója) volt. Az asszonyt és két fiát a göntérházi falubeliekkel együtt a teherautó az alsólendvai Korona Szállóba vitte, ahol a nyolc-tíz teremben már több mint ötszázan zsúfolódtak össze, és csak két mellékhelyiség volt. A nyári hőségben kevés volt a víz a sok szomjas gyereknek. Az Alsólendváról elindított tucatnyi teherautó sora másnap reggel érkezett meg a hrastoveci vár lábához, ahol a katonák nem engedték, hogy a foglyok az erdőhöz vezető úton menjenek fel a lágerbe. A meggyötört magyarokat arra kényszerítették, hogy a meredek hegyoldalon, a bozótosban négykézláb kúszva másszanak fel a várba. Bíró József eközben a várandós édesanyját támogatta.

A muravidéki magyarokkal együtt a hrastoveci lágerben raboskodók száma megközelítette az ezer főt, több mint a háromnegyed részük asszony és 15 éven aluli gyermek volt. „Gyenge” ennivalót kaptak. A várban nem volt víz, szekérre rakott hordókban kb. 600 litert húzott fel naponta 10–15 ember három km távolságról a hegy oldalában fakadó forrásból. A nyári hőségben a foglyok állandó vízhiányban szenvedtek, tisztálkodásra nem volt lehetőségük. Az árnyékszék a vár északi részén helyezkedett el: két 5 méter hosszú és 2 méter széles gödör, mindkét oldalán 5 méter hosszú gömbölyű fa, arra lehetett ráülni. Az előbbiekről Bíró József

³⁰ A telepeseket a következő magyar falvakból gyűjtötték össze: Benica 138, Lendvahosszúfalu 29, Kámaháza 85, Petesháza 128, Pince-major 195, Zalagyertyános 5 fő.

³¹ A szlovén telepések 15 évesnél fiatalabb gyermekeit 1942-ben a magyarországi szerb pravoszláv egyház közreműködésével a Bácskában, családoknál helyezték el. A sárvári táborban 23, azon kívül 12 internált Alsólendva környéki kolonista halt meg a második világháború alatt. In: Kovács Attila: A muravidéki magyarság 1920 és 1991 közötti sorsfordulóinak az áttekintése. Földrajzi Közlemények, 2012. 3. szám, 288. o.

³² Kovács A., 2012. 288–289. o.; Részletesen: Miért? / Zakaj? Lendvai füzetek 16. / Lendavski zvezki. Szerk. Silvija Kulčar, Mira Unger, Bence Lajos, Göncz László. Lendva–Lendava, 1998. 26–29. o. – A Hrastovec várába elhurcolt muravidéki magyarok névjegyzéke a születési évükkel, 41–48. o.

³³ Bíró József a fentebbinél kettővel kevesebb, 17 magyar település elhurcolási adatait közölte, és százalékosan határozta meg az elhurcoltak nembeli arányát, amelyet átszámítottunk. Szerinte 24 fővel több, összesen 582 magyart hurcoltak a hrastoveci, illetve a sternthali lágerbe. Közülük: 109 férfi, 260 asszony, 213 gyerek volt. In: Miért? / Zakaj? 1998. 26. o.

öccse, Bíró Lajos (aki 1934-ben Göntérházán a család negyedik gyermekeként született) visszaemlékezése: „A vécé egy nagy gödör volt, két oldalon hosszú rúddal. Csak a jó Isten tudja, hány gyerek esett bele a gödörbe, mert a tifusz miatt sokszor és sokáig kellett ott guggolni.”

A munkaképes foglyokat 1945. július végén felsorakoztatták, és teherautókkal a fentebb említett Sternthal nevű lágerbe hurcolták. Nem tudták, miért, de Bíró Józsefet az öccsével, Lajossal és várandós édesanyjukkal is közéjük sorolták. A hajdani első világháborús hadifogoly-, majd menekülttábor őrsege hírhedt volt a kegyetlenségéről, a több ezer rab kínzásáról, éheztetéséről, akiket a volt alumíniumgyár területének a rendezésén dolgoztattak. Az örök augusztus első felében az egyik napon a magyar asszonyokat és a gyerekeiket sorba állították, majd elszakították a 3–12 éveseket, és sírás-jajgatás közben teherautókra tuszkolták. Ezután a láger közelében veszteglő három vasúti teherkocsihoz vitték, majd bezárták őket, ahonnan még éjjel is hallani lehetett a zokogásukat. A gyerekeket másnap kelet felé 25 km-re, a Dráva folyó mentén elhelyezkedő Ormozs várába szállították, ahonnan két és fél hónap múltán, szeptember közepén hozták vissza azokat, akik életben maradtak.

A túlélő Bíró Lajos így emlékezett az előbbi eseményre, amikor őt is elhurcolták. „...síró-jajgató asszonyok karjaiban lévő és a lábukat átölelő gyerekeket megfogták és szó szerint földobálták a teherautóra. A tábor közelében veszteglő három marhaszállító vagonba raktak be minket, három és tizenkét év közötti gyerekeket. Egy vagonban körülbelül ötvenen voltunk. Azt a kínszenvedést, amit a bezárt vagonban átéltünk, a halálos ellenségemnek sem kívánom. Még most, ötven év után is kibuggyannak a könnyeim és rossz álmaim vannak, ha gyerekeket látok szenvedni. Az ormozsi vár szögesdróttal volt körülkerítve. Az üres szobákban a padlón feküdtünk. Reggel, amikor felkeltünk, sok gyerek maradt a földön fekvve, különösen a lányok közül, mert tifuszbetegség miatt éjjel meghaltak. Reggel jött egy idősebb ember lovas szekérrel, arra fölrakták a halottakat és kivitték a vár kapuján. [...] Szeptember

közepe felé jött egy teherautó, arra fölszálltunk. Egy teherautóra fölfértünk, míg idejövet három vagonban hoztak minket. Nem emlékszem, hogy leánygyermek volt-e közöttünk. Ők gyengébbek voltak és a tifusz végzett velük.” Testvére, Bíró József emlékezése: „Sohasem fogjuk megtudni, hogy hányan haltak meg. Visszajövetelkor egy teherautóval hozták őket [...], odafele menet pedig három vagonra való gyerek volt. [...] Mindennek szemtanúja voltam, mert az én öcsém, aki közöttük volt, hál' Istennek visszajött.” Az ormozsi várba hurcolt mintegy 150 ártatlan magyar gyerekből csak minden ötödik, kb. 30 maradt életben.

Bíró József édesanyja 1945. szeptember 6-án a sternthali haláltáborban hozta világra kislányát a mai ember számára elképzelhetetlen körülmények között, ez volt a hetedik szülése. A hónap végén szabadon engedték a muravidéki foglyokat. Közben soha nem hallgatták ki őket, elbocsátó igazolást sem kaptak: „Mielőtt kiengedtek minket, azt mondták, ha nem akarunk ide visszaszakerülni, akkor arról, ami itt történt soha senkinek ne mondjunk egy szót sem.” Az édesanyja, csecsemő lánya és két fia rongyosan, tetvesen, piszkosan érkeztek haza Göntérházára. A szomszédok addig nem engedték be őket a lakásba, amíg meg nem fürödtek a mosókádban, majd a ruházatukat is elégették.³⁴

A muravidéki Lendvavásárhely (Dobronak) községben élő Göncz János (*1929) közölte 2001 júliusában tett visszaemlékezésében, hogy a falubíró édesapját is Filócra hurcolták. Tőle értesült a következőkről: „...a lágerben rettenetesen bántak velük, különösen egy »Puklasti Miha« nevű személyt emlegetett a gáztetteiről. Egyebek mellett táncoltatta a rabokat (ezért azok gúnyolódásból »táncmesternek« nevezték), közben pedig verte őket, majd motorkerékpárral végiggázolt a hátukon, stb. Minden szörnyűség ellenére az édesapja előbb hazakerült, mint a család többi tagja, valamikor 1945 szeptemberének közepén.”³⁵ Amikor Göncz János három és fél hónapig tartó bajorországi hadifogság után, 1945. augusztus 18-án 16 évesen visszaérkezett a szülőfalujába, Lendvavásárhelyre, senki sem

³⁴ Miért? / Zakaj? 1998. Visszaemlékezések: Bíró József, 26–29. o.; Bíró Lajos, 74–76. o.

³⁵ Göncz L., 2006. 74–75. o. – Göncz János Muraszombaton volt gimnazista, amikor 1945. január első napján leventeként (még nem volt 16 éves) behívót kapott. Körمندre vitték, onnan Németországba, ahol gyors katonai kiképzésen vett részt, majd bevetették a harcokba. Bajorországban május 3-án amerikai fogságba esett.

fogadta otthon. Az apja még a filóci lágerben, az édesanyja és két nővére viszont a sternthali gyűjtőtáborban³⁶ raboskodott. A három nő csak szeptember végén szabadult. Anyjának a tifusz következtében, bár még csak 40 éves volt, soha többé nem nőtt ki rendesen a haja.³⁷

Tények röviden további emlékezőktől: A 13 éves Nedelko Imrét két nővérel, másfél éves öccsével és az édesanyjukkal Lendvahosszúfaluból hurcolták el Hrastovecre. Az édesapát a hadbíróóság 6 hónapnyi börtönre ítélte. (A család fellebbezett, a maribori bíróság az apát felmentette, és kiszabadult.) Amikor a hrastoveci lágerben kitört a tifusz, Alsólendva községi elnökének a kérésére 31 kiskorút kísérettel hazaengedtek, köztük Nedelko Imrét és az egyik nővérét. A gyerekcsoport gyalog tette meg a Ptuj vasútállomásáig vezető 25 km-es utat, ott vonatra ültették őket, és hazaérkeztek a Muravidékre. Édesanyja, a másik nővére és hat hónapos öccse a hrastoveci lágerben maradt. A két gyerek hamarosan súlyosan megbetegedett, ezért őket is hazaengedték, de néhány nap múlva a csecsemő fiúcska meghalt.³⁸

Csentevölgy községből a szegényparaszt Kaszás család valamennyi tagját, a két szülőt és hat gyermekét (négy fiút és két lányt) hurcolták el a hrastoveci lágerbe. A legkisebb Janika, 1945-ben született, hat hónapos csecsemő volt, a többiek 3, 5, 7, 11 és 13 évesek, az utóbbi a visszaemlékező, ifjabb Kaszás Imre. A kijelölt családok házához a partizánokat a volt kisbíró,³⁹ Fehér József vezette, akit végül szintén földobtak [a teherautóra] az áldozatok közé, és soha nem tért haza. A hrastoveci lágerben kitört vérhas-, illetve tifuszi járvány naponta tizedelte az ártatlan foglyokat. „Legtöbbjük összehúzódva, kínok között búcsúzott az élettől – emlékezett Kaszás Imre. – Megfásult testüket nem lehetett volna koporsóba helyezni. De azt mégis lehetett, hogy egy-egy úgynevezett koporsóba (faládába) két-három testet is elhelyeztek. Egyszerű volt a megoldás: az egyik halottnak erre, a másik-

nak arra volt a feje és csak rá kellett taposni, máris megroppant a megdermedt és kikínzott test. Három halott is volt egy-egy koporsóban (ládában), de a harmadik már csak gyerek volt.”

Három hét múltán a 13 éves Kaszás Imrét és négy testvérét (más gyerekekkel együtt) egy társzekéren hazairányították, a rokonok fogadták be őket, mert a lakóházukat a hatóságok lezárták, lepecsételték. A csecsemő Janika a szülőkkel tovább raboskodott: „...egy bizonyos idő után Janika öcsémet is hazaküldték. Már azt sem tudom, hogy ki hozta haza. Egy hét múlva az öcsém kilehelte lelkét, szüleim távollétében helyeztük örök nyugalomra.”⁴⁰ Idősebb Kaszás Imre és felesége csak szeptember végén szabadult a lágerből, ezután a gyermekeikkel beköltözhetek a saját házukba, és új életet kezdhettek.

A Pince községből a családjával együtt 16 évesen elhurcolt Hóbor Gizella visszaemlékezéséből: „Volt olyan nap, hogy egy szekér halottat vittek ki a várból. Apám mondta, hogy voltak közöttük olyanok is, akik még éltek. Sokan estek bele a vécégödörbe és ott is haltak meg.” Szabadulása után Gizellát is szekérrel vitték haza Hrastovecra. „Útközben egy pincei kisfiú meghalt, itthon pedig az a völgyifalusi kicsi is, akit én hoztam az ölemben.” A szécsiszentlászlói Dóra Géza emlékezése szerint a falujából elhurcoltak közül hárman haltak meg a hrastoveci lágerben.⁴¹

Nemcsak annak a 19 magyar falunak a lakóit, akik hazakerültek a filóci, a hrastoveci, a sternthali vagy az ormozsi lágerekből, hanem a muravidéki magyarság jelentős részét megbélyegezte a jugoszláv/szlovén kommunista hatalom. A Népvédelmi Osztály, az OZNA, majd 1946-tól jogutóda, az Állambiztonsági Igazgatóság, az UDBA néhány évig „mint veszélyes egyéneket, családokat” ezeket figyelt meg, de bántalmazásokat már nem kellett elszenvedniük.

Az Alsólendvai járásbíróóság – Mészáros Sándor történész kutatásai szerint – „is sok magyar

³⁶ Sternthal (Strnišče egyes szlovén forrásokban Šterntal) elnevezését később a hatóságok megváltoztatták: Kidričevo lett. A település nevét Boris Kidrič (1912–1953) második világháború alatti szlovén kommunista párt- és partizánvezértől kapta, aki 1945–1946-ban Szlovénia első miniszterelnöke volt.

³⁷ Göncz L.: Egy peremvidék, 2006. 75. o.

³⁸ Miért? / Zakaj? 1998. – Nedelko Imre, 77–78. o.

³⁹ Kisbíró: a községi elöljáróságok altisztji jellegű alkalmazottja volt, aki dobszóval tette közzé a hirdetményeket, leveleket kézbesített, és az elöljáróság egyéb munkájában segédkezett.

⁴⁰ Miért? / Zakaj? 1998. – Kaszás Imre visszaemlékezése, 82., 84. o.

⁴¹ Miért? / Zakaj? 1998. – Hóbor Gizella (sic!) adatközlései, 90. o, szécsiszentlászlói áldozatok, 91. o.

nemzetiségűt nyilvánított holtta”.⁴² Ezután három áldozat adatait közölte, majd a kézírata megszakadt. Az áldozatok közül ketten Muraszombat járási székhelyen születtek: A 68 éves Kálmán Péter és az 57 éves Korén József a muraszombati járásbíróság 1958-ban kiadott holtta nyilvánítási okirata szerint „1944-ben eltűnt”. A harmadik a Mezővár községben született 44 éves Novák József volt: a fenti hatóság az előbbi indokkal 1959-ben adta ki az igazolást.⁴³

A háború utolsó napjaiban a Muravidék szinte valamennyi településén voltak polgári áldozatok. A szlovén Godina Ferdo, aki meghatározó szereplője volt a korabeli muravidéki eseményeknek, 35 év múltán megjelent könyvében 142 személyt említ, de Göncz László történész szerint „az erőszak által meghaltak tényleges száma bizonyára néhány fővel több”.⁴⁴

Az előbbiekkal szemben e sorok írója jóval többre, kb. 300 főre becsüli a megtorlás áldozatainak számát: kisebb részüket a partizánok gyilkolták le, másokat kivégeztek, többségük a lágerekben pusztult el, köztük sok nő és gyermek. Hozzászámítva a szovjet katonaság által a polgári lakosok ellen elkövetett és ismert gyilkosságokat is.

A muravidéki magyarság elleni 1945. június–július utáni és a következő években történt megtorlássorozat – a becslések szerint – kb. 1000–1300 személyt érintett, az akkori nemzeti közösség 10–13 százalékát. S nemcsak férfiakat, hanem nőket, gyerekeket és öregeket egyaránt. „A különböző táborokban uralkodó embertelen viszonyokról jobb híján csak szóbeli közlésből vannak ismereteink. A szemtanúk állításai szerint a »fasiszta táborok« (valójában a németországi nemzetiszocialista koncentrációs lágerek – B. J.) szintjén álltak kegyetlenségben. Az állati lét szintjére lökött deportáltak között a különféle fertőző betegségek fellépése miatt nagy volt az elhalálozottak száma. Ezek nagy része még mindig távoli temetőben pihen, névtelen sírok-

ba temetve. [...] Ugyancsak emlékeztetése az 1947 májusában történt deportálások, amikor a [magyarlaktá] Lendva-vidék és a Muraszombat község (tudniillik: járás) több falvából szállítottak el családokat minden ingóságukkal együtt Fedrengbe, Stari logba és Kočevje⁴⁵ környékére, ahol csekély fizetés, élelmiszerjegy ellenében dolgoztak évekig. [...] De azok a [muravidéki magyar] fiatalok sem jártak jobban, akiket az OZNA [1946-tól az UDBA] kiszemelt, majd valamilyen bűncselekmény vádjával arra kényszerített, hogy Magyarországon titkos adatokhoz jussanak. Ezeket éjnek éjadán »dobták« át a határon, teljesen felkészületlenül, s legtöbbjük az ÁVO [ekkor már helyesen ÁVH, az Államvédelmi Hatóság] börtöneiben kötött ki, ott raboskodott évekig, ha egyáltalán kikerült onnan. Az itthon maradottak pedig örültek, hogy békében hagyják őket. E korszakot valaki találóan »kuss-magyar« korszaknak nevezte egszer.”⁴⁶

A magyarság elleni megtorlás, a deportálás, a megtizedelt magyarok félelme miatt az 1948. évi népszámláláskor mindössze 10 243 fő, a muravidéki összlakosság 10,8%-a merte csak magát magyarnak vallani. A háború utáni első években az ismét határterületté vált Muravidéken az államhatalom erőteljes szlovénesítő és elnyomó (jugoszláv) nemzetiségi politikát folytatott. Eközben az itteni magyarság legfontosabb központját, Alsólendvát is átformálta, ahol 1948-ra a magyarság aránya a korábbinak alig több mint egyharmadára (37,6%-ra) csökkent.

Közben a bácskai, a bánáti (nyugat-bánsági) és a drávaszögi tömeges „likvidálásokat” Ivan Rukavina vezérőrnagy az 1944. december első napján kiadott ún. „mentőrendeletével” állította le, amelyet eljuttattak a katonai közigazgatás valamennyi helyi parancsnokához. Ennek ellenére számos településen továbbra is történtek kivégzések. Később, 1945. január 27-én jelent meg Josip Broz Tito rendelete arról, hogy a hadseregnek mindenütt át kell adnia a hatalmat a népfelsza-

⁴² Mészáros S., II. köt. 2000. 75. o. – Mészáros Sándor „szlovéniai Murántúlnak” emléti a Muravidéket.

⁴³ Mészáros S., II. köt. 2000. 75. o. – A Muraszombati járásbíróság holtta nyilvánítási bejegyzései, 83. o.

⁴⁴ Godina, Ferdo: Prekmurje [Muravidék] 1941–1945. Pomurska založba. 1980. Murska Sobota. Idézi: Göncz: Felszabadulás..., 2006. 158. o.

⁴⁵ A délnyugat-szlovéniai Kočevje környékére göntérházi magyarokat is elhurcoltak, ahol a kitelepített németek házaiba költöztették őket, és „legalább négy esztendeig ott voltak. Fakitermelés volt a feladatuk, amiért némi fizetést is kaptak, haza azonban nem jöhettek”. In: Göncz L.: Egy peremvidék..., 2006. 110. o.

⁴⁶ Bence Lajos: Írott szóval a megmaradásért. (A szlovéniai magyarság 70 éve). II. bőv. kiad. Győr–Lendva, 1996. 20. o.

badító bizottságoknak, és csak a háborús bűnök torolhatók meg.⁴⁷ Közben az újjáalakított Vajdaság területén – Bácska, Bánát (Nyugati-Bánság) és Baranja (Drávaszög) – 1944 őszén-telén, majd 1945 decemberéig az ún. háborús bűnöket megállapító bizottság koholt vádakkal 889 vajdasági (délvidéki) magyart ítelt halálra. A Beogradban (Belgrád) kiadott *Szlobodna Vojvodina* című szerb újság magyar tükörfordítása, a *Szabad Vajdaság* 1945. január és szeptember között megjelent számaiban közölt bírósági tudósítások összesen 92 magyar és 42 más nemzetiségű háborús bűnös elítéléséről (ezek zöme halálbüntetés volt) adtak hírt. A magyarok közül 85 bácskai, öt bánáti (nyugat-bánsági) és egy-egy szerémségi, illetve magyarországi lakos volt.⁴⁸

A délvidéki magyarság csak 1990 végétől emlékezhetett nyilvánosan az 1944–1945-ben a Tito marsall partizánosztagei és helyi szerbek által legyilkolt, lágerekben elpusztított több mint 40 ezer ártatlan magyarra. Az 1990-es években a magyar közösségek számos emlékművet, keresztet állítottak fel a mészárlások helyszínein, melyeket a jugoszláv hatóságok még ekkoriban is titkolni igyekeztek. A jelek egy részét ismeretlen személyek többször megbecstelenítették, lerombolták, de a túlélők és a leszármazottak újakat emeltek helyettük. Negyedszázad múltán, 2016-ban a Bácska 17 településén (Bácsföldvár, Gombos, Mohol, Nagyfény, Péterréve stb.), a Nyugati-Bánság (Bánát) 18 helységében (Csóka, Felsőmuzslya, Nagyikinda, Oroszlámos, Torontálvásárhely stb.) még mindig nem volt emlékjele annak a sok ezer ártatlan magyarnak, akiket 1944–1945-ben mészároltak le Tito marsall partizánosztagei és a helyi szerb lakosok.⁴⁹ Az utóbbiakkal kapcsolatban írta a Zenta városában született Tari István költő, író, képzőművész:

A szabadkai vérengzés 50. évfordulóján nehéz időkből, a délszláv háború idején 1994. november 2-án titokban állították fel a Zentai úti temetőben Kalmár Ferenc (1928–2013) szobrász

alkotta emlékművet, amely a helyi Antal Mihály öntödében készült. Ezután évente itt tartották a megemlékezéseket a magyar vértanúkról.⁵⁰ A törött szárnyú turult ábrázoló, bronzból öntött 350 kg-os alkotás *Vergődő madár* néven vált ismertté, amelyet 2013. október közepén elloptak a temetőből. Az ismeretlen tetteseket nem találta meg a szerb rendőrség, és a nyomozást 2014 nyarán megszüntette. Ezt követően a Vajdasági Magyar Szövetség által vezetett Szabadka polgármestere bejelentette: közbeszerzési pályázattal nem a fenti Antal Mihály-féle öntöde, hanem egy belgrádi szerb cég és belgrádi szerb művész kapott 1 millió 83 ezer dináros megbízást (adó nélkül) a *Vergődő madár* másolatának elkészítésére. Az újraöntött szobrot 2014. november 2-án avatták fel az áldozatok nevét felsoroló falon elhelyezett márványtáblák előtt.⁵¹

Az ünnepségen beszédet mondott és leróta kegyeletét Aleksandar Vučić miniszterelnök (2017 áprilisától Szerbia államelnöke), aki bejelentette: 70 év után elkészült az a szerbiai rendelet, amely eltörölte a Csúrog, Zsablya és Mozsor magyar lakosságának kollektív bűnösségét (1944-ben) kimondó jogszabályt. Ez kétségtelen eredmény, de csak részeredmény. A hatályon kívül helyezést ugyanis oly módon fogalmazták meg, hogy arra nem lehet hivatkozni az áldozatok rehabilitációs eljárásában, még kevésbé a kártalanításban. Ez azt jelenti, hogy még mindig nem történt meg a Tito partizánjai által meggyilkolt legalább 40 ezer magyar áldozat korábbi jogaiba való visszahelyezése, és kollektív bűnössége elvének teljes kitörölése a hatályos szerbiai törvényekből. Az utóbbit (is) a szerb hatalom és a Vajdasági Magyar Szövetség kormányzati felelősséget viselő politikusai már évek óta ígéretik. A rehabilitációra és a visszaszolgáltatásra (restitúcióra) vonatkozó rendelkezések között nyilvánvalóak az ellentmondások, amelyek erősen gátolják a titoista diktatúra által törvénytelenül elkobzott vagyoniok visszaszármaztatását eredeti tulajdono-

⁴⁷ Forró L. – Mózes A., 2016. 31. o.

⁴⁸ Kovács Csaba: A „Délvidék” és a „Vajdaság” 1941–1948 között a sajtó és az emlékezet tükrében. In: Magyarok és szerbek a változó határ két oldalán, 1941–1948. 2016. 148. o.

⁴⁹ Kiss Igor, 2016. 171. o.

⁵⁰ Memento 70. Szabadka gyásznapjai 1944–2014. Negyedik bőv., átdolg. kiad. [Szerk. Bogner István.] Budapest–Szabadka, 2014. 55–140. o.

⁵¹ Botlik József: A reménnyel győzködjük magunkat. Magyarok a délszláv háborúban (1991–1998). Budapest, 2015. 262. o.

saiknak, illetve utódaiknak.⁵² Emiatt a délvidéki magyarok közül eddig csupán néhány tucatnyian kérték az 1944–45-ben jogtalanul elvett javaik után járó állami jóvátétel bírósági megítélését.

Az áldozatok számát gyarapítja – s ezt a délvidéki kutatások eddig figyelmen kívül hagyták! – az a feltehetően több ezer magyar, akiket 1945 tavaszán Ausztria délkeleti részén (Bleiburg és környéke), illetve Jugoszlávia területén visszafelé hajtva az ún. Keresztúton ('Križni put') végezték ki a partizánok, miután több százezer menekült horvát katonával, családtagjaikkal együtt a brit katonai hatóságok átadták őket Tito marsall hadseregének. Közöttük a brit katonai adatok, Morgan tábornok jelentése 15 ezer, a War Office 1945. május 19-i felterjesztése 24 ezer magyar menekültet említ.⁵³

A budapesti Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány felmérése, nyilvántartása szerint, habár 1945 után sok tömegsírt felszámoltak, eltüntettek, a 2010-es évek végén a Délvidék 68 településén voltak, illetve vannak még magyar tömegsírok. Ezek között számos még napjainkban is jelöletlen. Bácska: Ada, Adorján, Bajmok, Bácsföldvár, Bezdán, Csantavér, Csurog, Gombos, Horgos, Kabol, Kúla, Magyarkanizsa, Martonos, Mohol, Mozsor, Nagyfény, Óbecse, Palánka, Péterréve, Sajkáslak, Szabadka, Szenttamás, Szivác, Sztapár, Temerin, Tiszaistvánfalva (Járek), Titel, Topolya, Tündéres, Újvidék, Veprőd, Verbász, Zenta, Zombor, Zsablya (35 település). *Nyugat-Bánság (Bánát)*: Antalfalva, Csóka, Felsőmuzslya, Hódegyháza, Kisoroszi (Torontáloroszi), Magyarcsernye, Nagybecskerek, Nagyikinda, Nezsény, Oroszlámos, Padé, Pancsova, Perlasz, Rezsőháza, Tiszaszentmiklós, Torontálvásárhely, Törökbecse, Törökkanizsa, Versec (19 település). *Szerémség*: India, Maradék, Ürög (3 helység). *Drávaszög*: Albertfalva, Hercegszöllős, Pélmonostor (3 község). *Szlavónia*: Józseffalva (Josipovac), Kerény (Krindija), Nagypiszanica, Ténye, Valpó (5 település). *Szlovénia*: Hrastovec, Ormozs, Sternthal/Strnišče (3 helység). Az 1944 őszi megtorlást követő években, évtizedekben a

kommunista jugoszláv hatóságok a tömegsírokat igyekeztek eltüntetni, felszámolni, hollétüket kitörölni a magyarság emlékezetéből. Meggyalázva az áldozatokat különféle létesítményeket, épületeket, autóbusz-főpályaudvart, betonozott piaci elárusítóhelyet, labdarúgópályát, sőt lakótelepet, iskolát stb. építettek, vagy facsoportokat ültettek a földi maradványaikra.

Összegzésül fontos rámutatni, hogy tudatosuljon: a délvidéki magyarság ellen 1944. október elején a Nyugat-Bánságban (Bánát) indított, majd a Bácskában, a Szerémségben és a Drávaszögben zajlott vérengzés 1945 februárjában nagyjából lezárult. A megtorlás ezután a Dráva és a Száva között folytatódott: Szlavóniában, aztán a Muraközben, áprilisban már a Muravidéken üldözték, gyilkolták a magyarságot, ahol a megtorlás 1945 októberében fejeződött be. Tito marsall partizánosztagei és a helyi szerbek, horvátok, szlovének által végrehajtott délvidéki tömeges magyarirtás egy évig tartott!

Utóirat

A megbékélést igyekezett szolgálni, hogy 2013. június 23-án Áder János magyar és Tomislav Nikolić szerb államfő együtt koszorúzott Csúrog községben a kivégzett ártatlan magyar, illetve szerb áldozatok emlékhelyén. A magyarok vesztőhelyén, a hajdani sintérgödörnél (dögte-mető) kialakított emlékparkban, illetőleg az 1942. évi razzia helyén az ún. Topolov-raktárban. A falu központjában álló szerb templom udvarában mindkét államfő beszédet mondott. *Áder János bocsánatot kért azokért a sérelmekért, amelyek magyar részről érték a szerb népet, de a megbékélési szándékot jelző ugyanezen cselekedetet Tomislav Nikolić nem tette meg.* Röviddel az avatás után hasonlóképpen, mint korábban a kopjafát, ismeretlen tettesek megrongálták a fenti parkban felállított és a két államfő által megkoszorúzott emlékművet.⁵⁴

A fentiekhez szükségtelen bármilyen megjegyzést fűzni.

⁵² Botlik J., 2015. 262. o. – Lásd bővebben: Bozóki Antal: Rehabilitálást és kárpótlást. Javaslat a rehabilitálásról (erkölcsi, politikai, jogi és vagyoni jóvátételről) szóló törvény javaslatának [helyesen: törvénytervezetének] módosítására. In: Délvidéki tragédiánk 1944–45. [Budapest], 2011. I. évf., 1. szám, 49–53. o.; A szerbiai rehabilitációs törvény, 2006. április 25. szövege. Uo. 55–56. o.

⁵³ Bognár A. – Horváth M. L. – Geiger, V., 2018. 14., 38., 47. o.

⁵⁴ Matuska M., 2018. 21–22. o.

* **Botlik József: Nemzetünket szolgálták. A visszacsatolt területek felsőházi és képviselőházi tagjai a Magyar Országgyűlésben (1938–1944).** Előszó: Szakály Sándor. Szerk. Cseresnyésné Kiss Magdolna, Kollega Tarsoly István. Kiadó: Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány, Budapest, 2020. 810 o.

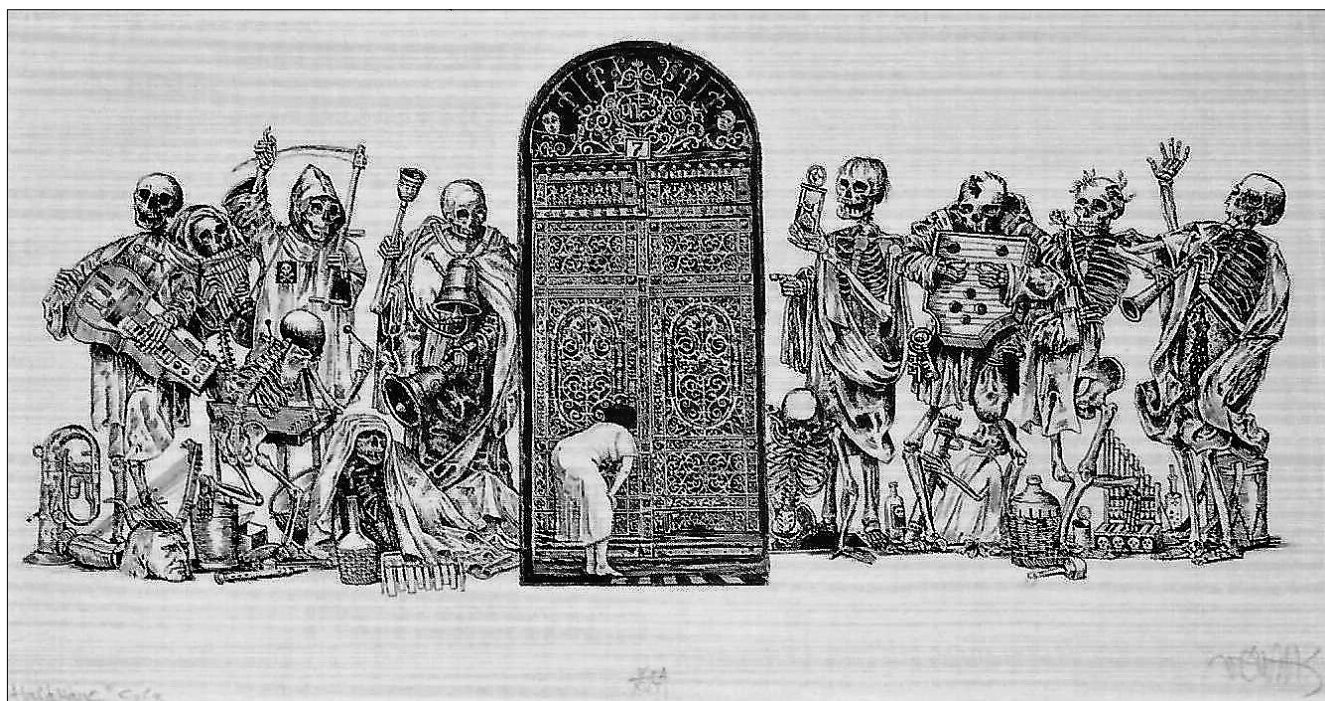
Az Előszó írója szerint a kötet „életrajzi lexikon és hiánypótló kézikönyv is egyben”, összesen 228 életrajzzal.

A bevezető tanulmány címe: *Hatszor tört szét a trianoni bilincs (1921–1941) – Sopron (1921), Pinka völgyi falvak (1922), első bécsi döntés, Felvidék (1938), Kárpátalja (1939), második bécsi döntés Észak-Erdély (1940), Délvidék (1941).*

A kötet nem száraz adathalmaz, hanem enciklopédikusan mutatja be a Magyarországgal

újraegyesült Felvidékről, Kárpátaljáról, Észak-Erdélyből és Délvidékről kinevezett 102 felsőházi tag (24, 9, 54, illetve 15 fő), és az ezen országgrészekből behívott 126 képviselő (28, 12, 59, illetve 27 fő) életrajzát.

A kézikönyv harmadik része a Tudástár, amelynek tanulmányaiban a szerző többek között a Tiso-féle Szlovákiában kisebbségi sorsban maradt magyarságról, a szovjet birodalom kevéssé ismert törekvéséről, Nagy-Kárpátalja megteremtéséről, Nagykapos környéke, Csonka-Bereg, Dél-Máramaros tervezett elszakításáról, az erdélyi magyarság 1944 őszi pokoljárásáról szól, valamint a délvidéki népirtásról. Ez utóbbi fejezetet közöljük a szeptemberben megjelent könyvből.

Danse macabre

Magyar–román érdekharmozizációs esélyek és törekvések (1829–1918)

Kelet-Európa három nagyhatalma a Szent Szövetség 1815. őszi megalakításával évtizedekre béklyóba verte a régió önálló fejlődésre vágyó népeit. A soknemzetiségű Magyarország hamarosan mégis a liberális reformok útjára lépett. A romantikával elegyített nacionalizmus az önvédelem vészjelei mellett – Széchenyi István útmutatásával – életre segítette a reformkor nemzeti kibontakozást hozó programját. A dinasztikus restauráció és Johann Gottfried Herder korábbi vészjósló jövendölése azonban komor árnyéket vetett a lázas tervezgetésekre. A germán és szláv malomkö között örlődve a mozgósító erejű művekben (mint a Himnusz vagy a Szózat) is megjelent a nemzet lehetséges megszűnésének víziója.

A fáziskésés ellenére ez az időszak a román nemzetfejlődésben is sorsfordító változásokat hozott: még a napóleoni háborúk idején Besszarábia Oroszország általi fájdalmas elcsatolását (1812), majd két felkelést 1821-ben, amelyek a fanarióta-görög helytartók uralmának megszűnését eredményezték. A török despotizmus enyhülésének azonban csak rövid ideig örülhettek az Al-Duna vidékén. Az újabb orosz–török háború győztése, I. Miklós cár az 1829-es drinápolyi békével bekebelezte a Duna-deltát, és gyámsága alá vonta (1834-ig katonailag is megszállta) Havasalföldet és Moldovát. A magyar politikai közvélemény számára „Európa csendőrének” ezen újabb offenzívája (amiként az 1830/31-es lengyel felkelés vérbe fojtása) a herderi jóslat fenygetésének valós voltát igazolta...

A század első évtizedeiben a szomszédsági kapcsolatok új dimenzióját jelenti a magyarok folyamatos bevándorlása román területre. De míg a megelőző századokban szabadságuk, hitbéli meggyőződésük védelmében vagy román vajdák

fegyveres szolgálatára érkeztek, a XIX. században jobbára megélhetési okokból. (A kivándorlók nagyobb részt románok voltak, de minden harmadik-negyedik magyar.)

A bevándorlás fő iránya Bukarest lett, ahol 1815 tavaszán a „kritikus tömeg” meglétét jelzi a református egyházközség megalapítása. Az ellentmondásos fogadtatás jele, hogy az 1820-as években megépülő fatemplomukra a szokásos csillagos toronydísz helyett keresztet kellett helyezni, s a templomtérben is idegen jelképek (feszület, oltár és szentképek) sorjázta. Noha a jelenséget jóhiszeműen értelmezhetjük az építkezést felkaroló fejedelmi támogatók, Alexandru Suțu és Grigore Ghika iránti hála megnyilvánulásának is.

A katolikus magyar iskola alapítása (1824) az obszerváns ferences Barácián már a fanarióta kort követő enyhültebb időszakra esik. A ferences rendtartományban ekkoriban több magyar pap szolgált. Toborzásuk visszaszolgáltatásával szakítva 1826-ban Erdély és Moldva katolikus előjárói egyezsége jutottak, amelynek értelmében Kolozsvárról 6 papot küldtek a csángó falvakba. A támogatást a moldvaiak ugyanennyi papnövendék magyarországi iskoláztatásával kívánták ellentételezni.

Nicolae Iorgától tudjuk, hogy az olasz származású moldvai vikárius számos engedményt tett a csángók anyanyelvi hitgyakorlásának biztosítására (pl. a magyar többségű helyeken magyarul tudó papokat alkalmazott, és 1840-ben magyar ábécés- és nyelvtankönyvet adott ki). A reményteljes együttműködés azonban 1843-ban – jórészt a magyar fél merevsége miatt – megromlott, s így a moldvai csángók anyanyelvű lelki gondozás nélkül maradtak. (A századfordulóra két magyar papjuk maradt, igaz, még 68 község

fizetett magyar kántort – ám 1893-tól a jászvásári püspök már csak román katekizmust engedélyezett számukra.)

A magyar-román kapcsolatok általános romlásában a bécsi kamarilla megosztó politikájának éppúgy szerepe volt, mint a közép-európai küldetéstudattal bíró s a nemzeti újjászületés eufórikus küzdelmeiben a nemzetiségek törekvéseivel szemben gyakran kevésbé megértő magyar politikai vezetőségnek; s a *kollektív* nemzetiségi jogokat követelő erdélyi román politikának (amely szöges ellentétben állt a liberális koreszme *egyéni* jogokat szorgalmazó felfogásával).

Az 1848-as forradalmi kormányzat ugyan közteherviselést és polgári jogegyenlőséget kínált Magyarországon népeinek, ám a hazai román politikai elit céljai megvalósításához a közeli, ezért veszélyesebbnek tartott magyarokkal szemben (ahogy 1791-ben) Bécsben keresett támogatást; miközben a magyar többségű Zalatnán és Nagyenyeden, illetve a főleg románok lakta Ércegségben (Abrudbányán) polgárháborús drámák zajlottak.

1849 nyarán a magyar honvédsereg az osztrák és az orosz hadsereg harapófogójába került. Végső soron tehát az orosz katonai intervenció kényszerítette térdre a magyarokat, amiként egy évvel korábban Miklós cár ösztönzésére (török csapatok) verték le a havasalföldi forradalmat is. S éppen e keserű közös tapasztalat, a sorsközösség belátása vezette a tárgyalóasztalhoz a két forradalom vezérkarát, s született meg megkésve, 1849 júliusában – Avram lancu egyoldalúan meghirdetett jótét tűzszünetének is köszönhetően – a szegedi *megbékélési terv*. Ez az 1849. júliusi utolsó országgyűlés záróakkordját jelentő szerződés harmonikusabb jövőt ígért a két nemzet kapcsolatában; a Habsburg-abszolutizmus azonban győztesekre és legyőzöttekre tagolta Erdély népeit, s ezzel megakasztotta a kedvező irányt vett folyamatot. Az együttműködés szellemét – Adam Czartoryski herceg bábáskodásával – a '48-as emigráció ápolta. Kossuth, valamint Klapka és Türr István tábornokok konföderációs terveket készítettek, amelyekben azonos jogokkal helyet kapott egy román társállami alakzat is.

A szabadságharc emigránsainak egy része a szomszédos román fejedelemségekben talált menedéket. Jelenlétük nemcsak a magyar diasz-

pórárt erősítette, de jótékonyan szolgálta a befogadó államok modernizációját is. (Lásd az első román vasútvonal tervezőjének, Veress Sándornak vagy a Román Vöröskereszt alelnökének, dr. Fialla Lajosnak a munkásságát!) Oroszhegyi Józsa doktor és az első magyar civil egyesület megalapítója, Koós Ferenc lelkész újságíróként is hirdették a két nép egymásrataltságát, amelynek a krími háború ismét bizonyosságát adta. Amikor is – „viszonzásul” az orosz segítségért – a törvényes magyar kormányt eltíró Habsburg Birodalom a két fejedelemséget is megszállta (1854/1856), miközben Oroszország kiszorult a Duna-deltából és Budzsákból is.

Az erről is rendelkező 1856-os párizsi békét jegyző Franciaország ekkor nemcsak a lengyel, az olasz, de a magyar és román függetlenség támogatójaként lépett fel, ám Ausztriához hasonlóan ellenezte a két fejedelemség egyesülését. Ez Ioan A. Cuza ezredes kölcsönös jelölésével és fejedelemmé választásával 1859-ben mégis bekövetkezett. III. Napóleon viszont a villafrancai fegyverszünet váratlan megkötésével hagyta leáldozni az olaszok függetlenségi háborúját, és ezzel ellehetetlenítette az egyesített román fejedelemségben fegyverraktárak létesítésével támogatni szánt újabb magyar felkelést is. A régió politikai térképének formálásában immár negyedikként emlegetett nagyhatalom tehát hasonlóan visszás szerepet játszott, mint elődei: Cavour és Kossuth cserbenhagyása után nem sokkal (1863-ban) Lengyelország feltámasztása érdekében „kárpótlásul” cinikusan felkínálta Bécsnek a korábban már birtokolt román fejedelemségek területét.

Minderről az időközben vidéki városokban is megtelepedő magyar emigrációnak is voltak értesülései, noha a Szathmáry Papp Károly (majdani udvari festő és fényképész) nyomdájában napvilágot látott első magyar nyelvű hetilapban (*Bukaresti Magyar Közlöny*) kezdetben politikai híreket nem közölhettek, ám a forgandó szerencse ismeretében a szerkesztők kinyilvánították őszinte hálájukat a politikai menekültek befogadásáért; s az önzetlen támogatásért is, amellyel Elena Cuza fejedelemszögy hozzájárult a bukaresti református kőtemplom megépítéséhez. Mindezzel természetesen a szabadságharc túlkapásai miatt (a románság kulturális autonó-

miája ellenére is) zsarnokként jellemzett magyarság elutasítottóságán is enyhíteni kívántak. A békelétessel való próbálkozásokat azonban még erős gyanakvás övezte: mint az egyik bukaresti lap írta, *„ezek a magyarok mindig hódítani akarnak minket, ez a lapjuk sem egyéb, mint politikai cselszövény, mellyel minket akarnak behálózni”*. A magyar szerkesztő erre úgy felelt, hogy csak a román szívek meghódítását tartja feladatának. Ezt a közös törökellenes küzdelmek felidézésével és a vitás kérdések megoldását szolgáló rovat (*Román testvéreink*) elindításával igyekezett szolgálni. A *Național* című lap mégis egyenesen „pokoli terveket” tulajdonított az erdélyi románok elnyomásával vádolt magyaroknak. Oroszhegyi Józsa mindezt azzal cáfolta, hogy a magyar földesurak az évszázadok alatt nemcsak a románokat zsákmányolták ki, hanem a magyar jobbágyok millióit is.

A nagyhatalmi erőterben s a fanarióta elnyomás hatására xenofóbbá váló románság ezzel együtt kezdetben nem volt ellenséges a bevándorlókkal. A szakemberhiánnyal küszködő fiatal államban sokan sikeres pályát futottak be. A jó nevű orvosokhoz, mérnökökhöz, művészekhez hasonlóan a tömegesen ideszegődő dolgos, tiszta és megbízható székely cselédnányok is keresettek voltak a román munkaerőpiacon. Hogy beilleszkedésük mégsem volt zökkenőmentes, azt a *Bukaresti Híradót* (1876–1885) forgatva is megállapíthatjuk. Az új hetilap – melynek évekig román nyelvű változata is megjelent – küldetés-szerűen hadat üzent az egymással szemben táplált negatív előítéleteknek. S azon közkeletű „téveszméknek”, miszerint a románság csak az alkalomra vár, hogy politikai határait a Tiszáig terjessze ki; vagy hogy a magyarok az egykori hűbérjog alapján a Szörényi Bánság, azaz Oltenia visszaszerzésére törekszenek. S Vándory Lajos szerkesztő kölcsönösen visszautasította az erdélyi románság nemzeti elnyomásának vádját; mint ahogy a romániai csángó magyarok üldöztetésének tételét is.

Az ellentétek azonban olykor a nemzetközi viszonyokban gyökereztek. Mint a „nagy keleti válság” idején, 1875 és 1878 között. A magyar lap dicsérte az újabb orosz–török konfliktusban kezdetben óvatosan politizáló Romániát, s az 1849-es és 1863-as orosz katonai fellépésre utalva a

„soron következő” románság fenyegetettségét és a magyarokkal való érdekközösségét hangsúlyozta. Románia gyakorlatias okokból mégis az oroszok oldalán avatkozott be a harcokba, s a plevnai közös győzelem után kikiáltotta függetlenségét (1877). A győzelemittas hetekben – hónapokban – Budapest törökbarát politikája miatt – a bukaresti magyarokat retorziók érték. Vándory Lajos lapszerkesztőnek is menekülnie kellett. Később feljelentették nacionalista uszításért és hazaárulásért, noha korábban szolgálataiért I. Károly Koronarenddel tüntette ki.

A magyarság torz tükörképére azonban egy újabb árnyék vetült: a bevándorlók háborús infláció miatti elszegényedése, lezüllése. A kétes megélhetés leginkább a kiszolgáltatott és nagy számban prostituálódó cselédnányokra (*hungara*) volt jellemző. Veress Sándor mérnök honfitársainak az erkölcsi megújulás hitével a nehezebb utat ajánlotta: *„Ha én teljes erőmet megfeszítem, hogy lelkiismeretesebb orvos, pontosabb mérnök, szorgalmasabb tanár, fáradhatatlanabb, megbízhatóbb kereskedő legyek másoknál [...] mint a nem magyar szomszédaim”*, idegen földön ez használ legtöbbet a bevándoroltak és az általuk képviselt nemzet megbecsülésének.

Az erkölcsi erózió és emelkedés tehát egy időben jellemezte a romániai magyar diaszpórát, amely néhány évtized alatt több román városban szakmai, karitatív és kulturális egyleteket, intézményeket alapított. (Mint a Vándory szerkesztő által elnökölt Anker Betegsegélyező, amelyben példásan megfértek magyarok, románok és szászok.)

Eközben a jórészt idénymunkásokból, cselédek-ből álló emberanyag gyorsan cserélődött. Az 1886-ban kirobbant magyar–román vámháború hatására az ország délkeleti részéből székely és szász iparosok százai telepedtek át Romániába, hogy régi felvevőpiacaikat megtarthassák. Ezek anyagi gyarapodásuk közepette jó hírért keltették a befogadó új hazának is – mint például a párizsi világkiállításon díjakat szerző kocsigyártók. (Azonban 1895-ben már eltiltották őket a nemzetközi fórumokon való szerepléstől.) A mindkét hazával-nemzettel lojális magatartásukra jellemző, hogy áldozatkészen adakoztak az 1879-es szegedi árvíz, de ugyanúgy a resicai bányasze-rencsétlenség román kárvallottjainak javára is.

Több magyar lap is méltatta a román Petőfinek nevezett Mihai Eminescu [Eminovics] munkásságát, s szobrának felállítását a magyar diaszpóra adományokkal támogatta, noha ismertek voltak a nagy költő magyarellenesei érzelmei.

A századfordulón jelentkező gazdasági visszaesés s a protekcionista állami gazdaságpolitika sok bevándorlót taszított megélhetési válságba. Helyzetüket súlyosbította, hogy a magyar állam tíz év távollét után megvonta állampolgárságukat, s a katonaköteles férfiak otthon – mint törvényszegők – komoly büntetésre számíthatnak. A korábban tudatosan vállalt *kettős kötődés* helyébe így esetükben a sehova sem tartozás céltalansága lépett. Ezek a magyarok csakhamar megvetett „bozgorrá” váltak.

Az egyik konzulátusi tisztviselő mindebből csak annyit érzékelt, hogy a kivándoroltak kapcsolatát a kenyéradó új hazával a tiszteletteljes kötődés jellemzi, az elbocsátó hazával szemben viszont hűvös távolságtartás. Ez részben az általuk olvasott román újságoknak köszönhető, amelyek tükrében az odahagyott hazát nagyhatalmi volta ellenére a kivándoroltak gyengének, sőt ellenszenvesnek láthatták. Ezt igyekeztek ellensúlyozni a Bukarestben kiadott magyar lapok, ám az 1902-ben induló *Bukaresti Magyar Újság* alapítását a román lapírók ügynökök mesterkedésének tartották, annak ellenére, hogy a hetilap a magyar kultúra ápolását és a két nép megbékélését tartotta fő feladatának. Ám a szenzációéhes magyarországi sajtó sem volt tapintatosabb, s az új hatalmi tényezővé váló sajtót a határ mindkét oldalán bajos volt megzabolázni. (Noha erre a magyar kormányzat határozott kísérletet tett.)

A századfordulóra – a hazai román politikusok elleni sajtópereknek is betudhatóan – a helyzet odáig romlott, hogy a *Pesti Hírlap* szerkesztője kijelentette: a román Őkirályságban a magyarnál csak a zsidót gyűlölik jobban. A sűrűsödő diszkriminatív intézkedések hatására felgyorsult a bevándorlók asszimilációja, aminek persze természetes formái is voltak. (Az idegen földön szerencsét próbálók gyakran mindent a vagyonszerzésnek és karrierépítésnek rendeltek alá.)

A kivándoroltak tudatállapot-romlása, fokozott beolvadása ugyanakkor kijózanító hatással volt a magyar kormánypolitikára. Budapest 1901 tavaszán (az amerikai akcióval párhuzamosan) útjára

indította a romániai titkos nemzetvédelmi akciót (ezt hamarosan a szlavóniai, bukovinai, majd a boszniai akció követte). Ez az önvédelmi, de aktív program jelentős hangsúlyváltozást jelez a magyar nemzetpolitikában, amely a nemzetiségek beolvasztása helyett immár a saját „faji erő” megóvását célozta, amely érdekében a kivándoroltak távlati hazatelepítésével számolt. Ám addig is – főként templommal és iskolával, ösztöndíjakkal, életvezetési tanácsokkal – igyekezett megővni nemzeti azonosságadatukat.

A Miniszterelnökség ugyanakkor a román törvények és szokások tiszteletére intette alkalmazottait, különösen az újságírókat. Ennek gyakorlati hatása tapasztalható volt azon a nemzetközi kiállításon, amelyet Károly király 40 éves uralkodói jubileumának a tiszteletére rendeztek. Az 1906-os kiállításra Poliány Zoltán szerkesztő öt magyar egyesülettel karöltve saját pavilont épített. A román királyi pár fényképével, magyar és román nemzeti zászlókkal, feliratokkal díszített épületen ez a jelmondat állt: „*Légy hű honpolgára a hazádnak, de kérd Istent áldását arra a földre, ahol kenyered keresed.*” (Mindez szöges ellentétben állt a szintén kiállító magyarországi románok tüntetően hűtlen magatartásával.) A román himnusszal fogadott királyi pár félórás látogatása és a kiosztott díjak, elismerések csakugyan jó hatással voltak a magyarság megítélésére.

A nagypolitikában keletkezett feszültségek azonban semmissé tették e próbálkozások eredményeként. A magyar országgyűlésben ismét beterveztették azt az 1904-es törvényjavaslatot, amelynek célja a tanárifizetés-rendezés és a hazai románság töredéke (1910-ben 12,1%-a) által ismert államnyelv kötelező iskolai oktatása volt. A Lex Apponyi nagy felháborodást váltott ki a két hazai iskolafenntartó autonóm román egyház köreiben. A nemzetközi tiltakozó kampányba nemcsak a magyarországi román parlamenti képviselők, de az anyaország is bekapcsolódott. A román tanügyi hatóságok válaszul háromszorosára kívánták emelni a román nyelvórák számát a magyar állampolgárokban, s az ott használt tankönyveiket is gyakran betiltották vagy újraírtatták.

Azonban sokkal szélesebb körben és a tan kötelesek riadalmánál jóval erőteljesebb szoron-

gást és szemléleti változást idézett elő az 1912-ben kirobbant Balkán-háború. Dél-Dobruzsza 1913-as bekebelezése után ugyanis Monarchia- és magyarellenes politikai kampány kezdődött Romániában. Noha az ország 1883-tól a Hármas Szövetség tagja volt, e siker után Románia már egyértelműen Erdély megszerzésére törekedett. (A Marghiloman-kormány idején nyilvánosságra hozott adatok szerint a megelőző években 2 350 000 lej, azaz ugyanennyi svájci frank összeget fordítottak a román kormányok az Erdély-kampányra.)

Így, mondhatni, természetes, hogy a világháború kitörése után a „semleges” Románia hírforrásai a magyarságot kiáltották ki a háború egyik fő okozójának. Cáfolatul a bukaresti magyar lap a józanabb hangok közül a szibériai száműzetést megjárt Constantin Stere professzort idézte, aki szerint népe számára nem az erdélyi románságnak kulturális autonómiát biztosító Magyarország az igazi veszedelem, hanem a semmilyen román kulturális intézményt meg nem tűrő Oroszország.

A hagyományos ruszofóbiának 1912-ben Besszarábia elcsatolásának centenáriuma *össz nemzeti gyászünneppé* adózó Romániában ugyanakkor elhallgatták azokat a híreket, amelyek a magyarellenesség élet tompíthatták volna. Nem adtak hírt pl. arról, amikor egy magyar gőzhajó legénysége – élete kockáztatásával – 16 hajótörött román katonát mentett ki Galacnál a Dunából. S nem talált követőkre a *Romániai Magyar Újság* főmunkatársának, dr. Rejőd Alpárnak a kezdeményezése sem. (Aki saját költségén készített igényes albumot az új Románia látványos fejlődéséről, európai karakteréről; s munkáját a budapesti közönséggel is megismertette.) Szerkesztőtársa, a történész Szócs Géza Aurél Vlaicu repülőmérnökkel ápolt barátsága példájával és józan, építő cikksorozataival próbálta oszlatni a tudatlanság és gyanakvás ködét (Magyarok és románok, illetve Történelmi igazság és nemzeti sovinizmus címmel). Lapjuk, a *Romániai Magyar Újság* magatartása a békítés hitvallásából következett, amelyről még a háború előtt így írt a főszerkesztő: „Nekünk kell [...] megtennünk az első lépést. Mi ismerjük az itteni viszonyokat. Világosítsuk fel testvéreinket tévedéseik felől, s hassunk oda, hogy a román nemzet fiai is felvilágosítást kapjanak. Így elné-

mul majd a mai bűnös hangulatkeltés...” Az efféle békítő hangok azonban a világháború viharában mindkét oldalon süket fülekre találtak.

A Bruszilov-offenzíva sikerein felbátorodva 1916 augusztusában a román haderő betört az őrizetlen Dél-Erdélybe. A magyar lelkeseket, tanítókat internálták, elnémult a *Romániai Magyar Újság*.

Csaknem két évvel később, a központi hatalmak sikeres dunai ellentámadása s a román főváros bevétele után jelent meg a rövid életű *Bukaresti Magyar Hírlap*, melynek szerkesztője kiadta a békülékeny, ám meglehetősen önelégült jelszót: el kell feledni „minden hitszegést”. Ezt azonban a szigorú békefeltételek teljesítéséhez kötötte, s fölényes hangnemben olvasta a románság fejére a kockázatos Erdély-aspirációit. Feleký József ugyanakkor kifejezte reményét, hogy a jövő majd „egymás jogainak tiszteletén, a határok sértetlenségén és a jószomszédi viszony ápolásán nyugszik”.

Magyarok és románok meddő versengésében tehát ez egyszer még a Monarchia kerekedett felül, s a bukaresti békében nemcsak szerény határkorrekciót vívott ki, de a csángók kulturális autonómiáját is. A padovai fegyverszünettel bekövetkező fordulat után az újság hangneme visszafogottabbá vált. A szerkesztő ekkor már a szláv tengerben egymásra utalt két szomszéd nép történelmi megbékélését sürgette, s felviláncolt egy *Román–Magyar Szövetség* megteremtésének lehetőségét is. Az antant győzelme láttán ugyanakkor a lap rezignáltan szembesítette olvasóit a rekvirálások, internálások és zaklatások fájó emlékével s a román vendégszeretet egyenlő bánásmóddal kecsegtető, de tévesnek bizonyult mítoszával. (Ezek után a regáti magyarságnak csupán két választása maradt: Az évtizedek munkájával megszerzett javak megtartása érdekében román állampolgárrá válni vagy az elszenvedett zaklatások tapasztalatával az anyaország védelmébe húzódni.)

Mint ismeretes, a szükségszerűnek tartott szövetség helyett – a nemzeti önrendelkezés jegyében – hamisítatlan reváns következett: a románságnak az egyesítés diadalát jelentő gyulafehérvári deklarációval, Nagy-Románia megszületésével; s számunkra a részekre szaggatással a békítésben máig deficités trianoni békével.

Ha 1867 a magyarok révbe érkezése és a nemzetiségek kudarca, akkor 1918, illetve 1920 a szomszéd népek örömnépe – míg a magyarság számára a reformkori látnokok rémisztő nemzethalál-víziójának kis híján való beteljesülése. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy az Osztrák–Magyar Monarchiát igenlő és elvető magyar politikusok egyaránt számot vetettek azzal, hogy a túléléshez ki kell egyezni: vagy a Kárpát-medencét évszázadok óta velünk közösen megülő nemzetekkel, vagy a birodalmat megtestesítő dinasztiával. Ám az itt felhozott történelmi példák arra világítanak rá, hogy a birodalmak természete az, hogy kedvük és lehetőségeik szerint próbálják átrajzolni a világ politikai térképét. Ezért „Köztes-Európa” népeinek mára egyetlen választása maradt: hogy a kölcsönös tisztelet

alapján megtanuljanak együttműködni! Ellenkező esetben soha nem látott globális erők egyenként vetkőztetik ki nemzeti hagyományaikból és lapítják felismerhetetlen fogyasztói népmasszává valahányat.

Már több mint száz éve a román kultúra bőkezű magyarországi mecénása, Gozsdu Manó látnoki bölcsességgel erre figyelmeztetett:

„Vesse akárki a mappára szemét, és meg fogja látni, hogy azon román, ki a román nemzetet folytonos ellenségeskedésre ingerli a magyarok ellen, legnagyobb ellensége a román nemzetnek; meggyőződhetik, ha egy kis élet- és világtapasztalása van, hogy az egymás közti súrlódások csak mind a kettőnek életét rövidítik: mert ha ma elvész a magyar, holnap a román fog elveszni.”

Aquila non captat muscas

A medve bőrire*

Színmű 3 felvonásban

Wass Albert Tizenhárom almafa című regényéből

Szereplők:

Táncos Csuda Mózes, a kommandói erdő pásztora	Filimon, verespataki pakurár
Rozál, a felesége	Örmester
Kicsi Mózsi, a fiuk	Honvéd a Bakonyból
Trandafir, prefektus	Öreg székely
Duduica, a szeretője	Hivatalnok úrfi
Vitális Sámuel	Hivatalnok kisasszony
Tiszteletes	Úri legény
Jegyző	Finánc
Mendi úr, vándoráros, majd boltos	Adószedő
Fuvaros	Hadnagy
1. pakurár	Zászlós
2. pakurár	Csíki ember
1. román tiszt	A harangozó fia
2. román tiszt	Ajtónálló
Csángó katona	Pincér
1. magyar tiszt	Rendőr
2. magyar tiszt	Kormányfőtanácsos
Magyar katona	Kisbíró
Román katona	Regruta
Hadapród	Idős regruta
Újságíró	Német őrnagy
Szakaszvezető	Olasz őrnagy
Magyar őrnagy	Piaci árusok, magyar és román katonák, regruták
Román őrnagy	Botticelli-táncos

* A színművet 2008. január 11-én Wass Albert születésének 100. évfordulója alkalmából mutatta be Bonyhádon, a város művelődési központjában a Vörösmarty Színházi Társulat Klamik Aranka rendezésében.

Középen a szín állandó elemei: meredek emelkedő sziklák, bozót, páfrányok, egy lyukas tölgyfa, majd a sűrű fenyves.

A szín bal oldalán a prefektus sátra, Táncos háza és szobája, a község háza, az adóhivatal, a kaszárnya épületének részlete. Jobbra az almafák, a kocsmák...

I. felvonás

1. jelenet

Sátor egy erdei tisztáson. A sátor előtt Trandafir és Duduica esznek, isznak, nevetgélnek, körülöttek szétdobált üvegek. A sátor oldalához puska van támasztva. Táncos Csuda szolgálja fel a húsokat, és töltöget.

TRANDAFIR: Te Csuda! Van-e itt medve?

TÁNCOS (sértődötten): Hát hogy a francba ne vóna!

TRANDAFIR: Aztán merrefele van?

TÁNCOS: Merre? Hát erre is, arra is. Mindenfele. De legfőképpen mégis az Ördög Púpjánál.

TRANDAFIR: Hát akkor én majd elvadászgatok itt... (megölelgeti Duduicát) ...te pedig nézz ki az Ördög Púpjá felé... és... viheted a puskámat is. (Fejével a puska felé int.)

Táncos áhítattal veszi kezébe a fegyvert.

TRANDAFIR (Táncoshoz lép): ...de legyen eszed hozzá, hogy úgy nézzen ki a dolog, mint ha én lőttem volna. Olyan ajándékot kapsz, hogy soha el nem felejtéd!

TÁNCOS: Meglesz, préfektus úr! (El.)

Trandafir egyre hevesebben csókolgatja Duduicát, vetkőzteti, majd a sátorba bújnak, ahonnan vad szeretkezés neszei hallatszanak.

Közben lassú sötét, majd világos.

A sátorból horkolás.

TÁNCOS (be. Rázza a sátor ponyváját): Hé! Tesék fölkelni, préfektus úr, de sietve ám!

TRANDAFIR (ijedten kidugja a fejét): Mi? ... He?

TÁNCOS: Itt a medve!

A sátorban Duduica sikolt.

TRANDAFIR (alsónadrágban ugrik ki a sátorból): Hol?

TÁNCOS: Az Ördög Púpján.

TRANDAFIR (megnyugodva): Az más. Hát ha ott van, akkor az egészen más.

TÁNCOS: De tessék ám jönni most azonnal, hadd mutassam meg a fekvésit a komának! Aztán majd oda tetszik menni, s egy helyben agyon tetszik durrantani ökelmét!

TRANDAFIR (lelkesen): Gyerünk! (Beszól a sátorba) Duduica, gyere te is! Nézd meg, hogyan kell elbánni a medvékkel!

Duduica kilép a sátorból.

Trandafir is sebtiben öltözik, fényképezőgépet akaszt a nyakába.

Elindulnak Táncos vezetésével; másznak a sziklák, bokrok között.

Trandafir nyög, Duduica sóhajtozik.

TÁNCOS (hátranézve): Hajjaj! Aki fél a víztől, nem eszik halat. Meg vagy-e töltve a puska?

Trandafir leveszi a válláról a puskát, megtölti.

TÁNCOS: Halkabban, a teremtsit a kezinek! Meghallja!

Duduica remeg a félelemtől.

TRANDAFIR (Duduicára mutat): Őt itt hagyjuk, ugyebár?

TÁNCOS (szörnyülködve): Hogy is gondolhat ilyet?! Hátha még beléje botlik valami rusnya barom. Itt csupa medve az egész hegy!

DUDUICA: Jézusmáriám... (Trandafirhez) Nem kellene inkább visszatérni, Jonelem, mézecs-kém?

TRANDAFIR (gőgösen): Ugyan... gyere csak mögöttem, majd én megvédelek!

TÁNCOS (*Trandafirhez*): Aztán ide figyeljen! Ahogy föláll, lőjön a szügyibe. De jól célozzon ám, és gyorsan, ha Istent üsmer, mert másként megeshetik, hogy lerohan bennünket a rusnya féreg, s akkor ízekre szed, mint a csutakot. Na, gyűjjenek! De zaj nélkül, hallják-e?

Mennek tovább.

TÁNCOS (*suttogva mutat előre. Trandafirhez*): Ha felkél, azonnal tessék ám löni... most tessék csak előremenni... lassan... ott aluszik őkelme a szikla tövéen... ott ni! Nem lássa? Ahol a fatuskó vége van... most megmozdította a fejét! Teremtésit a szeminek, nem lássa?!

TRANDAFIR (*vállához emeli a puskát, és előre-ugrik. Ordítva*): Kelj föl, Nyikuláj! (Lő)

Medvemordulás.

DUDUICA (*sikolt*): Jaj, anyám! (*Táncos vállára ájul*)

TÁNCOS (*fél kézzel Duduicát markolássza, másikkal kezével Trandafir hátát öklözi*): Lőjön rá még egyet! Lőjön!

Medvebődülés.

TÁNCOS (*Trandafirhez*): Lőj már, Isten préfektusa!

Trandafir rémülten rálő a fákra.

TÁNCOS (*Trandafirhez*): Na... vaj egyet eltalált maga is. Hát ide figyeljen! Én elmegyek a nyomába, maga pedig várjon itten. Fogja meg ezt! (*Átnyújtja az alélt Duduicát. El.*)

Duduica leroskad.

TRANDAFIR (*Duduica mellé dől. Zsebkendőjével törli a homlokát*): Phú, de nagy volt!

DUDUICA: Elpusztítottad?

TRANDAFIR: ...azt hiszem...

DUDUICA: Jaj, Jonel! Milyen fekete volt, és milyen szőrös! Váj Jonelkám, váj... hátha visszajön... váj, Jonel, mi az a feketeség? (*Mutatja*) Ott! Jaj, ott!

Trandafir kap a puska után. Üres. Kaparász a zárja körül, alig tudja kinyitni. Tépi.

TÁNCOS (*kilép a fák közül*): Na, gyűjjenek!

TRANDAFIR: Te vagy az, Mózsikule? Mózsikám, testvérkém!

TÁNCOS: Hát a préfektus urat mi lelte?

DUDUICA: Azt hittük, hogy medve!

TÁNCOS (*vigyorogva*): Nem a, csak székely, akit lám az a megtiszteltetés ért, hogy tévedésből testvére lett a préfektus úrnak. Na, hanem most gyűjjenek ám, mert megvagyom az igazi is!

TRANDAFIR: Micsoda?

TÁNCOS: A medve.

DUDUICA (*sikolt*): Hol? Jaj, hol?

TÁNCOS: Ahajt fekszik az aljban.

TRANDAFIR: Mégis csak derék ember vagy, Mózsi!

TÁNCOS: De a medve se kutya!

DUDUICA: Él-e még?

TÁNCOS: Ammá soha többet, sze tán parancsba adta neki a préfektus úr a halált. Ámbár fufangos állat az ilyen.

TRANDAFIR: Aztán miért?

TÁNCOS: Úgy van az, hogy az ilyen lött medvének átkozott szokása van: előbb megkerüli a hegyet, aztán visszatér arra a helyre, ahol megsebesítették. S akit ott meglel, azt forgácsná szakítja. De előbb megkerüli a hegyet, ha bírja. Hát ez nem bírta.

Ismét hegymászás.

TÁNCOS (*egy bokor mögé lép, csak a hangját halljuk*): Tessenek csak bátran közelebb jönni! Ennek már az oldalát is megvakarhatják, mint a konyhamalacnak otthon. (*Kihúzza a bokor mögül a medve tetemét.*)

DUDUICA (*megérinti*): Milyen kemény! S egészen hideg!

TÁNCOS: Nagy hidegség van ám egy ilyen fenevadba'. S rettentő erő! Csuda keménység minden porcikája.

DUDUICA: Mekkora fogai vannak! S mekkora körmei! (*Trandafirhez*) Juj, Jonel drága, hogyan is merte megtámadni ezt a szörnyűséges állatot!

Trandafir leveszi nyakából a fényképezőgépet, Duduicának adja, majd egyik lábával rálép a medvére.

A fényképezőgép villanása.

2. jelenet

Piac

Táncos ödöng az árusok között. Odalép Vitális Sámuelhez. Vitális előtt facsemeték.

TÁNCOS: Maga meg mit árul?

VITÁLIS: Én a szegény emberek jövődjét. S maga mit keres a többi között?

TÁNCOS: Én csak a magam jövődjét. De úgy, hogy nekik is igazuk legyen.

VITÁLIS: Kiknek?

TÁNCOS: Hát teszem azt, a préfektusoknak.

VITÁLIS (*legyint*): Azoknak mostanában mindig igazuk van.

TÁNCOS: Jó, jó... de nekem az nem jövődjő!

VITÁLIS: Hát az nem.

TÁNCOS: Na lássa! Pedig én olyasmit keresek, hogy nekem jövődjő legyen, s ökelme se hazudjon azért.

VITÁLIS: Kicsoda?

TÁNCOS: Hát a préfektus.

VITÁLIS: Az itteni?

TÁNCOS: Az hát.

VITÁLIS: Hát a meg mit mondott?

TÁNCOS: Ő csak azt, hogy olyan ajándékot ad, amit soha el nem felejték.

VITÁLIS: Ha préfektus volt, és ezt mondta, akkor félek, hogy igaza lesz.

TÁNCOS: De már ide is adta!

VITÁLIS: Micsodát?

TÁNCOS: Ötszáz lejt.

VITÁLIS: Annyit-e?

TÁNCOS: Annyit.

VITÁLIS: Még jó.

TÁNCOS: Miért jó?

VITÁLIS: Mert öt botot is adhatott volna, s neki úgy is igazság marad. Azt sem felejtí el az ember egyhamar.

TÁNCOS: Maga annyit kapott?

VITÁLIS: Én annyit, pedig az nem is préfektus volt, csak jegyző.

TÁNCOS: Az már csak közöttük számítt. Nekünk, ha kicsi, ha nagy, mindig jégeső.

Csend.

TÁNCOS: Aztán miféle borzas jövődjőt hordoz itt maga a szegénységnek?

VITÁLIS (*förlélénkülve*): Én? Én, hallja... éppen azt, amit maga keres.

TÁNCOS: Tán nem?

VITÁLIS: De igen ám! (*mutatja a facsemetéket*) Mert ez éppen olyan jövődjő, hogy még a préfektus úr igazságán sem esik csorba miatta. Az ötszáz lejért nemcsak öt botot, de éppen húszat kaphatik...

TÁNCOS (*nézegeti a gyümölcsfákat*): De a jövődjővel mi történik?

VITÁLIS: Pojnyik almából lészen a legderekből pálinka.

TÁNCOS: De huszonötével betegség.

VITÁLIS (*fölhorkan*): Miért? Lám a zsidó negyvenért méri literjét! S húsz esztendő múlva tíz literre valót is lerázhat egyről!

TÁNCOS: Én le, ha élek.

VITÁLIS: S ha nem, lerázza más!

TÁNCOS: Vigasztalásul kevés.

VITÁLIS: Elég annak, aki megissza a torán.

Nézik egymást.

TÁNCOS: Hát ha úgy van már, akkor egye fene, húszért! *(Belecsap Vitális markába.)*

VITÁLIS: Huszonháromért akár fináncot is akaszthat rá! Minden fára egyet!

TÁNCOS: Legyen igaza, itt van huszonkettő! *(Fizet)* S ami marad, azt megisszuk a homoródi szászokéból... mert hát mind a ketten székelyek volnánk azért, amiért még préfectusok is vannak!

3. jelenet

Táncos Csuda háza. Éjszaka. Kutyaugatás. Táncos be a facsemetékkal.

TÁNCOS: Ne ugass, hé! Nem látod, hogy préfectusi dologgal járok? *(A szín kivilágosodik)* Keljetek föl!

Rozál fektéből felül az ágyban.

TÁNCOS: Nem értitek? Felkelni, egy-kettő!

ROZÁL: Mi a súlynak?

Kicsi Mózsi a fejére húzza a takarót.

TÁNCOS: Azért, mert a jövődő lépett bé vélem a házba, s azt fektibe köszönteni nem illedelmes.

Rozál sóhajtozva kikászálódik az ágyból, Kicsi Mózsit is fölébreszti.

TÁNCOS: Itt van, né! *(A gyümölcsfákat odaállítja az asztal mellé.)*

ROZÁL *(álmosan pislogva):* Mik ezek a nyavalyák?

KICSI MÓZSI: Tán nem kerítésnek való vesszőt hozott, édesapám? Amiatt ugyan kár volt ippeg Brassóig elmenni!

TÁNCOS: Mondottam, oktanok, hogy a jövődő lépett bé vélem együtt a házba. Gyümölcsfák ezek, mégpedig préfectustól valók!

ROZÁL: Akkor vackornál egyéb nem is terem meg rajtok. *(Visszabújik az ágyba)* S pénzt megnyit adott? Telik egy tehénre?

Csönd.

TÁNCOS: Azért nem kötjük föl magunkat.

ROZÁL *(felijed):* Ennyi az egész? *(Befordul a fal felé.)*

TÁNCOS *(sóhajt):* Nem baj, na. *(Megmarkolja és fölemeli a fákat)* Méges csak jövődő lesz ezekből! Ha tük nem is hiszitek, s ha a préfectus maga sem akarja, akkor is!

4. jelenet

Állnak a gyümölcsfák. Táncos az utolsó csemetét ülteti. Ásó a kezében.

TISZTELETES *(be):* Békesség Istentől!

TÁNCOS: Békesség Istentől!

TISZTELETES: Hallom, Mózsi fiam, hogy gyümölcsfákat ültettél.

TÁNCOS: Én azt.

TISZTELETES *(kenetteljesen):* Tisztességes igyekezet. Csakhogy ahhoz érteni is kell ám! A gyümölcsfákat tavasszal ültetik, édes fiam, mert kényes szerzet az...

TÁNCOS: Ha kényes, akkor ne jöjjön székelynek a Kommandó alá.

TISZTELETES: Legyen áldás a munkádon, Mózsi fiam. *(El)*

Táncos dolgozik tovább.

JEGYZŐ *(be):* Te Csuda! Hát ezek azok a gyümölcsfák, amiket ültettél?

TÁNCOS: Tán baj van velük?

JEGYZŐ *(csóválja a fejét):* Ti, székelyek nem akartok tanulni. Miért nem kérdeztél meg engem, hogy miképpen kell ültetni a gyümölcsfát? Nem ered meg ezekből egy sem!

TÁNCOS (*fölhorkan*): Miért? Sze tán első osztályú állampolgárok azok is! Préfektusi pénzből valók!

JEGYZŐ (*békítőleg*): Nana, nem azért... de a gödröket legalább fél esztendővel előbb meg kellett volna ásni, hogy dolgozza meg az idő a földet.

TÁNCOS: Az idő? Megdolgozta már mindenféle idő ezt a székely földet éppen eléggé, jegyző úr, kérem. Sze csak magik is mióta itten vannak már!

JEGYZŐ: Tán a románokra gondolsz, te?!

TÁNCOS: Dehogysis... csak a... jegyzőkre. Nincsen nekem a románokkal semmi bajom. Tán emberek azok is, nem-e? Teremtett az Úristen annyifélét erre a világra, hogy maga se győzi számontartani. Még emberevő szerecsen is van, hallott-e arról? Én ugyan nem haragszom rájuk, miért is haragudnék. Csak a végén meg ne egyenek.

JEGYZŐ: Bolond beszéd... na minden jót! (*El.*)

Táncos tisztogatja az ásót.

Mendi úr be.

TÁNCOS: Jó, hogy jön, Mendi úr! Pakk duhányt, adjisten!

Mendi átadja a dohányt, Táncos fizet.

MENDI: Miféle fákat ültetett, Táncos úr?

TÁNCOS: Nem figefát, ne féljen.

MENDI: Mért hogy félnék attól?

TÁNCOS: Mert a figefától félnék a zsidók Krisztus urunk óta, azért iszkoltak úgy el Palesztinából.

MENDI: Dehogysis azért, dehogyis!

TÁNCOS: Hát ugyan miért?

MENDI: Mert Palesztinában nem volt székely!

TÁNCOS: Nem-e? Hát az apostolok mik voltak?

MENDI: Éppen olyan zsidók, mint én!

TÁNCOS: Nocsak! S nekünk azt taníták az iskolában, hogy igaz emberek valának mind egy szálig.

MENDI: ...hm... ha eladó gyümölcse lesz, csak szóljon, Táncos úr! (*El.*)

5. jelenet

A tánckar Botticelli Tavasz című képe alakjainak jelmezében a fákra helyezi az érett gyümölcsöket.

Táncos büszkén járkal a táncosnők és a fák között.

TÁNCOS: Nem hazuda a sipkás ember. Akkurátus székely fák vagytok, ha még ilyen esztendőben is kedvetek van teremni.

FUVAROS (*kezében ostorral be*): Szépek a fáid, Mózsi!

TÁNCOS: Akárhogyan is vélekedett róluk a világ, kettő híjával mind megeredt az első tavaszon. Lombot is vetettek, ügyeset. Rájövő télen néhányat megrágtak a nyulak, mert elfújta róluk a szél a kórét. Ezekből ismét elpusztult kettő. Egyet szénahordáskor letaposott a bivaly. Egyet valami erre tévedt szekeres... na nem azért mondom... (*megvizsgálja Fuváros ostornyelét*) levágott kínjában ostornyelnek. Egyet meg a gyerek tört ki játszadozás közben. Végül is ez a tizenhárom megmaradt.

FUVAROS: Azt hallottad-é, hogy a románok bézárták a préfektusokat Brassóban a pincébe, a rendőrfőnököt meg agyonlőtték? Erre aztán agyonlőttek néhányat azok közül, akik vasgárdistáknak nevezik magukat, a többit meg elvitték Csíkszeredára!

TÁNCOS: Isten segítse őket!

FUVAROS: Hogy győzzék egymást. (*Sóhaj*) A vége csak az lesz, hogy ránk gyűlnek valamenynyien.

TÁNCOS (*a távolba néz*): Nicsak! Csak nem a harangozó fia lohol ott alatt?

Fuváros is arra néz, amerre Táncos.

Várják az érkezőket.

A HARANGOZÓ FIA (*lihegve be*): ...Mózsi bátyám... mit beszélnek... mit beszélnek a faluban... tudja-e...?

TÁNCOS: Mit ugyan, mondd már!

A HARANGOZÓ FIA: ...hogy tova Bécsben... megdöntötték... megdöntötték valami urak... a románok igazságát, s hogy... ezentúl újra a magyaroké kerekedik fölül... (*kívágja*) idehaza!

Fuvaros és Táncos egymásra néznek, majd a fiúra.

TÁNCOS (*örvendve Fuvaroshoz*): Ideje, sze már ugyanvalóst belefáradhattak huszonkét esztendő alatt az uraskodásba!

A HARANGOZÓ FIA: A tiszteletes úr azt mondta, hogy az igazságnak... az igazságnak újra csak baja történt... mert az országhatár ezentúl itt kezdődik valahol a Kommandón, s úgy vágja kettőbe Erdélyországot, hosszába... így mondta a tiszteletes úr... mint a csüskét, amikor sütni teszük...

FUVAROS: Na fene! Még meg is eszik a végén a bécsiek!

TÁNCOS: Sirüljünk le a faluba... hátha ott többet tudnak!

Mindhárman el.

6. jelenet

A községháza előtt hadonászó románok. Kissé távolabb két szomorkodó pakurár. Táncos hozzájuk lép.

TÁNCOS (*1. pakurárhoz*): Ne búsuljatok! Ti se lesztek rosszabbak, mint mi voltunk.

2. PAKURÁR (*Táncoshoz*): Könnyen beszélsz... neked mátul kezdve vasárnap!

TÁNCOS (*vállat von*): Eddig nektek volt... cserélődni kell a napoknak, igaz-e?

1. PAKURÁR: Biza nekem elég nehéz volt eddig is.

TÁNCOS: Hát akkor minek bankódol? Sze nem húznak nyársra ezután sem.

2. PAKURÁR: Nem lehet tudni, hogy mi lesz...

TÁNCOS: Látod, látod... én most igaz szívvel sajnállak benneteket, s ez nekem igen jólesik. Tük es sajnálhattatok volna minket egy kicsikét huszonkét éven át, nektek is jólesett volna, de nem tettétek. Hanem azért ne félj, mert amíg egyéb is van, románt nem eszünk.

Jegyző dühösen lép ki a községháza ajtaján.

Táncos el akar tűnni, szemére húzza kalapját, de Jegyző észreveszi.

JEGYZŐ (*Táncoshoz*): Hé, te Csuda!

TÁNCOS (*megáll*): Adjon Isten!

JEGYZŐ: Istenit a bitang fejednek, örvendesz, mi? Ragyog az a ronda pofád? Hát csak ne örvendj! Ott jön le az új határ az Úrbéres erdő alatt, érted?! Egyenest le a Feketeügynek, a prázsmári hídnak... érted? Ez a koszos falu itt Magyarországon lesz ugyan, de te nem! A te házad nem! És az erdő sem! Hát úgy vigyázz magadra!

TÁNCOS (*meghökken*): Nana.

JEGYZŐ (*ordít*): Disznók vagytok mind! Irredenta kutyák! Szabadság kell?! Igazság kell? Magyarország kell? Mars innét!

TÁNCOS (*felindult, de fékezi magát*): S a jegyző úr itt marad?

JEGYZŐ: Dehogyan maradok. Mit keressek én Magyarországon?

TÁNCOS: No lássa. (*El, közben*) Bolondok az urak... hogyan lehetne kettőbe vágni azt, ami egy? Papirosra még talán... de a Kommandón! Nem alma az, hogy felit az egyik zsebembe, felit a másikba...

7. jelenet

Táncos háza.

Táncos és Kicsi Mózsai a házuk előtt néznek a völgybe.

KICSI MÓZSI: ...csak úgy dől odalent a sok román katoná! Köztük mindenféle úri népek... nézze, édesapám! Ki motorkocsin, ki szekéren, bútorostul, kutyástul, macskástul! Ugye, ezek ejszen mind préfektusok?

TÁNCOS: Jegyzők is lehetnének.

KICSI MÓZSI: Megviszketősödött a fenekük.

TÁNCOS: Ez az igazságtól van, ejszen amit ott Bécsvárosban döntöttek, attól.

Szótlanul nézelődnek.

TÁNCOS: Nagy dolog kellett essék mégis, hogy már az úrféle is szalad az úrféle elő! Ilyen még nem vót!

KICSI MÓZSI: Hátha nem is futnak ezek, édesapám!

TÁNCOS: Hát?

KICSI MÓZSI: Csak elmennek, hogy annál jobban visszajöhessenek!

TÁNCOS: Abbiza meglehet.

KICSI MÓZSI (ijedten): Odanézzzen! Kezdik is már, mégpedig éppen nálunk!

TÁNCOS: Na fene! (*Kicsi Mózsához*) Menj be!

Kicsi Mózsi el.

1., 2. román tiszt be.

1. ROMÁN TISZT: Kié ez a ház?

TÁNCOS (körülnéz): Tán az enyém vóna.

1. ROMÁN TISZT: Mi az, hogy vóna?! A tied vagy nem a tied?

TÁNCOS: Eddig úgy tudtam...

2. ROMÁN TISZT: Hogy hívnak?

TÁNCOS: Táncos Csuda Mózes.

2. ROMÁN TISZT: Magyar vagy?

TÁNCOS: Nem is angol!

2. ROMÁN TISZT (megragadja Táncos ruháját a mellén): Hohó! Vigyázzunk csak! Mit tudsz te az angolokról, mi? Nem tudod, hogy háborúban vagyunk velük?

TÁNCOS: Sze tudom én azt, hogyne tudnám...

1. ROMÁN TISZT: Akkor mit hivatkozol rájuk? Mi harcban vagyunk az országért, s ti elárultatok bennünket a hátunk megett?! Itt Románia van, s az is marad! Érted?! Hiába küldött pénzt az angol király a papotoknak, mi úgy rúgunk fenéken, hogy Budapestig repültök, érted?!

1. és 2. román tiszt el.

TÁNCOS: No, engem is megkeresztelének, hogy keresztelné meg őket is a hullamosó. Hétfőtől vasárnapig egyfolytában.

Román katonák szállják meg Táncos udvarát. Lé-zengenek, letáboroznak, nézegetik az almákat.

TÁNCOS (a katonához): Hó! Az préfektusi alma! Jó lesz vigyázni! Brassó ide egy ugrás!

A katonák visszavonulnak az almásból.

CSÁNGÓ KATONA (Táncoshoz): Szépek az almák.

TÁNCOS: Szépek.

Csend.

TÁNCOS: Te hova valósi vagy?

CSÁNGÓ KATONA: Én Boldogasszonyfalváról. Ahajt túl Bukovina és Móduva között... de van köztünk dobrudzsai bolgár, besszarábiai orosz, moldovai cigány, oltországi örmény, bánáti sváb, máramarosi tót... talán még román is...

TÁNCOS: Bukovina... tudom én... a régi időkben sokan mentek ki innen hozzátok... az osztrákok elől. Akkor is bécsi szél fújta ide a katonákat, akárcsak most.

CSÁNGÓ KATONA (sóhaj): Hát, Isten tudja...

Sorakozót jelző hang.

A katonák szedelődzködnék.

CSÁNGÓ KATONA (a többi katonához siet, majd visszajön Táncoshoz): Parancs jött, hogy odébb kell menni egy dombbal... ide már magyarok jönnek.

TÁNCOS: Tán nem?

CSÁNGÓ KATONA: Te! Örvendesz, hogy magyar leszel?

TÁNCOS: Sze tán az voltam eddig is.

CSÁNGÓ KATONA: Hej, ha én is átalkerülhetnék!

TÁNCOS: Hásze maradj itt! Attól még megél a román király!

CSÁNGÓ KATONA: De a család nehezen. Boldogasszonyfalva román marad, akármi is lesz!

TÁNCOS *(bemegy az almafák közé, teleszedi a kalapját almával. Csángó katonához):* Fogadj, testvér! Jó szívvel adom.

CSÁNGÓ KATONA *(aggodalmaskodik):* Nem lesz baj abból? Ha ideadod nekem a prefektus almáit?

TÁNCOS: A búbárat a prefektusé, nem ez az alma!

CSÁNGÓ KATONA: Sze tán te mondtad.

TÁNCOS: Én-e? Én aztán soha. Én csak azt mondtam, hogy prefektusi alma, s ez igaz is, mert prefektus volt az apja neki. Meg hogy Brassó ide alig egy ugrás. Láthatja, akinek szeme van, ott van ni Brassó, a hegy alatt. Most így van ez rendjén, látod-e? Abból, hogy itt járt egyszer a prefektus, nekem lett tizenhárom almafám. Éppen most kezdenek teremni, s ez a fontos, nem egyéb. Mert azt mondd meg nekem: hol vagyon ma már a prefektus?

Csángó katona megvonja a vállát.

TÁNCOS: Na látod! Ezek pedig javában teremni fognak még, amikor már nem lesz ez az egy, de még a többi prefektusok se lesznek sehol. Hát így van ez. S még neked is teremhet valamiféle fa, ott Boldogasszonyfalván, mert az emberfia sohase tudhassa, hogy milyen magból milyen fa nő. *(Kivesz egy almát Csángó katona kezéből)* Érzed-e talán ezeken az almákon a prefektusi medve szagát? Pedig büdös vót ám, anyja ne sirassa! Hát csak adjon Isten egészséget hozzájuk! *(Megöleli Csángó katonát.)*

Csángó katona el.

TÁNCOS *(újra a völgyet kémleli, majd beszél a házba):* No, Rozál, teríts asztalt szaporán, mert vendégünk lesz! Csirkét ölj, s poharakat tégy!

ROZÁL *(be):* Kit keresztel? *(Ő is arra néz, amerre Táncos, majd összezsapja a tenyerét.)*

TÁNCOS: Magyarországot!

8. jelenet

Táncosék szobája

Táncos tiszta inget vesz fel, vállára veti vasárnapi zekéjét.

Rozál terít.

Táncos várja az érkezőket.

TÁNCOS: Isten hozta magikat!

1. és 2. magyar tiszt be.

1. MAGYAR TISZT: Jó napot!

TÁNCOS: De jó ám!

1. és 2. magyar tiszt nézegetik Táncos házát.

2. MAGYAR TISZT *(1. magyar tisztnek):* Gyatra vityilló.

1. MAGYAR TISZT *(2. magyar tisztnek):* Itt se tudják még, mi a kultúra.

Táncos az asztal felé mutat.

1. MAGYAR TISZT *(Táncoshoz):* Maga magyar-e, vagy oláh?

TÁNCOS *(jókedvűen):* Én éppen székely, aki vendéget látni készül nagy örömmel.

2. MAGYAR TISZT: De magyar-székely vagy oláh-székely?

TÁNCOS *(csodálkozva):* Hát az mi a súly?

2. MAGYAR TISZT *(oktatva):* Aki azt mondja, hogy minálunk minden jobb, mint Romániában volt, az magyar-székely. Aki meg átall úgy beszélni, hogy az oláhnál ez meg ez jobb volt, az oláh-székely! S pusztítsa el őket az Isten!

TÁNCOS: Nono!

1. MAGYAR TISZT: Hát most feleljen: melyik maga ezekből?

TÁNCOS: Ejszen egyik sem.

2. MAGYAR TISZT (*gyanakodva*): Hogy értsük ezt?

TÁNCOS: Hát úgy, hogy én azt még nem tudhatom. Ez ideig csak az egyik felét ismertem, a másikat maguk hozzák a tarisznyájukban!

1. MAGYAR TISZT: Micsoda megátalkodott beszéd ez, hallja! Örüljön, hogy felszabadítottuk, hogy eljöttünk maga miatt ide. Mit gondol? Ülhetünk volna mi jobb helyen is odahaza, semhogy ezeket a bitang hegyeket másszuk! Hát nincs már egy csepp hazafias érzés sem magukban? Annyit jelent maguknak a magyarság, hogy hol jobb, hol rosszabb? Mi? De már szenvedni, tűrni és áldozni a magyarságukért nem tudnak?!

TÁNCOS (*1. magyar tiszt*hez): Ide hallgasson, katona úr! Én amióta megszülettem, mindig itt voltam magyar ezen a bitang hegyen, s mégsem panaszkodtam. Maga pedig csak most érkezett, s máris fenekedik. Mi lenne itt magából harmincöt év alatt, azt mondja meg.

1. MAGYAR TISZT: Hogy? Mi?

TÁNCOS: Hogy? Mi? Megjön ide a házamhoz, s azzal kezdi, hogy örvendjek, amiért eljött hazulról ezekre a bitang hegyekre, mikor ülhetett volna otthon párnán is. Hásze örvendek én. De ha csak azért gyűtt, hogy ezt nekem megmondja, akkor jobb is, ha még ma visszamegyen. Mert azt én úgyis tudom, hogy mindenkinek odahaza a legjobb. Ehhez nálunk nem kell, hogy csillagot akasszanak az ember nyakába, hogy megtanulja!

2. MAGYAR TISZT (*csendesedve*): Nézze, ember! Rosszul esik ám nekünk is, hogy jó szándékkal eljöttünk ide, s maguk bizalmatlansággal fogadnak!

TÁNCOS: Én-e?

1. MAGYAR TISZT: Maga hát! Nem azt mondta-e, hogy nem tudhatja még, melyik a jobb: Románia vagy Magyarország?

TÁNCOS: Én azt nem mondtam. Én csak azt mondtam, hogy az egyiket ismerem, a másikat még nem.

2. MAGYAR TISZT: Na ugye! Mi a vérünket ontjuk magáért, s maga ilyeneket mond! Hát magyar ember maga? Hát magyar beszéd az ilyen? Hát ha kőből hoznánk is kenyeret magának, nem jobban kellene ízledjék az is a románok pulickájánál?

TÁNCOS (*komoran*): Azért a pulickát nem köll ám szidni, mert mi itt mind azt esszük. Egyéb-ként maga mennyit ontott belőle?

2. MAGYAR TISZT: Micsodából?

TÁNCOS: Hát a vériből. Sze tán arról beszél?

2. MAGYAR TISZT (*ránt egyet a puskaszíján*): A határ ezentúl itt megy el a maga háza mellett, érti? Átmenni a határon túlra tilos! Mindenféle érintkezés túloldali személyekkel tilos! Megértette?

TÁNCOS: Meg én mindent. Csak egyet nem.

1. MAGYAR TISZT: És az mi?

TÁNCOS: Hogy miképpen lett most egyszeriben kétféle székely ebben az országban, mikor örök-kétig csak egyféle volt!

1. MAGYAR TISZT (*gúnyosan*): Na majd meglátjuk a híres székelyeket! Amit a románok elrontottak magukon huszonkét év alatt, azt nem lesz könnyű helyrehozni. De most majd meglátják, hogy mi a rend és a kultúra.

1. és 2. magyar tiszt elindulnak az almafák között. Verik az almát.

TÁNCOS: Kultúra nélkül nem is ízlik?

2. MAGYAR TISZT: Mit mond?

TÁNCOS: Azt kérdem, hogy pusztítás nélkül nincs-e hazafiság.

1. MAGYAR TISZT: Tán sajnálja? Hát magyar ember maga? Magyar a fenét! (*2. magyar tiszt*hez) Oláh ez, hogy gebedne meg!

1. és 2. magyar tiszt el.

Rozál és Kicsi Mózsai – mindketten ünneplőben – be.

ROZÁL (*félénken*): A csütkével mi lesz... ejszen mégis kár volt...

TÁNCOS: Azért is ünneplünk!

Asztalhoz ülnek.

KICSI MÓZSI: Édesapám!

TÁNCOS: No.

KICSI MÓZSI: Olyan kimenés nincs, hogy bójövetel ne járjon vele?

TÁNCOS (*a pálinkásüvegért nyúl, nagyot húz belőle, és odanyújtja Kicsi Mózsinak*): Isten-is-ten...

Kicsi Mózsi szájához emeli az üveget.

ROZÁL (*Táncoshoz*): Kicsi még erre... hogy engedheti?!

TÁNCOS: Aki ilyet kérdez, az székelynek éppen elég.

Kicsi Mózsi iszik, és keze fejével felnőttesen megtörli a száját.

TÁNCOS (*Kicsi Mózsihoz*): A hó sem megyen el eső nélkül, ez az igazság.

KICSI MÓZSI: Elég kár.

TÁNCOS (*az asztalra csap*): Most pedig énekeljünk! Ha felmegyek a kommandói tetőre...

Kicsi Mózsi is énekelni kezd.

Vége az I. felvonásnak.

II. felvonás

1. jelenet

Táncosék udvara és az almás. Az almafákon már csak egyetlen alma van.

MAGYAR KATONA (*be, kezében cövekkel, ami lehet a forgalomeltereléséknél használatos talpas gumibója. Egyik felére magyar, a másik felére román nemzeti színek festve. Leteszi a „cöveket”.*)

ROMÁN ŐRNAGY (*örjongve be. Rávetődik a cövekre*): Egy arasnyit se a szent román földből! (*Az öklét rázza*) ...sújtsa őket a pusztító istennyila! (Felül, kiint.)

ROMÁN KATONA (*be. Odébb teszi a cöveket.*)

MAGYAR ŐRNAGY (*ordítva be*): Megvédem az ezeréves Magyarországot! (*Int Magyar katonának.*)

Olasz és Német tiszt be. Kezükben térkép. Néman mutogatnak.

Magyar katona a cöveket az almafák közé helyezi.

Táncos, Rozál, Kicsi Mózsi be. Nézik a határvitát.

ROMÁN ŐRNAGY (*„kitépi” a cöveket. Két fával visszább helyezi. Hasra vágja magát. Öklével veri a földet*): ...a szent román föld... (zokog)

MAGYAR ŐRNAGY (*fölkapja a cöveket, visszateszi az előbbi helyére. Ordít*): ...ezeréves Magyarország!

Német tiszt, Olasz tiszt egy fával visszateszik a cöveket.

ROMÁN ŐRNAGY (*hason fekve zokog*): ...szent román föld...

MAGYAR ŐRNAGY (*ordít*): ...ezeréves Magyarország!

TÁNCOS (*kalapját levéve elindul a katonák felé*): Adjon az Úristen mindenkinek mindent!

MAGYAR ŐRNAGY (*odalép Táncoshoz*): Szerencséje van, ember!

Német tiszt, Olasz tiszt szalutál, Román őrnagy elfordítja a fejét. Erre Román katona is. Magyar katona vigyázzban áll.

TÁNCOS (*Magyar őrnagyhoz*): Ideje.

MAGYAR ŐRNAGY (*a cövekre mutat*): Erre aztán úgy ügyeljen kend, hogy el ne mozdítsa senki!

TÁNCOS: Pedig nem ártana neki.

MAGYAR ŐRNAGY: Micsoda?

TÁNCOS: Ha például bévinnék Brassóba, hogy megláthassák ott is.

MAGYAR ŐRNAGY (*megveregeti Táncos vállát. Hátrapislog a többi katonára*): Majd az is eljön még... ne féljen semmit!

TÁNCOS: Én nem is. Csak más ne féljen.

MAGYAR ŐRNAGY (*kihúzza a zsebéből egy bőrtárcát, abból egy szivart, és azt átnyújtja Táncosnak*): Hát most már jobb lesz ezentúl, ugye?

TÁNCOS (*a szivart a füle mögé tűzi*): Azt Isten tudhassa csak.

MAGYAR ŐRNAGY (*odalép a cölöp mellé*): Hát itt megy el a határ. A cölöpök között, egyenes vonalban. Látja jól? Álljon ide!

Táncos is odaáll a cölöphöz.

MAGYAR ŐRNAGY (*mutatja*): Így. Most nézzen ettől a cölöptől ahhoz a lentihez! A ház magyar területre esik, tehát maga magyar állampolgár. Az egyenes ott megy el a pajta sarkánál. Látja? Annak a ganédombnak a közepén. Az a kis bódé ott... az már román részre esik.

TÁNCOS: Hijnye a panciussát! Az már elég baj, hallja-e? Ezen segíteni köll.

MAGYAR ŐRNAGY (*csodálkozva*): Miért lenne akkora baj?

TÁNCOS: Mert odajár nálunk az ember, ha bajára megy. Az... afféle épület.

Magyar őrnagy a térdét csapkodja nevettében.

TÁNCOS: Pedig nem kacagás ez. Most ejtszen útlevelet kell ezentúl még a gyermeknek is. Sze tán nem hagyhatom, hogy körülpiszkolja a házat?!

Magyar őrnagy a többi katonához megy. Tárgyalnak, mutogatnak, majd nevetnek.

Magyar őrnagy vissza Táncoshoz.

TÁNCOS: Még tiszta szerencse, hogy a ganédomb felett ilyen szépen megosztozának az urak. Lám éppen felibe vágták.

MAGYAR ŐRNAGY: És az miért szerencse?

TÁNCOS: Csak azért, mert így legalább mind-egyikünknek jut egy tarisznyára való.

Magyar őrnagy faképnél hagyja Táncost, és a többi tiszttel el.

TÁNCOS: Furcsák vagytok. Amíg ti nevettek rajtam, addig tetszik a dolog. De ha egyszer én nevetek rajtatok, akkor egyszeribe urak lesztek megint... na jól van, na.

Magyar katona füttyörészni kezd, puskáját felakasztja az egyik almafára, ledobja sapkáját, leoldja derékszíját, és leheveredik.

Román katona vállán fegyverrel, peckesen sétál a maga oldalán.

MAGYAR KATONA (*Román katonához*): Nincs meleged, koma?

Román katona megáll, és az eget bámulja.

MAGYAR KATONA: Nem tudsz magyarul?

ROMÁN KATONA (*Táncoshoz*): Ce vrea ăsta?

TÁNCOS: Întrebată kö şti ungereşte?

ROMÁN KATONA: Nu ştiu.

TÁNCOS: Şi kö cald la tine?

ROMÁN KATONA: E.

TÁNCOS (*Magyar katonához*): Azt mondja, hogy nem tud magyarul, és melege van.

MAGYAR KATONA: Hát mondja meg neki, hogy tanuljon meg, és vesse le a zubbonyát.

ROMÁN KATONA (*Táncoshoz*): Ce zice?

TÁNCOS: Kö invaţa ungureşte şi ia jos zubonu.

ROMÁN KATONA (*gondolkodik. Lecsúsztatja válláról a puskát, lefekteti. Körülnéz. Leoldja a derékszíját, leül. Táncoshoz, aggódalmasan*): Dacă vezi vreun ofiter, spune-mi.

MAGYAR KATONA (*Táncoshoz*): Mit mond a szőrös nyelvű?

Román katona felugrik, Magyar katonára fogja puskáját.

MAGYAR KATONA: ...az Istenit! Ez ért mindent!

TÁNCOS (*Román katonához*): Jól van, na... legalább könnyebben megy a társalgás... ne félj, koma, nem jönnek most azok erre.

Román katona megnyugodva leheveredik, dohányt, papírt vesz elő, cigarettát sodor.

Magyar katona és Táncos párbeszéde alatt cigarettázik.

MAGYAR KATONA (*cigarettás dózniját nyújtja Táncosnak*): Szívott-e már magyar cigarettát, apám?

TÁNCOS: Én aztán soha.

MAGYAR KATONA: Na, gyújtson rá akkor!

Táncos leül Magyar katona mellé. Szippantgatnak.

MAGYAR KATONA: Hát katona volt-e?

TÁNCOS: Hajjaj!

MAGYAR KATONA: A románoknál?

TÁNCOS: Ők legalábbis azt hitték.

MAGYAR KATONA (*csodálkozva*): Tán nem úgy volt?

TÁNCOS: Nem hát.

MAGYAR KATONA: Ezt nem értem.

TÁNCOS: Nehéz is... hova valósi maga?

MAGYAR KATONA: Én Dunántúlról.

TÁNCOS: Hát ide figyeljen! Két esztendeig szolgáltam náluk. Érti-e?

MAGYAR KATONA: Ezt hogyan érteném. Nekem is két esztendőm telik a jövő héten.

TÁNCOS: Na lássa. A különbség csak az, hogy én mégsem voltam távol innen egy hónapra sem, a két esztendő alatt.

MAGYAR KATONA: Tán ide osztották be valahova?

TÁNCOS: Azt ők tudják, hogy hova osztottak, s hova nem. Velem az úgy volt, tudja, hogy helyettem a rókák szolgáltak, meg a vaddisznók.

MAGYAR KATONA (*hitetlenkedve*): Nana.

TÁNCOS: Nem hiszi? Pedig az úgy volt! Bémentem a kaszárnnyába, ahajt né, Brassóba, s még neki se öltözhettem, már kérdi a plutonér.

Őrmester az maguknál, vagy olyasforma. Kérdi: mi a mesterséged? Mondom, hogy né ez és ez. Vadőr meg efféle. Igen? – kérdi. Hát vadászni tudsz-e? Ha én nem, akkor ki? – kérdeztem én. Hát rókát tudsz-e löni? Én akár most rögtön! Na, mondta a plutonér, hát ide figyelj: az alezredes úr feleségének rókabunda kell, érted-e? Értem, mondom, sze lehet ezt érteni. Nahát, aszongya, ahány rókabőrt hozol, annyi hét szabadságot kapsz! Huncut állat a róka, mondom én, kell hozzá vagy két hét. Hát legyen két hét, legyint a plutonér. Hát így volt ez, lássa. S én minden második hétfőn beállíték tisztességgel a kaszárnnyába, s letettem az őrmester elé egy rókabőrt. Még egy pohár cujkával is megvendégelt ilyenkor. Osztán, hogy meguntam a rókát, elkezdtem: plutonér úr, nyestbőr nem kell? Dehogynem, mondotta ő. Csakhogy az még huncutabb ám a rókánál is, így én, s a bőre tízszer annyit ér! Na, mondotta, tudod, mit? Egy nyestbőr, egy hónap. Aztán így is lett. Vaddisznóért három hét, vidrabőrért újra egy hónap. Nyulat, azt úgy vittem neki ráadásba, hogy jókedve legyen. S biza: hamar lefogya a két esztendő, mint a vadállatok itt fent a Kommandón.

MAGYAR KATONA: Az áldóját, hát itt így ment?

TÁNCOS: Így hát.

MAGYAR KATONA: Biza nálunk ezt nem lehet.

TÁNCOS: Hát... nem is kívánom. (*Fölkel, számba veszi a fákát*) Hat Magyarországra esik, hét pedig odaát maradt, Romániában.

Magyar katona, Román katona szundítanak.

TÁNCOS: Hiába, mégiscsak látszik, hogy préfektusi almák, arrafelé húznak... (*Meglátja az egyetlen almát a román „térfélen”. Lopakodik az alma felé. Hirtelen letépi.*)

ROMÁN KATONA (*talpra ugrik a puskájával*): Állj!

Magyar katona is felugrik, fegyverrel a kezében figyeli a párbeszédet.

TÁNCOS: Sz állok én.

ROMÁN KATONA: Mi van a kezében?

TÁNCOS: Alma.

ROMÁN KATONA: Mit akarsz vele?

TÁNCOS: Ugyan mit? Viszem haza.

ROMÁN KATONA: Azt nem lehet!

TÁNCOS: Netene! Miért nem?

ROMÁN KATONA: Mert az román alma! Innen volt a cöveken.

TÁNCOS: Az az én almám, te!

ROMÁN KATONA: Az lehet, de azért román alma.

TÁNCOS: Alma: alma. S ha az én fámon van, tán csak leszedhetem?

ROMÁN KATONA: Hát azt le.

TÁNCOS: Nahát.

ROMÁN KATONA: De át nem viheted!

TÁNCOS: Nem-e?

ROMÁN KATONA: Azt nem.

TÁNCOS: Haza se? A házamba?

ROMÁN KATONA: Oda se. Román alma, Romániában kell maradjon.

TÁNCOS: Te bolond! Sze amért hazaviszem, azért nektek marad!

ROMÁN KATONA (álmélkodva): Hogyan?

TÁNCOS: Hát úgy, ni... (*mutat a bódé felé*) ha meg is eszi a gyerek Magyarországon, csak kikakálja Romániában megint.

ROMÁN KATONA: Csúfolódsz velünk?

TÁNCOS: Én... (*szívére teszi a kezét*) én soha! Ti tanítottátok, még a ti jegyzőtök ragasztatta ki a község háza falára a nagy színes képet, hogy nem vész el semmi, ha a ganéra jól ügyel az ember. Hát ott van, most ügyelhetitek. Még ami ideát terem, az is nektek jut, hát mit beszélsz? („Véletlenül” *leejtí az almát, az átgurul Magyarországra. Táncos utánalép, fölveszi. Átadja Magyar katonának*) Tessék... jólesik ez, ha melege van az embernek.

MAGYAR KATONA (*bicskát vesz elő, kettévágja az almát. Egyik felét Táncosnak nyújtja*): Adja oda a komának... ne mondja, hogy rossz emberek vagyunk.

Táncos átadja Román katonának a fél almát.

Román katona, Magyar katona megeszi a fél-fél almát.

TÁNCOS: Félek, így gondolták ezt Bécsben is...

ROZÁL (*be*): Ejszen enni is kellene valamit!

TÁNCOS (*invitálja a két katonát*): Kerüljenek beljebb!

MAGYAR KATONA: Köszönettel elfogadom a szíves meghívást... hanem... ha a gyerek kint állna az udvaron... hogy láthassa valaki, ha visszajönnének a tiszt urak.

ROMÁN KATONA (*aggodalmaskodva*): Az már a magyaroké... az a ház... hogy mehessek én oda?

TÁNCOS: Enyim a ház!

ROMÁN KATONA: Jó, jó... de te is magyar vagy!

TÁNCOS: Sze eddig is az voltam, mégis járt nálam még a préfektusotok is!

ROMÁN KATONA: Az más volt, mert mi parancsoltunk akkor nektek.

TÁNCOS: Aztán másként nem is tudtok bejönni egy házba, csak úgy, ha ti parancsoltok ott?

ROMÁN KATONA: Másként nem láttok szívesen. Tudjuk mi azt. Csak úgy, ha muszáj.

TÁNCOS: Hát most nem muszáj, te bolond... oszt ládd, mégis behívtalak! De tőlem itt rohadatsz a pusztá földön, ha ilyen nehéz a fejed!

ROMÁN KATONA: Na látod... én rohadhatok, de bezzeg a másikat nem hagynád...

MAGYAR KATONA (*visszafordul*): Mit nyekereg a koma?

TÁNCOS: Azt, hogy nem gyühet az ebédhez, mert az én házam Magyarország.

MAGYAR KATONA: Attól jöhet bátran! Én vagyok most a karhatalom, és én megengedem.

(Román katonához) Hallod-e, hé! Gyere, koma! Háj, háj, gyere na, hogy essék beléd a rosseb! (Átlép a cöveken, karon ragadja Román katonát, vonszolja magával) Gyere, na, kolléga, nem eszlek meg, csak ebéd után!

Leülnek hármában az asztalhoz, és esznek.

Kicsi Mózsi az almafák mellett őrködik.

MAGYAR KATONA (Táncoshoz): Miféle pogány étel ez a sárga?

TÁNCOS: Ez? Pulicka.

MAGYAR KATONA: Hát maguk itt oláhul élnek?

TÁNCOS: Mi úgy élünk, ahogy lehet. (Föláll) Várjanak csak! Ezt megünnepeljük!

MAGYAR KATONA: Micsodát?

TÁNCOS: Hogy így összekerültünk hárman egy asztalhoz, s még csak halott sincs egy se. (Megtölti a poharakat) Na, Isten éltesen mindenkit odahaza!

MAGYAR KATONA (megkóstolja az italt): Ez mi?

TÁNCOS: Fenyővíz.

MAGYAR KATONA: Víz? Bárcsak minden második patakban ilyen víz folyna! (Egy hajtással kiissza) Aztán mért mondta az előbb, hogy mindenkit odahaza éltesen az Isten?

TÁNCOS: Mert úgy jó az. Magát a Dunántúlon, őt a Regátban, s münket a magunk födele alatt.

Román katona sóhajt.

MAGYAR KATONA (Román katonához): Mit sóhajtozol?

ROMÁN KATONA: ...csak úgy... az ember sóhajt néha. Talán azért, mert jó volna már hazamenni.

TÁNCOS (Magyar katonához): Na lássa... ahány katona, mind egyet gondol az egyenruhában.

MAGYAR KATONA: Mégis háború van.

TÁNCOS: De nem a katonák csinálják.

MAGYAR KATONA: Hát ez igaz.

Újra isznak.

MAGYAR KATONA (Román katonához): Mi a nyavalyának kell nektek Erdély, mikor az örökké a miénk volt?

ROMÁN KATONA (felkapja a fejét): Mert Erdély román föld!

TÁNCOS (Román katonához): S miért román, te?

ROMÁN KATONA: Mert... román. Románok laknak benne.

TÁNCOS: Hát én mi vagyok?

ROMÁN KATONA: Te magyar vagy.

TÁNCOS: Akkor mért román föld az enyim?

ROMÁN KATONA: Azért, mert román.

MAGYAR KATONA: Román a keresztanyád térdé! Erdély ezer esztendeje a miénk! (Felugrik, ordít) Magyar! Érted?

ROMÁN KATONA: Rumuny!

MAGYAR KATONA: Magyar!

ROMÁN KATONA: Rumuny!

MAGYAR KATONA: Magyar!

ROMÁN KATONA: Rumuny!

TÁNCOS: ...inkább igyunk egyet! (Tölt a poharakba.)

MAGYAR KATONA (fölemeli a poharát): A magyar Erdélyre!

ROMÁN KATONA: A román Erdélyre!

TÁNCOS (is fölemeli a poharát): Vissza az egész! Igyunk már egyszer a gazdára is, akié a gond meg a munka.

Isznak.

TÁNCOS: Tudják, mit? Tegyük egy próbát. Olyant, amilyent Bécsben cselekedtek az urak, amikor kigondolták ezt a határt itten.

ROMÁN KATONA: S azt miként?

TÁNCOS: Egyszerű az. Kezdje el mindegyikük a maga nótáját, de azt aztán úgy, ahogy csak

bírja erővel. Én majd kisirülök, s meghallgatom kintről, hogy melyiké hallatszik erősebben. Annak léssen igaza.

MAGYAR KATONA (*nagyot rikkant, és elkezdli*): Sárgalábú mindenét az anyádnak! Hej de engem szeress, ne az öregapádat! De mert nincsen anyyi hajad szála, hejde hajad szála...

TÁNCOS: Ez már igen! Ez már ejszen legyőz minden másféle igazságot; (*Román katonához*) Te, szegény, akár el se kezdjed.

Román katona egy regáti szirbát énekel.

TÁNCOS: No csak fújjátok. Én majd kintről... (*Odamegy Kicsi Mózsihoz.*)

KICSI MÓZSI: Tán nem lakodalmat ülnek odabé?

TÁNCOS: Vaj igen. Münk meg szöktessük a menyasszonyt. (*Az almafákhoz megy. Megmarokolja a cöveket, nézi, hova tehetné. Egy fával a magyar oldal felé leteszi.*)

Filimon nagy fekete batyuval be.

TÁNCOS: Hát te hová mégy, Filimon?

FILIMON (*súgva*): Vigyázz, vannak itt katonák valahol?

TÁNCOS: Nem hallod őket?

FILIMON: Ölik egymást?

TÁNCOS: Nem a.

FILIMON: Hát miért ordítanak így?

TÁNCOS: Csak egy kis politikai hangverseny.

FILIMON (*egy kis hallgatóság után*): Na, Isten segítsen! Én megyek.

TÁNCOS: Hova, te?

FILIMON: Hova? Át. Csak nem maradok itt... ezeknek!

TÁNCOS: Mért? Sze éppen úgy élhetsz ezentúl is, mint eddig. Juhok s legelők maradnak.

FILIMON: Hogyne. Három napja vannak itt, s már négyszer hallottam, hogy bűdös oláh vagyok. Hát akkor inkább átmegyek. Brassóban van az öcsém, tudod.

TÁNCOS: Ej, Filimon, Filimon. Hát én hány pofont kaptam a huszonkét esztendő alatt? S hány-szor ordítottak rám, hogy bűdös magyar vagyok? Mégse mentem sehova.

FILIMON: Az más. Nem volt hova. De nekem van. S aztán úgyis visszajövök még ide, azt tudod.

TÁNCOS: Ide?

FILIMON: Ide.

TÁNCOS (*a katonák felé bökö*): S azok mit szólnak majd hozzám?

FILIMON (*legyint*): Azok? Hol lesznek azok akkor? (*Kezet nyújt*) Nem baj, Mózsi, majd megmentődünk. Mindegyikünk a magáétól.

TÁNCOS: De én nem is akarok ám megmentődni a magamétól, hallod-e? Örvendek, hogy itten van, még ha oly rusnyán ordibál is!

FILIMON: Hadd el, így beszéltem én is huszonkét évvel ezelőtt. De aztán megtanultam rendre. Hogy nem én kellek annak a bukaresti úrnak, meg a többi regátinak... kellek a nyavalyát. A zsír kell, meg a fa kell, meg a túró kell... meg mit tudom én... az adó kell, meg a katona. Na, Isten segítsen! (*Indul*)

TÁNCOS (*utánaszól*): Állj meg! (*Kiveszi füle mögül a szivart*) Nesze útravalónak!

FILIMON (*a szivart bedugja a tüszőjébe*): Találkozunk még, Mózsi!

TÁNCOS: Elég baj lesz.

FILIMON: Isten segítsen! (*El.*)

TÁNCOS: Isten, Isten...

KICSI MÓZSI (*Táncoshoz lép*): Mi baj, édesapám? Mit akar Filimon bá?

TÁNCOS: Tévedés történt Bécsben.

KICSI MÓZSI: Ugyan mi?

TÁNCOS: Aki idevaló, az elmegy. S aki nem idevaló, az ordít bent a házban.

KICSI MÓZSI: Többet tettek, mint kellett volna, az a baj.

TÁNCOS: Ezt hogy érted, te?

KICSI MÓZSI: Én úgy, ahogy már tegnap is mondtam: a kimenetel szabályos volt, de a bójövetellel takarékoskodhattak volna.

TÁNCOS (*meghall valamit, odaugrik a katonához*): Vigyázzanak! Úgy megnyerték a versenyt mind a ketten, hogy már a tiszt urak is itten vannak!

A két katona magára kapja egyenruháját, nyargalnak vissza a posztjukra.

TÁNCOS (*felnéz az égre*): Na, Isten, te ezt megcsináltad. Én igazíték rajta egy fára valót, s most esment rajtad a sor. Hallám, mire jutsz velünk, ha azt akarod, hogy élni is lehessen!

2. jelenet

Táncos portája

SZAKASZVEZETŐ (*két katonával be*): Hé! Maga az a Táncos Csuda Mózes?

TÁNCOS: Úgy ismernek.

SZAKASZVEZETŐ: De fene zsidó neve van, hallja!

TÁNCOS: Krisztus is zsidó volt.

A katonák nevetnek.

SZAKASZVEZETŐ: Magánál lőfegyver van!

TÁNCOS: Nálam-e?

SZAKASZVEZETŐ: Magánál hát! Elő vele!

TÁNCOS: Minek köllene?

SZAKASZVEZETŐ: A hadapród úr parancsára.

TÁNCOS: Hát az ki?

SZAKASZVEZETŐ: Az olyan ember, aki civilben is úr.

TÁNCOS (*bólogat*): Aha. S annak köllene a puska?

SZAKASZVEZETŐ: Dehogyis. Mindennemű lőfegyvert be kell szolgáltatni, az a parancs. Nem hallott róla?

TÁNCOS: Hallani hallottam... de az már régecskén volt. Fél esztendeje annak.

SZAKASZVEZETŐ: Az más. Az a románok dolga. Most újra be kell szolgáltatni.

TÁNCOS: És most is csak a magyaroktól veszik el?

SZAKASZVEZETŐ: Mindenkitől egyformán.

TÁNCOS: Az szép.

Hallgatnak.

SZAKASZVEZETŐ (*türelmetlenül*): Na, apafej, hát hol az a fegyver?

TÁNCOS: Miféle fegyver?

SZAKASZVEZETŐ: Ne töketlenkedjék! Hát ami magánál van!

TÁNCOS: Ami nálam van? Olyan fegyver nincs.

SZAKASZVEZETŐ: Hát nem maga a vadőr itten?

TÁNCOS: Vaj én.

SZAKASZVEZETŐ: Aztán micsoda vadőr maga, hogy puskája sincsen?

TÁNCOS: Székely.

SZAKASZVEZETŐ (*sajnálkozva*): Aztán mi lett a puskájával? Elvitték a románok?

TÁNCOS: Azt aligha hinném!

SZAKASZVEZETŐ: Nem adta be nekik?

TÁNCOS: Nem ettem gombát!

SZAKASZVEZETŐ: Hát mit csinált vele?

TÁNCOS: Eltettem.

SZAKASZVEZETŐ: Hova?

TÁNCOS: Tova ni, az erdőbe.

SZAKASZVEZETŐ (*dühösen*): Hallja, mit komédiázik itt? Hiszen akkor van puskája magának!

TÁNCOS: Vanni van.

SZAKASZVEZETŐ: Mért mondta akkor, hogy nincs?

TÁNCOS: Én, kérem, olyant nem mondtam.

SZAKASZVEZETŐ (*ordítva*): Ne beszéljen! Az előbb tagadta le!

TÁNCOS: Én? Tőlem csak azt kérdezte, hogy van-e nálam fegyver. Hát nálam aztán nincs, az szent igaz!

SZAKASZVEZETŐ (*nevetve*): Jól van, apám. Látom, megszokta a románoknál a csavarosságot. Hanem most egy-kettő, elő azt a fegyvert!

TÁNCOS: Az nem olyan egyszerű.

SZAKASZVEZETŐ: Mért nem?

TÁNCOS: Mert fönt vagyon messze, a hegyen.

SZAKASZVEZETŐ: Hát akkor jöjjön, menjünk érte.

TÁNCOS: Azt lehet. (*Elindul.*)

A katonák a nyomában.

SZAKASZVEZETŐ: Ne búsuljon semmit, ha vadőr marad, visszakapja.

TÁNCOS: Vissza-e?

SZAKASZVEZETŐ: Ez biztos.

TÁNCOS: Akkor hiba nincsen.

Másznak fölfelé, a sziklák, bozótok között.

SZAKASZVEZETŐ: Aztán mióta van elrejtve az a puska?

TÁNCOS: Tova tavasztól. Mióta a rományok még a serétes puskától is féltetni kezdték az országot.

Mennek tovább.

SZAKASZVEZETŐ: Sok van még odáig?

TÁNCOS: Csak most kezdődik.

Szakaszvezető megáll, törli homlokáról, nyakáról az izzadságot.

TÁNCOS (*Szakaszvezetőhöz*): Maga hova valósi?

SZAKASZVEZETŐ (*büszkén*): Budapesti vagyok!

TÁNCOS: Az nagy dolog.

SZAKASZVEZETŐ: ...de ilyen sziklák még a Gellért-hegyen sincsenek, hallja!

TÁNCOS: Azt is elhiszem. (*Az egyik katonához*) Hát maga honnan gyűtt?

BAKONYI: Én a Bakonybul.

TÁNCOS: Hát az mi?

BAKONYI: Hegy meg erdő.

TÁNCOS: Akkor jó. Medve van-e sok?

BAKONYI: Az nincsen. De szarvas annál több.

TÁNCOS: Az is valami.

Mennek tovább a meredélyen.

SZAKASZVEZETŐ: De a búbanatát! Maga aztán jól elrakta azt a puskát!

TÁNCOS: Hásze jól.

Odaérnek a bükkfához.

TÁNCOS (*rámutat a fára*): Na, ez az.

SZAKASZVEZETŐ: Hát ilyet lentebb nem talált volna?

TÁNCOS: Ilyet aztán nem.

SZAKASZVEZETŐ: Na, akkor szedje elő gyorsan, és menjünk, mert dél lesz mindjárt.

TÁNCOS (*körüljárja a fát*): Jó, jó... de föl is kell mászni reá!

SZAKASZVEZETŐ: Hát másszék!

TÁNCOS: Mászom már, mászom... de tartsa a vállát valaki.

Szakaszvezető rámutat Bakonyira.

TÁNCOS (*rázza a fejét*): Igen kicsiny. Még a másik se elég. Ejszen maga a leghosszabb... minek is tiszteljem?

SZAKASZVEZETŐ (*kihúzza magát*): Szakaszvezető!

TÁNCOS: Hát ha az, akkor ejszen maga álljon ide, hadd szállhassak a hátára, különben nem érjük fel soha.

Szakaszvezető odaáll a fa alá.

Táncos föllép a vállára.

SZAKASZVEZETŐ (sziszegve): Ne topogjon már annyit, ember!

TÁNCOS: Sze nem topogok én... dehogy... csak a fene magosan van ez a nyílás itt, tudja...

SZAKASZVEZETŐ: Siessen már! Széttöri a vállamat!

TÁNCOS (benéz a lyukba. Megdőngeti a fát. Leugrik Szakasvezető válláról): Hű, a kutya teremtesít!

SZAKASZVEZETŐ: Mi az? Megvan a puska?

TÁNCOS: Megvanni megvan az, bizonyára... de egyéb is van.

SZAKASZVEZETŐ (vállát tapogatva): Mi?

TÁNCOS: Vadméh.

SZAKASZVEZETŐ: Hol?

TÁNCOS (fölmutat): Ott ni, a likban.

„Rajzanak” a vadméhek.

SZAKASZVEZETŐ: Hát most mi lesz?

TÁNCOS (szomorúan): Én nem tudom.

SZAKASZVEZETŐ: Pedig a puskát csak ki kell vennünk!

TÁNCOS: Vegye biz azt... de vigyázzék, mert hús ilyen méh ha megszúrja, belepustul még a bihaj is... nem egy szakaszvezető.

SZAKASZVEZETŐ (arcához kap): Hű, a ménkűbe! De megszúrt! Gyerünk innen sebesen, emberek!

Elindulnak visszafelé.

TÁNCOS: Na, szegény drága puskám!

KATONA: Lépesmész lesz belőle.

SZAKASZVEZETŐ (tapogatja az arcát. Táncoshoz): Nem baj... majd úgy jelentjük, hogy ellopták... úgyse jön ide senki, hogy utánanézzon.

TÁNCOS (sóhajt): Hát ez igaz. Nem tehetünk egyebet, nem biza.

BAKONYI (menet közben Táncoshoz sündörög): Hát ezekkel a méhekkkel szerencséje volt, földi.

TÁNCOS (bólint): Tiszta igaz.

BAKONYI (súgva): Nekem is van ám puskám odahaza... épp egy ilyen fában.

TÁNCOS: Akkor jó helyt vagy.

BAKONYI: De hallja... én nem vittem volna őket ahhoz a fához, amelyikben a puska van. Vittem volna egy másikhoz, s azt mondtam volna: nicsak, ellopták!

TÁNCOS: A vadméh... az figurásabb.

BAKONYI: Hogy éppen odaköltöztek! Mintha előre kiszámította volna!

TÁNCOS (megáll): Kiszámítottam én ezt már pendelyes koromban!

BAKONYI (is megáll): Hogyhogy?

TÁNCOS: Hát csak úgy, hogy már akkor is vadméhek voltak ebben a fában.

BAKONYI (elámul): Akkor hogy tehetted oda a puskát?

TÁNCOS: A puskát? Azt maga ne féltse! Van itt odvas fa annyi, mint pap a pápa temetésin.

Másznak tovább lefelé.

BAKONYI: Aztán vadméh... csak ez az egy van?

TÁNCOS: Nem a... de ez volt a legmesszibb... tudja...

BAKONYI (elismerően füttyent): Nekem ez nem jutott volna eszembe, hallja!

TÁNCOS: Attól még élhetnek emberek a Bakonyban is.

Leérnek Táncos házához.

TÁNCOS (Szakasvezetőhöz): A Gellért-hegyen nincsenek méhek, ugye?

3. jelenet

A Botticelli-táncos magyar és román nemzeti színű virágokat rak az almafákra.

ÚJSÁGÍRÓNŐ (*mintha a táncosnők műsorát folytatná, tárt karokkal szalad be, kezében faág, vállán táskája*): ...ez csodálatos!

Hadapród be, átveszi az ágat.

TÁNCOS (*érkezik a hegyről, puska a vállán*): Adjon Isten!

HADAPRÓD: Jó napot, Mózsi! Szépen virágosnak az almafái, hallja-e?

TÁNCOS: Joguk van hozzá.

ÚJSÁGÍRÓNŐ: Miért?

TÁNCOS: Először is, mert tavasz van, másodszor mivelhogy két ország határát kell nekik díszíteniök egy akarattal.

HADAPRÓD (*Újságírónőre mutat*): A menyasszonyom. Budapestről érkezett szabadságra.

TÁNCOS (*megemeli a kalapját. Újságírónőhöz*): Isten tartsa meg! Messzire elgyűtt virágot szedni!

ÚJSÁGÍRÓNŐ (*kézíráskájából jegyzetfüzetet, tollat vesz elő. Táncoshoz*): Újságíró vagyok, és szeretnék egy interjút magától, jóember... Mindig szívemen viseltem a föld népének sorsát.

TÁNCOS: Azt biza szépen tetszik cselekedni... csak tessék azért még egyszer elmondani, hogy nekem mi legyen a dolgom.

ÚJSÁGÍRÓNŐ: Interjú, jóember! Nem tudja, mi az?

TÁNCOS: Tudni tudom én... csak éppen hogy másképpen beszélnek magyarul Budapesten, mint nálunk.

ÚJSÁGÍRÓNŐ: Hát én kérdezni fogok, maga feleljen szépen, jó?

HADAPRÓD: Cikket akar írni magáról az újságba!

TÁNCOS: Nocsak! Megpróbálhassuk.

ÚJSÁGÍRÓNŐ: Mi a foglalkozása, atyafi?

TÁNCOS (*önérzetesen*): Erdőpásztor és vadőr!

ÚJSÁGÍRÓNŐ (*ír*): Földje nincs, ugye?

TÁNCOS: Hogy az ántiba ne vóna! (*Körbemutat*) Hát ez itt kereken micsoda?

ÚJSÁGÍRÓNŐ (*csalódott*): Mennyi van?

TÁNCOS: Hat hold szántó, nyolc hold kaszáló a hegy megett s huszonhárom hold erdő! Igaz, hogy még az apám nevén van, aki meghótt... de ez az adó miatt történt.

ÚJSÁGÍRÓNŐ: Sokat szenvedett a huszonkét év alatt, ugye?

TÁNCOS: Nem többet, mint más.

ÚJSÁGÍRÓNŐ: De a magyaroknak rosszul ment itt.

TÁNCOS: Nem örvendtek nekünk, az biztos.

ÚJSÁGÍRÓNŐ: Bántalmazták-e sokszor?

TÁNCOS: Engemet-é?

ÚJSÁGÍRÓNŐ: Magát, magát, bácsikám.

TÁNCOS: Kettőről tudok.

ÚJSÁGÍRÓNŐ (*részvétellel*): Nagyon megverték?

TÁNCOS: Nem ajánlottam vóna! Így is kinyitottam egyiknek a hasát.

ÚJSÁGÍRÓNŐ: Az hogy volt?

TÁNCOS: Az úgy, hogy engem szépen bészárának miatta, hat egész hónapig.

ÚJSÁGÍRÓNŐ: Biztos kikezdték magával, mert magyar volt.

TÁNCOS: Hát úgy is történt az valahogy, mert háromszor ha elénekelhettem a korcsmában azt, hogy „Isten áldd meg a magyart”, s már ott állott előttem a verespataki mónár, s aszongya: fogd bé a szádat! Fogd bé te, ha mered, mondom neki, mer én nem bírok vele. Emeli is a nagy mocskos mancsát a mónár, hogy beletegye az arcomba, de én csak kirúgom magam alól a széket, s úgy vágom mejjbe, hogy menten hanyatt esik. Vót néhány deci pálinka is bennem, mit tagadjam. Ott ültek

vala a mónár nyámjai a fal mentében. Felszökdös-tek erre, s nekem. No, Mózsi, mondom, én nem tudom, hogy Traján mit tanított az övéinek, de Attilát megmutassuk ezeknek. Azzal ki a bicskát, én is rikkanték akkorát, hogy a zsidó menten busuvadt a pult alá, akár egy egér... no aztán, hogy a mónár sógora elkapá a nyakamat, én bele is eresztém a bicskát tövig. Meggyőzőnek a mónárék a végén, s megcsúfolának a csenderek kissé, de a sógor hasát mégis három hétig fótozták a doktorok Bras-sóban!... hát így esett ez, instállom.

Hadapród jókedvűen pödri a bajuszát.

ÚJSÁGÍRÓNŐ (*kedvetlenül*): Persze, ha valaki magyarnak mutatta magát, az főbenjáró bűn volt.

TÁNCOS: Az a... a bicskát nem kedvelték.

ÚJSÁGÍRÓNŐ: Nehéz volt megőrizni a magyarságot, tudom én azt.

TÁNCOS: Hát könnyű dóguk nem vót velünk, az szent igaz... minden jegyző megkopaszodott, aki idekerült.

ÚJSÁGÍRÓNŐ: De a legtöbb bajt mégis az urak okozták.

TÁNCOS: Hajjaj, de még mennyit! Itt van, teszem azt, az árkosi báró. Az a szakállas, tudják...

ÚJSÁGÍRÓNŐ (*közbevág*): Nagybirtokos, persze!

TÁNCOS: Ahhát. Kétszáz holdja van neki. Na hát, ezt hallgassák meg. Kimegyen egyszer a préfectus vadászni a báróhoz...

ÚJSÁGÍRÓNŐ: Persze, a híres arisztokrácia mind renegát lett!

TÁNCOS: Az hát! Akkor állították föl, tudja... a magyar iskolát ott a bárónál. Maga pénzin fogadott tanítót is hozzá, aztán kellett tojzatni egy kissé az olyan préfectusféléket... elég az hozzá, hogy éppen ülnének föl a szánokra, hogy az erdőbe menjenek, mikor csak kihallik a nagyszobából, amit iskolának rendezett vót bé a báró, a gyerekek danázása. Na, mondja a préfectus, megnézem már magam is ezt az új iskolát! Azzal bé. S a báró megette. Fölállnak a gyermekek mind, s úgy kiáltás, hogy éljen. Odamegyen a préfectus

az elől ülőkhöz, s megkérdez egy legénykét: mit énekeltek, te? Fut az oláh Brassó felé! – jelenti ki a gyerek. Néz körül a préfectus az iskolaszobában, hát mit lát a falon? Magyarország térképét! De a régít, tudja, az igazit. Hát maguk erről tanulnak? – kérdi a tanítót. Nem kaptunk még mást, mondja az ügyesen, s a mi megyénk ezen is rajta van. Aztán csak elkezd a préfectus kérdezni a gyerekeket: Na, mondd meg fiam, hol vagyunk mostan? Árkoson! – kapja elé magát az egyik gyerek. Nagyon jó, mondja a préfectus, s hát Árkos hol van? Háromszékben, így a gyermek. Ez is jó, bólint a préfectus, hát Háromszék hol van? Erdélyben, feleli erre a gyerek. Nagyon helyes, egyezik belé a préfectus is, de hát Erdély hol van? Magyarországon! – vágja ki ügyesen a legényke. No, ijedezik a préfectusunk erre, tán Romániában lenne, édes fiam! Azt csak a románok mondják! – feleli erre a gyerek. Ebből aztán elég vót a préfectusnak is. Béhúzta a nyakát a bundagallérba, iszkiri, kifele. Ott kint aztán kezdi mondani a bárónak, hogy így meg amúgy. De az csak nevet a szakállába, s veszi elő a pálinkás kulacsot nyomban. Láta a préfectus, hogy nincs kivel beszélni, hát hagyta. De vadászat után bément a jegyzőhöz. Tud maga erről meg erről? Tudni tudok, mondta a jegyző. Aztán mért engedi, förmedt rá csúnyán, akármikor jöhet egy tanfelügyelő, s bajba keveredünk mind a ketten! Vonogatja a vállát a jegyző, hogy hát így a báró, meg úgy a báró. Betéved éppen a csendőrőrmester. Leteremtettézi azt is kegyetlenül. Ez így nem mehet, mert mindkettőjüket kiteszi a faluból, meg mi a fene. Jól lebitangolta őket egyszóval, s aztán ment vissza a szakállas báróhoz vacsorálni. Na, összeütötték a fejüket a jegyző meg a csöndér. Hogy most mi legyen? A báróhoz egyik sem mert elmenni a dologgal, féltette mindenik a maga komencióját, ünnepi lisztet, hízódísznót, tűzifát, hordó bort meg mi az istencsudáját, amit az udvartul kapott. Elmenének hát együttesen a tanítóhoz. Én nem tehetek semmiről, mondta az, a báró parancsolja így, s engem ő fizet! No aztán addig tanakodtak, amíg nem tudtak egyebet kieszelni, mint hogy kihirdették a tifuszijárványt. Ezzel aztán két esztendeig távol is tartottak mindenféle tanfelügyelőt a községtől. Hát biza, lás-sák, éppen merő igaza vót a kisasszonykának, mert sok bajlódás vót itt az urakkal mindég.

Hadapród vihorászik.

ÚJSÁGÍRÓNŐ (*csípősen*): Urambátyámvirtus. De azt mondja meg, hogy magukkal törődtek-e ezek az urak valamit? Segítették-e? Oktatták-e?

TÁNCOS: Hát ami igaz, az igaz... engem megoktatott egyszer ez az árkosi báró süvölvénykoromban, mikor almát loptam a kertjéből... olyan két pofonnal, hogy a szemem majd kiszökött!

ÚJSÁGÍRÓNŐ (*örömmel*): Hát ez jellemző rájuk! (Jegyez)

TÁNCOS: Jellemzetes is vót, mert minekutána majd leverte a fejemet a nyakamról, megtöltetett egy egész zsákot almával, hogy vigyem haza, s máskor kérjek, ha kell.

ÚJSÁGÍRÓNŐ (*összecsapja jegyzetfüzetét, és visszatér a táskájába*): Teljesen hiányzik a kultúra magukból, atyafi.

TÁNCOS (*sóhaj*): Bizony, hiányosság... az akad mindég. Nincsen ház egérlik nélkül.

ÚJSÁGÍRÓNŐ: Maga még talán azt sem tudja, mi a szocializmus?

TÁNCOS (*ünnepélyesen*): Petőfi vót a magyar nemzet legnagyobb költője. Furmány úr pedig, a brassói suszter... tudják, aki felkötötte vót magát tíz évvel ezelőtt... arról meg azt beszéltek, hogy cucilista vót. Hát ilyen az emberi élet: senki se tudhassa, mire végzi.

ÚJSÁGÍRÓNŐ (*haragosan biccent Táncos felé, és elviharzik*)

Hadapród a nyomában.

4. jelenet

Városi tér

Balról az adóhivatal bejárata, előtte ajtónálló zsinóros ruhában, jobbra kocsmá.

Táncos és Öreg székel be.

TÁNCOS: Aztán hova?

ÖREG SZÉKELY: Ahol a bajt mérik.

TÁNCOS: Nem lehet olcsó hely.

ÖREG SZÉKELY: Nem is.

Odaérnek Ajtónálló elé.

TÁNCOS (*Öreg székelnek*): ...ez ejszen mondanunk akar nekünk valamit. (*Ajtónállóhoz*) Mondja már, ne restellje!

AJTÓNÁLLÓ: Mit akarnak?

TÁNCOS: Ennyi az egész? Ezért kár vót megtorlaszolni két tisztességes embert, mert ezt megmondtuk vóna mi úgyis. Sze azért jöttünk, hogy megmondjuk.

AJTÓNÁLLÓ (*szigorúbban*): Mondja hát, ne feleslegesen annyit!

TÁNCOS: Bé akarunk menni az épületbe.

AJTÓNÁLLÓ: Hova?

TÁNCOS (*Öreg székelhez*): Maga öregebb, lát itt egyebet is?

ÖREG SZÉKELY: Neked jobb a szemed.

TÁNCOS (*Ajtónállóhoz*): Ejszen a papához hiába akarnánk itten bémenni, ugye? Mert ide azt írták ki, hogy adóhivatal, és semmi egyebet.

AJTÓNÁLLÓ: Részegek maguk, vagy bolondok?

ÖREG SZÉKELY: Hát bolondoknak elég bolondok vagyunk, az szent igaz... amiért eljöttünk ide. Ha nem kellünk maguknak, ne küldözgesse nek írást utánunk máskor. (*Táncoshoz*) Na gyere, testvér! Mi a magunkét megtettük. (*Az idézést odalöki Ajtónálló elé*) Gyerünk! (*Elindul.*)

AJTÓNÁLLÓ (*fölveszi a papírt, beleolvas*): Álljanak meg! Hát mért nem mondják mindjárt, hogy idézve vannak!

ÖREG SZÉKELY: Mert az nem a maga dolga, hanem a mienk.

AJTÓNÁLLÓ (*szelíden*): Ne tüzeljen már úgy bácsikám, hanem jöjjön vissza. Első emelet hatodik ajtó... oda kell menjen maga.

ÖREG SZÉKELY: Hát én megyek, de fizetni egy vasat nem fizetek, hallja-e? Az én pénzemen nem kutyáskodik senki a kapuban, sem zsinórral, sem anélkül!

AJTÓNÁLLÓ: Rám hiába haragszik... én csak a kötelességemet végzem. Ezért fizetnek.

ÖREG SZÉKELY: Tanólja meg, hogy minálunk az ember semmit sem teszen hiába! S ha én haraguszom, az az én dolgom! Az én pénzemből pedig nem fizetik sokáig, ne féljen! *(Táncoshoz)* Hát ennem megmondám.

TÁNCOS: Sokra nem ment még vele.

ÖREG SZÉKELY: Hát sokra nem... a vastagja ezután jön.

Öreg székel és Táncos vizsgálják az ajtókat.

TÁNCOS: Ehun e! Hatos. *(Olvassa)* Kivetés!

ÖREG SZÉKELY: Tán nem vetnek itt ki bennünket?

TÁNCOS *(ránt egyet a nadrágszíján):* Mink is ott leszünk!

Leveszik a kalapjukat.

TÁNCOS: Hát bémenjünk-e?

ÖREG SZÉKELY: Bé hát, ha már itt vagyunk.

5. jelenet

Az adóhivatal irodája

Hivatalnok úrfi hátradőlve a széken könyvet olvas.

Hivatalnok kisasszony körmeit ápolja.

ÖREG SZÉKELY *(súgva Táncoshoz):* Ezekről aligha kell tartanunk.

TÁNCOS *(A hivatalnokokhoz):* Adjon Isten!

Úrfi és kisasszony mintha nem hallaná.

Öreg székel és Táncos állnak.

Csengő szól.

Kisasszony felkel, el, majd be.

ÚRFI *(felnéz a könyvből, Kisasszonyhoz):* Murizik az öreg?

KISASSZONY *(keres valamit az asztalon lévő iratok között):* A Bikberg-féle bevallásokat kéri.

ÚRFI: Ma jön be?

KISASSZONY: Tízre.

ÚRFI: Aha. *(Tovább olvas.)*

KISASSZONY *(egy halom papírral újra el, majd újra be. Odaáll Úrfi mögé):* Hol van?

ÚRFI *(fől se néz a könyvből):* Most hal meg a hetedik.

KISASSZONY: A parókás báró?

ÚRFI: Ehen.

KISASSZONY: Az jó rész. De a legizgalmasabb ezután jön, amikor az elefántcsont pápaszemes utas összetalálkozik a kékkígyómiával az állatszelídítő kabinjában...

ÚRFI: Hallgasson! Hallgasson, ne mondja el előre!

ÖREG SZÉKELY *(Táncoshoz):* Érted te ezt a beszédet?

TÁNCOS: Úgy hallatszik, mintha magyarul lenne, s mégsem az.

KISASSZONY *(főlnéz. Öreg székelhez, Táncoshoz):* Mit akarnak?

ÖREG SZÉKELY *(lép egyet):* Igazságot!

ÚRFI *(főlpillant a könyvből):* Jó vicc. Menjen az igazságügy-minisztériumba!

ÖREG SZÉKELY: Megyek én, csak mondják meg, hogy merre van.

ÚRFI *(heherészve):* Budapesten.

ÖREG SZÉKELY: Közelebb nincsen?

TÁNCOS: Hozhattak volna pedig abból is keveset... elfért volna a többi között.

ÚRFI: Vicces emberek maguk.

ÖREG SZÉKELY: Az adó dolgáért jöttem volna. *(Leteszi az idézést az asztalra)* Ihol az írás.

TÁNCOS *(is odateszi):* Itt van ez is, ni.

ÚRFI *(unottan megnézi mind a kettőt):* Nincsenek megelégedve a kivetéssel?

ÖREG SZÉKELY *(harciasan körülnéz):* Hogy értsük ezt?

ÚRFI: Hogy sokallja-e az adót?

ÖREG SZÉKELY: Sokallani nem sokallanánk mi aztat... csak éppen hogy nem tudjuk kifizetni.

ÚRFI: Szóval haladékat kérnek, mi?

ÖREG SZÉKELY: Mégpedig végérvényeset!

ÚRFI: Hogy értsem ezt?!

ÖREG SZÉKELY: Úgy, hogy sem most, sem hónap, sem egy esztendő múltjával, sem tízzel én ezt a pénzt meg nem fizethetem!

ÚRFI: És miért?

ÖREG SZÉKELY: Azért kérem, mert én a rományok alatt mind a huszonkét esztendőt egybevéve nem fizettem annyit, mint amennyit maguk itten egy esztendőre követelnek rajtam. Márpedig ide hallgasson! Ha az ellenségem, aki számára én csak egy bűdös székely voltam, beérte huszonkét esztendő alatt ennyivel, magiknak akkor százhuszonkettőre is sok kell legyen... sze tán azért gyűttek, hogy segítsenek, igaz-e?

ÚRFI *(kacag):* Ravasz ember maga, apám! Csakhogy az államnak kell ám a pénz! Utat kell csináltatnunk maguknak, tisztviselőlakásokat kell építenünk maguknak, mert itt semmi nincsen. *(Újra olvas.)*

ÖREG SZÉKELY: Akinek nem jók a mi útjaink, ne gyűjön ide! Vagy csináljon jobbat a maga pénzín, s ne az enyimen!

ÚRFI: Mit akarnak maguk tulajdonképpen?

TÁNCOS: Mink azt, hogy ne kelljen fizetni.

ÚRFI *(lecsapja a könyvet):* Hogy képzelik azt, ember? Ha valamennyi székely azt mondaná, hogy nem akar fizetni, mi volna?

TÁNCOS: Egy országra való okos székely.

ÚRFI: De ki építené a hidakat? A vasutakat? A középületeket? És ez a sok ember, aki mind maguk miatt van itt, miből élne, mi? ...én miből élnék?

TÁNCOS *(az asztalra mutat):* Ejszen abbul a könyvből, ni.

ÚRFI *(felugrik):* Még szemtelenkedik is?! A fene a bűdös parasztját! Fizetni nem akar, de pimaszkodni, azt tud! Mars ki!

TÁNCOS: Nono! Már megkövetjük szépen, de nem azért gyűttünk...

ÚRFI: Nem tárgyalok magukkal! Adjanak be fellebbezést vagy halasztási kérvényt... vagy amit akarnak, de csak írásban! Figyelmeztetem azonban, hogy a határidő a mai nappal lejár, utólagos beadványokat nem fogadunk el! Most pedig tessék kimenni! Nem tárgyalok magukkal. Orcátlan parasztok!

TÁNCOS: Hallja-e az úr...

ÖREG SZÉKELY: Maga ha akarna se tárgyalhatna velünk!

ÚRFI: Mi...?! Miért...?

ÖREG SZÉKELY: Azért, mert münk nem tárgyalunk magával, na. *(Táncosnak)* Gyerünk innét, mer még csenderek visznek el emberölésért, s virtus se volna benne. *(Elindul kifelé.)*

ÚRFI *(Öreg székelynek):* Takarodjék! Bolsevista disznó! Gazember!

ÖREG SZÉKELY *(megáll. Táncoshoz):* Nekem mondták-e ezt, te?

TÁNCOS: Magának címezték vót, de én is benne vótam. *(Benyúl a harisnyája zsebébe.)*

ÚRFI: Azt hiszik, hogy még mindig az oláhoknál vannak!

ÖREG SZÉKELY: Nem. Azt münk semmiképpen sem hisszük, mert nem is hihetjük. Ott úgy vót, hogy az embert szépen meghallgatták, osztán a vállára veregettek, és azt mondták: menjen haza nyugodtan, mert így és így lesz. Aztán persze nem úgy lett. De ez már más dolog. Hanem ide

hallgasson maga, ecsém! Én már üdős ember vagyok, de még csak egyszer kiáltották utánam azt, hogy gazember... egyetlenegyszer ebben az életben, tudja-e? Két esztendőtlőt ültem érette. Hát most nem szeretném még egyszer azt a két esztendőtlőt magamra duvasztani... márpedig a bicska, tudja... az olyan szerszám, hogy kinyitódik magától, ha meghallja az ilyen beszédet.

ÚRFI: Fenyeged?

ÖREG SZÉKELY: Én osztán nem... én meg is teszem!

TÁNCOS (*húzza Öreg székely ujjasát*): Hagyja a sulyba! Nem érdemli meg az ilyen nyikhász, hogy bajba keveredjen miatta az ember.

ÖREG SZÉKELY: Aszondod?

TÁNCOS: Én azt.

ÖREG SZÉKELY: No, akkor menjünk!

Mindketten el.

6. jelenet

Az előbbi tér

ÖREG SZÉKELY: Ezt eligazítottuk!

TÁNCOS: Ezt el.

ÖREG SZÉKELY: Ők jártak rosszul.

TÁNCOS: Miben?

ÖREG SZÉKELY: Hát az adóban! (*Zsebére csap*) Itt a zsebemben a pénz, ni! Azzal jöttem, hogy kifizetem nekik, ha nagyon sírnak. De így jobban sikerült... erre ihatnánk egyet. Áldomást.

TÁNCOS: Vásár történt?

ÖREG SZÉKELY: Az hát. Spóroltam az urakon!

Leülnek a kocsma asztalához.

Pincér be, némán fölveszi a rendelést, majd hozza az italokat, és el.

TÁNCOS (*fölemeli a poharát*): Ez legy a ficsúr egészségre, akinek köszönhető a vásár.

Isznak.

Pincér hozza az italokat.

ÖREG SZÉKELY (*fölemeli a poharát*): A zsinórosat se feledjük! Az én pénzemem nem áll a kapuba senki!

Isznak.

Pincér hozza az italokat.

ÖREG SZÉKELY: Hijnye! A kűsasszonyra nem ittunk, pedig ért az annyit, mint a többi együttvé-

Isznak.

Tömeg tódul a szín közepére. Egy szónokot hallgat.

ÖREG SZÉKELY: Tán megölének valakit!

TÁNCOS: Vagy kutyát fogtak a sintérek.

ÖREG SZÉKELY: Már ezt meghallgassuk. Hallám, mi baja van.

Öreg székely és Táncos néhány lépést tesznek az asztal mellől.

KORMÁNYFŐTANÁCSOS (*a tömeg közepéből ordít*): ...mert a huszonkét esztendőnek a szenvedése megtanított arra, véreim, hogy nem lehet bennünket úgy kigyomlálni ebből az ősi földből, ebből a szent székely földből, melyet ezer esztendőn keresztül vérrel és könnyel, fáradságos munkánk véres verejtékével öntöztünk puhára! Nem hagytuk el ezt a földet! Nem hagytuk el a hazát! Szöges korbáccsal ostoroztak, és nem hagytuk! Véresre botoztak bennünket, és nem hagytuk! Élve megnyúzhattak, de a hűséget nem vághatták ki belőlünk még tüzes késsel sem! Kerékbe törhettek! Karóba húzhattak! Arcul csaphattak a saját házunk küszöbén! Kitépheték a nyelvünket, hogy ne beszélhessünk többé magyarul, és mégis magyarok maradtunk! Minden szenvedés és nyomorgattatás, ostorozás és megkínztatás között is, magyarok!...

ÖREG SZÉKELY: Hű, de sokat szenvedett az istenadta!

ÚRILEGÉNY (*odasomfordál Öreg székely mellé*): Ne higgyen neki!

ÖREG SZÉKELY (*meghökken*): He?

TÁNCOS (*Úrilegényhez*): Mit ócsárolja? Nem restelli? Sze tán elég csúfság esett meg szeginnel, ahogy ippeg hallánk!

ÚRILEGÉNY (*nevet*): Hát maguk is bedőlnek ennek a szélhámosnak? Nem volt ez huszonkét év alatt egy napig sem itten!

ÖREG SZÉKELY: Azt elhiszem én, errefele nem is történt ilyesmi, sze tán hallottuk vóna.

KORMÁNYFŐTANÁCSOS: ...nem, véreim! Itt nem lesz többé oláh bitangolás! Itt nem lesz több véresre ostorozott székely gyermek és halálra kínozott leány! Mi garantáljuk nektek, mi, veletek együtt vérzett és szenvedett székely vezetők, hogy az út, amelyiken vezetünk benneteket, az igazi feltámadáshoz vezet!

TÁNCOS: Álljunk meg, sze még meg se hóttunk vót egyelőre!

ÚRILEGÉNY (*Táncoshoz*): Liberális frázis az egész.

TÁNCOS: Ammeglehet.

ÚRILEGÉNY: Ilyenek rontják a levegőt maguknál. Hát nem szégyen ez?

ÖREG SZÉKELY (*fejcsóválva*): Hát ha csak fele igaz a sok szenvedésnek, úgyis éppen elég vóna tíz vármegyének!

ÚRILEGÉNY (*Öreg székelyhez*): Ez szenvedett? Tudja, mit szenvedett ez? Tizenkilencben itt hagyta magukat, kapott jó állást Budapesten, és addig verte a mellét tíz téglával, hogy így szegény székely, úgy szegény székely, ameddig négy igazgatósági tagságot és egy rakás más tisztséget összegyűjtött magának! Jól jövedelmezett neki odaát a maguk itteni szenvedése, ne féljen! És most még többet jövedelmez.

TÁNCOS: Hát akkor minek hagyják beszélni, ha tudják, hogy hazudik?

ÚRILEGÉNY (*felkacag*): Ember, hol él maga? Hát nem tudja, hogy micsoda terror van itt? Hát nem tudja maga, hogy micsoda korrupt fertőben fetreng egész Magyarország? Néhány ilyen nagyszájú libi dagadtra keresi magát, zsebeli a

különböző jutalékokat, tiszteletdíjakat, sok ezer pengős fizetéseket... érti, gazduram?

TÁNCOS (*bizonytalanul*): ...sze érteni értem... de minek hagyják magukat, ha így vagynak a dolgok?

ÚRILEGÉNY (*főlényesen*): Nem is híznak már sokáig! Azért vagyok itt én is!

TÁNCOS: Miért?

ÚRILEGÉNY: Hogy beszervezzem a mozgalmat maguknál is.

TÁNCOS: Aha.

Kormányfőtanácsos eltűnik.

Hatalmas éljenzés és tapsolás.

A tömeg elvonul.

ÖREG SZÉKELY (*megtörli a szemét*): Szépen beszélt biza.

ÚRILEGÉNY (*dühösen*): Hát maga is bedől neki? Öregember létire? Hiszen egyetlen szava sem volt igaz!

ÖREG SZÉKELY (*szelíden*): Mégis szép volt.

ÚRILEGÉNY: Hogy mondhat ilyet?! Szemenszedett hazugság az egész! Maszlag!

ÖREG SZÉKELY (*legyint*): Hagyja már el! Megszoktuk mi azt, hogy amit az urak mondanak, abból úgysem sok az igaz. De azért szépen mondják mégis. (*Táncoshoz*) Na gyérünk!

ÚRILEGÉNY: Álljanak meg! Fáj a lelkem, hogy két ilyen értelmes székely embert ennyire el tudnak butítani ezek a népbolondítók! Szeretném felvilágosítani magukat.

ÖREG SZÉKELY: Mit csinálni?

ÚRILEGÉNY: Megmutatni az igazság útját!

ÖREG SZÉKELY: Tudom én azt maga nélkül is. (*Indul.*)

TÁNCOS (*Öreg székelyre kacsint*): Hadd hallgassuk meg szegént.

ÖREG SZÉKELY: Jó na... de hol s miképpen?

TÁNCOS: Hát ejssen úgy, hogy visszamegyünk a Zöld Disznyóba, aztán mi iszunk, s közben az úrfi elmondhassa a magáét.

ÚRILEGÉNY (*lelkesen*): Az jó lesz! Természetesen a vendégeim lesznek.

Öreg székely, Táncos visszaülnek az asztalhoz.

Úrilegény melléjük.

Táncos odainti a pincért.

PINCÉR: Mi tetszik?

TÁNCOS (*dölyfösön*): Úri ital! Ma nagy úr fizeti.

PINCÉR: Igenis, kérem... bort tetszik parancsolni? Kéknyelút? Zöldszilvánit?

TÁNCOS: Komolyabbat!

PINCÉR: Igenis, kérem... van finom konyakunk, barackpálinkák, szilva...

TÁNCOS: A konyaknál szavallok.

PINCÉR: Igenis, kérem. (*El, majd vissza a poharakkal*)

TÁNCOS (*Úrilegényhez*): Na, most elkezdheti.

ÚRILEGÉNY: Zsidók mind! Zsidóbérencek, liberális disznók, korrupt Aladárok...

Táncos rendel.

Pincér hozza az italt.

Öreg székely és Táncos isznak.

ÚRILEGÉNY: ...a nemzet rákfenéi, a destrukció konkolyhintői, akik gennyestre keresik magukat a nemzet vérén...

Táncos rendel.

Pincér hozza az italt.

Öreg székely és Táncos isznak.

ÚRILEGÉNY: ...birtokaik vannak, palotáik, lenézik a szegény embert, aki gyalog jár, vagy olcsó autón, mert nekik a legdrágább autók vannak...

Táncos rendel.

Pincér hozza az italt.

Öreg székely és Táncos isznak.

ÖREG SZÉKELY (*Táncoshoz*): Ittál-e eleget? (*Becsukja a szemét, és lecsúszik a széken.*)

TÁNCOS: Sokat is.

ÚRILEGÉNY: ...az ország tehetséges fiatalsága sorvad el mellettük! Mi éhezünk, amíg ezek hasadnak ki a zsírtól!

ÖREG SZÉKELY (*megbőkdösi Úrilegény kabátujját*): Álljon meg, álljon csak meg! Tudja, mit?

ÚRILEGÉNY: Micsodát?

ÖREG SZÉKELY: Én kitalálom a végét annak, amit maga itt jó idővel ezelőtt elkezdett mondani, s azóta egyből fújja.

ÚRILEGÉNY: Hogy?... Mi?

ÖREG SZÉKELY: Hát ide figyeljen! A vége itten vagyon: magok köll legyenek a miniszterek, magok köll kapják azt a sok pénzt, s akkor nincs több baj semmi. Ugyi, hogy ide akart kilyukadni?

Úrilegény meglepődik.

ÖREG SZÉKELY: No lássa. Most, hogy tudjuk, köszönjük az érányunkban való jóindulatját is. (*Táncoshoz*) Gyere, menjünk!

Öreg székely és Táncos fölállnak és indulnak.

ÖREG SZÉKELY: Danolhatnánk egyet! (*Rákezdí*) ...most mönnek a székelyök... Jahuszzonegy évesök... Bészarábia felé...

Rendőr be.

ÖREG SZÉKELY (*Rendőrhöz*): Tetszik a hantom, ugyé?

RENDŐR: Tilos a csendháborítás!

ÖREG SZÉKELY: Úgy is köll! Nagyon helyeslöm magam is!

RENDŐR: Akkor menjenek csöndesen odább, és ne ordibáljanak!

ÖREG SZÉKELY: Nem is ordibálunk münk... csak ippeg, hogy danolunk egy kicsit... most mönnek a székelyök...

RENDŐR: Nem énekelünk, jó-e?!

ÖREG SZÉKELY: Tán visszatért Románia?
(*Táncoshoz*) Akkor gyere, menjünk!

Elindulnak.

Rendőr el.

Kormányfőtanácsos be.

ÖREG SZÉKELY (*Kormányfőtanácsoshoz*): No, tekintetes úr! Ippeg magát keressük!

KORMÁNYFŐTANÁCSOS (*szívélyesen Öreg székellyhez*): Tessék, bácsikám! Valami kérdés? Vagy panasz?

ÖREG SZÉKELY: Egyik sem, drága tekintetős uram... csak egy kis oktatásra vóna szüksége itt ni, a fiamnak.

KORMÁNYFŐTANÁCSOS (*zavartan*): Nem értem.

ÖREG SZÉKELY: Hát tessék ide figyelni! Először is engedelömmel kérdem: minek szabad tiszteljem az urat?

KORMÁNYFŐTANÁCSOS (*szerényen*): Kormányfőtanácsos vagyok.

ÖREG SZÉKELY: Isten tartsa meg! ... szóval hát együtt hallgattuk vót az úr beszédjíd... abbiza szép vót, hallja-e? No de most már tessék ide hallani: itt ez az én gyöngfejú fiam mind eszi a fejemet egy kérdéssel az urat illetően, s nem hágy nyugtot vele. Tessék már, könyörgök, megfelelni néki!

KORMÁNYFŐTANÁCSOS (*jóindulattal Táncoshoz*): Mondjad, fiam, bátran!

ÖREG SZÉKELY: Azt tessék nekije megmondani akkor: miképpen vagyon az, hogy a tekintetős úr szeginy feje annyi minden szenvedésen s csúfságokon mene keresztül, miként azt nekünk elmondotta vót, s mégis ilyen drága jó egészségnek örvend?

KORMÁNYFŐTANÁCSOS: Részeg disznó! (*El.*)

ÖREG SZÉKELY: Na, most már jöhet a világvége! ...most mönnek a székelők...

Táncos és Öreg székelý nótaszóval el.

7. jelenet

Táncos háza

Éjszakai derengés.

Táncos pálinkafőzőt visz a padlásra.

Lassan kivilágosodik.

Finánc, Adószedő be, utóbbi aktatáskával.

ADÓSZEDŐ (*kiáltva*): Itt lakik egy bizonyos Táncos Csuda Mózes?

TÁNCOS (*megjelenik a padlásajtóban, vasvilla a kezében*): Itt.

ADÓSZEDŐ: Idehaza van-e?

TÁNCOS: Úgy látom.

ADÓSZEDŐ (*körülnéz*): Miről látja?

TÁNCOS: A nadrágomrul.

ADÓSZEDŐ: Vicces ember maga... hát arról ugyan miképpen láthatja, hogy itthon van-e a gazda, vagy nem?

TÁNCOS (*leteszi a villát*): Arról úgy, hogy ahol a nadrág, ott ember is kerül hozzá.

Finánc és Adószedő tanácstalanul néznek egymásra.

FINÁNC: A házban van-e?

TÁNCOS: Kicsoda?

FINÁNC: Hát az a Táncos Csuda, vagy minek hívják.

TÁNCOS: Az biza nincsen a házban.

ADÓSZEDŐ: Hát hol? Nyögje már ki, teremtetésit magának!

TÁNCOS: A pajta hiujában.

FINÁNC: Hol?

TÁNCOS: Mondottam vót, hogy a pajta hiujában, s két emberrel társalog elég fölöslegesen. Még azt is megmondhatom, ha tudni akarnák, hogy ruhájuk után az egyik katonát játszódik, a másik meg urat.

Finánc és Adószedő egymásra néznek.

TÁNCOS (*lejön a létrán*): Szépen felgyüvének a hegyre.

FINÁNC: Maga a gazda?

TÁNCOS: Nekem nehezebb dolgom van.

FINÁNC: Hogy érti ezt?

TÁNCOS: Én úgy, hogy maguk ejszen könnyebben rájöhettek erre, mint én a másik felire.

ADÓSZEDŐ: Miket beszél maga itt összevisz-sza? Micsoda másik fél? Mi? Beszéljen magyarul, hallja!

TÁNCOS: Sze úgy mondom én, magyarul... mert lám, maguk tudják már, hogy én ki vagyok, de én még mindig nem tudom azt, hogy maguk kicsodák.

ADÓSZEDŐ (*írást vesz elő a táskájából*): Egy-szóval maga az a Táncos Csuda Mózes?

TÁNCOS: Az is vótam én mindég.

ADÓSZEDŐ: Nahát ide figyeljen akkor! Hat-száznegyvenkét pengő és nyolcvannyolc fillér adótartozását jöttem beinkasszálni. Érti?

TÁNCOS: Értem én... a szándék világos.

ADÓSZEDŐ: Ne beszéljen melléje! Fizet, vagy nem fizet?!

TÁNCOS: Mennyit mondott az előbb?

ADÓSZEDŐ (*olvassa*): Hatszáznegyvenkét pen-gő és nyolcvannyolc fillér.

TÁNCOS (*vakarja a fejét*): Hát... a másik felét... azt kifizethetem.

ADÓSZEDŐ: Na jó, na. Az egészét kellene ugyan, mert az esedékesség lejárt. De ha most kifizeti a felét, akkor a második részletre adha-tunk két hónap haladékot.

TÁNCOS: Én a második felit fizetem mostan, azt mondtam.

Adószedő Fináncra néz.

Finánc vállat von.

ADÓSZEDŐ (*Táncoshoz*): Bogaras ember maga, hallja... hát nem mindegy, hogy melyik fe-lét fizeti ki előbb?

TÁNCOS: Nekem nem.

ADÓSZEDŐ: Jó, akkor kiállítom a nyugtát.

TÁNCOS: Az jó lesz, de a második feliről legyen ám!

ADÓSZEDŐ: Arról, arról... valami asztal akad-e itt magánál?

TÁNCOS: Hogyne akadna! Tessék csak beljebb kerülni!

Bemennek a konyhába.

TÁNCOS (*poharakat tesz az asztalra, pálinkát tölt*): Isten éltesse azt, aki az adót kitalálta, s magikat ráadásnak!

Finánc, Adószedő nevet, és iszik.

FINÁNC (*csettint*): Honnan való ez?

TÁNCOS: Itt terem a hiuban.

Finánc, Adószedő nevet.

FINÁNC (*Táncoshoz*): Tréfás ember maga, iga-zán!

TÁNCOS: Mindenki az, ami... maguk példának okáért micsodák lennének, ha meg nem sértem vele?

ADÓSZEDŐ: Én adószedő vagyok.

TÁNCOS: Olyan is kell. Isten is lám, hányfélét alkotott!

FINÁNC: Én meg pénzügyőr.

TÁNCOS: Ammá nem tudom mi.

ADÓSZEDŐ (*nevetve*): Finánc!

TÁNCOS: Aha! Így járt a sógorom is, hallgassa-nak csak ide! Elküldötte a vót nagyobbik lányát szógálni Szeredára. Hát egyszer csak írja a le-ány, hogy aszongya: megismerkedett valami igen finom úriemberrel, aki őt feleségül akarná ven-ni. Na, ír neki menten a sógor, hogy vigyázz ám magadra, édes leányom, mert a városokban bi-zony sokmindenféle emberek élnek, s nem kevés közöttük a tekergő sem. Két hét múlva jön újra a levél Szeredáról, hogy nem tekergő ez, édes-apám, jól fizetett személy, s még amellet mester

is. Ejszen valami szerződött iparos lesz, gondolta felindultan a sógor, mondogatni is kezdte, hogy nécsak, alighanem férjhez megyen a leány hamarosan valami mesterhez. Egyszer aztán felke-rekedik ő maga, s bé Szeredára. Előveszi mind-járt a leányt, hogy no aztán miféle mester ez a te embered? Hát, mondja a leány... gyepmester. Hát ammi, csodálkozik a sógor, mi a mestersége neki? Hát, mondja a leány, hogy milyen úri hivatal az, csak jön-megy a városon egy zöld kocsival, aztán itt is megáll, és fölszed valamit, ott is meg-áll, és fölszed valamit. Furcsállotta sógor ezt a hi-vatalt, de hát mester, mégis ez a fontos, gondolta. Nagyra volt gyepmesterével néhány hétig. Aztán halljanak ide: a végén nem kiderült, hogy sintér?

Finánc, Adószedő elszontyolodik a hallottaktól.

ADÓSZEDŐ: Hát akkor én kiállítom a nyugtát.

TÁNCOS: De a második feliről, ne feledje!

ADÓSZEDŐ (nevet): Ne féljen, nem lesz hiba abban.

TÁNCOS: Akkor igyunk még egyet! *(Főlemeli a poharát)* Isten adjon erőt a fináncoknak s az adószedőknek!

ADÓSZEDŐ: Mihez?

TÁNCOS: Hogy elbírák a szegénység pénzt.

FINÁNC (nevet): A szegényeké se nehezebb, mint a gazdagoké!

TÁNCOS: Ebben nincsen igaza. A szegény em-ber pénze nehezebb ám!

ADÓSZEDŐ: Legfeljebb a piszokkal, ami rára-gadt.

TÁNCOS: Nem a. Mert lássa, először is a gaz-dagoktól bankókban jön a pénz, a szegényektől meg krajcárban. De még csak nem is ez a lénye-ges különbség.

FINÁNC: Hát mi?

TÁNCOS: Az biza abból áll, hogy a gazdagok pénzt olyan helyre teszi az állam, ahol azt a gaz-dagok újra meglelhetik, s ezért jókedvvel megyen magukkal a pénz. De a szegény ember pénze, az elnehezedik a szomorúságtól, amikor magikat

meglátja, mert tisztában van azzal, hogy soha többet a vót gazdájával össze nem találkozik!

Adószedő írja a nyugtát.

Rozál bedugja a fejét, és int Táncosnak.

TÁNCOS: Megbocsátanak az urak egy percre... *(el, majd egy üveggel be)* Kóstoljuk meg ezt is! *(Megtölti a poharakat.)*

Isznak.

FINÁNC: Ez erősebb.

TÁNCOS: Ugye?

FINÁNC: Honnan való?

TÁNCOS: Első kézből.

FINÁNC: Kisüstös, mégpedig alma.

TÁNCOS: Nagyon érti!

FINÁNC: Azért vagyok itt!

TÁNCOS: Ezt már hogyan értsem?

FINÁNC: Ezen a vidéken nagyon sok az eldu-gott kisüst... akik tilosban főzik a szeszt... tudja, adózás nélkül.

TÁNCOS: Bizony nem szép tőlük.

FINÁNC: Engem meg azért rendeltek ide a köz-pontból, hogy ezeket elcsípjem.

TÁNCOS: Szép feladat. Aztán fogott-e már so-kat?

FINÁNC: Én biza még egyet se... de ami késik, nem múlik! Nyomukban vagyok már a gazembe-reknek! Azért kérdezem, hogy hol vásárolta ezt a pálinkát...

TÁNCOS: Hát efelől nyugodt lehet, mert ez nem látott fináncot!

FINÁNC: Kisüstöstől vette?

TÁNCOS: Én attól. De finánc ül a házban, ahol ezt főzik!

FINÁNC: Akkor az rendes ember lehet.

TÁNCOS (megtölti a poharakat): Igjunk hát egyet az ő egészségre is!

Isznak.

FINÁNC: Rokona magának?

TÁNCOS: Szegről-végről igen.

FINÁNC: Én is vennék tőle. Messze lakik?

TÁNCOS: Messzecke bizony... tova Kommandó alatt... de ha nagyon kívánja, egy literrel átadhatok a magaméból.

FINÁNC: Átadna belőle?

TÁNCOS: Át én.

FINÁNC: De ebből az erősből!

TÁNCOS (*kiáltva*): Asszony, te! Hozz már bé egy literes üveggel ebből az erősebbikből! (*Finánc-hoz*) Éppen egy literre való lesz még.

FINÁNC (*belső zsebébe nyúl*): Aztán mi az ára?

TÁNCOS: Hát biza nem olcsó. Negyvenkettőt kóstál, ha háztól viszik.

FINÁNC: Megéri. (*Kiszámolja a pénzt.*)

Rozál be, leteszi az asztalra a literes üveget, majd el.

FINÁNC (*Táncoshoz*): Köszönöm magának a szívességét.

TÁNCOS: Egészséggel használja.

ADÓSZEDŐ: Na, itt a nyugta. Van-e még abból a pálinkából?

TÁNCOS: Hát biza az erősből egyelőre nincsen több.

ADÓSZEDŐ: Jó lenne nekem a másik is... a gyöngébb. Tudja, nem nagyon érek rá utánajárni, s amit a boltban vesz az ember... abba már vizet is tettek.

TÁNCOS: Én elhiszem biza. Aztán mennyi kellene?

ADÓSZEDŐ: Megvennék én tíz literrel is.

TÁNCOS: Húha! Annyit én nem iszom meg egy esztendő alatt, hallja!

ADÓSZEDŐ: ...az embert meglátogatják vásáronként a barátai, aztán elfogy.

TÁNCOS: Én elhiszem bizony.

ADÓSZEDŐ: Annyi nincsen, ugye?

TÁNCOS (*gondolkodik*): Hát... nem bánom na... ide figyeljen! Van itt nálam éppen egy tízliteres korsó ezzel a pálinkával, csakhogy nem az enyém. A vadász urak rendelték vót, Szentgyörgyből, nekik kellett hozzam. De mert maga olyan kedvemre való ember, hát odaadom, vigye el! Csak a korsót juttassa nekem vissza, de hamar, hogy tudjak újat hozni vasárnapig az uraknak.

ADÓSZEDŐ: Megtenné? Igazán? Hálás leszek.

TÁNCOS: Elég nekem, ha néha iszik az emlékezetemre. (*Odateszi a korsót az asztalra*) Itt is van, megkóstolhatja, hogy nem csalom-e meg.

ADÓSZEDŐ (*teletölti a poharakat*): Adja az Isten, hogy minden székely olyan becsületes ember legyen, mint maga!

TÁNCOS: Legyen is, mert hasznot lát belőle.

Isznak.

FINÁNC: Finom ez is.

ADÓSZEDŐ (*előveszi a bukszáját*): Mibe kerül?

TÁNCOS: Ez csak harminchatba.

Adószedő kiszámolja a pénzt.

FINÁNC (*Adószedőhöz*): ...de már menjünk... este lesz nemsokára.

ADÓSZEDŐ (*órájára néz*): Bizony igaz... sok időt eltöltöttünk... még máshová is el kell men-nem. (*Táncoshoz*) Itt a nyugta.

TÁNCOS: Aztán úgy írta-e, ahogy mondtam?

ADÓSZEDŐ: Úgy, úgy... felét fizeti csak mostan, a másik felét majd később... nem veszünk össze ezen.

TÁNCOS: Isten lássa lelke-met, nem is kívánnám.

ADÓSZEDŐ (*föláll*): Akkor most még adja ide a pénzt, hogy mehessünk!

Finánc is föláll.

TÁNCOS (*benyúl a zsebébe, leteszi az ezüst-pengőt az asztalra*): Itt van.

ADÓSZEDŐ: Minek ez?

TÁNCOS: Hát adóba! Ha jól tudom, tizenkét fillér még visszajár.

ADÓSZEDŐ (bámul): Ne tréfáljon, ember! Itt a nyugtán az áll, hogy háromszázhuszonnégy pengő.

TÁNCOS: Arról én nem tehetek, ha annyit írt rá.

ADÓSZEDŐ (dühösen): Hát nem maga mondta?! Hogy kifizeti a felét?

TÁNCOS: Én igen, mégpedig a második felit... azt mondtam.

ADÓSZEDŐ: Na hát aztán? Ennyi a fele, pontosan!

TÁNCOS: Akkor rosszul számolta, ha ennyi jött ki... mert én csak a második felire tettem ígéretet, az elsőre nem.

ADÓSZEDŐ: Ne bolonduljon meg, ember! Első fele vagy második fele... nem mindegy az?

TÁNCOS: Abbiza nem. Tudom én, mit beszélek. Mutassa csak azt az első írást, mennyi van ott együtt?

ADÓSZEDŐ (olvassa): Hatszáznegyvenkét pengő, nyolcvannyolc fillér.

TÁNCOS: Na lássa! Én a második felit vállaltam, s az annyi, mint nyolcvannyolc fillér. Tessék akkor még tizenkettőt visszaadni.

ADÓSZEDŐ (az asztalra csap): Az istenit magának! Csúfolódik velem?!

Finánc lerogy a székre, és nevet.

ADÓSZEDŐ (Finánchoz): Te mit nevelsz?

FINÁNC ...hahaha... hát hogyne nevetnék... hahaha... jaj az oldalam...

TÁNCOS (Adószedőhöz): Lássa, hogyan leszen a félreértés? Éppen elég tisztán megmondottam magának, hogy mit akarok, csak maga nem értette meg jól.

ADÓSZEDŐ: Ember! Hát hogy gondolja maga ezt?! Hatszáznegyvenkét pengős adótartozást nem lehet elintézni nyolcvannyolc fillérrel!

TÁNCOS: Ez pedig elég hiba, lássa. Mert Krisztus urunk is megmondotta vót, hogy az nem számít, mennyit adakozik az ember, mivel attól függ, mihez van módja. Hanem, hogy milyen szívvvel adja. Hát én jó szívvvel adom, lássa.

Finánc egyre csapkodja a térdét.

ADÓSZEDŐ (Táncoshoz): Ide figyeljen, ember! Ne tréfáljunk, mert ez komoly dolog. Maga hátalékban van, és a hátalékot ki kell fizetni. Ha nem fizet, akkor foglalnunk kell, s azután árveoznunk. Érti?

TÁNCOS: Elég értelmesen elmondotta.

ADÓSZEDŐ: Mármost, ha a felét kifizeti, akkor a másik felével várhatunk még... de ha nem, akkor most nyomban meg kell hogy ejtsük a foglalást, és ezzel újra csak szaporítja a költségeket.

TÁNCOS: Olyan akkor ez is, mint a parancs. Nem jó kikezdeni véle, mert csak szaporodik.

ADÓSZEDŐ: Na lássa! Most szépen kifizet 324 pengőt, és a többi aztán... majd egy-két hónap után, ahogy gyűlik.

TÁNCOS: Csakhogy a pénz nem gyűlik ám, csak oda, ahol már ismeri a járást.

FINÁNC (az asztalra mutat. Táncoshoz): Nézze... csak innen kifizetheti a felerészt!

TÁNCOS (szörnyülködve): Hát azt hogyan gondolja? Sze nem az én pénzem ez! Miből veszem meg az urak pálinkáját?

ADÓSZEDŐ: ...mennyi pénze van itthon?

TÁNCOS (szomorúan fölveszi az ezüstpengőt): Ez itt ni. Meg amit a finánc úrtól kaptam. Legfennebb nem iszom több szeszt ez évben.

ADÓSZEDŐ (sóhaj): ...ha legalább negyedét ki tudná fizetni...

FINÁNC (röhögve): De nem az utolsó negyedét!

TÁNCOS (keserves ábrázattal): Hát mennyi lenne az?

ADÓSZEDŐ (számol): Az? ...százhatvan kereken.

TÁNCOS (sóhaj): Tudja, mit? Kerekítsük ki százra! Hatvan van még az asszony nál, amit karácsonyra tartogattunk, a gyereknek...

FINÁNC: Ember, ember... ha maga ilyen nyomorúságba van, minek hagyta, hogy ekkora adóval sújtsák?

TÁNCOS: Biza jól tetszik mondani... mert alaposan reám sújtanak ezzel az adóval... pedig éppen egy esztendeje csak, hogy elkezdtek!

ADÓSZEDŐ: De mért nem fellebbezett?

TÁNCOS (megrökönyödve): Én? ...hogyan én lebbezzek? Hát hallja-e? Nem édesapámul köll nekem tisztelnöm a magyar államot? S ha az édesapa kimond egy szót, mondhat a legkisebb gyermek valamit is ellene? Legfeljebb belépusztul, de nem szállhat perbe tulajdon édesapjával! Ki hallott ilyet? Ne féljen, mert ha a rományok tetek volna ilyet, azokat lebbezném én szakadásig! De a magyarokat soha!

ADÓSZEDŐ (sóhaj): Hát adja ide azt a száz pengőt! (Új nyugtát ír.)

TÁNCOS (fölvesszi az asztalról a pénzt, Adószedő elé teszi): Ne mondja, hogy rossz ember vagyok... hanem egy pohárral most megiszunk azért!

Isznak.

FINÁNC: Ember, ember... hát hogy nem tud valamiképp lábra kapni most már... nem olyan esett ember maga. Mért nem szerez, teszem azt... egy kisüstöt? Jó kereset van azon.

TÁNCOS: Láss... én is gondolkoztam már ezen.

FINÁNC: Én szívesen szolgálnék tanáccsal.

TÁNCOS: Megtenné? Ezt már igazán köszönöm.

FINÁNC: ...még azt is megtenném, hogy megtanítanám, miképpen lehet egy kicsikét csálni!

TÁNCOS: Ez biza szép magától... én most egyelőre éppen azon elmélkednék, hogy mi lenne, ha beállnék a komám pálinkája mellé.

FINÁNC: Hogyan?

TÁNCOS: Hát csak úgy, hogy megvenném tőle nagyban, ott fent a Kommandón, aztán széthordanám literjével ide-oda, ahova kérik... valami kereset ebből is csöpöghetne talán... mit mondana rá?

FINÁNC: Nem rossz gondolat! ...bár nem éppen törvényes, mert italmérés kellene ehhez...

TÁNCOS: ...de ha úgy... literjével adnám...

FINÁNC: Tudja, mit? Majd én beindítom magát! Ha van eladó pálinka, csak szóljon nekem, aztán én majd beajánlom mindenféle. Rásózhat literjére három-négy pengőt is, keresetnek.

TÁNCOS: Megköszönöm a szíveségit... élek is véle, mert hát lássa, itt van ez az adó is... meg aztán a gyerek... biza jó ember tetszik lenni, finánc létre... tartsa meg az Isten!

Adószedő átadja Táncosnak a nyugtát, elteszi a pénzt.

Adószedő, Finánc búcsúznak.

TÁNCOS: ...na még egy pohárral... ha már így rendbe gyöttünk! (Tölt)

Isznak.

Adószedő, Finánc indulnak.

FINÁNC (visszaszól): Aztán várom ám a pálinkával, mielőbb!

TÁNCOS: Ne féljen! Bennem s a pálinkában nem lesz hiba!

Adószedő, Finánc el.

Táncos föl a padlásra.

8. jelenet

Táncos portája

A táncos újra elhelyezi a virágokat az almafákra.

Táncos elégedetten nézi őket.

KISBÍRÓ (be, szájatva bámulja a táncosnőket. Táncoshoz): Baj van, Mócsi!

TÁNCOS: Baj nélkül nincsen élet.

KISBÍRÓ: De katonaság nélkül még lehetne.

TÁNCOS: Tán meglepték a falut esmént?

KISBÍRÓ: Meg, de most fordítottan.

TÁNCOS: Azt hogyan?

KISBÍRÓ: Nem hozzák a katonát, hanem viszik.

TÁNCOS: Nem bolondulának meg?

KISBÍRÓ *(táskájába nyúl, előveszi a behívót):*
...neked is van egy, fogjad!

TÁNCOS: Hát ez elég baj, bizony.

KISBÍRÓ: Mondottam én... na, Isten megáldjon!

Táncos forgatja a behívót.

Katonazene hallatszik, lassú sötét, majd függöny.

Vége a II. felvonásnak.

III. felvonás

1. jelenet

Laktanyaudvar

TÁNCOS *(kezében deszkaláda, jön a többi regrutával. Meglátja köztük Vitálist):* Nicsak! A maga útja is itt végződik?

VITÁLIS: Minden út Rómába vezet.

TÁNCOS: A jövődövel mi történik?

VITÁLIS: Miféle jövődövel?

TÁNCOS: Hát a szegényekével, akinek a pojnyik almát jósolta egykoron odalént Brassóban!

VITÁLIS: Aha... tán hiba esett a jóslatban?

TÁNCOS: Az almák körül semmi... a tavaly is rendre fölvasárolták a fináncok jó hat vederrel. Igaz, hogy a vége már nem alma volt, hanem áfonya, de szerették a jó lelkek azt is... a pálinkából két borjú lett meg egy malacozó koca... jutott ünneplő gúnyára, pár patkós csizmára a

gyereknek... de a szegények jövődjéről nem esett szó...

VITÁLIS: Titok vót.

TÁNCOS: Akkor még egyéb titok is vót, mégse búsulunk miatta!

VITÁLIS: Micsoda?

TÁNCOS: Hát hogy a fái magyarul tudnak virágozni!

VITÁLIS: Elég baj az nekik.

TÁNCOS: Hogy mondhasa ezt?

VITÁLIS: Úgy, hogy a korai virágzást leveri a fagy.

HADNAGY *(be):* Mádéfalvi van-e köztetek?

Néhány kéz a magasban.

HADNAGY: Ott születtem én is.

1. REGRUTA *(hangja):* Isten tartsa meg!

HADNAGY: Jegyző volt ott az apám, de tizenkilencben ki kellett jönnünk, mert nem tette le az esküt. Minden tisztességes ember ki kellett jöjjön akkor, mert aki letette az esküt az oláhoknak, az gazember volt. Így aztán én is székely vagyok, emberek, hát úgy vigyázzanak! Megmutassuk mi ennek a világnak, hogy a székely katonánál különben nem terem a földön! Igaz-e?

IDŐS REGRUTA: Csak nehogy a végén kíváncsi legyen reánk valaki, s reánk törjenek valahonnét!

HADNAGY: Csak jöjjenek! Azért imádkozom minden este!

IDŐS REGRUTA: Azzal ugyan kár az Úristent fárasztani.

HADNAGY: Mi? Maga talán fél? Hát székely maga? Ilyen székelyek termettek itt huszonkét esztendő alatt?

IDŐS REGRUTA: Én már láttam háborút... tudom, amit tudok.

HADNAGY: Mit tud? S mit látott a háborúból? Biztosan lapult valahol hátul a trénnél, nem? S futott, amikor meghallott egy puskát szólani!

Néhányan nevetnek a regruták közül.

IDŐS REGRUTA: Ha a futásért nagyezüstöt osztogattak, akkor ejszen, hogy futottam.

HADNAGY: ...én pedig csak azt várom, hogy átalmehessem ezeken a hegyeken. Ahány román, mind a Fekete-tengerbe nyuvasztom! S aki székel, az mind így cselekszik! Igaz-e emberek?

1. REGRUTA (hangja): Éljen! Éljen a nyuvasztás!
Éljenzés.

HADNAGY: Így, emberek, ezt már szeretem! Meg kell mutassuk, hogy él még a székel vitézség! Attila vére nem válik vízzé bennünk! Megmutatjuk az oroszoknak is, ha kell! Rakásra döntjük Moszkvát, ha egyszer elindulunk!

HANGOK: Úgy van! Úgy van!

1. REGRUTA (hangja): Csak pálinka is legyen ám, hogy fenn ne akadjon a torkunkon!

Éljenzés.

Hadnagy el.

ZÁSZLÓS (be): Mindenki vetközzék le, aztán egyenként sorakozzanak föl itt az ajtó előtt! Jobb kézben a behívójegy! Egyéb ruhaneműt senkin se lássak!

A regruták vetközni kezdenek.

2. jelenet

Laktanyaudvar

A még sötét színen **ZÁSZLÓS (hangja):** Ébresztő, föl! Ébresztő, föl!

A kivilágosodó színen a szakasz tagjai (köztük Táncos és Vitális) már egyenruhában gyülekeznek. Parancsra tornáznak.

ZÁSZLÓS (be): Négyes sorokban fölállni! Karhossznyira egymástól! Húzódjanak odább! Zárkózzanak föl ott hátul! Fölzárkózni, istállóját a paraszt fejüknek!... Térdet mélyen hajlíts! Egy! Fölemelkednek a lábujjaikra! Kettő! Lassan le-

ereszkedünk a sarkunkig... nem ülünk rá, hé! Nem ülünk rá! Háromra lassan emelkedünk... lassan... mint a fűszál, emberek, mint a fűszál... mi az ott, hé? Ilyen gyöngye legények maguk? Táncos! Vitális! Álljanak ide ki! Ide elém, ni! Hadd legyenek a szemem előtt!

Táncos és Vitális Zászlós elé állnak.

ZÁSZLÓS (Vitálishez): Mellső fekvőtámasz!

Vitális csinálja a fekvőtámaszokat.

ZÁSZLÓS (vezényel): Egy! Kettő! Egy! Kettő! Egy! Kettő! Egy...

Vitális hason fekve marad.

ZÁSZLÓS: Na, mi az, Vitális? Tovább!

VITÁLIS: Én nem osztán.

ZÁSZLÓS: Mi az, hogy nem?!

VITÁLIS: Azért nem... mert a megerőltetés a testgyakorlásban nem hasznos... de fölösleges...

ZÁSZLÓS (ordít): Igen? Fölösleges? Hát majd megtanítom én magát, hogy mi a fölösleges! Keljen föl onnan!

VITÁLIS: Azt lehet. (Fölkel.)

ZÁSZLÓS: Álljon be a sorba!

VITÁLIS: Be én.

ZÁSZLÓS (Táncoshoz): Na, Táncos, mutassa meg maga. Húsz fekvőtámasz. Gyerünk!

TÁNCOS: Zászlós úr annyiszor bírja?

ZÁSZLÓS: Bírom hát! (Levágja a földre és fölnyomja magát hússzor)

TÁNCOS: Hát a zászlós úr igazán érti a dolgát.

ZÁSZLÓS: No, most lássuk!

TÁNCOS (körülmenyesen hozzákezd, tízet megcsinál, föltápaszkodik, leveri a kezéről a port)

ZÁSZLÓS: Csinálja csak tovább!

TÁNCOS (ingatja a fejét): Zászlós úr is csak hússzor csinálta.

ZÁSZLÓS: De maga csak tízszer!

TÁNCOS: Jó, jó... de ez a tíz nekem éppen anyyi, mint zászlós úrnak húsz. Mivelhogy a zászlós úr huszonnégy esztendő, én pedig immáron negyvennégy. Ami esztendőben dupla, az munkában feleset számít, tudja-e?

ZÁSZLÓS: Na, ezért még számolunk! *(A többi katonához)* Ma lögyakorlat lesz. Az egész század együtt kivonul! Sorakozó!

A katonák sorakoznak, menetelnek, majd egy soros oszlopban megállnak.

Két katona felállítja a céltáblákat.

ZÁSZLÓS *(Táncoshoz, puskával a kezében):* Volt már puska a keziben, ember?

TÁNCOS: Hásze vóni vót vaj egyszer.

ZÁSZLÓS *(átadja Táncosnak a fegyvert):* Ne úgy fogja, mint a seprűnyelet!... aztán a célgömb ott legyen ám az irányzék kivágásában, hallja! És a kettő együtt a feketében! De a szemét ne hunyja le, s a fejét ne kapja el, amikor elhúzza! Ne ijedjen meg, ha nagyot szól!

TÁNCOS: Igyekezni fogok. *(Lehasal, lő.)*

ZÁSZLÓS: Gondosan célozzon! Ne csak vaktában sütögesse, ember!

A céltáblalesők jelzik a találatot.

ZÁSZLÓS *(nevetve):* ...véletlenül eltalálta.

Táncos újra lő.

Új jelzés a találatról.

ZÁSZLÓS: Néné.

Táncos harmadszor, negyedszer, ötödször is teli-be találja a célpontot.

ZÁSZLÓS: Fene egye meg, gazemberje! Hagyod, hogy vesződjem veled?! Mi a foglalkozásod?

TÁNCOS: Vadőr.

ZÁSZLÓS *(kivesz a zsebéből egy csomag cigarettát):* Nesze! Láthatatlanba megnyerted a versenyt. Most pedig add át a helyed a következőnek. *(Csíkihez)* Következő!

Csíki átveszi a puskát, és lő, mint az imént Táncos.

A céltáblalesők jeleznek.

Csíki a lögyakorlatot befejezve föláll.

ZÁSZLÓS: Táncos, hozzám!

Táncos kilép.

ZÁSZLÓS *(Táncoshoz):* A cigarettát meg kell osztani. Itt van egy, aki ugyanazt megtette. *(Csíki felé mutat)* ...ez méghozzá nem is vadőr, csak famunkás! *(A többi katonához)* Oszolj!

A katonák kimennek a színről.

TÁNCOS *(átadja Csíkinek a cigaretta felét):* Sok a nyest Csíkban?

CSÍKI: Akad.

TÁNCOS: De medve kevés, mi?

CSÍKI *(sértődötten):* Kevés? Annyi, mint nálunk, sehol sincsen!

TÁNCOS: Nana! Én a Kommandón minden hónap elsején lehúzárok egynek a bőrit.

CSÍKI: Az is valami? Medveölés nélkül nálam nincs vasárnap!

ZÁSZLÓS *(hüledezve hallgatja őket):* Mit beszélnek maguk itten? Tán nem akarják azt mondani, hogy medvére vadásztak?

CSÍKI: Vadászott a keserűség.

TÁNCOS: Nem kell arra vadászni... csak éppen hogy meg kell löni ökelmét, zászlós úr, kérem.

ZÁSZLÓS: Szívesen lőnék én is egyet.

Csíki és Táncos egymásra néznek.

TÁNCOS *(óvatosan):* Azt lehet...

CSÍKI: Csak nem a laktanyában...

ZÁSZLÓS: Egy vasárnap kiugorhatnánk valamerre.

TÁNCOS: Ajaj... egy nap az kevés.

CSÍKI: Egy hónap eltelik, amíg a nyomát megjeljük.

ZÁSZLÓS (*szomorúan eltűnődik*): Én csak vásárnap mehetek...

CSÍKI: Az baj ám...

TÁNCOS: Bajnak baj... de még lehetne segíteni azon is.

ZÁSZLÓS: Hogyan?

TÁNCOS: ...de nehéz dolog... és ahhoz zászlós úrnak legalább százados kellene legyen.

ZÁSZLÓS: Miért?

TÁNCOS: Mert ahhoz hatalom kellene... csak-hogy nem zászlósi!

ZÁSZLÓS (*önérzetesen*): Mondja csak el... majd meglátom.

TÁNCOS: Hát az úgy lehetne megcsinálni csak-is... ha én is, meg a koma is kaphatnánk egy heti szabadságot. Hű, akkor csudára meg lehetne csinálni! Mert ő is, meg én is utánanéznénk a medvéknek... kilesnök őket... s amelyikünk egy alkalmasra bukkan, az ... táviratban jelentené a zászlós úrnak a hét végére. Zászlós úr aztán csak ki kellene jöjjön... mondjuk, szombat estére. S másnap hajnalban meglenne a medve, münk már eligazítanók azt... hát így lehetne.

ZÁSZLÓS: Egy hét szabadság. Az nehéz...

TÁNCOS (*sóhaj*): Tudom én azt... azért is nem akartam előjönni vele. Mondottam én, hogy ahhoz a zászlós úr százados kellene legyen.

ZÁSZLÓS: Ha nincs a szobaparancsnoknak kifogása maguk ellen, talán megkapják tőlem a szabadságot. De aztán legyen ám medve!

CSÍKI: ...ha csak azon múlna!

ZÁSZLÓS (*szigorúan*): Lépjenek le! A többit majd meglátjuk! (*El.*)

CSÍKI: Bekapá a legyet... ez a zászlós.

TÁNCOS: A szabadság felől kétség nincsen, koma!

CSÍKI (*aggodalmasan*): ...de a medvével mi lesz akkor?

TÁNCOS: Hásze nálad szokva vannak a vásárnaphoz úgyis... csak meg kell húzzák a harangot, s már elébúvik.

CSÍKI: Jó, jó... ez most nem tréfa ám! Ha megkapjuk a hetet, medve is kerüljön a végire, mert ha nem, megég a bőrünk. Márpedig a medve nem ismeri a vezényszót.

TÁNCOS: Majd megtanítsuk néki addig... nálam annak idején még préfektusi nyelven is értettek a medvék, ha szükség volt. rá.

ZÁSZLÓS (*hangja*): Sorakozó! Irány a laktanya! Nóta! Egy! Kettő! Egy! Kettő!

Katonaének.

3. jelenet

Táncos háza

ROZÁL (*ruhát tereget az udvaron. Hirtelen bekialt a házba*): Mózsí! Nem hiszek a szememnek!

KICSI MÓZSI (*jön a házból*): Édesapám! (*Futni kezd*)

TÁNCOS (*be, fölkapja Kicsi Mózsit*)

KICSI MÓZSI: Megőrizte-é, édesapám, a hazát?

TÁNCOS: Amit reám bíztak vót, azt te ne féltsed!

KICSI MÓZSI: S több őrizés nincsen?

TÁNCOS: Egy hétig szünetet tartunk.

Rozál és Táncos megölelik egymást.

TÁNCOS (*Rozálhoz*): Üsd le vagy két csirkének a fejét... hadd ünnepeljük meg a sikeres őризést... meg a szünetjét... aztán megjárom a vetéseket meg az erdőt... kedden megkapáljuk a törökbúzá, szerdán lekaszálok a szénát, aztán...

Lassú sötét.

4. jelenet

Táncos háza

TÁNCOS (*civil ruhában zsákot cipel a hátán az erdő felől. Rozálhoz*): Asszony! Estére csirkét süssél, s a tisztaszobában készítsél ágyat!

ROZÁL: Tán nem valami préfektus jön megint?

TÁNCOS: Több annál! Szakaszparancsnok!

KICSI MÓZSI: Tán nem az, aki hasmánt csúsz-tatta magát az udvaron körbe?

TÁNCOS: Engemet? Engemet senki... soha!

KICSI MÓZSI: Sze maga mesélte, hogyan tevő csúffá magikat egy olyan tiszt úr!

TÁNCOS: Mesélni meséltem, de nem engemet tett csúffá, hanem a szakaszt.

KICSI MÓZSI: Csakhogy maga is köztük vót!

TÁNCOS: Ne tudj annyit! Ami ott történt, az nem az embereknek szólt, hanem a ruhának.

KICSI MÓZSI (vihogva): ...a katonagúnyát el-rejtsük akkor... nehogy rászabaduljon, mihelyst meglátja.

TÁNCOS: Eredj, hányd ki a ganét! Katonáskodni ráérsz nyolc esztendő múlva.

Vonatfűtty, zakatolás.

CSÍKI (tömött hátizsákkal, lihegve Táncoshoz): Adjon Isten! Münk itt vagyunk, medve van-e?

TÁNCOS: A medvét maga ne féltse... *(megemeli a kalapját)* Isten hozta zászlós urat minálunk!

ZÁSZLÓS (be): Hát így civilben?

TÁNCOS: Ez a medvék miatt van.

ZÁSZLÓS: Van medve?

TÁNCOS (csodálkozva): Tán a táviratot meg se kapta?

ZÁSZLÓS: De azt meg... azért jöttem.

TÁNCOS: Akkor tán nem úgy adták le, ahogyan szólott?

ZÁSZLÓS (vidáman): Az volt benne: „a medve vasárnap kihallgatáson jelentkezik.”

TÁNCOS: Nohát akkor!

ZÁSZLÓS: Aztán hol van az a medve? ...hogyan akadt rá? ...mikor? Vajon ott lesz holnap is?

TÁNCOS: Ne féljen... sze tán székel medve ez is... átképzős... tudja, mi a regula.

Asztalhoz ülnek. Zászlós középre, jobbra Táncos, balra Csíki.

CSÍKI: Engem majdnem csúffá teve egy... minden éccaka ott garázdálkodott ökelme a csordába. Hol egy bornyút, hol egy tinót ütött le, s nem bírtak vele a pásztorok semmiképpen. Na, gondolom magamba, megállj! Fogom a puskát, s fölmegek éjszakára a csordához. Tova éjjél felé kezdenek ám vonyítani a kutya! Na, mondja az öreg Álózi, meggyűtt Nyikuláj. Vót egy kicsike hódvilág is, s hát ahogy kidugom a fejemet a kalibából, csak látom, hogy egy nagy rusnya állat veti magát neki a karámnak. Egyből kiverte a sásfát! Aztán elkap egy tinót, veszi a hátára, s már megyen is vele. Én se vótam rest, nyomulok utána, s be is értem még a tisztás végiben. Ráordítok: hujjhá, öreg! Megáll erre, hallod... akkora, de akkora vót, hogy eltakarta még a hódat is! Veres vót a szeme, mint az eleven parázs, ahogy reám nézett. Emelem a puskát... csett! Húdom a másik ravaszt: csett! Híj a teremtsit! Kaparom ki a töltéseket, kotrok a zsebembe másik után, de már akkor elbődül ökelme úgy, hogy még a csil-lagok is megijedének odafönt az égen. Aztán föl-áll két lábra, s nekem! Akkorára kitérte a száját, akár egy ajtó. Ilyen fogai vótak, ni! *(Mutatja)* Akár hiszik, akár nem: én bizony megijedék úgy, hogy még az inge is meghűlt a hátamon. Osztan csak kapom az üres puskát, s benyomom a nyitott szájába neki! Úgy harapta le egyből a cső végét, mintha csak puliszkát rágott volna! Nyomom utána a többit! Esment leharapja! Esment nyomom tovább. S esment! S esment! Bizony már csak akkora vót az egész, mint egy jókora pisztoly, s hamarosan reám is sort kerített volna a beste barom, ha bele nem akad a foga az acélba! De biza beleakadt. Köpköd, prüszköl, rángatja a puskát s a puska végén engemet, hogy csak úgy röpdöstem a levegőben. De addigra meglelem én is a töltést a zsebemben, nyomom a puskába, húdom föl a kakast, s éppen mikor már az utolsó darabját is ette volna meg a csőnek... durr! Beleeresztém az egészet a szájába... hű, mi volt ott! Fél fejit elvitte a lövés, de még úgy is olyat pallott reám, hogy tova a bokrok között leltem magam napkeltére, mikor a szédülésből magamhoz tértem... két hónapig emelni se tudtam a fél karomat utána... de a medve már nem élt akkor.

Megölte volt még Álozi bá három kutyáját, egy bikkfát tövestül kicsavart, de aztán csak elejtette magát ökelme is. Akkorá vót, hüjj, nagyobb, mint egy ökör! Két ló nem bírta béhúzni a kalibához!

TÁNCOS (*tölt a poharakba*): Ez itt tinóval bé sem éri. Ökröt ütött le a múlt héten.

CSÍKI: Akkor nagy lehet ez is...

TÁNCOS: Két araszos a nyoma, s olyan orcátlan, hogy amikor meglássa az embert, már áll föl két lábra, és tátsa a száját.

CSÍKI (*szakértelemmel*): Vérmedve!

TÁNCOS (*Zászlósra köszönti a pálinkát*): Hát Is-ten tartsa meg azt, aki meglövi holnap!

ZÁSZLÓS: Hoztam húsz golyót a puskához.

TÁNCOS (*csóválja a fejét*): Meglehet, hogy elég-séges lesz. Fontos, hogy a szívibe lőjön, pontosan. Akkor már nagy baja nem eshetik, mert tíz percnél tovább nem él, ha a szívibe lőnek.

ZÁSZLÓS: Ha a lapocka mögé céloz az ember... ott a szíve van, ugye?

TÁNCOS: Lapocka? Azt maga nem igen lássa annál. Amikor föláll két lábra, hogy leüsse, azt figyelje meg, hogy a szügyin elől merre vagyon megpödörve a szőr. Egy szőrforgója van neki az szíve fölött, érti-e? Ekkora csak ni... (*mutatja*) mint egy ötpengős, de négy-öt lépésről már lát-hassa jól. Azt célozza meg, akkor hiba nem lesz.

CSÍKI: Kés vagyon-e? Az kéznél legyen ám!

Zászlós elővesz egy jókora zsebkést.

CSÍKI (*kinyitja, és leméri a hosszát*): Hát a szí-véig nem jut ugyan vele... de hát vitéz ember a zászlós úr, tudom én azt... egyet se félek...

Csend.

ZÁSZLÓS: No, jó éjszakát! (*Lefekszik.*)

CSÍKI (*Táncoshoz, suttogva*): Félek a holnapi naptól.

TÁNCOS: Miért?

CSÍKI: Ha nem akadunk medvére, ez holnap bennünket lő meg haragjában!

TÁNCOS: Afelől aludhatik... de még három nap szabadságra is előkészítheti magát újólag...

Lassú sötét, majd félhomály.

Csíki öltözködik.

TÁNCOS (*mécssessel Zászlós ágyánál*): Ébresztő! ... Tessék igyekezni ám, mert a parancsnok úr már mozog az erdőben.

ZÁSZLÓS (*félálomban*): A hátizsákot visszük-e?

TÁNCOS: Attól függ, mi van benne.

ZÁSZLÓS (*öltözködik*): Ennivaló, innivaló meg három kézigránát.

TÁNCOS: Akkor visszük... a koma majd a hátá-ra veszi.

Lassan világosodik.

Elindulnak. Elöl Táncos, középen Zászlós, hátul Csíki a hátizsákkal.

Visítózás hangja.

ZÁSZLÓS (*megtorpan*): Mi ez?

TÁNCOS (*súgva, Csíkihez*): Ugye mondtam, hogy az erdei tanyát meglátogassa ma éjjel...

CSÍKI (*szintén súgva Táncoshoz*): ...ejszen vég-zett valakivel...

ZÁSZLÓS: Tán nem ember sikoltozott az előbb?

TÁNCOS (*Zászlósra förmed*): Pszt! Ne lármáz-zék úgy, hanem gyűjjön csöndesen.

Ugyanazon az úton mennek, mint Táncos a pre-fektussal.

TÁNCOS (*visszafordul*): Halkan ám, szentségít a lábuknak! Töltve vagyon-e puska?

Zászlós bólint.

TÁNCOS: Akkor gyűjjenek! De halkan.

Mennek tovább.

TÁNCOS (*Zászlóshoz*): Lássa-e?

ZÁSZLÓS (*idegesen*): Mit? Mit?

TÁNCOS: Ott, ni! (*Előre mutat, majd Csíkihez*) Maga lássa?

CSÍKI: Látni látom.

TÁNCOS (Zászlóshoz): Zászlós úr nem lássa még mindig?

ZÁSZLÓS: Nem.

TÁNCOS (újra mutat előre): Ott, ni. Most se lássa?

ZÁSZLÓS (cérnávékony hangon): A medve?

TÁNCOS: Nem is az ezredes úr! ...ott, ni! ...fene a szemit, hát még mindig nem lássa?

CSÍKI (Zászlóshoz): Ott hát! Eresszen már beléje egyet! Hű, mekkora barom!

ZÁSZLÓS: Hiába na, nem látom.

TÁNCOS: Hát úgy nem is lüni, ha nem lássa... akkor ejtsen közelebb kell menni hozzája. (Csíkihez) Te kucorogj meg itten, a hátizsákkal együtt. De ha lövést hallasz, fussál, hogy legalább legyen, aki elmondja, hogy mi vót. (Zászlóshoz) Na, gyűjjön!

ZÁSZLÓS: Ne vegyem magamhoz a kézigránátokat?

TÁNCOS: Biza nem árt, ha van valami a keze ügyében.

Zászlós remegő kézzel bontja ki a hátizsákot, telerakja kézigránátokkal a zsebeit.

TÁNCOS (Zászlóshoz): Siessen már! Mind megszszebb húzódik közbe, s még elszelel a koma.

Táncos és Zászlós elindul fölfelé.

TÁNCOS (néhány lépés után): Látta?

ZÁSZLÓS (vacogva): Micsodát?

TÁNCOS: A medvét! Most bújt el ott fent a szikla mögé. A sziklát se lássa?

ZÁSZLÓS: Azt látom.

TÁNCOS: Na... a mögött vagyon... meg kell közelítsük, de úgy, hogy ne vegye észre. Érti?

ZÁSZLÓS: Hogyan csináljuk?

TÁNCOS: Hát én megmondom, figyeljen csak ide! Maga ügyelve kússzék előre... egyenest an-

nak a sziklának neki... ért engem? De a hasán! Lapulva! Még a fejit se emelje föl, mert különben hiábavaló az egész! Én majd ott oldalról kerülök, hogyha el akarna menni, visszatereljem. Érti? Maga csak kússzék itt egyenesen felfele, ahogyan tanítják a katonáéknál... annak a sziklának neki, de végig a hasán... úgy, mert különben nem felelek! Kezdje is el, hadd lám!

Zászlós a földre veti magát, és kúszik fölfelé.

TÁNCOS: Lejjebb a fejit! Lejjebb a fejit! A fegyvert pedig ne kocogtassa a kövekhez!

Zászlós kúszik tovább.

Táncos visszamegy Csíkihez.

CSÍKI: Nem lesz bosszúság a végén?

TÁNCOS: Végy elő egy üveget.

CSÍKI (kibontja a hátizsákot, kotorászni kezd benne): Van több is!

TÁNCOS: Hadd lám!

Csíki pálinkás- és borosüvegeket vesz elő.

TÁNCOS (kibontja az egyik pálinkásat): Isten éltesen! (Jót húz az üvegből) A többit elteheted. Barack. Megkóstolhatod, hogy igazam van-e.

Csíki is iszik.

TÁNCOS (a kúszó Zászlósra mutat): Van-e anyyi, mint tízszer a laktanyaüdvar kereken?

CSÍKI: Van.

TÁNCOS: Akkor jó. (Zsebre rakja az üveget) Húzdódj az erdőn felfelé, ameddig a gerincre érkezel. Ott haladj ügyesen tovább, s találsz egy hosszúkás tisztást, amelyiknek a szélén juharok vannak. Ott heverj le, s aludj egyet. Délire münk es ott leszünk.

Csíki el.

Táncos elindul fölfelé a szikláig. Integet Zászlós-nak.

Zászlós föltápáskodik.

TÁNCOS: Fusson már! Fusson már!

Zászlós fut.

TÁNCOS: Gyorsabban! ... ejnye, hát gyorsabban nem tud?! *(Bevonszolja Zászlóst a szikla mögé)* Itt volt ebben a percben... ne lármázzon már... jaj, jaj... mint egy vaddisznó, úgy megyen.

ZÁSZLÓS: ...mi ... mi történt?

TÁNCOS: Hogy mi? Még azt se tudja? Hát hol a medve?

Zászlós körülnéz.

TÁNCOS: Na hol? Azt mondja meg!

ZÁSZLÓS: ...én ...nem tudom.

TÁNCOS: Hát elment! El biza! Őkelme se aposztol, hogy kivárja türelemmel, amíg valaki fölsétál hozzá nagy kényelmesen. Elment, na!

ZÁSZLÓS: Hát most mit csináljunk? *(Leül, zubbonyát kigombolja, törölgeti magáról a verejtéket)* ...nem voltam képes gyorsabban kúszni ezek között a fene gyökerek között... így is kiszakadt három helyen a nadrágom.

TÁNCOS: Mindegy, na... legelőször is tessék húzni egyet ebből... jót tesz az egészségnek. *(Átnyújtja a pálinkásüveget)*

Zászlós iszik.

TÁNCOS: Most pedig gyűjjön velem!

Mennek a sűrű felé.

TÁNCOS *(súgva):* Na, itt üljön le! Addig el ne mozduljon, ameddig vagy a medve, vagy én el nem jövök magáért. Érti-e?

ZÁSZLÓS: Biztos, hogy idejön?

TÁNCOS: Hogy jön, arról én felelek. De egyébről nem. *(Elmegy az alvó Csíkihez)* Hé! Ébresztő! Sorakozó!

CSÍKI *(talpra ugrik):* Mi? Hogy?

TÁNCOS: A foglalkozás elmarad, de az ebédkiosztást elkezdjük.

CSÍKI: Hát a zászlós úr?

TÁNCOS: Él még az is. Most tanulja az őrszolgálatot éppen.

CSÍKI: S a medvével mi lesz?

TÁNCOS: Attól függ, melyikkel?

CSÍKI: Hát amelyiket meg kell nekije lüni.

TÁNCOS: Az még nem tud róla egyelőre... de amelyiknek a bőrével jövő héten visszatérünk Szeredára... annak a sonkájával már a rókák játszanak.

Zászlós leül, a puskát keresztbe fekteti a térdén, a kést és a kézigránátokat maga elé rakja.

Táncos és Csíki kibontják a hátizsákot. Esznek, megisznak két üveg bort, majd alszanak.

TÁNCOS *(fölébred, megböki Csíkit):* Ejszen azóta megtanulta a zászlós úr is, hogy mi az őrszolgálat. Kezddhetünk valamit mi es. Te maradj itt ügyesen. Törj egy rudat magadnak, s időnként kongasd meg azt a nagy szuvas fát ottan. Egyéb dolgod nincsen is. Ha én odalent az üverben kurtantani találok, akkor szünet nélkül döngessed. Ennyi.

Zászlós ledől, elalszik.

Fadöngetés hangja.

Zászlós felugrik.

HANG *(a távolból):* Huuj... hahuhuuuj... huuj, medve huji... vigyázni, zászlós úr, megyen a medve! ...huuuj...

ZÁSZLÓS *(megragadja a puskáját. Vár. Meglátja a medvét. Motyog):* ...nem nagyobb egy borjúnál... csak hosszabb... *(rálő)*

Csörtetés hangja.

TÁNCOS *(lihegve):* Na, megvagon őkelme?

ZÁSZLÓS *(bizonytalanul):* Rálöttem...

TÁNCOS: Az a fő... a többit tessék csak reám bízni. Hol esett a lövés?

Zászlós megmutatja a helyet.

TÁNCOS *(fölemel valamit. Diadalmasan):* Itt a szőre! Benne vagon a lövés!

ZÁSZLÓS *(örömmel):* Igazán? Vér is van?

TÁNCOS: Lenne az is, ha vadászpuskából tetszett volna löni. De az ilyen acélhegyű golyó nem vérzik, tudom én már azt.

ZÁSZLÓS: Akkor hogyan találjuk meg?

TÁNCOS: Sze tán itt a nyoma!

ZÁSZLÓS: Gyerünk utána!

TÁNCOS: Zászlós úrnak könnyű, mert legényember. De nekem gyerekem van.

ZÁSZLÓS: Miért?

TÁNCOS: Hát csak azért, mert az ilyen sebzett medve, ha eléveszi az embert, ép csontot egyet se hagy. Menjen a zászlós úr, ha nem hiszi.

ZÁSZLÓS: Mit csináljunk akkor?

TÁNCOS: Meg kell várni ilyenkor, ameddig elpusztul.

ZÁSZLÓS: Az mennyi idő?

TÁNCOS (*felnéz az égre*): Azt bizony már csak holnap reggelre lehet számítani.

ZÁSZLÓS: Hűha! Nekem a ma esti vonattal vissza kell utaznom! Vissza bizony, de még maguknak is. Holnap reggelre bent kell lennünk.

TÁNCOS: Hát ha úgy van, akkor jöjjön, menjünk! Különben nem vár meg a vonat. (*Indul.*)

ZÁSZLÓS: De a medvével mi lesz?

TÁNCOS: Azt megeszik a farkasok meg a rókák.

ZÁSZLÓS: Kár itt hagyni.

TÁNCOS: Hát biza elég kár... de ha menni kell, menni kell. A parancs: parancs.

ZÁSZLÓS: Tudja, mit? Én nem maradhatok semmiképpen, de... maga megkereshetné holnap ezt a medvét!

TÁNCOS: Ha a zászlós úrnak lejár a szabadsága, nekem is lejár...

ZÁSZLÓS: Az nem úgy van... nekem a százados úr adja a szabadságot, maga viszont tölem kapja.

TÁNCOS: Egymagamba nem sokra megyek úgysem... kihúzni a sűrűből... megnyúzni, levinni a bőrt...

ZÁSZLÓS: Hát itt a másik is!

TÁNCOS: Ha neki is parancsot tetszik adni rá... úgy már más...

Odaérnek Csíkihez.

Csíki kongatja a fát.

ZÁSZLÓS (*Csíkihez*): Ide figyeljen! Itt marad, és segítségére lesz Táncosnak a medve megkeresésében. Érti?

CSÍKI (*haptákba vágja magát*): Igenis, kérem!

ZÁSZLÓS: Majd együtt bevonulnak, ha elkészülnek mindennel. (*Táncoshoz*) Gondolja igazán, hogy megkerül a medve? Nem sok idő jutott a célzásra.

TÁNCOS: A lövés benne van! Ha egy hétig is az erdőt kell bújjam miatta, zászlós úr, kérem, akkor is béveszim a bőrit Szeredára!

ZÁSZLÓS: ...ha ez így lesz, kétszáz pengő üti a markát! De most gyerünk, mert lekések a vonatról, s abból nekem lesz bajom.

Előresiet.

TÁNCOS (*Csíkihez*): Na, koma... mikor a zászlós úrnak fölteszed a hátizsákját, maradj te is a vonaton, de úgy, hogy meg ne lásson ám! Aztán holnaphoz egy hét, reggel a szeredai állomáson találkozunk, érted?

CSÍKI: S a medvével mi lesz?

TÁNCOS: Annak a bőre besózva fent áll már a hiuban.

CSÍKI: Szóval hétfőn reggel.

TÁNCOS: Az állomáson. A pénzt pedig megfizetjük.

CSÍKI: Abból nekem nem jár, testvér! Elég nekem, ha egy hétig otthon lehetek.

TÁNCOS: De egy áldomást legalább megiszunk együtt. (*Előveszi a pálinkásüveget. Csíkinek nyújtja.*)

CSÍKI (*fölemeli az üveget*): A medve bőrire! (*Iszik.*)

TÁNCOS: Meg a zászlós úrra, te! Akit ejszen ki képeztünk vala a kúszásra is, futásra is, de még őrszolgálatra is.

Közben leérnek Táncos házához.

CSÍKI (*visszaadja az üveget*): ...szóval hétfőn (*Integet. El.*)

Mozdonyfűtty. Vonatzakatolás.

Táncos integet, majd lassú sötét.

Vége

Utószó

Már a régi rómaiak jól megfigyelték és észrevették, hogy változnak az idők, és bennük változnak az emberek is.

„Romlásnak indult hajdan erős magyar” – kezdi Berzsenyi Dániel A magyarokhoz c. ódáját. Ehhez igazodik Petőfi A magyar nemes c. verse is: „Őseimnek véres kardja / Fogason függ, rozsdamarja”. Arany János nem maradhatott ki ebből a sorból 1848 őszén, a súlyos, válságos időkben ugyanis Az örökség c. költeményében többek közt ezt írta: „Azok a magyarok, ha riadót fűttak, / A halál képétől nem messzire fűttak. / Lakásuk volt paripájuk háta, / Vetett ágyok kemény nyeregkápa. / Ettek és aludtak vérmocskolta nyergen, / Jártak éjjel-nappal sok nehéz fegyverben. / Nem kérdezték: sok-e az ellenség? / Olvasatlan próbáltak szerencsét; / Tudták, a szerencse mindig ahhoz pártol, / Kinek szíve még a halálban is bátor. / Elfogytak, elhulltak ottan-ottan, / Szép országok hevert elhagyottan, / Fölveré az Isten mindenféle gyoma, / Éktelenné tette török, tatár nyoma.” Igen, Arany János is jól látta, hogy a korabeli magyarok megváltoztak, nem olyanok, mint a régiek, nem olyan bátrak, nem olyan edzetek, nem elszántak. Ezért emlékeztette őket a régi-ekre, hogy kövessék azok példáját, és készek legyenek a várható küzdelemre. Egy dolog azonban zavarólag hat ebben a versben, mégpedig az, hogy az ország pusztulásáért egyedül a törököt és a tatárt teszi felelőssé, mintha a tatárjárás és a török dúlások óta más dúló, fosztogató, gyilkoló ellenség addig nem is lett volna. De ez a hozzáállás érthető, ha tudjuk, hogy azt olvasta, hallotta, tanulhatta az iskolában, erről szóltak ugyanis Zrínyi egyes írásai, Kölcsey Himnusza is. Úgy rémlik, nem tehettek mást. Akkor még nem volt tanácsos... És ma is ez a helyzet? A törökellenesség ezeréves hagyomány, mely olyan mélyen belevésődött az emberek tudatába, hogy ezt megváltoztatni szinte lehetetlen. Mégis meg-

teszem, mert a mostani idők nagyot változtak, s ez lehetővé teszi a törökellenesség megváltoztatását is, elég, ha csak az igazságra és a tényekre szorítkozik, hivatkozik az ember.

A törökellenesség már ezer évvel ezelőtt elkezdődött. Ezt jelzi Koppány fölnégyelése, az erdélyi besenyők elleni támadás, Ajtony és besenyő népe elleni álnok és irtó hadjárat: éjszaka lepték meg őket Csanádék; a kunok kiűzése az országból a tizenkettedik század elején. Mind a besenyők, mind a kunok ugyanis török eredetűek voltak, és azt is érdemes tudni, hogy az ún. honfoglalást jórészt Árpád török eredetű harcosai hajtották végre, és nagyrészt ők veszték el a csatározásokban és a kalandozásokban. Természetesen nem mindannyian, mert a gyerekek és a kevésbé harciasak megmaradtak, de a békés természetű és magyarul beszélők is.

A kereszténység fölvétele nagy változást hozott a maradék nép életében, és nagy megrázkódtatást. Egész hitvilágunk megváltozott. A régít el kellett feledniük, és addigi vezetőik helyett újakat kellett tisztelniük, akik egészen másfajta emberek voltak, és akik még magyarul sem tudtak, nem-hogy törökül tudtak volna; és egyes szokásaikról is le kellett mondaniuk. A török eredetű vezetők ugyanis a háttérbe szorultak – kisnemesekként, a békés természetűekből pedig, akik magyarul beszéltek, jobbágyok, szolgák lettek. Ők nagyrészt megmaradtak. Hogyan volt ez lehetséges, hiszen a náluk jóval erősebb hunok és avarok eltűntek erről a szinte mindig huzatos tájról, mely azonban ennek ellenére mindig csábító volt mindenki számára – hát úgy, hogy nehezen ugyan, de alkalmazkodni tudtak az új, megváltozott körülményekhez. A török eredetűek most már nem mondták magukat türköknek, és törökül sem volt tanácsos beszélniük, ehelyett azoknak a nyelvét vették át, akik magyarul beszéltek. Az ország hivatalos nyelve pedig a latin lett. Ezt a nyelvet

az új vezetők jól ismerték, de ha nem, akkor is könnyen megtanulták, mert a latin nyelv szerkezetileg ugyanolyan volt, mint az ő anyanyelvük: a német vagy valamilyen szláv. A magyarul beszélők azonban nehezen tanultak meg latinul, mert a magyar nyelv, de a török is másmilyen szerkezetű. Így természetesen alig lehetett belőlük bármilyen tisztségviselő. A török eredetűek iránt érzett rokonszenv, mely eddig általános lehetett, lassan, fokozatosan törökellenességgé vált, és maradt mind a mai napig. Ez a törökellenesség tehát vagy ezeréves magyar hagyomány, mely olyan mélyen beleivódott az emberek tudatába, hogy ellene szinte lehetetlen bármit is tenni, mégis érdemes megpróbálni. Ezer év alatt sok minden megváltozott, csak a törökellenesség nem, mint egy rémálom. Ugyanakkor szinte töretlen a nyugati világ iránt érzett kifejezett elragadtatás. A török eredetűek egyes tulajdonságai iránt érzett rokonszenv azonban megmaradt. Szinte általános jelenség, hogy mind a mai napig a sötétebb hajúak kedveltebbek a világosabb hajúaknál, aztán a határozott, kemény, magvas beszéd is rokonszenvesebb, mint a szószátyár szócséplés: sok beszédnek sok az alja; az egyenes tartású ember nagyobb tiszteletet érdemel a megalázkodó, szelíd, barátkozó viselkedésűnél. Aztán az sem mellékes dolog, hogy a régi stílusú magyar népdalok (pásztordalok) ötfokú hangzásúak, azaz olyanok, mint egyes török népek dalai. A törökök bátorsága, harci kedve mindmáig magyar tulajdonságnak is számít. Aztán ezek a török népek mind a mai napig a magyart rokon népnek tartják, és úgy is viszonyulnak hozzájuk, ha találkoznak velük. Ez a magatartás még az oszmán-törökökre is jellemző, akikről pedig csak rosszat hallhattunk és tanulhattunk az iskolában. Már a magyar kisiskolás azzal szembesül a János vitézben, hogy a török kegyetlen, rabló, gyilkos nép, az Egri csillagokban pedig dúlásokról, népirtásról és a gyerekek elrablásáról olvashat. Tehát a török az oka minden bajnak. Pedig az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a törökökkel való összetűzést a magyarok kezdték már Nagy Lajos korában. Részlet a Toldiból: „*Mentek-e tatárra, mentek-e törökre, / Nekik jó éjszakát mondani örökre?*” És az összetűzés folytatódott Zsigmond uralkodása alatt is (Várna!). Hunyadi Jánosnak a törökök ellen indított

hadjáratai, a Jagelló királyok ballépései aztán Mohácshoz vezettek. **A török fél csak válaszolt az őt ért támadásokra.** Azt is érdemes tudni, hogy milyen összetételű volt a török haderő. Erről csak a török forrásokból tájékozódhatunk. A szultánnak két hadserege volt abban az időben. Az egyik a kis-ázsiai (Amadodu ordu), a másik az európai, avagy balkáni (Rumeli ordu). A Rum szó nyilván a kelet-rómaiakra utal. A románokat a délszlávok ma is Rumuninak nevezik. Az igazi törökök leginkább a kis-ázsiai sereget alkották, az európaiakat pedig főleg a balkáni népek (görögök, albánok, délszlávok) mohamedán, iszlám vallásúvá vált fiai. **A magyaroknak ezekkel az utóbbiakkal történt az összeütközése.** Érdekes, hogy a janicsársereget, mely nemcsak gyalogosokból állt, hanem lovasságból és tüzérségből is, a törökök jeni cserinek nevezték, mely szó szerint új sereget jelent. A janicsár délszláv szó, mint ahogy a Szulejmán is, törökül ugyanis Szülejmán. De nemcsak ebben a seregben volt sok európai, balkáni, az egész török haderő tisztjei is főleg balkáni eredetűek voltak, mint például Ali pasa, a budai beglerbég, Mehmed pasa Szokollu (Szokolovics), Ahmed pasa, aki elfoglalta Temesvárt stb. Jellemző a magyar tudatlanságra és tájékozatlanságra, hogy ennek az utóbbinak még az igazi nevét sem tudták az egykori krónikások. Arany János ezekből a krónikákból merítette több versének az anyagát. Más forrása nem volt. Hiteles semmiképp. Losonczi István c. kevésbé ismert versében ezt írta: „*Híres Amhát basa, vitéz török ember*”. Ez a pasa, az 1552-es hadjárat fővezére – sem Amhát basa, sem vitéz, sem török ember nem volt, hanem balkáni (görög vagy albán) származású Ahmed pasa, aki Losonczi Istvánt lefejeztette, miután előbb a kivonuló várbelieknek szabad elvonulást ígért. Erről a szöszegésről írta Zrínyi egyik tanulmányában, hogy a török szavának nem szabad hinni.

Valószínű, hogy a dúlásokat, rablásokat, gyűjtogatásokat, gyerekek, nők elrablását és áruként piacra hurcolását stb. ennek a második hadseregnek a katonái végezték – lehet, hogy a szultán tudta nélkül és tiltása ellenére, és nem igazi törökök. Abban az időben arról, aki Allahot kiáltott, azt hitték, hogy török, pedig ez a vallás, az iszlám, arab eredetű, és a törökök csak átvették az araboktól, arab hittérítőktől. A törökök ere-

deti vallása más volt, éppen olyan, mint a régi magyaroké (sámánok, táltosok). Azt hiszem, az sem mellékes dolog, hogy az ún. török haddal török polgári lakosság nem jött, sem török földművesek nem költöztek be a magyarok elhagyott házaiba, és nem szántották el földjeiket, csak balkáni népek jöttek csapatostul, és ez folytatódott az ún. török hódoltság egész ideje alatt is, 150 éven át és még később is. Nem véletlen tehát, hogy a török történelemkönyvek pl. Székesfehérvárt Sztolni Belgrádnak írják, Szegedet Szegedinnek stb., és az is tény, hogy az itteni adófizetőket a török lajstromok délszláv nevűeknek: Jovánoknak, Nenádoknak jegyzik.

Azt is jó tudni, hogy az utóbbi 300 évben a magyaroknak semmi bajuk nem volt a törökökkel, már csak azért sem, mert török lakosság nem is volt erre felé, Törökország vezetői pedig igazi rokonként befogadták a hazájukat elhagyni kényszerülő magyar menekülteket: Thököly Imrét, Zrínyi Ilonát, Rákóczi Ferencet és kíséretüket, menedéket adtak nekik, még úgy is, hogy ezzel saját országuk biztonságát is veszélyeztették, kockáztatták. Erről azonban szinte alig hallhatunk valamit a magyar híradásokban. Mi az oka ennek az elhallgatásnak? Úgy rémlik, sokan vannak olyanok, akik féltik emiatt a kiemelt helyzetüket. A törököknél más a helyzet. Ott nincsenek ellenzői a magyarokhoz fűződő kapcsolatnak, és nyíltan vallják a rokonságot. Már a török gyerekek tudnak róla. A magyar gyerekek azonban semmit sem tudnak erről, mert csak azt tanulják, hogy a török a magyar legnagyobb ellensége. Elképesztő! Kinek jó ez? A törzsmagyaroknak semmiképp.

Hamisítatlan múlt nélkül nincs megnyugtató jelen, és az igazsághoz igazodó jelen nélkül nincsen biztató jövő. A rokonság sokkal fontosabb a barátságnál, mert állandó, a barátság viszont rendszerint alkalmi jellegű, és gyakran bizonytalan is. Ez még akkor is igaz, ha kivételek akadnak. Aki tehát a barátságot a rokonság elé helyezi, téved, nagyot tévedhet, mert csalódni fog.

Ady Endre még az első világháború kitörése előtt megérezte a közeledő katasztrófát. Erről több versében írt, mert föl akarta rázni tespedtségéből, kábultságából a mély álomba merült nemzetet; jól látta ugyanis még a bajtársainak mondtak közt is, hogy a magyarság nem egy-

séges, mert kibékíthetetlen ellenérdekek szakítják ketté. Igaza volt, mert balsejtelve és előre látása, sajnos, beigazolódott. Részletek a Négy-öt magyar összehajol c. döbbenetes verséből: „Itt valahol, ott valahol / Esett szép szomorú fejekkel / Négy-öt magyar összehajol / S kicsordul gúnyos fájdalomukból / Egy ifjú-ösi könny, magyar könny: / Miért is? / És utána, mint a zápor, jön a többi könny: / Miért is, miért is, miért is? / S nincs vége könnynek és miértnek. / Fölöttük hahota köszön, / Hahotája, akik nem értnek / S akik sohase kérdik s kérték: / Miért is? / És csöpg a könny: / Miért is, miért is, miért is? / És hömpölyög fönt a hahota, / Hogy soha, soha, soha. / Ennyi búsulással fényesen / Nyílnék meg az Ég, / Ahol csak Ég és okos üdvösség van. / S itt nem elég. / Itt nem kell, csak a könny”. A könnyezőket magyaroknak nevezi a költő, de a hahotázókról csak annyit közöl, hogy fönt vannak, és onnan hahotáznak, és a miértre csak annyi a válaszuk, hogy soha, soha, soha. Habár magyarul szólnak, de a költő nyilván nem tartja őket magyaroknak. Kik hát ezek, és milyenek?

Mint ahogy a magyar szókincs is két részből áll: egyrészt a finnugor és török eredetű szavakból, melyek igen közel állnak egymáshoz, másrészt pedig a jövevényszavakból, melyek igencsak sokfélék, mert latin, német, szláv, iráni stb. eredetűek – ugyanígy a magyarságot is két népcsoport alkotja, egyik a törzsbeliek csoportja, a másik pedig a jövevényeké. Nyilvánvaló, hogy a hahotázók az utóbbi csoportba tartoznak. Az ő őseik nem magyar anyanyelvűek voltak, hanem német, szláv stb. – törzsbelieknek az ősei viszont magyar vagy török anyanyelvűek voltak.

A jövevények egy csoportja még ma is gondosan őrzi ősei emlékét, holott magyar anyanyelvűek, ez a gondosság a német és szláv vezetéknévükből jól látható. A jövevények más részének azonban magyar vezetéke van, így őket már csak külsejükről vagy magatartásukról lehet fölismerni. Hangoskodók és törtetőők ők, akik soron kívül akarnak bejutni mindenhová, akik mindenben ki akarnak tűnni, és vagy magyarelleneseek – ezt nyíltan vallják is –, vagy magyarkodók. Az utóbbiakról az a vélemény alakulhat ki, hogy milyen erős nemzettudatuk van. Ez tévedés, hiszen a nemzettudat magatartásban nyilvánul meg igazán, nem a beszédben. A törzsbeliek soha-

sem magyarkodnak, mert nyilvánvaló, hogy ők kicsodák, hogy nem lehetnek mások. A jövevények számbelileg gyarapodást hoztak ugyan, de sok bajt zúdítottak a történelem folyamán a magyarság nyakába már azzal is, hogy egyöntetűen törökellenesek. El kell azonban ismerni, hogy jórészt jelenlétüknek is köszönhető a magyarság megmaradása ezen a tájon, ahonnan a két nagy török, tehát rokon nép: a kun és az avar szinte nyomtalanul eltűnt. Ugyanakkor az sem mellékes dolog, hogy a szomszéd népeknek sohasem voltak hangadó és irányadó jövevényei, mégis megmaradtak, sőt fejlődtek és gyarapodtak, és még ma is egységesebbek és összetartóbbak a magyaroknál.

Azt hiszem, érdemes az észjárásról kissé bővebben szólni, mert összefügg a törzsbeliek és a jövevények viszonyával. Ismeretes, hogy van gyors, józan, lassú, természetes, magyar stb. észjárás, mégis két fő megnyilvánulásáról beszélhetünk: a nyugatiról és a keletiről. A nyugatinak leginkább az a sajátossága, hogy a külsőt, tehát a termetet, az erőt és a szépséget helyezi az első helyre, míg a belső értékeket csak a másodikra; a keleti észjárás szerint viszont a belső

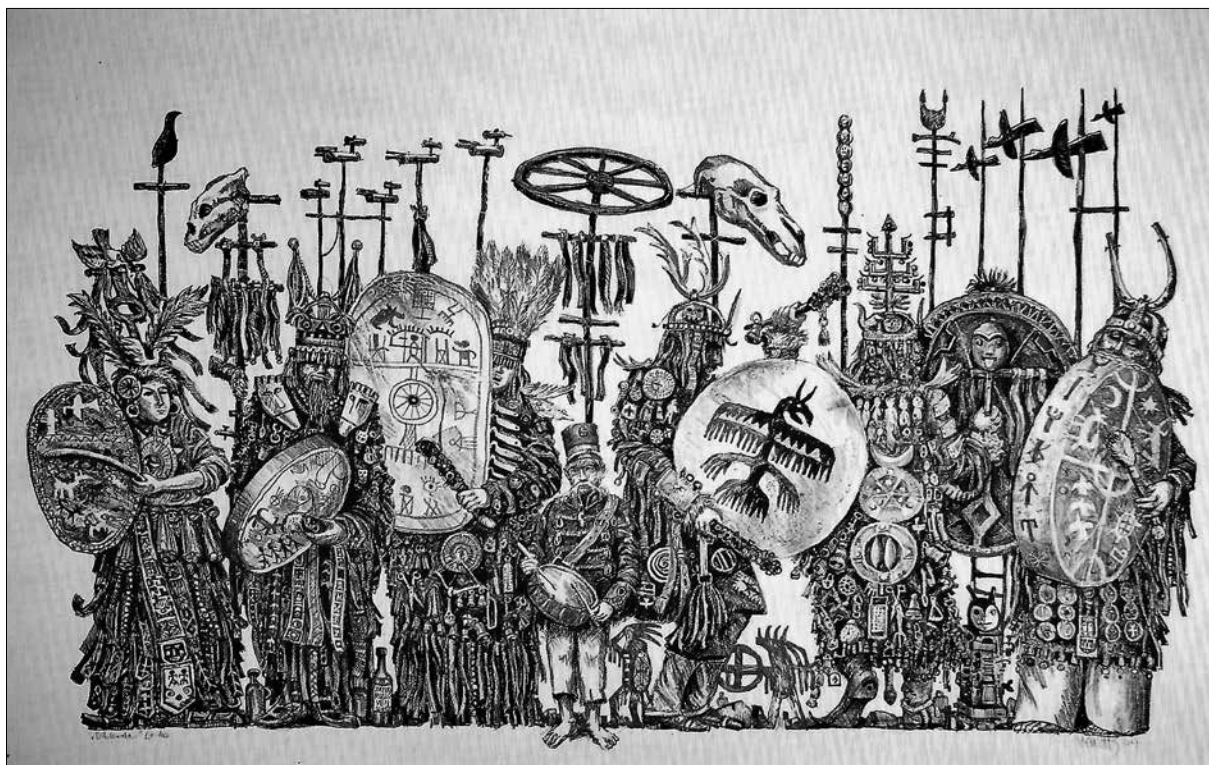
értékek, mint a becsületesség, igazmondás, hűség, munkakedv, bátorság, szorgalom stb. fontosabbak a külsőnél. Meggyőződésem, hogy ez az utóbbi észjárás a jövő – már csak azért is, mert az orvostudomány fejlődésével, mely lehet, hogy az embertenyésztés irányába hat; és a helyes táplálkozással szinte mindenki egészséges lesz, szemrevaló, azaz szép, jóképű, természetes és erős. Régebben a magyarok észjárása keleti volt, de ezer év jövevényuralma megtette a magáét, és nyugativá vált.

Már volt szó Arany Jánosnak Az örökség c. verséről, melyben a költő nemcsak biztatni akart a várható küzdelemre, hanem abbéli aggodalmát is kétségeit is kifejezte, hogy a szabadságharc elérí célját, mert jól ismerte kortársait. Versét így fejezte be: „*Ha minket elfű az idők zivatarja, / Nem lesz az Istennek soha több magyarja.*”

Arany Jánosnak és Ady Endrének, koruk e két költőóriásának igaza volt.

Ma Ady Endrék és Arany Jánosok nincsenek. Helyettük vannak mások és más milyenek.

Csak remélhetjük, hogy az idők változásával a magyarok is meg fognak változni, és visszatérnek régi önmagukhoz.

Dobszerda

Naplójegyzetek XI.

A kenyér ügy

Török Kálmánnak már csak két hónapja volt hátra a nyugdíjig a bánya központi raktárának élén, amikor beütött a forradalom. Nehéz napok következtek. A városban üresen álltak a boltok. Volt, hogy éjszakai műszakváltáskor állt meg a raktár előtt a busz, bányászkielégtség jött, soron kívül lisztet, cukrot, konzerveket vételeztek. Mindenkit kísértettek, de mindenről papírt csináltak, Kálmán bácsi tudta, hogy mindennel el kell majd számolnia. Éjszakára sem ment haza, emberei is felváltva bent maradtak vele. Nem lehetett tudni akkoriban, hogy kinek honnan van fegyvere.

A baj akkor következett be, amikor már mindennek vége volt. Történt, hogy 1956. december 4-én a vezérigazgató elvtárs kiadta az ukázt, hogy amíg a bányászok nem hagyják abba a sztrájkot, a raktár nem szolgáltat ki lisztet a pékségnek. A bányának ugyanis akkor még saját péksége volt, műszak végén mindenki a munkahelyi kázinóban vételezte a kenyeret.

Török Kálmán nem tudta elhinni, hogy ez megtörténhet: elegendő lisztkészlet mellett kenyér nélkül marad a fél város, és ezt éppen neki kell így intéznie. Felgyalogolt a központba, hogy megpróbálja tisztázni a helyzetet a trösztvezérrel, volt gimnazista társával.

A parkon át érkezett a székház hátsó, gazdasági bejáratához, ahol egy zárt, orosz katonai teherautó várakozott. Körülötte szokatlanul sok ember, vastag vattakabát volt rajtuk, mint valami egyenruha. Egy se volt ismerős közülük.

Szokása szerint a teherlifttel ment fel a legfelső, úgynevezett elnöki szintre. A folyosón itt is idegen férfiak jöttek-mentek, a vezér titkárnője egyetlen kézmozdulattal utasította ki őt az irodából.

Jó ideje várakozott már az ajtó előtt, amikor valahonnan elősietett a főnök.

– Hogy kerülsz ide, Török? – förmedt rá.

Csak annyit tudott kinyögni:

– Kérek, liszt ügyben jöttem...

A vezér felrántotta az irodaajtót:

– Nincs semmiféle liszt ügy. Addig tűnj el innen, amíg teheted!

Török gyalog ment le a lépcsőn, a hat emelet próbára tette.

Pontosan akkor kezdtek ratatázni a géppisztolyok, amikor leért a földszintre. Előrerohant, ahonnan a zajt hallotta. A főbejárat kétszárnyú ajtaja kitarva, benne lövészállásban két géppisztolyos férfi, sorozatban kaszálnak ki a térre, a nemzeti színű zászlókat lengető, Himnusz éneklő bányászokra. Mint akikbe belevágott a villám, az első sorokban állók összerándultak, a földre csuklottak, végigvágódtak a kövezeten.

Török Kálmánnal hirtelen megfordult a föld, ahogy a fegyveresek háta mögül kinézett a sikoltozó, megbolydult tömegre.

– Mi ez? Mit csinálnak itt? – ordított fel kétségbeesetten. Aztán felismerte, hiszen katonaviselt ember volt, hogy illetéktelenül tartózkodik a „művelési területen”. Merre induljon? Előtte a géppisztolyosok, a hátsó bejáratnál a szovjet teherkocsi a vattakabátosokkal. Legszívesebben a föld alá süllyedt volna.

Aztán már késő volt: hátulról rohantak rá, megragadták a két karját, hátraarcot csináltak vele. Szemből, a folyosón két géppisztoly szegeződött rá. A feje előrecsuklott, mintha lövés érte volna.

A két pufajkás a hóna alatt megemelve, sebesen vonszolta a rendszerszoba felé.

– Hogy jutott be a székházba? – emelte fel Töröknek ültében félrebillent fejét az odaérkező parancsnok, a megyei ÁVO egyik volt vezetője.

Nem tudott válaszolni. A szája nem engedelmeskedett.

Hajnaltól a lépcsőházuk előtt talált rá a fia. A járdán feküdt, mint egy rongycsomó. Fél oldalára

megbénult, sem beszélni, sem enni nem tudott. Csak két nappal később merte kórházba vitetni a család. Ott még mindig nagy volt a felfordulás, bár a sortűz sebesültjeit többnyire már átszállították más városokba. Török Kálmán december 21-én halt meg egy újabb agyvérzés következtében. Karácsony harmadnapján a legnagyobb csendben temettette el a család.

Kinek jó a divat?

Korunk nagy kérdései szinte naponta ostromolják értelmünket. Már nem az erkölcsi parancsokhoz való viszonyunk, hanem a pillanatnyilag legfontosabbnak tartott kérdésekre adott válaszuk alapján ítélik meg bennünket a világ.

Az egyik ilyen szinte minden pillanatban elhangzó kérdés manapság a „fenntartható fejlődés” kérdése. Nevezetesen, hogy a nyersanyag-feldolgozás, a termelés világszintű, állandó fokozása mellett mire és meddig lesznek elegendők a Föld készletei? Mikor jutunk el oda, hogy már nem lesz az emberiség ellátásához elegendő energiaforrás, olaj, gáz, szén, nem lesz elegendő ásványi anyag, nem lesz elég ennivaló, elég víz, még esetleg elegendő egészséges, tiszta levegő sem?

Sokszor halljuk, hogy a Föld népességszámának növekedése teszi drámaivá ezeket a kérdéseket. Pedig ennél is meghatározóbb a kérdésekben a világszerte folyó, felpörgetett ütemű tömegtermelés és az ezzel párhuzamosan növekedő fogyasztás. A termelés és fogyasztás növekedése közel sem a népességnövekedés folyománya. Igaz ugyan, hogy a Föld népessége a 20. század folyamán megnégyszereződött, a termelés és fogyasztás viszont a száz évvel ezelőttinél a sokszorosa lett. Ennek egyik oka a technológiai fejlődés: a korábban ismeretlen robbanómotorok, elektromos üzemű gépek, majd az elektronikus berendezések fajtáinak és számának elképzelhetetlen mértékű megsokszorozódása, a háztartási kisgépektől a motorokig, autókig, repülőgépekig, tévékig, számítógépekig és tovább. Másrészt a nagyüzemi mezőgazdaságra való áttérés, a műtrágyák, a mezőgazdasági gépek és a nagyüzemi állattartás elterjedése, valamint minden területen a tömegtermelés

bevezetése. Az eredmény egyrészt öröndetes: száz év alatt átlagosan csaknem száz százalékkal csökkent a létfontosságú termékek világpiaci ára, másrészt aggasztó, mivel az ilyen mértékű nyersanyag-felhasználás elvezet egyrészt a készletek kimerüléséhez, másrészt ahhoz a jelenséghez, hogy az ipari szemét elszennyezi egész természetes környezetünket.

Ennek a folyamatnak a következménye tehát mindennapi életkörülményeink javulása, az ellátottság, a kényelem korábban el sem képzelhető mértékű növekedése elsősorban Európában, Észak-Amerikában, majd Japánban és a felzárkózó távol-keleti országokban is. De következménye például a veszedelmes, modern fegyverek olyan mértékű felhalmozódása is világszerte, ami józan ésszel meg nem indokolható és el sem fogadható, és a permanens háborúk korszakává tette a 20. századot, és teszi, úgy látszik, a 21.-et is.

Nagy veszélyt jelent, hogy a termelés növekedése nem áll a demokratikus társadalmi szervezetek, nemzeti közösségek észszerű kontrollja alatt, sem bármiféle más, felelős közösségi intézmény nem korlátozhatja, hanem egyszerűen a privát tőketulajdonosok folyamatos bevételnövekedését szolgálja. Tehát legfőbb célja nem is az emberi létfeltételek javítása, hanem a termelésből és kereskedelemről származó haszon folyamatos megsokszorozása.

Ez okozza, hogy száz év alatt tehát olyan mértékben megnőtt a Föld népességének fogyasztása, és ebbe beleértendő például a fegyverek gyártása is, amit valóban csak nehezen tud kielégíteni és elviselni glóbuszunk.

Jellemző az is, hogy ezt a fogyasztást nem a valóságos emberi szükségletek vezérik, hanem a folyamatos termelési és kereskedelmi bevételek növekedésében érdekelt tőkecsoportok mesterségesen, elsősorban a reklámpar eszközzeivel gerjesztik. A reklámpar a modern kor egyik jellegzetes terméke, amely szinte életünk minden területére és mozzanatára hatással van. A reklámpar feladata ösztönözni az újabb és újabb termékek biztonságos eladását. E cél elérésének pedig leghasznosabb eszköze a divat.

De hát mi a divat? Hogy válhatott a meghatározó társadalmi folyamatok nélkülözhetetlen motorjává?

Annyit mindenki tud, hogy a divat nagy hatalom. Az emberi természet két lényeges motivációja: az utánzás ösztönére és a szépérzékünkre épül. Ez a két, mindannyiunkban működő ösztön eredetileg az emberi közösségek összetartozását, az együttműködést, az élet erkölcsi normáinak elsajátítását és bevésését szolgálta.

Modern korunkban ezekre az alapvető ösztöneinkre építi eszköztárát a reklámpar. Vonzó mintákat, szép, fiatal nőket és férfiakat állít szolgálatába, és a segítségükkel mutatja be, hogy mi fontos az életben. A médiumok, a sajtó, a közösségi oldalak, a filmek, a tévé- és számítógépes játékok, a divatlapok, a reklámfilmek stb. nem az erkölcsi értékeket: nem a segítőkészséget, a tiszteletet, a szorgalmat, a szeretetet állítják elénk követendő mintaként, hanem a megvásárolható, éppen divatos külsőségeket. A minden évszakban újabb és újabb színű, fazonú ruhákat, új generációs gépjárműveket, mobilokat, wififelszereléseket, a legkülönbözőbb nyaralási és étkezési szokásokat, tehát mindazt, amit a termelők és kereskedők áruba akarnak bocsátani. A hatalmas mennyiségben gyártott termékeket a divat hivatott gyorsuló ütemben és minden korosztályra kiterjedően ismertté, kíváncsiságot tenni.

Elszekélyesednek a vágyaink: a terveink egyik divattárgy megvásárlásától a másikig terjednek csupán, miközben életünk felőrlődik a vásárlásokra való pénz megszerzésében és elköltségében. A Föld energia- és alapanyag-tartalékai, vize, levegője pedig egyre fogy az esztelen mennyiségű újabb és újabb termék gyártása következtében, míg csak szeméttelre nem juttatjuk Földünk minden értékét.

A jó orvosság

Egy társasutazás során az autóbuszban akaratlanul kihallgattam a mögöttem ülők beszélgetését. Egy negyvenes éveiben járó asszony könyvek között mesélte el a mellette ülőnek, hogy évekkel ezelőtt hogyan tette tönkre a házasságát és mennyi szenvedést okozott neki férje sok nőügye, amiről a kollégái, kolléganői is mind tudtak, hiszen egy szakmában dolgoztak. Az asszony hangja az intim részleteknél el-elhalkult, tudván,

hogy az autóbusz zárt terében sokan hallhatják a szavait.

Beszélgetőtársáról tudtam, hogy nyugalmazott pszichológus, aki viszont mindig kicsit megemelte a hangját, amikor válaszaival nyugtatni próbálta a panaszkodót. Tapintatos szavai és összegzése különösen megérintett: Igyekezzünk minél ritkábban felidézni, elpanaszolni a minket ért fájdalmakat – mondta –, mert minden felidezés során újra átéljük azokat, az okozott sebek újra felszakadnak, és mind mélyebbé válnak, egyre nehezebbé válik a gyógyulás, a megbocsátás. Mert a gyógyulást nem várhatjuk semmi mástól, csak a megbocsátástól.

A fiatalabb hölgy itt közbeszólt, megjegyezve, hogy biztos, hogy ő soha nem tudja sem megbocsátani, sem elfelejteni, ami történt. De nem is akarja. Mert aki felejt, azzal minden újra megtörténhet.

– A megbocsátás és a felejtés nem ugyanaz – érvelt a pszichológus asszony. – A megbocsátás nem jelent felejtést, és nem jelenti a kapcsolat folytatását sem. A megbocsátás a lelki nyugalomunk helyreállítását jelenti, azt, hogy nem úgy foglalkozunk már a történetekkel, mint eleven sérelmünkkel, hanem csak mint egy lezárt eseménnyel. – Ahogy a szeretet sem csak egy túlcorduló érzelem, hanem az, hogy jól akarok, a javát keresem a másik embernek. Így a megbocsátás sem felejtés, nem is az igazság eltussolása, hanem azt jelenti, hogy levonom a tanulságokat, de nem tartom ébren a lelkemben a másik iránti haragot, nem akarok rosszat neki. Igyekszem minél kevesebbet morfondírozni a sérelmeimen, sem magamban, sem másokkal nem idézem fel újra és újra őket, engedem beforradni a keletkezett lelki sebeimet, és biztonságos távolságot alakítok ki a bántalmazómmal. Nem szembesítem őt folyton a múlttal, az újabb konfliktusok lehetőségét is kerülöm. Ez sokszor nagyon nehéz, hiszen ha például a volt házastársról van szó, a közös gyermekek miatt szinte mindennaposak a találkozási alkalmak. Mégis igyekeznem kell felülemelkedni a történeteken, ne a sérelmeim szemüvegén át nézzem a jelent és a jövőbeli dolgokat.

– Nem adok igazat a pszichológus asszonynak – jegyezte meg úti szomszédom, amikor az autóbusz rövid kávészünetre megállt egy ben-

zinkútnál, és a parkolóban kicsit megjártattuk a lábunkat. – Igenis jót tesz az embernek, ha valakinek kipanaszkodhatja magát, ha elmondhatja a bűjét-baját, jó, ha van, aki meghallgatja és megvigasztalja. Épp egy pszichológus ne tudná ezt? Hát nem ezért járnak hozzá az emberek?

És tényleg, a freudi pszichoanalízis gyakorlata szerint a pszichológusok sokszor a lélek mélyén eltemetett sebek feltárásával gyógyítanak. Mégis, adott esetben, a sok évvel ezelőtti válás történetét hallgatva, az idős lélekgyógyásznővel kellett egyetértenem: Elégtételt okozhat, ha a panaszkodás során újra átéljük a saját igazunkat és sérelmeink nagyságát. De ezzel mégiscsak

feltépjük a sebeinket. Pedig jobb lenne hagyni, hogy begyógyuljanak. Ez nem a sérelmek elfojtását jelenti, csak azt, hogy a lelkünkben kioldjuk a haragot, a gyűlöletet, az esetleges bosszúvágyat. Nemcsak Jézus parancsára, nemcsak azért, mert a keresztény embernek szeretettel kell felebarátja felé fordulnia, hanem azért is, mert a negatív érzelmek megmérgezik az embert. Legbiztosabban annak ártanak, akinek a lelkébe befészkelik magukat.

Jézus, amikor megbocsátásra biztat minket, nemcsak az isteni parancsot közvetíti felénk, de jó orvosnak is bizonyul: gyógyulásunk útját is megmutatja.

Szent Ferenc

IV. Béla király második honalapításának egyetemes jelentősége

I. Országépítés, hadszervezés, határvédelem a bánságokban és a gyepűtérségekben

Második honalapítónk, IV. Béla magyar király 750 esztendővel ezelőtt hunyt el. Uralkodói minősége révén rendkívül eredményes országépítés, hadszervezés és határvédelem valósult meg a Kárpát-medencében a tatárjárás után. Egyetemes értéként indokolt látni, hogy a bánságaink és a Kárpátokon túli határvédelemben meghatározó jelentőségű gyepűvidékeink évszázadokon átívelő módon teremtettek lehetőséget arra, hogy egészen a Hunyadiak koráig minden magyar nemzedék megfelelő és eredményes hadművészeti választ tudjon adni az ország biztonságát fenyegető veszedelmekre. IV. Béla király döntése eredményeként a kővárak megépítése hatalmas jelentőséggel bírt a XIII. századi Magyarország megerősítése terén: így volt ez Budán is, melynek meghatározó volta évszázadok óta minden történelemkönyvünkben szerepel. Jó példa erre, hogy az 1773-ban kiadott *Hármas kis tükör* címet viselő tankönyvében Losontzi István a következőket rögzítette: IV. Béla király „építtette Buda várát egy hegyen 1254-ben, melyet új Budának nevezett”. (1) A tatárjárás után megkezdett magyar várépítési folyamatok okán kiemelendő, hogy ez a magyar királyi elhatározás évszázadokon át meghatározta Magyarország katonai erejét, hiszen Újlak, Pétervárad, Szalánkemén, Szabács, Zimony és vele átellenben Nándorfehérvár, valamint Orsova, Szörény igen fontos várai voltak a magyar határvédelemnek. A várépítések kapcsán indokolt arra is utalni, hogy természetesen államalapító Szent István királyunk egyház- és vármegyerendszere jelentette az alapokat IV. Béla királyunk számára a XIII. században, a második honalapításkor. Az

országépítésnek rendkívül fontos alapjai voltak a püspökségeink, hiszen a magyar püspökök egyben hadszervező erőt is jelentettek. Az évszázadokon átívelő összefüggések mentén fontosak a következő megállapítások. Szent István király „10 egyházmegyét alapított”: „a kor felfogásának megfelelően az önálló ország feltételének tekintették legalább tíz egyházmegye létrehozását”. Esztergom és Kalocsa érseki egyházmegyék, míg Bihar, Eger, Erdély, Csanád, Győr, Pécs, Vác, Veszprém püspöki egyházmegyék voltak. Szent László és Könyves Kálmán idején Zágráb és Nyitra püspöki egyházmegyéi jöttek létre. A XIII. században Szerém, Milkó, Bosznia, Zengg és Korbávia püspöki egyházmegyéi szerveződtek meg. A kialakított magyar egyházi rendszer kapcsán lényeges, hogy az „*egyházmegyék ezen túl alapot szolgáltattak a politikai szerveződéshez is, hiszen a kor keresztény államait s így a magyar királyságot is, azzal a területtel azonosították, amelyre az egyház befolyása kiterjedt*”. (2) Szent István király egyház- és államszervezői művének hatalmas jelentősége mutatkozik meg abban, hogy IV. Béla második honalapítása is ezen jogeszmények jegyében valósult meg. E körben erősen hangsúlyozandó, hogy Szent István királyunk „*Intelmei Imre herceghez*” jogi értelemben – mint „*Szent István első magyar király Dekrétomainak első könyve*” – magyar jogbölcséleti és erkölcsi világképi törvény: a „*Corpus Juris Hungarici*” révén is magyar jogrendszerünk örök alapeleme. (3) A középkori Magyarország jogállami minősége kapcsán kiemelendő a következő megállapítás. A „*regionális környezetünkben a népek a szomszédos térítő egyház vagy expanzív igényekkel fellépő nagyhatalom nyomására vált kereszténnyé*”. „*Magyarországon a politikai vezetés önkéntes döntéséből, egyete-*

mes jelleggel folyt a térítés”, és ezért „független magyar egyház jöhetett létre”; „szemben a skandináv államokkal vagy Csehországgal”. (4) E tárgykör okán fontos megállapítás az, amelyet Losontzi István az 1773-ban megjelentetett tan-
könyvében hangsúlyozott: Szent István király „a Magyaroknak mind Királyok, mind Apostolok volt”. (5) Dr. Mezey Barna 2003-ban a magyar alkotmánytörténetről írott művében ezt rögzítette: Magyarországon az „államalapítás és a keresztény hit felvétele egyedülálló módon történt”. (6) Második honalapítónk, IV. Béla király XIII. századi ország- és hadszervezői világában a Szent Korona jogrendje jelentette a legfontosabb alapot, ezért külön is izgalmas művelődéstörténeti örökségünk a magyar királyi főkegyúri jog egyetemes jelentősége. Jó példa erre a következő XIII. századi adalék. 1221–1225 között „Magyarországi Pál (Paulus Hungarus), a bolognai egyetem kánonjogásza, hazája viszonyaira utaló megjegyzéseket (notabilia) fűz kánonjogi gyűjteményeihez”: „tőle származik a magyar király főkegyúri jogára vonatkozó jogigény első elvi megfogalmazása”. (7) Bajcsy-Zsilinszky Endre e tárgykör kapcsán a következőket fogalmazta meg: „A magyar király történelmileg fejlődött főkegyúri jogának árnyékában az egyház a magyar birodalom területén valóban magyar egyház volt, a magyarság szellemi színeit és a magyar államalkotás bélyegét viselte.” (8) A XIII. századi második honalapítás a fenti jogeszmények mentén vált országteremtő erővé, melyben a magyar alapítású püspökségeinknek hatalmas jelentősége volt. Ez jelentőséggel bírt a XIV. században is, amikor Havasalföld (Magyarpásztorföld/ Oungrovlachia) magyar alapítású püspöksége és Székely megyéje jelentette a Kárpátokon túli magyar határvédelem legfőbb erejét! Werbőczy István Hármaskönyvében a főkegyúri jog kiemelt hangsúlyt kapott, és azon az ősi jogfelfogáson alapult, hogy „a magyar királyok a főkegyúri jogot az egyházalapítással, a kereszténység felvételével szerezték meg”. 1637-ben a magyar király főkegyúri joga kapcsán VIII. Orbán pápa kijelentette, hogy: „Az egész világon nincs kegyuraság, mely szilárdabb jogalapon áll, mint a magyar királyé, mert olyan egyházakra vonatkozik, amit egy szent király az ő saját javaiból alapított.” (9) IV. Béla király második honalapítása természetesen

a települések szintjén is szervező erőt jelentett a XIII. században, amire jó példa a következő megállapítás. Egy 1255-ben kelt oklevél igazolja, hogy Magyarországon, egy adott településen a helyi „közösség maga választhatta a papját, ha új település s így új plébánia volt”. „Kötelessége volt azonban a helyileg illetékes főpásztor [...] megerősítését kérni.” (10) Ez utóbbi jogi valóság rendkívüli jelentőséggel bír, mert minden országszervezés az egyes helyeken meglévő teremtetőerő révén válhat igazán eredményessé. A középkori Magyarország jogállam volt! A középkori magyar állam szerkezeti értelemben is különbözött a nyugat-európai államfejlődési iránytól. Magyarországon nem volt hűbéri rend: hűbéresi osztály sem. Magyarországon csak a király adományozhatott földbirtokot: a magyar Szent Korona nevében eljárva. Minden magyar a magyar Szent Korona jogi főhatósága alá volt rendelve: a magyar főkegyúri jog ugyanezen jogfelfogásból eredt. A király jogsértése esetén ellenállási joga volt a magyar nemességnek, hogy a magyar Szent Korona jogi és erkölcsi rendszerét megvédje. A XIII. század Európájának a nyugati és a keleti világa közötti különbségek nagyon jelentősek: **a görög és a magyar területeken sosem volt sötét középkor!** A nyugat-európai országokban létezett a magánháború intézménye. A középkori görög és magyar területeken ez teljesen ismeretlennek számított. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a középkori görög és magyar területeken nem létezett a hűbériség rendszere. A nyugat-európai országokban viszont létezett a hűbéri rend (hűbérúr: senior; hűbéres: vazallus): a nyugati feudalizmusban a hűbérúr iránti hűség kötelezettsége megelőzte a király iránti hűséget. A nyugati hűbéres felett a hűbérúr bírósága ítéltkezett. A Kárpát-medencében keresztény államot létrehozó magyarság a törzsszövetségi és nemzetségi hagyományokban gyökerező rendszert teremtett meg. Magyarországon familiáris rendszer létezett a Hunyadiak korában. A legfontosabb azt hangsúlyozni, hogy mindez a magyar Szent Korona jogrendjén alapult. Fügedi Erik (1916–1992) Széchenyi-díjas magyar történész, könyvtáros kutatása alapján a magyar familiáris rendszer kapcsán fontos rögzíteni, hogy Magyarországon is előfordult ugyan nem király általi, hanem egyéb szolgálat fejében

tett birtokadomány, de erre nagyon ritkán került sor. A szolgálatba álló (jellemzően katonai szolgálatot vállaló) nemes az úr családjának (famíliájának) tagja, azaz familiárisa lett. A szolgálat fejében étel-, ruha-, fegyverellátást és fizetséget kapott. Ha a familiáris mégis kapott földet, annak jogállása megegyezett egyéb birtokainak a jogállásával, azaz teljesen szabadon rendelkezett vele. Az viszont feltétel lehetett, hogy vissza kellett szolgáltatnia, ha kilépett a familiárisi viszonyból. Fügedi Erik kiemelte azt is, hogy az ilyen magánadományok királyi megerősítéshez voltak kötve: végső soron Magyarországon maradéktalanul érvényesült az az elv, hogy földbirtokot csak a király adományozhatott. A magyar familiáris perében a királyi bíróságok jártak el: jogalanyisága teljességének fontos eleme volt, hogy ennek okán személyi értelemben is olyan szabad volt, mintha nem is állt volna familiárisi viszonyban. A magyar familiáris minden tekintetben a király iránt tartozott teljes hűséggel. Ez a kisebb birtokkal és anyagi lehetőségekkel rendelkező magyar nemesek és a nem nemesek számára is előmeneteli lehetőséget biztosított. (11) A fenti emlékeztetműveltségi alapvetések mentén indokolt látni IV. Béla király második honalapításának egyetemes jelentőségét, hiszen az *Archiregnum Hungaricum* jogrendjén alapult a középkori magyar állam- és egyházvilág, melynek XIII. századi történeti értéke egészen a Hunyadiak koráig meghatározta hazánk erejét. Az *Archiregnum Hungaricum* egyetemes értékára mutatkozott meg abban, hogy „Magyarország, a kereszténység védőpajzsa” volt a XIII. századtól a XV. századig is, amire tekintettel az évszázadokon átívelő folyamatok mentén lényegesek az alábbi adalékok is. E tárgykörben indokolt megemlíteni, hogy Hunyadi „Mátyás címerét több helyen is jobbról-balról kísérő M A monogram” ékesítette, amely a „Matthias Archirex” jelentést hordozza. A „15. század derekán Magyarországot archiregnumnak nevező Aeneas Silvius Piccolomini” azért fontos megemlíteni, mert ez az itáliai tudós Hunyadi Mátyás korának pápája volt. (12) Történelmi távlatokban gondolkodva közismert, hogy a XIII–XVII. századi „Magyarország, a kereszténység védőpajzsa” volt: második honalapítónk, IV. Béla király 1250. november 11. napján kelt levelétől kezdve korszakos jelentősé-

gű ez a magyar hitvallás. (13) De arra is indokolt utalnom, hogy valójában „a kereszténység védőpajzsa” fogalom már a XI. századi magyar állam valósága volt! Szent István király a törvényeiben „defensor Christianitatis” néven nevezi önmagát. (14) A keresztény egység jegyében Szent István király által megeremtett magyar királyság az egyetlen archiregnum volt: a görög „arché” szó a világot megtartó ősi, jó, helyes elveket jelenti (a természetjogi felfogás ösképe ez): a magyar király mint „izaposztolosz” az apostolokkal egyenértéket képviselve az *Archiregnum* területén Róma püspökével azonos jogállása jegyében gyakorolta a főkegyúri jogot. Archiregnum, archirex, apostolkirály (görögül izaposztolosz): ezek a fogalmak a középkori magyar világ megértése körében alapvetést jelentenek. A „Magyarország, a kereszténység védőpajzsa” állam-eszményben fejeződik ki Szent István apostoli (izaposztolosz) szerepe, mely a főkegyúri jog gyakorlásában is testet öltött: ezen magyar jogi felfogás eredményeként kerül sor Szent István király országfelajánlást jelentő szakrális aktusára, azaz arra, hogy az országát Nagyboldogasszony oltalma alá helyezte. Hangsúlyozni indokolt, hogy Szent István királyunk országfelajánlása a középkori magyar állam jogi alapeszményét is jelentette. 1231-ben kelt oklevelében „Béla királyfi (rex primogenitus) megemlékezett arról, hogy Szent István király Magyarországot (terram Hungarorum) Szűz Mária oltalmába ajánlotta”. (15) Megítélésem szerint a „terram Hungarorum” szóhasználat többet jelent, mint a magyar államban élő magyarokat: Szent István király ezen szakrális tettel minden olyan területet Nagyboldogasszony oltalmába ajánlott, ahol magyarok élnek! Ez utóbbi jelentősége abban áll, hogy a Kárpátokon túli magyar gyepűvidékek is ebbe a körbe tartoztak, amelyek a magyar lovas íjászok által biztosított határvédelem legfőbb erejét adták. IV. Béla király XIII. századi országszervező és határvédelmi döntései jelentették a második honalapítás lényegét. Az évszázadokon átívelő összefüggések mentén fontos erre hivatkozni, hiszen IV. Béla magyar király államszervezői minőségének a folytatásaként értékelendő a XIV. századi Havasalföld (Magyarpásztorföld/Oungrovlachia) magyar alapítású püspöksége és Székely megyéje, melynek a

Kárpátokon túli magyar határvédelemben meghatározó jelentősége volt! A Szent Koronánk jogrendjét indokolt meglátni minden magyar államszervezői tevékenységünk mögött, amely Szent István király korától IV. Béla király uralkodása idején át egészen a Hunyadiak századáig különleges eredményeket teremtett! Dr. Hamza Gábor akadémikus a következő alapvetést tette 2006-ban: Szent István király „*egy egységes jogrendszer megteremtését tekintette feladatául*”. Nyugat-Európában „*a feudális széttagoltság egyik alapja*” a „*jogi partikularizmus*” volt, vagyis az egységes jogrendszer hiányából fakadt. Szent István király „*megteremti az egységes magyar jogrendszer alapjait*”, azaz „*alkotmányos alapokra helyezi a magyar államot*”, és ebben természetesen „*tekintettel van a nemzeti hagyományok megőrzésének szükségességére*”; ezért is „*jelentős érték a harmadik évezred első évtizedében is*”. (16) Örök értéktárról van szó, melyre tekintettel indokolt kiemelni, hogy IV. Béla király második honalapítása a fenti alapvetések mentén szervezte újjá a középkori magyar jogállamot! A középkori Magyarország nagyhatalmi világában a bánságok a határvédelem meghatározó erőit jelentették. A Barancsi, Bodonyi, Bolgár, Boszniai, Dalmát, Horvát, Jajcai, Kucsói, Macsói, Nándorfehérvári, Ozorai, Sói, Szerémi, Szlavón, Szörényi és Szreberniki bánság katonai jelentőségét mutatja, hogy a bánok királyi tisztségviselőként zászlósurak is voltak, azaz a tisztségükből adódó királyi felhatalmazás alapján a saját zászlajuk alá haderőt szervezhettek a haza megvédése céljából. A Szörényi bánságtól keletre és a Kárpátokon túli területen igen jelentős határvédelmi térség volt Magyar-pásztorföld (Oungrovlachia), melynek XIV. századi magyar alapítású püspöksége és Székely megyéje rendkívül fontos történelmi örökségünk. A Szerémi bánság történelmi jelentősége kapcsán fontosak a következő XII–XIII. századi összefüggések. „*A pécsi püspökségben a Marchiai főesperesség őrizte meg a szerémségi határterület nevét.*” (17) A Szerémség igen fontos térséget jelentett a középkori magyar–görög kapcsolatokban: itt találkoztak 1191-ben III. Béla király és II. Iszakiusz Angelosz görög császár. Ioannész Angelosz Kaloioannész görög és magyar herceg jelentőségére indokolt utalni: az édesanyja, Margit királylány révén III. Béla magyar kirá-

lyunk unokája volt. Margit (Esztergom, 1175–1223) férjhez ment II. Iszakiusz Angelosz (1156–1204) görög császárhoz (egyeduralkodó volt 1185–1195 között, és társuralkodó lett 1203–1204-ben): e házasságból született Ioannész Angelosz Kaloioannész görög herceg (Kaloján/Kaloioannész néven is ismerjük: neve leginkább Kaloioannisz, Kalojoannes változatokban és ebből némiképp magyarosítva „*Kalo-János*” formában is előfordul; a források említik még a további neveken is: Calo-Johannes, Joannes Angelos, Angelos János, Kalian, Kalianus, Angelos Kalo-Joannes). Kaloján (kb. 1203 – kb. 1259) görög és magyar herceg 1235-ben lett a Szerémség ura és Keve vármege ispánja: 1242-ig kormányozta a Szerémséget, és közben bácsi ispánként is tevékenykedett. (18) Ioannész Angelosz Kaloioannész volt Szigliget görög hercege is. „*A szerémi püspökséget missziós egyházmegyeként Ugrin kalocsai érsek hozta létre 1229-ben. Székhelye 1252-től Szerémvár volt.*” (19) A művelődéstörténeti összefüggések jegyében fontos utalni az ún. Isztambuli Antifonále nevet viselő magyar kódexre. E kódex „*tartalmazza Szent Iréneusz [...] antifonáját, aki helyi mártír-püspök volt (304-ben kivégezték, és holttestét a Szávába vetették). Szent Iréneusz vértanú lett a középkori szerémi püspökségnek (korábban Sirmium) a védőszentje*”. E püspökségnek két székhelye volt: Szávaszentdemeter és Kálmonostor (más néven Bánmonostor). A törökök a XVI. század elején az antifonálét hadizsákmányként vitték Konstantinápolyba (Isztambulba). (20) A fenti művelődéstörténeti örökségeink megszületése, a bánságokban és a gyeptérségekben IV. Béla királyunk által megvalósított országépítés, hadszervezés, határvédelem jelentősége körében azt is fontos hangsúlyozni, hogy az **Archiregnum Hungaricum, azaz a középkori magyar jogállam léte a történelmi értéktáraink között a legcsodálatosabb emlékünknél, melynek (legalább e fogalmi meghatározás révén) minden magyar tankönyvben szerepelnie kellene!**

II. Laszkarisz Mária magyar királyné emlékezete

A XIII. századi magyar történelem különleges emléke, hogy a görög császárlány, Laszkarisz

Mária lett a felesége IV. Béla magyar királynak: ennek okán az alábbi adatok különös hangsúlytal bírnak a korszak megítélésében a keresztény egység eszménye jegyében! 1235. október 14-én koronázta meg „Máriát királynévá a veszpéri püspök”. A „Bizánc tradícióit ápoló kisázsiai császárság” uralkodójának, Theodorosz Laszkarisznak a leánya volt Laszkarisz Mária. „Mária saját nikeai hozományából rakott mintavarrat a Visegrád feletti kopasz hegy csúcsára. [...] Mária királyasszony elsősorban tízgyermekes méltóságának köszönhetette nagyrabecsültségét.” IV. Béla király és Laszkarisz Mária királyné a tatárjárás után újra megteremtette az erős Magyarországot, amiről egy külföldi követ ezt írta az 1260-as években: „Hihetetlen hatalma van a magyar királynak, akkora a hadereje, hogy a keleti és északi részekben nem akad senki, aki moccani merne, ha a dicsőséges király hatalmas seregét mozgósítja. [...] Mindebben részes volt a kemény tartású Mária asszony.” (1) „Laszkarisz Mária királyné, IV. Béla felesége mély vallásosságban nevelte gyermekeit.” (2) A XIII. századi művelődéstörténeti örökségeink kapcsán Tarczai György ezt rögzítette Az Árpád-ház szentjei címen és dr. Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás, esztergomi érsek előszavával 1930-ban megjelent könyvében: „bizánci kámeói IV. Béla nejének, a görög császárléánynak is lehettek”. Egy „XIII. századból való” műre, egy „magyar házioltár a berni múzeumban található”: „aranyozott ezüst foglalatóban egy-egy bizánci jáspis kámeó” díszlik. (3) A második honalapítás idején, a XIII. században alapított magyar pálos rend egyetemes jelentősége érhető tetten a monostoralapítások világában, e kapcsán a magyar–lengyel barátság terén Czestohowa kiemelkedő fontosságú a XXI. században is! A pálos „czestohowai Fekete Madonna” ikon rendkívüli értéket képvisel. A „Vezérő Szűzanya (Hodégétia) ikonról” azért indokolt megemlékezni, mert „valószínűleg a 4. században, Kis-Ázsiából (Jeruzsálemből) került Bizáncba”. „A hagyomány szerint Szent Ilona (Heléna; 248–329) császárnő találta meg jeruzsálemi útján (325), a szent kereszt maradványaival együtt. Az 1200-as évektől kezdve erősödött meg az a hagyomány, mely szerint az ikont Szent Lukács festette egy Szent József által készített fatáblára. E helyt egyszerre van szó egy konkrét képről

és a Szűzanyának egy olyan ábrázolástípusáról, melyen egyenes tartású, álló Szűzanya-alak látható, bal karján a kis Jézussal, aki jobb kezével áldást oszt, baljával zárt irattekercset tart. A képtípus nevét a konstantinápolyi Hodégónkolostorról nyerte, ahol őrizték, s melynek szerzetesei vak zarándokokkal kalauzoltak. Jóannész Komnénosz utasítására helyezték el az ikont a Pantokrátor-templomban. [...] Ez az ikontípus a 9. század közepétől kap jelentős szerepet a bizánci művészetben, s a Mária-ábrázolások egyik alaptípusává válik. [...] Egyes források szerint a szóban forgó konstantinápolyi ikont a törökök semmisítették meg a város 1453. évi elfoglalását követően. Más források szerint a ciszterciek birtokába került, akik Cîteauxba küldték. Ma az egyik legnevezetesebb Hodégétia-ikont (melynek története számos párhuzamot mutat a konstantinápolyiével) a Szűzanya római főtemploma, a Santa Maria Maggiore-bazilika Borghese-kápolnájában őrzik. Ennek eredetét is Szent Lukácshoz kötik, de van olyan vélemény is, hogy a kép 12. századi bizánci festő műve, mások szerint pedig Róma legrégebbi Mária-templomából származó (véltetően 6. századi) alkotás. Adatok vannak arra, hogy a képet a 604. évi római pestisjárvány idején körbehordozták. A 16. század végéig tilos volt másolatot készíteni róla. [...] A hazai legismertebb másolatok között tartják számon a szeged-alsóvárosi templom Mária-ábrázolását.” A „Vezérő Szűzanya (Hodégétia) ikonról” azért is fontos szólni, mert „az egyik leghíresebb a czestohowai Fekete Madonna” ikon. (4) A fentiekre tekintettel indokolt olyan művelődéstörténeti kutatásokat folytatni, melyek IV. Béla király és Laszkarisz Mária királyné pálos kapcsolatainak jelentőségét tennék közkinccsé, hiszen a monostoralapítások és a várépítések a második honalapítás legfontosabb sarokkövei közé tartoztak. IV. Béla király egyik, 1259. évi oklevelében szerepel a következő megállapítás Margitsziget monostora és Visegrád várának kapcsolatáról: Laszkarisz Mária, azaz „legkedvesebb társunk, Mária úrnő, Magyarország királynéja” által felépített visegrádi vár célja az volt, hogy egy esetleges újabb mongol támadás esetén az 1252–1253-ban szintén a „királyné által a Duna szigetén, Szűz Mária tiszteletére építtetett kolostornak az apácái [...] abban a várban meghúz-

hassák magukat”. (5) A királyi házaspár leánya, Szent Margit is ott élt ebben a görög édesanyja által fölépített szigeti monostorban. Laszkarisz Mária magyar királyné legfőbb építkezései közé tartozott a visegrádi vár és a Margitszigeten lévő monostor építése is. Györfly György így fogalmazott ennek jelentőségéről: ezek az „*utolsó alkalmi lehettek a görög kőfaragók magyarországi szereplésének*”. Laszkarisz Mária jelentősége azért is kimagasló, mert ő volt „*az utolsó bizánci származású magyar királyné*”. (6) Laszkarisz Mária az államhatalmi térben is cselekvő erővel bírt a második honalapítás korában! A Pallas nagy lexikona a következőket rögzítette: „*1241-42. IV. Béla felesége Mária királyné a tatárok elől menekült magyar urakat a maga hozományából bőven segítvén, IV. Béla István trónörökösnek, Béla szlavóniai hercegnek s a főpapoknak és főuraknak beleegyezésével a szlavóniai hercegségben levő Pozsega várát feleségének adományozta.*” IV. Béla király és Laszkarisz Mária korának görögpolitikája kiemelkedő fontosságú a korabeli európai nagypolitika szemszögéből is. A XIII. század közepétől ugyanis a törökök által „*szorongatott Bizánc várt támogatást a Magyar Királyságtól*”. (7) A magyar támogatás meg is valósult! „*1259-ben és 1261-ben a nikaiai császárt magyar csapatok is támogatták a latinok elleni harcaiban.*” (8) Második honalapítónk eredményes országszervezését és a magyar lovassíjász-haderő egyetemes jelentőségét is indokolt meglátni abban, hogy az 1259. évi pelagóniai győztes csata után két évvel, 1261-ben VIII. (Palaiologosz) Mikhaél visszafoglalta Konstantinápolyt is!

III. A második honalapítás korabeli krónikák egyetemes jelentősége a XVIII. századi „*Magyarország tanítójának*” és a XIX. századi *Than-könyvnek* tükrében

IV. Béla király második honalapítása a jogeszmények és a nemzeti öntudat terén is értelmezendő, hiszen szkíta-hun-magyar azonosságunk a XIII. századtól kezdve írásban is kimondottan az őstörténeti örökségünk része. Európa legfontosabb őstörténeti valósága ez, hiszen a magyar krónikákban rögzített szkíta-hun-magyar azo-

nosságunk a görög műveltség által immár 3 évezrede a legigazoltabb emlékeztetmíveltségi emlékün! Indokolt hangsúlyozni, hogy második honalapítónk, IV. Béla magyar király korának krónikái által rögzített őstörténeti valóság határozta meg a XIX. századi magyar világképet is, melynek legfőbb intézményi színtere az akkor megalapított Magyar Tudományos Akadémia volt. Két és fél évszázaddal ezelőtt a szkíta-hun-magyar azonosságunk a tankönyveinkben általános tudástárat jelentett. A „*Magyarország tanítója*” („*Praeceptor Hungariae*”) névvel megítisztelt Losontzi István (1709–1780) polihisztor tankönyvíró *Hármas kis tükör* (Pozsony, 1773) című műve különleges értéket képvisel nemzetünk oktatástörténetében. Losontzi akadémiát végzett igazgató-rektorként Nagykőrösön maradandót alkotott: hatalmas oktató-nevelő munkája révén 1741-től 1769-ig diákok nemzedékei ismerhették meg nemzeti történelmünk legalapvetőbb értékeit. Többek között görögöt és történelmet tanított. Szkíta-hun-magyar azonosságunk kapcsán fontosak a következő alapvetések. Losontzi művében „*A magyar nemzetről*” szóló rész „*I. szakasz*”-ában a következő kérdés és a rá adott válasz is rögzítésre került magyar őseink Kárpát-medencében való megtelepedései kapcsán: „*Hány ízben jöttek ki Magyarországra? Három ízben: Elsőben, hunnusoknak. Másodszor, aváreseknek, és harmadszor hungarusoknak vagy magyaroknak nevek alatt.*”(1) A VI. századi kaukázusi Hunország történeti kutatása körében fontos, hogy a XVIII. századi „*Magyarország tanítója*” rámutatott az V–VI. századi hun–avar összefüggésekre is! „*Az aváressek, akik Volga vizén túl lakoztanak, és a szomszéd törököktől nyomattatván, napnyugot-felé Európába, khágánus vezér alatt által költöztenek 550-dik esztendő tájban. [...] Mit míveltenek elsőben? A Tanais vize mellett lakó Hunnusokat, mint régi Attyok-fijait, magok társaságában vették, és azokkal is seregeket szaporították.*” (2) Bízom abban, hogy a jövő magyar nemzedékei emlékeztetmíveltségi tudástárának megteremtése céljából a XXI. századi „*Magyarország tanítója*” olyan tankönyvekből fogja nemzeti értéktárainkat tanítani, melyek méltó és igaz módon mutatják be a szkíta-hun-magyar azonosságunk történelmi valóságát. Igazi példakép Losontzi István tankönyv-

írói minősége, mivel egyértelmű kérdéseket tett fel, és azokra világos válaszokat adott a tankönyvében. A *Hármas kis tükör* című tankönyve 32 kiadásban jelent meg: nyolc évtizeden át alapozta meg a magyar diákok műveltségét. Ez az iskolai tankönyv 1773-tól a XIX. század közepéig az alapját képezte a nemzeti önismeretünknek is, melyben a magyar őstörténet kiemelt jelentőségű. Losontzi utalt az V. századi hun uralkodónk műveltségi igényére is, melyre jó példa a következő adalék. „*Mit cselekedett Paduában?*” – Attila hun királyunk „*elment az Akadémiába*”. (3) Remek történelmi emlékünknél ez az adat szkíta-hun-magyar azonosságunk értékvilágában, hiszen a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében olvasható az a felirat, amely a magyar történész számára örök üzenetet hordoz: „*Emlékezzünk régiekről, Szkítiából kijöttekről!*” Losontzi rámutatott az V. századi hun uralkodónk történelmi hűséget képviselő világképére is, melyre kiváló példa a következő itáliai adalék. „*Hát Médiolánumban mit mívelt? Meglátván ott egy képet, melyre a Római Imperátoroknak lábaikhoz a Scithák leborulva festettenek: Atilla más képet festetett, amelyben magát királyi székből ülve lerajzoltatta; a római császárok' hátaikra pedig teli zsákokat íratott, a' melyekből lábai eleibe töltenék a sok pénzt.*” (4) A történelmi hűség jegyében cselekvő ősi királyunk rendteremtő döntése a szkíta-hun-magyar azonosságunk történelmi valóságát igazoló emlékünknél. Valójában ezen történelmi emlék jegyében indokolt cselekednie magyar történészeinknek is az emlékeztetőműveltség értékvilága érdekében! A XXI. századi célkitűzéseink megvalósítására e téren is képesnek kell lennünk, tekintettel erre érdemes egy XIX. századi történelmi festményünkre is hivatkoznom. Than Mór (1828–1899) festőművész *Attila lakomája* (1870) címet viselő alkotása hatalmas emlékeztetőműveltségi örökségünk: e festmény jobb oldalán látható a fehér ruhás Priszkosz rétor, akinek a leírása alapján festette meg a művész a képet. A görög krónikás könyvében egy görög szó áll, melynek jelentése „*történelem*”. Üzenet ez arra, hogy a hungarológiai és bizantinológiai tudástár egysítése a legfőbb feladat! Második honalapítónk, IV. Béla király korában a szkíta-hun-magyar azonosság a magyar krónikák és a görög források mellett a német nyelvterületen is általánosan is-

mert volt! E körben igen fontosak a következő összefüggések. Losontzi István ezt rögzítette Attila hun király itáliai hadjárata kapcsán: „*Leo pápa egész papi seregével eleibe menván, sok ajándékokkal és bölcs szónoklatával arra vette, hogy onnan Pannónia felé visszafordulna.*” (5) E körben arra a leglényegesebb felhívni a figyelmet, hogy az egyetlen olyan hatalommal bíró uralkodó volt Európa történetében, aki a haderejével könnyedén elfoglalhatta volna Rómát, ám ezt bölcs belátásával mégsem tette meg! A XIII. századi *Szász világkrónika* ezen okoknál fogva ábrázolja az V. századi Attila hun király és I. Nagy Szent Leó pápa találkozását. (6) E képi ábrázolás különleges jelentőséggel bír, mivel mindketten a jobb kezüket nyújtják a másik felé: az ábrázolt két személyiségnek az egymás iránti barátságos kézmozdulata nyitottságról és nagyfokú egyetértségről tanúskodnak! Losontzi István a következő alapvetést tette öseinkről: „*Keresztenyekké lettenek*” a szkíták közül számosan Attila hun királyunk idején. (7) A IV–V. századi ókeresztény hun őseink emlékezete egyetemes jelentőséggel bír az európai keresztény műveltségi alapok ismerete terén is! A hun Attila király halála a korabeli görög világban is meghatározó történetet jelentett: a XIV. századi Képes Krónika rögzítette azt a hagyományt, hogy a Konstantinápolyban tartózkodó Markianosz császár álmában eltörve látta Attila íját, ami számára azt jelentette, hogy a hun király halála bekövetkezett. Érdemes arra is utalnom, hogy a XIV. századi Képes Krónika szerint Attila királynak és görög feleségének a fia, Csaba királyfi a (hun uralkodó halálát követően kirobbanó) hun testvérháború után először görög nagyatyja országában élt 15 ezer hívével 13 éven át; majd pedig innen ment hun népével Szkítiába a nagyapjához, Bendegúzhhoz. Az V. századi hun–görög kapcsolatok egyetemes jelentősége jegyében érdemes visszatérni egy gondolat erejéig az *Attila lakomája* címet viselő festményre. „*Than képének tárgya, Attila lakomája Priszkosz rétor leírásában maradt ránk. A görög író 449-ben Maximinosz bizánci szenátor írnokaként követségben járt a hunok királyánál, melyről részletes leírást készített.*” A „*beszámolóban megemlékezik Attila székhelyéről és fapalotájáról, a hun előkelők épületeiről*”, „*Réka királynénál tett látogatásukról, valamint Attila lakomá-*

járól, amelyen a bizánci követtel együtt ő maga is részt vett”. (8) A „Magyarország tanítója” névvel megírt Losontzi István tankönyvíró *Hármas kis tükör* (Pozsony, 1773) című művéhez hasonló történeti értéktárat jelentő iskolai tankönyv azóta sem született. Ez azóta vált rendkívül súlyos mulasztássá, hogy az 1945 utáni tankönyvekben (oktalanul és a történelmi joggal teljességgel ellentétes módon) megtagadásra került a szkíta ősiségünk. A fentebb rögzítettekre tekintettel a XXI. századra az a legfontosabb célkitűzés, hogy a jövő nemzedékei műveltségi világképének érdekében visszatérjünk „Magyarország tanítójának” 1773-ban tett őstörténeti alapvetéseihez, aminek révén a szkíta-hun-magyar azonosságunk ismét kimondásra kerül! Losontzi István „A magyar nemzetről” szóló rész „I. szakasz”-ában tette föl a következő kérdést: „Kiktől származtak a Magyarok?”. A válasz ezt követően rögzítésre is került: „A Scytháktól”. (9) Ez a tudás évszázadokon át a nemzeti öntudatunkat éltető közkincsünk volt: a történelmi hűség a legfontosabb emlékezetműveltségi örökségünk napjainkban is! Barcsay Ábrahám (1742–1806) magyar királyi testőr és költő Magyarország történeti értéktára alapvetéseként rögzítette, hogy a **szkíta származástudaton mint „szeglet-kövön fekszik szabadságunk”**. (9) Barcsay Ábrahám és Bessenyei György (1746–1811) költőtársak voltak, akik a magyar királyi testőrségben teljesített szolgálatuk idején ismerkedtek meg. Az erdélyi Barcsay család ősei a Hunyad vármegyében lévő Nagybarcsán éltek. Barcsay Ábrahám üknagyapjának, Barcsay Sándornak a testvére, Barcsay Ákos (1619–1661) erdélyi fejedelem volt! Barcsay Ákos után lett Kemény János (1607–1662) Erdély fejedelme, aki az önéletírásában a következőket jegyezte le: a „Kemény családnak eredeti lött az Scythiából kijűtt régi magyarok közül”. (10) IV. Béla magyar király korának krónikái által rögzített őstörténeti valóságunk évszázadokon át közismert volt Európa műveltségi világában is. Rendkívüli jelentőséggel bír, hogy a szkíta-hun-magyar azonosság „Magyarország tanítója” 1773-ban megjelentetett könyvének folyamatosan történő kiadása által a XIX. század közepéig, azaz 8 évtizeden át meghatározta a magyar diáknemzedékek tudástárát. Egyetemes szinten is egyedülálló és rendkívüli emlékezet-

műveltségi örökségünk, hogy az ebben a tankönyvben rögzített nemzeti őstörténet ismerete hatotta át az 1848–1849-es hősi magyar szabadságharcunk vitézeit. 1773-ban közzétett könyvével Losontzi István „Magyarország tanítója” lett: kövessük a példáját, hogy mielőbb olyan tankönyv szülessen, amely ismét évtizedeken át azonos minőségű tartalommal ismerteti meg a tanulóifjúságot őstörténetünk egyetemes jelentőségével! Bízom abban, hogy a XXI. századi magyar értelmiség is képes lesz pár éven belül olyan magyar történelemtankönyvet megírni és kiadni, melynek révén a második honalapítónk, IV. Béla magyar király korának krónikái által rögzített szkíta-hun-magyar azonosságunk méltó módon válik ismét nemzeti emlékezetműveltségi közkincsünkkel!

A Hősök terén ott áll IV. Béla királyunk szobra is. A második honalapítás korának legkiemelkedőbb hősei a határvédelmet ellátó magyar lovas íjászok voltak; ezért kimagasló jelentőségű, hogy országteremtő vezéreink lovas szobrai is e téren állnak! Történelmi üzenet ez a szoborcsoport a javából, hiszen azt láttatja minden arra járóval, hogy az ősidőkben gyökerező műveltségünk eredményeként lovas nemzetként léptük át a történelem küszöbét. Minden történelemtankönyvben szerepelnie kellene, hogy magyar lovasíjász-őseink hadművészeti és államszervező minősége teremtett hazát a Kárpát-medencében! A történelmi hűség eszményének a jegyében 1995. október 14-én (szombaton) különleges megemlékezésre és tiszteletadásra került sor lovasíjász-vezéreink méltóságot sugárzó szoborcsoportja előtt. Ezen a napon érkezett a Hősök terére az a magyar lovascsapat, amelyik *Magna Hungaria*, azaz a mai Baskíria területéről 1995. június 1-jén (csütörtökön) indult el, hogy az 1100 évvel korábban élt lovasíjász-elődeink iránt érzett örök megbecsülés felmutatása céljából végighaladjon őseink útján! E lovascsapat tagjai a következők voltak: Csobolyó Miklós, Baka Virág, Borbély Sándor, Diószegi Edina Csilla, Ersény József, Ferenczi György, Gál Zoltán, Juhász Béla, Marschall Norbert, Murai Bősze Antal, Sott János, Sófalvi László, Szamonek István, Tarcza Orsolya. A félúti pihenőtől a csapat tagja lett Kohus László szápári kovácsmester is, aki világraszóló tettet hajtott végre azzal, hogy a hús-

ló nyolcvan lábára vídiás betonbíró patkót vert fel másfél nap alatt. Testvérem, Diószegi Edina Csilla az 1996-ban megjelent *Csitri naplója. A megismételt honfoglalás 1995* című könyve 153. oldalán így írt ennek a különleges megemlékezésnek és tiszteletadásnak az érzületéről: „*Elindultunk a Hősök tere felé. Még egyikünk sem mosolygott ilyen szélesen, egyikünk sem integetett ilyen lelkesen. Ez volt az első, és ezek szerint az utolsó alkalom, hogy lovainkról az ünnepély ideje alatt nem szálltunk le, végig nyeregben maradtunk, mint a minket kísérő lovas rendőrök.*” A lovak is „megálltak”, és „meg sem moccantak”, „mintha érezték volna, hogy ez a mai nap a mi napunk!” „Ezért tettünk meg mindent öt hónapra keresztül!” IV. Béla király és Julianus barát XIII. századi műveltségi világában *Magna Hungaria* alapvetést jelentő történelmi emlék volt: e tárgykörben remek érzés arról megemlékezni, hogy a Baskíriában vásárolt lovak nyergében hazaérkező magyar lovascsapat számára a Hősök terén, a királyaink és a lovasíjász-vezéreink szobrai előtti ünnepélyes tiszteletadás mindenél nagyobb élményt jelentett. Hungarikum volt ez a javából a szkíta-hun-magyar azonosság őstörténeti értéktára okán is! Lovasíjász-ösiségünk jegyében bízom abban, hogy a XXI. században megvalósul az a történelmi lovas túra is, melynek magyar lovasai Baktriából indulva a kaukázusi Hunország emlékét őrző régészeti lelőhelyeken áthaladva jutnak el a Fekete-tenger partvidékén a Duna-deltáig, majd onnan a folyó vonalát fölfelé követve érkeznek végül a Hősök terére!

IV. A Turul-uralkodóház 4500 éve: szkíta-hun-magyar azonosságunk az archeogenetika és hungarobizantinológia összefüggéseinek fényében

A Turul-uralkodóház kimagasló jelentőségű királya, IV. Béla második honalapítása idején a szkíta-hun-magyar azonosság a nemzeti alapműveltség részét képezte. E körben indokolt azon világraszóló magyar tudományos hírré utalni, mely szerint az archeogenetikai kutatások kimutatták a Turul-uralkodóház 4500 éves férfiági leszármazását, és ezen őseredet helyszínéként az ókori Baktria területe is megnevezésre került.

A Magyarorsággutató Intézet különleges művelődéstörténeti jelentősége e körben külön is hangsúlyozandó! Baktria és Khorezm térségének hun összefüggései okán érdemes a XIV. századi Képes Krónika alábbi adalékára utalni: Attila királyhoz a „*baktriai király Mikold nevű leányát vitték hozzá szeretőül, aki minden emberi mértéken felül szép volt.*” Attila király fia, Csaba királyfi kapcsán pedig azt rögzítette e krónika, hogy a hun testvérháború utáni menekülését követően „*khorezmi nemzetségből nősült.*” A XXI. századi archeogenetikai eredmények a Turul-ház Kr. e. 2500-ban gyökerező őstörténeti világát mutatták föl, mely után 3 évezreddel később érkezik el Attila király és Csaba királyfi kora, melyről az immár 9 évszázaddal későbbi Képes Krónika két igen fontos V. századi hun–baktriai adalékot is megőrzött. Egyetemes jelentőségű a középkori magyar krónikaörökségünkben megőrzött nemzeti emlékezetműveltségünk! A szkíta-hun-magyar azonosság jegyében a két legfontosabb a Fekete-tenger partvidéke szkíta–görög kapcsolatrendszerének és a baktriai görögök szkítákkal való együttműködésének a kutatása a Selyemúttal összefüggésben. Fontos utalni a Nagy Sándor halála után létrejött ókori „*Görög-Baktria Királyság*” jelentőségére, amely kisebb görög királyságokból állt. Ezen hellenisztikus görög kereskedelmi és művelődéstörténeti világ a szkíta-hun-magyar ösiség okán is érdemes a további kutatásokra, mert az évezredek átívelő görög emlékezőzés fontos örökségét igazolja a nemzetünk eredetkutatása terén. A „*szkíta népek*” kapcsán fontos a „*vándorlási útvonalának kérdését*” megválaszolni. „*Két fő útvonal volt: „egy déli út, amely a Káspi-tenger déli mellékén haladt a Dél-Kaukázuson át Khorezm és Baktria felől”; és „egy északi út, amely a Káspitól északra, majd a Fekete-tenger mellékén vitt; ezek egyben karavánutak is voltak.*” „*A két fő utat egy észak-déli út kötötte össze, Derbenden és Grúzián keresztül (Káspi- és Alánkapuk), de a szkíták Szvániánál is átkeltek a Kaukázuson.*” (1) A kereskedelmi utak okán fontos, hogy „*háború idején létfontosságú acélt*” a „*görögök Szkítiából és a Fekete-tenger partjáról szereztek be.*” A „*hellenisztikus korban a legjobb acéláru Kalübeszből*” származott. (2) Itt érdemes arra utalnom, hogy a hun Attila király kardját megtaláló pásztorfiú neve Györk volt: a

vaskardot találó neve ekként Vas Györk, azaz Vasgyúró. E megtaláláskor „*láng csap ki a kard hegyéből*”, és a „*kard kipattan a földből*”: ebben a mitikus képben a nagy hőt birtokló szakrális kovácstudás rejlik, melynek révén kiváló vaskard születik a kovácsmester keze alatt. Atila kipróbálta a kardot, és háromszor vágott vele a négy világtáj felé: ez a mitikus emlék azért fontos, mert a magyar király a koronázásakor ugyanezen mozdulat jegyében járt el. Benedek Elek meséjében a hunokat, magyarokat egy szent kard segítette a csatáikban: ezt nevezték Isten kardjának. Egy forgószél felkapta ezt a kardot, és magával repítette nyugat felé: ez a „*forgószél*” a lovasíjász-műveltségű hun–magyar haderő gyors haladására is utalhat. Egy olyan ősbibliai történet is felrejjik az ókori görög műveltségi hagyományból, amely megítélésem szerint az Excalibur mitikus kardtörténet mögötti keleti valóságra utal. A görögök által khalüb (khalübsz) néven említett nép a Fekete-tenger mellékén élt: fémművességről volt híres. Megítélésem szerint az *Excalibur* megnevezésben a kalüb (másként tubal) nép szent tudása rejlik, melynek révén a kőből vasércet nyerve legyőzhetetlen szilárdságú vaskardot kovácsoltak a bronzkardok korában. Az őstörténeti összefüggések terén fontos, hogy az „*India-utazó Kosmas Indikopleustes Baktria vidékén a heftalita hunokkal találkozván, ide helyezte Evilathot, mivel ókori hagyomány (Berossos, káld történetíró művei) alapján – akárcsak Kézai Simon – tudta, hogy Evilath és Nimród neve a szkíta lovasnépekkel*” függött össze. (3) A „*Kr. u. 400 körül élt szent Epifanosz egyházatya*” ezt rögzítette: „*Nimród a fekete Kusnak volt a fia, akit Zoroasternek hívtak a görögök és aki keletre költözvén, a baktriai Hunniában uralkodott egykor, alapítva itt a baktrok városát, ahonnan elterjedtek volt mind a csillagászatnak, mind pedig a mágia tanai, amit Nimród fedezett volt fel régen.*” Az V. században Csaba királyfi a „*baktriai (-korozmiai) rokonsága révén talál*” a „*korozmiai fehér-hunok között feleséget*”. (4) A szkíta-hun-magyar lovasíjász-ösiségünkben gyökeredző nemzeti történelmünk kapcsán kiemelkedő jelentőséggel bír a hunok kora, melynek leglényegesebb alapvetése, hogy az európai hunok és az ázsiai hunok között is az európai antropológiai (embertani) jelleg volt a meghatározó. A szkíta-

hun-magyar azonosság jegyében kiemelkedő, hogy lovasíjász-őseink a Kárpát-medencétől kezdve a Fekete-tenger partvidékén át egészen Baktriáig egyetemes jelentőségű műveltségi világot teremtettek azzal, hogy lóháton léptettek át a történelem küszöbén! A XXI. századi archeogenetikai kutatások fényében is fontosak Anonymus és Kézai Simon krónikái; valamint a XIV. századi Képes Krónika is, melyben „*A magyarok elterjedésének kezdete Szkítia keleti részén*” címet viselő fejezet már önmagában is a történelmi hűség és tudományosság méltó példája, hiszen itt a következő alapvetések is rögzítésre kerültek: „*Szkítia vidéke Európában fekszik, és kelet felé terjed*”! Nemzeti emlékeztetőműveltségünk egyetemes jelentőségű őstörténeti értéktárat képez az emberiség történelmi világában, hiszen a középkori krónikahagyományunk és a XXI. századi archeogenetika közös alapvetése a magyarság őseurópai volta! A Turul-uralkodóház 4500 éves őseurópai férfiági leszármazásának a Kárpát-medencétől a Fekete-tenger partvidékén és a Kaukázus térségén át egészen Baktriáig nyúló archeogenetikai vizsgálatai kapcsán indokolt utalni arra, hogy a szkíta-hun-magyar azonosságunk emlékeztetőműveltségi öröksége tárgykörében kimagasló jelentőséggel bírnak a lovasíjász-őstörténetünkről megemlékező görög források. Nemzetünk őstörténete körében is indokolt hangsúlyozni, hogy a *nemzeti összetartozás emlékeve* egyetemes történelmi jelentőségű értéktárként rendkívüli üzenetet hordoz a jelenben élő és jövőért küzdő hazafiak számára, hiszen ezen összetartozásunk valójában térben és időben is értendő, hiszen a régmúlt világából el nem felejtett őseinkkel és a jövő nemzedékeivel is összetartozunk! A görög műveltségi kör Hérodotosz óta a szkíta-hun-magyar azonosság révén méltón és tudományosan igazolja nemzeti eredetünket: ezt minden európai tudós tudta is a XVIII. századig. A XIX. században hamis történelmet kezdtek írni: ez különösen az 1821-ben megkezdett görög szabadságharc után történt meg Nyugat-Európában, ahol egyre inkább megszűnt a görög műveltségi látásmód. E körben indokolt arra utalni, hogy a Kárpátokon túli térségekben Szent István király korától kezdve egészen Alexandrosz Ypszilantisz 1821-ben megindított görög szabadságharcáig magyar–görög

műveltségi határ létezett! E 8 évszázadot tekintve a középkori görög krónikaírók igen fontosak, mert 330-tól 1453-ig Konstantinápoly volt Európa tudományos emlékezetműveltségi Szilícium-völgye! Egyetemes jelentőségű, hogy a XV. századi keresztény reneszánsz korában lett a szkíta-hun-magyar azonosság közismert emlékezetműveltségi valósággá egész Európában a XV. századi itáliai görög tudóskör egyetemes értéktárát teremtő tevékenysége révén. A Hunyadiak korában rendkívüli jelentőséggel bíró diplomáciai és műveltségi értékteremtés zajlott a filhellén magyar és hungarofil görög kapcsolatokban! Hazai krónikaíróink az 1200-as évek elejétől rögzítették magyar nemzetünk szkíta-hun ősiségét. Nyolc évszázadon át minden nagy magyar történetünk ennek jegyében alkotott: ez hatotta át a Magyar Tudományos Akadémia XIX. századi megalapítását. Őseinkről a görögök már 2700 évvel ezelőtt rögzítették szkíta voltukat: e görög szó azt a közismert valóságot fejezi ki, hogy elődeink lovas nemzetként, lovas íjászként, lóháton léptettek át a történelem küszöbén három évezreddel ezelőtt! A XVIII. századig Európa minden művelt nemzete a szkíta-hun-magyar azonosság jegyében írt nemzetünkről. A szkíta-hun-magyar azonosságban gondolkodó IV. Béla király kora, valamint az évezredek átívelő filhellén magyar és hungarofil görög értéktár egyetemes jelentőségű tudományos tárgykörei kapcsán külön is fontos figyelemmel lenni Moravcsik Gyula következő üzenetére: a „*magyar érdekű bizantinológiai kutatások*” fontosságát hangsúlyozta. Nemzetközi szinten is igen megbecsült akadémikusunk kiemelten hangsúlyozta, hogy „*a magyar bizantinológia*” szempontrendszere és ered-

ménytára „*nem csekély mértékben járulhat hozzá a nemzetközi bizantinológia egyetemes jellegű nagy kérdéseinek tisztázásához*”. Moravcsik Gyula tudományos álláspontja szerint „*a magyarságra gyakorolt bizánci művelődési hatás*” megvilágítása révén „*a magyar tudomány is hozzá fog járulni Bizánc világértörténeti szerepének kidomborításához*”. (5) Az egyetemes értékeket felvállaló magyar–görög kapcsolatok okán fontos utalni arra, hogy a hungarológia és a bizantinológia alapvetéseinek rendkívüli jelentőséget kell tulajdonítanunk a további kutatások szempontrendszereinek meghatározásakor. Lovasíjász-őseink évezredek átívelő módon álltak kapcsolatban a görögökkel a Kárpát-medencétől kezdve a Fekete-tenger partvidékén át egészen Baktriáig, aminek okán a lovas életmód és a lovas temetések jelentik a legfontosabb kutatási alapokat. Valójában Baktria és Szogdia térségei igazán a fontosak, hiszen itt a görög műveltség szintén jelen volt, ezért ezen források is komoly újraértelmezést igényelnek a szkíta-hun-magyar azonosság jegyében. Ez összefügg a fehér hunok és az avarok kutatásával, hiszen utóbbiakról 558-ban Menandész Protektor és Hitvalló Theophánész is írt. **A Turul-ház 4500 évet átölelő őstörténeti értékvilága és a Magyarságkutató Intézet archeogenetikai eredményei jegyében fontos célkitűzés, hogy mielőbb felállításra kerüljön egy magyar és görög tudósokból álló őstörténeti intézet, hogy e közös tevékenység révén a magyar őstörténetünk egyetemes értékei a (klasszika-filológiai tudástáron is túlmutató) hungarobizantinológia összefüggések fényében felmutatásra kerüljenek a nagyvilág tudományos körei számára!**

Források: I. Országépítés, hadszervezés, határvédelem a bánságokban és a gyepűterésegekben. (1) Losontzi István: Hármaskis-tükör. Pozsony, 1773. 115. o.; (2) Magyar alkotmánytörténet. Szerkesztette dr. Mezey Barna. Bp., 2003. 213. o.; (3) Magyar Törvénytár 1000–1895. Millenniumi Emlékiadás. Szerkesztette dr. Márkus Dezső. 1000–1526. Bp., 1899. 3–19. o.; (4) Magyar alkotmánytörténet. Szerkesztette dr. Mezey Barna. Bp., 2003. 212. o.; (5) Losontzi István: Hármaskis-tükör. Pozsony, 1773. 101. o.; (6) Magyar alkotmánytörténet. Szerkesztette dr. Mezey Barna. Bp., 2003. 212. o.; (7) Magyarország történeti kronológiája. I. A kezdetektől 1526-ig. Főszerkesztő Benda Kálmán. Bp., 1981. 132. o.; (8) Bajcsy-Zsilinszky Endre: Mátyás király. Bp., 1939. 278. o.; (9) Magyar alkotmánytörténet. Szerkesztette dr. Mezey Barna. Bp., 2003. 119., 220. o.; (10) Blazovich László, Érszegi Géza, Turbuly Éva: Levéltárak-kincstárak – Források Magyarország levéltáraiból (1000–1686). Budapest–Szeged, 1998. 142. o.; (11) Fügedi Erik: Ispánok, bárók, kiskirályok. Budapest, 1986; (12) Bertényi Iván: I. Mátyás király címerváltozatai. In: Levéltári Közlemények. 79. 2008. 89., 90. o.; (13) Blazovich László, Érszegi Géza, Turbuly Éva: Levéltárak-kincstárak – Források Magyarország levéltáraiból (1000–1686). Budapest–Szeged, 1998. 133., 135. o.; (14) Terbe Lajos: Egy európai szállóige életrajza (Magyarország a kereszténység védőbástyája). In: Egyetemes Philológiai Közlöny. 1936. 346. o.; (15) Jakó Zsigmond: Erdélyi okmánytár I. (1023–1300). Magyar Országos Levéltár kiadványai. II. Forráskiadványok 26. Budapest, 1997. 174. o.; (16) Dr. Hamza Gábor: Szent István törvényei és Európa. In: Mit hoz a múlt? Jog- és kultúrtörténeti tanulmányok. I. kötet. Hamza Gábor és Nótári Tamás. Szerkesztette Nótári Tamás. Bp., 2006. 370., 371. 375. o.; (17) Képes Krónika. Fordította Bollók János. Jegyzetek: Szovák Kornél, Veszprémy László. Millenniumi Magyar Történelem, Források 67. Bp., 2004. 21. o.; (18) Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Bp., 1994. 320. o.; (19) Udvarhelyi Nándor: A csodatevő Fekete Mária kegykép. In: Honismeret. A Honismeret Szövetség Folyóirata. XXXVII. évfolyam. 2009. 4. április 39. o.; (20) Rácz István: „Az Isztambuli Antifonálé titka”. In: Remény. 18. évfolyam. 2007. 34. szám. 12–13. o.; **II. Laszkarisz Mária magyar királyné emlékezete.** (1) Soltész István: Árpád-házi királynék. Bp., 1999. 173., 176., 181., 184., 186. o.; (2) Ozogány Ernő: A nemzet virágai. A magyar történelem legérdekesebb asszonyai. Bp., 2011. 16. o.; (3) Tarczai György: Az

Árpádház szentjei. Bp., 1930. 167. o.; (4) Robert de Clari: Konstantinápoly hódolatása. Fordította Csernus Sándor és Cs. Tóth Annamária. A tanulmányokat írta Csernus Sándor, Farkas Csaba, Gérard Jaquin. Bp., 2013. 90. o.; (5) Iván László: A visegrádi vár története a kezdetektől 1685-ig. Visegrád, 2004. 16–17. o.; (6) Györffy György: Krónikáink és a magyar őstörténet. Régi kérdések – új válaszok. Bp., 1993. 158. o.; (7) Szabó Pál: „kitolta Vazul szemeit” – a megvakítás büntetésének bizánci eredetű gyakorlata. In: Bácsország. Vajdasági Honismereti Szemle. Főszerkesztő Silling Léda. 2011. 2. szám. 84. o.; (8) Korai magyar történeti lexikon. (9–14. század). Főszerkesztő Kristó Gyula. Bp., 1994. 114. o.; **III. A második honalapítás korabeli krónikák egyetemes jelentősége a XVIII. századi „Magyarország tanítójának” és a XIX. századi Than-könyvnek tükrében** (1) Losontzi István: Hármaskis-tükör. Pozsony, 1773. 68. o.; (2) Losontzi István: Hármaskis-tükör. Pozsony, 1773. 82. o.; (3) Losontzi István: Hármaskis-tükör. Pozsony, 1773. 77. o.; (4) Losontzi István: Hármaskis-tükör. Pozsony, 1773. 78. o.; (5) Losontzi István: Hármaskis-tükör. Pozsony, 1773. 78. o.; (6) Szent Jeromos – Magyar Katolikus Egyház. www.katolikus.hu/szentek/0930.html – letöltve 2015. augusztus 30.; (7) Losontzi István: Hármaskis-tükör. Pozsony, 1773. 72. o.; (8) Szent Jeromos – Magyar Katolikus Egyház. www.katolikus.hu/szentek/0930.html – letöltve 2015. augusztus 30.; (9) Losontzi István: Hármaskis-tükör. Pozsony, 1773. 68. o.; (9) Dr. Némedi Lajos: „A nemzet csinosodása”. A haladás és nemzetiség kérdései a felvilágosodás korának magyar irodalmában. In: Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve III. Eger, 1957. 220. o.; (10) Kemény János erdélyi fejedelem önéletrajza. Kiadta Szalay László. Pest, 1856. 3. o.; **IV. A Turul-uralkodóház 4500 éve: szkíta-hun-magyar azonosságunk az archeogenetika és hungarobizantinológia összefüggéseinek fényében** (1) Z. Tóth Csaba: A nagyszentmiklósi kincs és a régi kaukázusi művészet. In: Országépítő. Építészet – Környezet – Társadalom. A Kós Károly Egyesülés negyedéves folyóirata. 1998. 2. szám. 69. o.; (2) C. Northcote Parkinson: Kelet és Nyugat. Bp., 2000. 88. o.; (3) Z. Tóth Csaba: A nagyszentmiklósi kincs és a régi kaukázusi művészet. In: Országépítő. Építészet – Környezet – Társadalom. A Kós Károly Egyesülés negyedéves folyóirata. 1998. 2. szám. 62. o.; (4) Zajti Ferenc: Magyar évezredek. Bp., 1939. 140., 194. o.; (5) Moravcsik Gyula: A magyar bizantinológia helyzete és feladata. In: Antik Tanulmányok 12. évfolyam. 1965. 1. szám. 2.; 10–11. o.; 11. o.;

A történelmi Torontál vármegye Módosi járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai

Előszó

Torontál vármegye a történelmi Magyarország 63 vármegyéje¹ közül 1910-ben a negyedik legnagyobb kiterjedésű vármegyének számított.² Területe 9903 km² volt. A vármegyéhez „kötődött” a tőle független – azzal közjogi értelemben azonos jogállással rendelkezett – Pancsova (Панчево/Pančevo) törvényhatósági jogú város, amelynek területe 113 km²-t tett ki. A dualizmus korában (1867–1918) a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium Statisztikai Szakosztálya (1867–1871), majd az intézményesült Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal (1871–1897), illetve a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal (1897–1918) is elkülönítette a népszámlálási adatok közlésénél a vármegyék és a törvényhatósági jogú városok értékeit.³

Torontál vármegye egykori székhelye Nagybecskerek (Зрењанин /Zrenjanin) rendezett tanácsú város volt. Nagybecskerek mellett ugyancsak rendezett tanácsú városi ranggal rendelkezett még

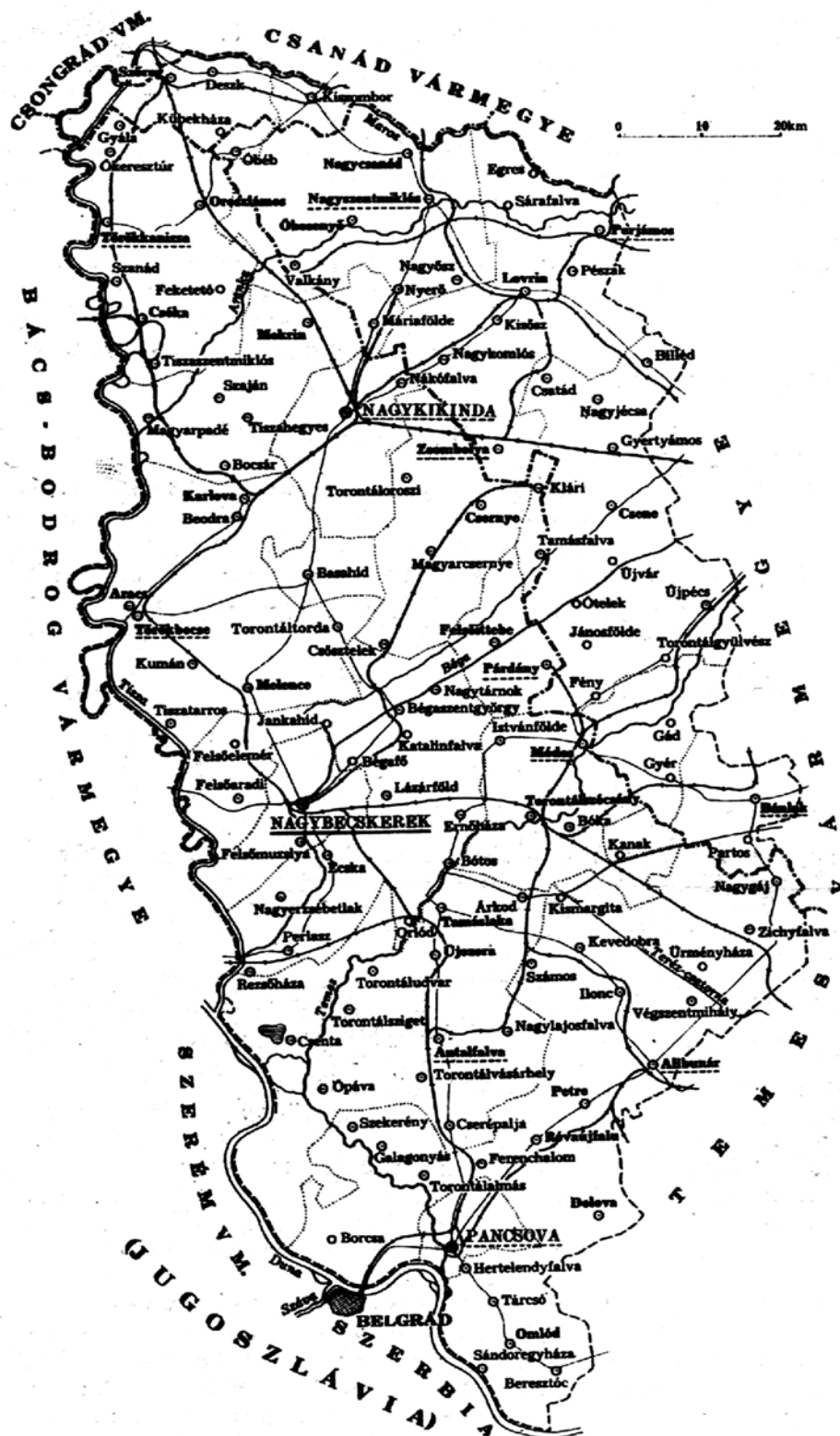
még Nagykikinda (Кикинда/Kikinda) is. Torontál vármegye az 1910. évi – utolsó – magyar népszámlálás idején két rendezett tanácsú városra (Nagybecskerek és Nagykikinda), továbbá 14 járásra – ezeken belül 210 településre – tagolódott. A járasok közül az egyik volt a 18 településnek otthont adó Módosi járás. Tizenhárom helység volt nagyközség, ezek: Bóka (Бока/Boka), Csávós (Grāniceri), Gyér (Giera), Istvánföld (Крајишник/Krajišnik), Kisnezsény (Хрватска Неузина/Hrvatska Neuzina), Macedónia (Macedonia), Módos (Јаша Томић/Jaša Tomić), Nagynezsény (Српска Неузина/Srpska Neuzina), Rudna (Rudna), Surján (Шурјан/Šurjan), Tógyér (Toager), Torontálkeresztes (Cruceni) és Torontálszécsány (Сечањ/Sečanj) helységek voltak. További öt település – Fodorház (Fodorháza), Gád (Gad), Káptalanfalva (Бусење/Busenje), Szárcsa (Сутјеска/Sutjeska) és Szárcsatelek (Румунска Сарча/Rumunska Sarča) – kisközség titulusa volt.⁴

¹ Az 1910. évi magyar népszámlálás idején a Magyar Szent Korona Országainak területe 325 411 km² volt. A legnagyobb „alkotóelem”, a Magyar Királyság területe 282 849 km² kiterjedésű volt. A Magyar Királyság 63 vármegyét és 26 törvényhatósági jogú várost ölelt fel. A második alkotórész a Magyar Szent Korona Országainak sorában Horvát–Szlavónország volt. Területe 42 541 km²-t tett ki. Területén nyolc vármegye és négy törvényhatósági jogú város helyezkedett el. A harmadik „közjogi alkotóelem” a „corpus separatum”, vagyis „Fiume város és kerülete” volt. Ezt a 21 km² kiterjedésű, speciális jogállású közigazgatási egységet szokták a „laikusok” tévesen a 64. magyar vármegyének tekinteni. EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkotórészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából*. Hornyánszky Viktor Részvénytársaság. Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda. Budapest, 1928. 659. p.

² Ha a vármegyék és a hozzájuk kötődő törvényhatósági jogú városok területét összesítenénk – habár nem szokás –, akkor Torontál vármegye az ötödik helyre szorulna vissza a képzeletbeli rangsorban. Ennek oka, hogy a szomszédos Bács-Bodrog vármegye (8834 km²) és a hozzá egykoron kötődött négy törvényhatósági jogú város – Baja 87 km², Szabadka (Суботица/Subotica) 974 km², Újvidék (Нови Сад/Novi Sad) 159 km², illetve Zombor (Сомбор/Sombor) 308 km², összesen 1528 km² – együttes területe (10 362 km²) meghaladta Torontál vármegye és Pancsova „összevont” területét (10 016 km²). Vö. EDELÉNYI-SZABÓ 1928, 658. p.

³ Pancsova törvényhatósági jogú város statisztikai adatait – Torontál vármegye mellett – külön közzétették. Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) és Nagykikinda (Кикинда/Kikinda) rendezett tanácsú városok értékeit Torontál vármegye tizennégy járásának adataival összesítették. Vö. *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. I. a népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint*. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1912. 372–373. pp. (A továbbiakban: *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912*)

⁴ Vö. REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság. Budapest, 1912. 32–35., 48–50., 56–57., 59., 62., 72–73., 80., 89., 110., 112–114., 124–126. pp.*

A történelmi Torontál vármegye egykori területe (1910) a délszláv–román határkorrekció után (1924)*

Forrás: Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhonet.com/images_content/vm54.jpg (Letöltés ideje: 2017. február 2.)

*A térképen szereplő „Jugoszlávia” kifejezés csak 1929. október 3-án lett hivatalosan az ország neve. Addig a délszláv államot Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak hívták. JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története*. Aula Kiadó. Budapest, 1999, 59., 335., 337. pp.

A Módosi járás helységeinek névváltozásai (1880–1910)

	Népszámlálás			
	1880	1890	1900	1910
1.	Bóka (Horvát-)	Horvát-Bóka	Bóka	Bóka
	Bóka (Szerb-)	Szerb-Bóka		
2.	Csávos	Csávos	Csávos	Csávos
3.	Fodorháza	Fodorház	Fodorház	Fodorház
4.	Gaad	Gád	Gád	Gád
5.	Gyér	Gyér	Gyér	Gyér
6.	Stefánföld	Istvánföld	Istvánföld	Istvánföldre
7.	Káptalanfalva	Káptalanfalva	Káptalanfalva	Káptalanfalva
8.	Neuzina (Horvát-)	Horvát-Neuzina	Horvátneuzina	Kisnezsény
9.	Maczedonia	Maczedonia	Maczedonia	Maczedónia
10.	Módos (Német-)	Német-Módos	Módos	Módos
	Módos (Szerb-)	Szerb-Módos		
11.	Neuzina (Szerb-)	Szerb-Neuzina	Szerbneuzina	Nagynezsény
12.	Rudna	Rudna	Rudna	Rudna
13.	Surján	Surján	Surján	Surján
14.	Szárcsa (Német-)	Szárcsa	Szárcsa	Szárcsa
15.	Szárcsa (Román-)	Román-Szárcsa	Románszárcsa	Szárcsatelek
16.	Tógyér	Togyér	Togyér	Tógyér
17.	Keresztúr	Keresztes	Keresztes	Torontálkeresztes
18.	Szécsán	Torontál-Szécsány	Torontálszécsány	Torontálszécsány

Forrás: Az 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés a Módosi járás teljes területét elvette Magyarországtól, és a térséget felosztotta a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a Román Királyság között. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején tizenhét települést számláló Módosi járásból nyolc település, az akkoriban még jórészt magyar anyanyelvűek által lakott Torontálkeresztes, továbbá a többségében német ajkú Csávos, Fodorház és Gyér, az inkább szerbek által lakott Gád és Rudna, valamint a román többségű Maczedónia és Tógyér került Romániához. A többi település az újonnan létrejött délszláv állam része lett. A végleges határt – az 1923. november 24-i belgrádi egyezmény alap-

ján – csak 1924. április 10-én állapították meg. Ennek értelmében – területcsere ellenében – az addig román megszállás alatt állt járási székhely, a nagyjából német anyanyelvűek által lakott Módos Romániától a délszláv államhoz került.

I. A Módosi járás és települései az 1910. évi magyar népszámlálás tükrében

A Módosi járás a történelmi Torontál vármegye tizennégy egykori járása⁵ közül – az 1910. évi magyar népszámlálás „eszmei” időpontjában – a kilencedik legnagyobb kiterjedésű közigazgatási egységnek számított. Területe: 100 763 ka-

⁵ A történelmi Torontál vármegye a trianoni békeszerződés aláírásáig – 1920. június 4. – jogilag fennálló 14 járását 1878-ban állították fel, miután előbb a katonai határőrzés bizonyos részeit, utóbb pedig az ún. Nagykikindai kiváltságos kerület területét olvasztotta magába a törvényhatóság. Torontál vármegyét előbb – 1877-ben – 12 járásra osztották fel, majd (1878) további két járás felállítására került sor. A két, utolsóként – 1878-ban – létrehozott közigazgatási egység az Alibunári és a Párdányi járasok voltak. HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság. Budapest, 1912. 488. p.*

tasztrális hold (579,89 km²) volt. A Módosi járás területe a történelmi Torontál vármegye – 9903 km² nagyságú – területének 5,9%-át tette ki.

és Szerb-Bóka, utóbbi Német-Módos, illetve Szerb-Módos néven jelent meg az 1880., illetve 1890. évi népszámlálási kiadványokban.

A Módosi járás anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	24 205	2 767	9 235	44	3 092	–		7 390 ^I	592+1 085 ^{II}
1890	26 609	3 667	10 926	35	3 455	2	1146	6662	716
1900	27 694	4 394	11 143	44	3 687	4	1117	6838	467
1910	27 048	4 685	9 905	61	3 877	3	905	6959	653

Forrás: Az 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^I Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

^{II} Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. A Módosi járás esetében az első érték (592 fő) az egyéb hazai (574 fő) és az egyéb külföldi (18 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

A Módosi járás településeinek száma, illetve a hozzátartozó települések a dualista állam négy magyar – 1880., 1890., 1900. és 1910. évi – népszámlálása alatt némileg változott. Fontos hangsúlyoznunk, hogy az 1869. évi magyar népszámlálás – amely ugyancsak a dualizmus népszámlálásainak sorába tartozik – még nem vizsgálta az anyanyelvi hovatartozást. A vallási adatokat azonban már kérdezték, illetve annak eredményeit publikálták. Érdemes kiemelni továbbá, hogy az egykori Torontál vármegye területe, valamint annak közigazgatási felosztása jelentős eltérést mutatott az 1877/1878. évek előtti, illetve utáni időszakhoz képest. Csak az 1870-es években három jelentősebb közigazgatási változtatás történt, így 1871-ben, majd pedig 1877-ben, valamint 1878-ban. Ezért az 1869. évi magyar népszámlálás vallási adatainak közlésétől eltekintünk. Torontál vármegye közigazgatási határainak – 1779 és 1918 közötti – „változásai” külön tanulmányt igényelne, különösen igaz ez a megállapítás a járási határokra. Ezért ezzel a kérdéssel jelen munkában nem foglalkozunk.

Az 1880. évi és az 1890. évi magyar népszámlálásoknál a járás területén húsz, az 1900. évi, illetve az 1910. évi magyar népszámlálásoknál viszont már csak 18 település statisztikai adatait vették számba. Ennek oka, hogy korábban két település, Bóka és a járás székhelye, Módos két-két önálló településből állt. Előbbi Horvát-Bóka

Az 1900. évi magyar népszámlálás „eszmei időpontjára” (1900. december 31. éjfél) Horvát- és Szerb-Bóka, Bóka néven, valamint Német- és Szerb-Módos – 1895-ben – Módos néven egyesült.

A Módosi járás területe anyanyelvi tekintetben meglehetősen heterogén volt. Az 1910. évi – a területre kiterjedő, utolsó – magyar népszámlálás „eszmei időpontjában” (1910. december 31. éjfél) 27 048 fő élt a járás területén, ebből a relatív többség (36,62%) német anyanyelvű személy volt. A második legjelentősebb népcsoport a szerb volt (25,73%). A magyar anyanyelvűek aránya mindössze 17,32%-ot tett ki. A negyedik, jelentősebb népcsoport a románság volt, aránya 14,33%. Az egyéb anyanyelvűek száma (1622 fő) és aránya (6%) a járás területén elenyésző volt; jobbra a horvátok, cigányok (romák) és bolgárok tartoztak ide.⁶

A Módosi járás településeinek relatív többségében német anyanyelvű dominancia volt megfigyelhető. A németlakta falvak egy része kizárólagosan német ajkú volt. Ezek: Fodorház, Istvánfölde és Szárcsa. A következő településeken élt még többségben a német népcsoport: Csávos, Gyér, Káptalanfalva, Módos és Torontálszécsány.

A járás tizennyolc települése közül öt helységben pravoszláv vallású, szerb dominanciát mutattak az 1910. évi magyar népszámlálás

⁶ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912, 366–367. pp.

A Módosi járás településeinek anyanyelvi adatai (1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
Bóka	2 975	624	261	17	9	–	620	1 397	47
Csávos	1 050	204	695	4	10	–	–	136	1
Fodorház	174	17	151	–	5	–	–	1	–
Gád	1 141	90	101	–	316	–	–	613	21
Gyér	1 281	311	587	–	27	–	–	355	1
Istvánföldre	2 445	71	2 334	–	22	–	–	1	17
Káptalanfalva	267	112	155	–	–	–	–	–	–
Kisnezsény	482	97	48	3	13	–	239	63	19
Maczedónia	1 089	43	30	–	988	–	–	22	6
Módos	4 750	878	1 941	17	61	3	18	1 374	458
Nagynezsény	2 215	412	248	5	3	–	22	1 495	30
Rudna	1 728	384	154	–	176	–	1	1 012	1
Surján	563	74	51	–	2	–	2	434	–
Szárcsa	1 247	71	1 105	1	53	–	1	2	14
Szárcsatelek	1 339	52	27	–	1 258	–	–	2	–
Tógyér	1 152	137	63	9	906	–	1	36	–
Torontálkeresztes	974	956	4	–	9	–	–	5	–
Torontálszécsány	2 176	152	1 950	5	19	–	1	11	38
Összesen	27 048	4 685	9 905	61	3 877	3	905	6959	653

Forrás: A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912, 367. p.

statisztikai adatai. Ezek a falvak Bóka, Gád, Nagynezsény, Rudna és Surján nagyközségek voltak. Az ugyancsak ortodox hitet követő románység három településen alkotott többséget. Ezek Maczedónia, Szárcsatelek és Tógyér községek voltak.

A németiség mellett az ugyancsak római katolikus magyarság mindössze egy nagyközségben alkotott többségi népelemet. Ez a falu Torontálkeresztes volt. Kisnezsény volt az

egyedüli olyan település, ahol – relatív – horvát anyanyelvi többséget mutattak ki a statisztikai adatok.⁷ A horvátok – a németek és magyarok mellett – ugyancsak a római katolikus vallás tanításait követték.

A Módosi járás települései – egy-egy népcsoport dominanciája ellenére – anyanyelvi tekintetben meglehetősen „elegyesek” voltak. A németek jelentősebb számban képviselték magukat a jobbra szerbek lakta Bókán, Gádon,

A Módosi járás vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	24 205	14 014	9 604	75	178	159	175
1890	26 609	15 904	10 109	82	229	149	136
1900	27 694	16 504	10 628	55	279	196	32
1910	27 048	15 336	11 047	109	297	161	98

Forrás: Az 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

⁷ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912, 366–367. pp.

Nagynezsényben és Rudnán. A szerbek a német többségű Csávoson, Gyéren, valamint Módoson képeztek nagyobb közösségeket. A románok a szerb többségű Gádon, valamint Rudnán laktak jelentősebb számban. A horvátok egy településen, a szerb többségű Bókán éltek számosan. A magyarok a szerb ajkú Bókán, Nagynezsényben és Rudnán, illetve a német többségű Csávoson, Gyéren, Káptalanfalván, Módoson és Torontálszécsányban, valamint az inkább román ajkú Tógyéren fordultak elő.⁸

A Módosi járás területén az 1910. évi magyar népszámlálás „eszmei időpontjában” – a jobbára német, magyar és horvát anyanyelvű lakosságnak köszönhetően – a római katolikus felekezet hívei képezték a népesség többségét (56,7%). A második legjelentősebb felekezet az ortodox volt, amelynek a tagjai főképp a szerb és a ro-

mán anyanyelvűek soraiból kerültek ki (40,8%). A többi felekezet tagjainak száma (665 fő) és aránya (2,5%) elenyésző volt.⁹

A Módosi járás területén – 1910-ben – legalább tizenegy római katolikus egyházi építmény állt, ebből kilenc templom (Bóka, Csávos, Gyér, Istvánföldre, Kisnezsény, Módos, Szárcsa, Torontálkeresztes és Torontálszécsány), egy imaház (Surján) és egy kápolna (Káptalanfalva) várta a híveket. A szerb pravoszláv egyház jelentőségét növelte, hogy legalább hét szerb ortodox templom állt az egyes településeken. Így Bókán, Gádon, Gyéren, Módoson, Nagynezsényben, Rudnán és Surjánban. A román ortodox egyház négy településen emelt templomot. Ezek voltak: Gád, Maczedónia, Szárcsatelek és Tógyér. Az előbbi „statisztikába” nem tartoznak bele a temőkben felépített kápolnák.

A Módosi járás településeinek vallási adatai (1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
Bóka	2 975	1 437	1 457	37	14	17	13
Csávos	1 050	806	149	–	95	–	–
Fodorház	174	168	6	–	–	–	–
Gád	1 141	176	944	1	6	5	9
Gyér	1 281	858	384	8	28	–	3
Istvánföldre	2 445	2 406	21	1	15	1	1
Káptalanfalva	267	267	–	–	–	–	–
Kisnezsény	482	375	92	3	12	–	–
Maczedónia	1 089	65	1 010	1	7	1	5
Módos	4 750	2 973	1 550	34	67	101	25
Nagynezsény	2 215	681	1 523	4	1	4	2
Rudna	1 728	499	1 197	3	9	15	5
Surján	563	116	439	–	8	–	–
Szárcsa	1 247	1 192	49	–	1	4	1
Szárcsatelek	1 339	69	1 239	2	1	2	26
Tógyér	1 152	180	946	6	15	4	1
Torontálkeresztes	974	949	14	–	1	3	7
Torontálszécsány	2 176	2 119	27	9	17	4	–
Összesen	27 048	15 336	11 047	109	297	161	98

Forrás: A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912, 367. p.

⁸ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912, 366–367. pp.

⁹ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912, 366–367. pp.

A magyarul beszélni, illetve az írni és olvasni tudó népesség száma és aránya településenként (1910)

Település	„Magyarul beszélni tud”		„Ír és olvas”	
	Fő	%	Fő	%
Bóka	948	31,9	1 358	45,6
Csávos	389	37	638	60,8
Fodorház	81	46,6	97	55,7
Gád	207	18,1	451	39,5
Gyér	715	55,8	753	58,8
Istvánföldre	676	27,6	1 683	68,8
Káptalanfalva	195	73	167	62,5
Kisnezsény	215	44,6	270	56
Maczedónia	128	11,8	422	38,8
Módos	2 157	45,4	3 079	64,8
Nagynezsény	684	30,9	1 090	49,2
Rudna	611	35,4	758	43,9
Surján	165	29,3	275	48,8
Szárcsa	379	30,4	842	67,5
Szárcsatelek	86	6,4	679	50,7
Tógyér	215	18,7	540	46,9
Torontálkeresztes	963	98,9	517	53,1
Torontálszécsány	426	19,6	1 510	69,4
Összesen	9 240	34,2	15 129	55,9

Forrás: A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912, 367. p.

Társadalomstatistikai szempontból érdekes lehet a magyar nyelv ismerete, valamint az írni és olvasni tudás vizsgálata. Az egykori Módosi járás területén – 1910-ben – 9240 fő, azaz a teljes népesség 34,2%-a beszélt magyarul. Érthető okból messze az átlag feletti értéket mutat az akkoriban jobbra magyar ajkú Torontálkeresztes. Viszonylag kedvező adatokat mutatott még Káptalanfalva, Gyér, Fodorház, a járás székhelye, Módos, valamint Kisnezsény is. Az előbbieken említett településeken a magyarság jelentős kisebbséget képezett a jobbra német ajkú népesség mögött. Kisnezsényben viszont a horvátság mögé szorult vissza a magyarság. Gyéren, továbbá a járás székhelyén, Módoson a németek és a szerbek mögött a magyarság számított a harmadik legjelentősebb közösségnek.

A magyar nyelv ismerete tekintetében a viszonylag kedvező értékek egyfelől a magyarság jelentősebb számára, másfelől a németiség – a magyar nyelv elsajátítására vonatkozó – „hajlandóságára”

vezethető vissza. Módos esetében az értéket nyilvánvalóan befolyásolta a helység közigazgatási jelentősége is. Módoson mint a járás központjában a közigazgatási-adminisztratív, valamint egyéb funkciók (pl. oktatás etc.) ellátásához nélkülözhetetlen volt a magyar nyelv ismerete. A vallási kérdésekben viszont érdekes sajátosság érvényesült. A németek a római katolikus szentmiséket túlnyomórészt saját anyanyelvükön hallgatták. Tehát a liturgikus nyelv – a német dominanciájú falvakban kizárólagosan vagy – elsősorban a német volt.

A Módosi járásban a magyar nyelven beszélni tudó népesség aránya (34,2%) valamivel a vármegyei átlag (36,5%) alatt volt. (A vármegyei átlag meghatározása a 14 járás, valamint a két rendezett tanácsú város, Nagybecskerek és Nagykikinda adatainak figyelembevételével történt. Nem szerepelt benne Pancsova törvényhatósági jogú város értéke.) A 14 járás „rangsorában” a Módosi járás a hetedik helyet szerezte meg a magyar nyelv ismerete tekintetében.¹⁰

¹⁰ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912, 372–373. pp.

pai tizedjegyzék is említette. Ezek a helységek Bóka, Csávos, Gád, Gyér, Maczedónia, Módos és Rudna voltak.¹² Kisnezsény, Nagynezsény, Surján, Szárcsa és Torontálszécsány alapítása „bizonytalan”. Az utóbbi települések ifj. reszneki Reiszig Ede (1873–1946) történész szerint a török hódoltság időszakában már léteztek.¹³

A török hódoltság időszakát követően, a 18. században – 1767-ben – alapították a román ajkú Szárcsateleket, valamint Tógyért, ahová 1760 és 1770 között érkezettek meg az első, ortodox hitet követő lakosok.¹⁴ Mindkét helységbe a Maros folyó mellől jött a betelepült románység. A római katolikus felekezeti németek által lakott Istvánföldé alapítása is a 18. század végére (1797) tehető.¹⁵

Kései alapításúnak tekinthető a 19. század elején, az 1820 körül a püspöki levéltári iratokban már említett, német többségű Káptalanfalva,¹⁶ valamint az 1838 és 1840 között¹⁷ létesített, jórészt ugyancsak németek által lakott Fodorház. A Módosi járás „legfiatalabb” helysége mindenképp „Keresztúr”, amely a későbbiekben a Torontálkeresztes nevet nyerte. 1868-ban László Miklós, a magyar királyi közalapítványi uradalom bérlője alapította magyar telepésekkel.¹⁸

Az előbbi települések közül Fodorház már nem létezik. Az 1966. évi román népszámlálás már nem tett róla érdemi említést; lakossága nem volt.¹⁹ A teljesség igényével jegyezzük meg, hogy Rudna külterületéből még a második világháború előtt önállósult a „román ajkú” Belőmajor (Crai Nou).²⁰

III. Az egykori Módosi járás Romániához került települései – Trianon után

A történelmi Torontál vármegye Módosi járásából nyolc helység került Romániához. Az 1924-ben végrehajtott délszláv–román határkorrekció eredményeként a korábban román megszállás alá került járási székhely, Módos végül a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett. Az új határ kijelölése mind a nyolc, román kézre került falu népességére hatással volt. Különösen Csávost érintette kedvezőtlenül az új határ kijelölése, amely közvetlenül Módos szomszédságában, a Temes folyó túlszéljén helyezkedik el. A határ kijelölésekor látszólag „logikus gondolatnak” tűnhetett, hogy a Temes folyó legyen az országhatár, azonban a Módoshoz „ezer szállal” kötődő Csávos ezzel a perifériára került. Fejlődése megakadt, gazdasági és demográfiai hanyatlása „borítékolható” volt.

A Módostól „kőhajtasnyira” fekvő Csávost korábban fahíd kötötte össze a közeli járási székhellyel. A délszláv–román határ rögzítésekor „*rombolták le a fahidat, amely a túloldali árterület után nyárfákkal szegélyezett útban folytatódott Módosig. Járásbíróságával, villanytelepével, téglagyárával, mozijával, gyógyszerházával és vasútállomásával a nagyközség roppant fontos hely volt Csávos szempontjából. A híd lábainak elfürészelésével a kastélytól száz méterre kanyargó Temes folyó egy csapásra országhatárrá vált, Csávos elszigetelődött, az utolsó házáig száz méterre véget ért az ország.*”²¹ Csávos jelenleg is elszigetelt, ahová az 59B jelzésű országútról

¹² REISZIG 1912, 32., 34., 48., 50., 72., 80., 110., 113. pp.

¹³ REISZIG 1912, 62., 89., 112., 113., 126. pp.

¹⁴ Szárcsatelek már a középkorban is létezett, de 1725 után elnéptelenedett, lakosai szétszéledtek. Tógyért 1761-ben még csak pusztaként jelölte egy katonai térkép. Vö. REISZIG 1912, 113., 124. p.

¹⁵ ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskerekai Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Kiadó. Tóthfalu, 1993. 267–269. pp.

¹⁶ ERŐS 1993, 281. p.

¹⁷ REISZIG 1912, 48. p.

¹⁸ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Módosi járásában*. (Második kiadás) Históriaantik Könyvkiadó. Budapest, 2018. 55. p.

¹⁹ VARGA E. ÁRPÁD (szerk.): *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. III. kötet. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye. Népszámlálási adatok 1850–2002 között*. Teleki László Alapítvány – Pro-Print Kiadó. Budapest–Csíkszereda, 2000. 474. p.

²⁰ GYÉMÁNT 2018, 4. p.

²¹ CSINTA SAMU: *90 év viharos történelme: Der Baron Gyuri*. A Nőileg folyóirat hivatalos weboldala: <https://noileg.ro/90-ev-viharos-tortenelme-der-baron-gyuri/> (Letöltés ideje: 2020. május 21.)

letérve egy rosszabb minőségű bekötőút vezet. A népességmegtartó erővel alig rendelkező helység jelenlegi román neve (Grăniceri) is a határon való elhelyezkedésére utal; korábban a románság a Ciavos nevet használta.

Csávos, hasonlóképpen Gyérhez – jobbára római katolikus vallású, német anyanyelvűek által lakott településnek számított. Már a trianoni békeszerződés aláírása (1920. június 4.) előtt érezte hatását az említett falvakból történő elvándorlás, továbbá a németekre – általában – jellemző ún. „egygyermekrendszer” („Ein-Kind-System”). A németek szembetűnő számbeli fogyása azonban csak a második világháború után indult, amit a román népszámlálási adatok is alátámasztanak.

A népességcsökkenés „forgatókönyve” Csávoson és Gyéren ugyanaz volt, mint más környékbeli (jobbára) németek által lakott helység esetében. Egyfelől – aki tehetett – már a szovjet Vörös Hadsereg érkezése előtt elmenekült. Majd 1945 januárjában megindult a német lakosság deportálása a Szovjetunió területén felállított munkatáborokba, ahová a „megfelelő korú”, 18 és 30 év közötti nőket és a 16 és 45 év közötti férfiakat hurcolták. A Szovjetuniót megjáró németek egy része Németországba költözött. Ezzel párhuzamosan – az 1945-ben – megindult romániai „földreform” értelmében a németeket megfosztották állampolgári jogaiktól, továbbá gazdag földjeiktől, ingatlanaiktól, valamint jelentős állatállományuktól. Csávos és Gyér német lakosai gyakorlatilag nincstelenekké és „hazatlanokká” váltak. Hasonlóképpen járt Gád német kisebbsége is. Azonban ez még csak a kezdet volt. Hamarosan – 1951 és 1956 között – megin-

dultak a havasalföldi Bărağan területére történő deportálások.²² Érdekességgént említjük meg, hogy nemcsak a bánági németeket, hanem a szerbeket²³ is „előszeretettel” deportálta a román kommunista rezsim. Ennek oka Románia és Jugoszlávia elhidegült viszonyában keresendő. Összefoglalva elmondható, hogy mind a szovjet, mind a román munkatáborokban többen meghaltak az embertelen bánásmód, a betegségek, az éhség etc. miatt.²⁴ A deportálások elősegítették az országhatár környéke etnikai térszerkezetének változását.

A későbbiekben valamelyest az „enyhülés” volt megfigyelhető a német, illetve a délszláv népesség irányában – idővel visszatérhettek otthonaikba. A következőkben újabb fázisba érkezett a környék német ajkú népességének számbeli csökkenése. Habár már az 1960-as években megtörténtek az „előkészületek”, de rendszeres, „bevett, román gyakorlattá” az 1970-es évektől vált a német lakosság kivándorlásának – „fejpénz” ellenében (!) történő – elősegítése.

Románia és az NSZK előzetesen megállapodott abban, hogy – „családegysítés” ürügyén – évente meghatározott számú német lakos vándorolhat ki Németország – egészen pontosan az NSZK – területére. Románia minden egyes kivándorolt polgára után bizonyos összeget vagy egyéb „támogatást” kapott. A „fejpénz” mértéke eltérő volt, a kivándorló egyén demográfiai jellemzőitől, így például nemétől, életkorától, iskolai végzettségétől, foglalkozásától etc. függött.²⁵ A folyamatos, „ütemezett” kivándorlás és a román kommunizmus csendes sorvadásra ítélte a németeket, akiknek népességszáma, lassan, de biztosan apadt. A román kommunizmus bukását

²² BANDI ISTVÁN: *A romániai kommunizmus – kényszerintézkedések, börtönök és munkatáborok világa*. Munkatáborok, „Ne csak őrizd, gyűöld is!”: <http://www.munkataborok.hu/hu/kulfold/romania> (Letöltés ideje: 2020. május 21.)

²³ PAVLOVIĆ, MIRJANA: *A temesvári szerbek. A bánági identitás*. In: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel (szerk.): *Folyamatok és léthelyzetek – kisebbségek Romániában*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Kiadó. Kolozsvár, 2009. 352. p.; KASSAY ILDIKÓ: *A romániai Gulág*. A Magyar Gulág közép- és kelet-európai kontextusa: <http://gulag.kommunizmusbunei.hu/romaniai-gulag> (Letöltés ideje: 2020. május 21.)

²⁴ Heimatortsgemeinschaft (HOG) Tschawosch. Landsmannschaft der Banater Schwaben: <http://www.banater-schwaben.org/vereinsleben/heimatortsgemeinschaften/tschawosch/> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

²⁵ „A Német Szövetségi Köztársaság (NSZK) több mint egymilliárd márkát fizetett 1968 és 1989 között a Nicolae Ceaușescu vezette kommunista Romániának azért, hogy jóváhagyja az erdélyi szászok és a bánági svábok kitelepedését. [...] Az NSZK eleinte 1800 márkát fizetett minden háziasszonyért, kiskorúért, képesítés nélküli személyért, 5500-at minden egyetemistáért és csaknem 11 ezer márkát minden felsőfokú végzettségű kivándorlóért. 1970 után képesítéstől függetlenül mindenkiért 8000 márkát fizetettek. Ehhez még hozzáadódottak a Ceaușescunak küldött ajándékok.” Vö. ÁGOSTON ZOLTÁN: *Egymilliárdot kapott Ceaușescu a németekért*. 2013. április 28. Népszabadság Online (NOL): http://nol.hu/kulfold/egymilliardot_kapott_ceausescu_a_nemetekert-1382981 (Letöltés ideje: 2020. május 21.)

(1989) követően – immáron „fejpénz” nélkül – a falvak megmaradt német lakóinak többsége is elhagyta szülőföldjét. A németek szinte teljesen eltűntek az időközben román többségűvé vált településekről.²⁶ Csávos az 1992. évi román népszámlálás adatai szerint román többségű helységgé vált. A korábban ugyancsak német többségű Gyér nemzetiségi viszonyai érdekesen alakultak. A román népszámlálások szerint – 1966 és 1992 között – a németiség fogyása mellett relatív magyar többség alakult ki, majd a 2002. évi román népszámlálás már a román nemzetiség többségét mutatta ki.

A kedvezőtlen földrajzi helyzet is csökkentette a falvak népességszámát. Ékes példa erre – Csávos mellett – Gád esete, amely a főutaktól messze fekszik, mindössze a nehezen járható földutak jelentik a kapcsolatot a külvilággal. A „lélekszámapadás” azonban mind a nyolc falu életét érintette. Különösen igaz ez a megállapítás a korábban „német ajkú” Fodorház helységeire, amely az 1950-es évek végén, illetve az 1960-as évek elején megszűnt. Az egykoron Gádtól délnyugatra fekvő településnek nyoma sem maradt. A többi helység népességszáma is jelentősen megcsappant egy évszázad alatt. Az 1910 és 2011 közötti népességfogyás relatív értékei elgondolkodtatóak: Csávos –79,7%,

Gád –87,2%, Gyér –48,2%, Macedónia –55,4%, Rudna –57,9%, Torontálkeresztes –45,3%, végül Tógyér –68,6%. Még a Rudnából kivált, illetve önálló helységgé „avanzsált” – jobbára románok által lakott – Belsőmajor is jelentős népességcsökkenést könyvelhetett el. Népességszáma – 1941 és 2011 között, hetven év leforgása alatt – közel felével (–48,2%) esett vissza.

A nyolc falu közül 1910-ben még csak Macedónia (90,7%) és Tógyér (78,6%) volt túlnyomórészt román anyanyelvűek által lakott helység. Egy évszázad elteltével már mindenhol a románság került túlsúlyba. Az egykori német többségű falvak – Csávos és Gyér – mellett előbb (1966-ban) a szerb többségű Gádon, majd (1992-ben) az ugyancsak szerb ajkú Rudnán, végül (2011-ben) a korábban jobbára magyarok által lakott Torontálkeresztesen is román többséget mutattak ki a román népszámlálási adatok.²⁷

A román kommunizmus évtizedei nem kímélték a térség nemzetiségeit (sem). A római katolikus felekezethez tartozó német lakosság szinte teljesen felszívódott, a magyarság száma „megti-zedelődött”. A szerb pravoszláv egyházhoz tartozó szerbek száma is minimálisra zuhant vissza. A román többség mára vitathatatlan, de a népességfogyás számukra nagy problémát jelent.

Az egykori Módosi járás Romániához tartozó településeinek etnikai megoszlása (2011)

Népszámlálás	Nemzetiség						
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Szerb	Egyéb
Csávos	213	26	8	–	171	–	8
Fodorház	Megszűnt település						
Gád	146	7	3	–	112	17	7
Gyér	664	178	11	–	331	54	90
Macedónia	486	3	Nincs adat.	–	421	3	Nincs adat.
Rudna	728	15	12	–	492	115	94
Tógyér	362	7	Nincs adat.	–	310	Nincs adat.	Nincs adat.
Torontálkeresztes	533	221	Nincs adat.	Nincs adat.	287	5	Nincs adat.
Belsőmajor	453	4	Nincs adat.	–	425	Nincs adat.	Nincs adat.
Összesen	3 585	461	Nincs adat.	Nincs adat.	2 549	Nincs adat.	Nincs adat.

Forrás: Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján. 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatai: <https://nepszamlalas.adatbank.transindex.ro/> (Letöltés ideje: 2020. május 20.)

²⁶ Heimatortsgemeinschaft Tschawosch: <https://www.hog-tschawosch.de/geografische-lage-geschichte/> (Letöltés ideje: 2020. május 21.)

²⁷ VARGA E. 2000, 474., 505–506. pp.

A magyarok, továbbá az egykori németek jelenlétére elsősorban csak a római katolikus templomok, romos temetőkápolnák emlékeztetnek. Csávos római katolikus templomát még 1896-ban építették, és Loyolai Szent Ignác („Hl. Ignatius von Layola”), a jezsuita rend alapítója, valamint Alexandriai Szent Katalin („Hl. Katharina von Alexandrien”) vértanú, szűz tiszteletére szentelték fel. A templomi búcsút („Kirchweih”) jobbára a november 25-e előtti vasárnapon tartották. A liturgikus nyelv a német volt. A németiség bár eltűnt, de óvja egykori emlékeit: a templom tetőjét 1999-ben egy vihar súlyosan megrongálta, ami miatt 2003-ban újra kellett építeni a tornyot. Igyekeznek a régi temetőt is gondozni, ahol még áll – ha romos állapotban is – a temetőkápolna.²⁸

Gyér újabb, római katolikus templomát 1955-ben építették, valamint 2018-ban renoválták. A templomot Szent Lukács („Hl. Lukas”) evangélista tiszteletére szentelték fel. A templomi búcsút október 18-án tartják.²⁹ Jelenleg a magyar kisebbség számára tartanak benne szentmiséket.

Torontálkeresztes – 2011-ig – magyar többségű falunak számított. A helyi magyarság jobbára a római katolikus felekezethez tartozik. Templomukat a „Szent Kereszt felmagasztalása” tiszteletére szentelték fel. A templomi búcsút szeptember 14-én tartják. A liturgikus nyelv a magyar.³⁰

Érdeklődésre tarthat még számot, hogy az említett településeken több kastély is állt. A magyar főúri arisztokrácia eme emlékeivel – amelyek a terület korábbi hovatartozására is utalnak – meglehetősen mostohán bánt a történelem. A második világháború végét követően „pecsételődött meg” az épületek sorsa, feldúlták, kifosztották őket.

Az I. Ferenc József magyar királytól (1848–1916) nemesi címet nyert báró Csávossy család Csávos helységről kapta nemesi nevét. (A család eredeti neve Peidlhauser volt.) A jelentős értékekkel büszkélkedő klasszicista stílusú kastélyukat a

román államhatalom leromboltatta. A kiemelkedő szépségű kastélyparkot is „felszámolták”, fáit kivágták. Néhány falmaradványon kívül, illetve a kastély kapujának megmaradt részét leszámítva nem maradt belőle semmi. A román határőrök – 1949-ben – még a családi sírboltot is meggyalázták, a koporsókat – feltehetően kincsek után kutatva – feltörték, majd a földi maradványokkal együtt a zajló Temes folyóba dobták.³¹

A bobdai Gyertyánffy családnak két kastélya is áll Gyér központjában. Az egyiket 1795-ben, a másikat 1829-ben építették. Mindkét épület rossz, elhanyagolt állapotú. A Gyertyánffy család gazdagságát jelzi, hogy – a 19. század elején – Torontál vármegye második legnagyobb – 2500 kötetes – magánkönyvtárával rendelkezett. (A „csúcstartó” a Zsombolyán [Jimbolia] birtokokkal rendelkező gróf Csekonics József [1757–1824] volt, akinek könyvtára hatezer kötetet számlált.)

Nem járt sokkal jobban báró Gudenus Hugó klasszicista stílusú kastélya sem, amelynek tekintélyes maradványai Gádon, ugyancsak a falu központjában állnak. A kastélyt övező – korábban rendezett, igényes – kastélypark teljesen elvadult, a természet visszahódította. Érdemes megjegyezni, hogy Gád neve héberül „szerencsét” jelent. Szüksége van a szerencsére annak, aki felkeresi a kastély maradványait, mivel a helység rossz minőségű, hatalmas kátyúkkal tarkított, földes-köves úton közelíthető meg. Esőzések idején szinte elérhetetlen az isten háta mögötti falu.

A Rudnán álló egykori Nikolić-kastély a szerb eredetű báró Nikolić családé volt. Jelenleg nem látogatható. A kerítéssel körbevett kastély régi fénye és az egykori angolpark már a múlté. A kommunista hatalom raktárként, laktanyaként etc. használta az épületet. Az ezredforduló (2000) után külföldiek vették meg a korábban kifosztott, lepusztult épületet, amelynek restaurálása lassan halad.³²

²⁸ VOGEL, HEINZ: *Tschawosch*. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat: <http://www.banatergottesheuser.ro/tschawosch.htm> (Letöltés ideje: 2020. május 21.)

²⁹ VOGEL, HEINZ: *Gier*. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat: <http://www.banatergottesheuser.ro/gier.htm> (Letöltés ideje: 2020. május 21.)

³⁰ VOGEL, HEINZ: *Kreuzstätten*. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat: <http://www.banatergottesheuser.ro/kreuzstaaten.htm> (Letöltés ideje: 2020. május 21.)

³¹ CSINTA SAMU: *90 év viharos történelme: Der Baron Gyuri*. A Nőileg folyóirat hivatalos weboldala: <https://noileg.ro/90-ev-viharos-tortenelme-der-baron-gyuri/> (Letöltés ideje: 2020. május 21.)

³² TENCHE, CĂLIN (szerk.): *Conac vechi de peste 200 de ani, din Banat, readus la viață de străini*. 2013. augusztus 12. Digi24 online hírcsatorna: <https://www.digi24.ro/regional/digi24-timisoara/conac-vechi-de-pest-200-de-ani-din-banat-readus-la-viata-de-straini-104485> (Letöltés ideje: 2020. május 22.)

IV. Az egykori Módosi járás Jugoszláviához³³ került települései – Trianon után

Amint azt már említettük, a Módosi járás 18 települése közül tíz helység került a délszláv államhoz; a korábban román kézre került járási székhely, Módos is a délszlávoké lett. A későbbiekben a közigazgatási változások sem kerülték el a tíz települést, hiszen Kisnezsényt és Nagynezsényt Nezsény (Неззина/Neuzina), Szárcsát és Szárcsateleket Szárcsa (Сутjesка/Sutjeska) néven egyesítették.

A délszláv államhoz került tíz település közül öt volt német többségű. Az öt település anyanyelvi viszonyait megvizsgálva megállapítható, hogy – ahogyan azt ugyancsak korábban említettük – Istvánföldre és Szárcsa jóformán kizárólag német ajkú falunak számított. Az elmúlt évszázadban a legnagyobb etnikai és vallási változások az egykor német többségű falvakban mentek végbe.

Az etnikai és felekezeti „változás szele” a második világháború végén, 1944 őszén köszöntött be. Ekkor érkeztek meg a jugoszláv partizánalakulatok a térségbe, és kezdtek hozzá a – délvidéki magyarság mellett a – római katolikus vallású német lakosság módszeres „megtizedeléséhez”. A németeket ért atrocitások „kálváriája” több „stáción” ment keresztül. Mint ismeretes, a német településekre bevonuló jugoszláv partizánok gyilkosságok, illetve kegyetlenkedések sorát követték el a helyi lakossággal szemben. Majd következett a partizán „koncentrációs táborokba”, illetve a szovjet munkatáborokba történő deportálások sora. Előbbi esetben a németeket főképp a – korábban németek által lakott – bánáti Rezsőháza (Книћанин/Книћанин) és – az azóta megszűnt – Mollyfalva (Молин/Molin) helységeiben felállított táborokba vitték. A deportálásokba, illetve az ahhoz kapcsolódó körülményekbe (erőszak, éhezés, betegségek, téli fagy etc.) tömegével haltak bele a sváb férfiak, nők és gyermekek. Majd megszületett az államhatalmi döntés, a

háborús bűnösnek kikiáltott német lakosságnak megtiltották, hogy visszatérjen lakóhelyére. A túlélők 1947/1948 idején elhagyni kényszerültek Jugoszláviát, és jobbára Németország (NSZK) területére telepedtek át. A németek által (is) lakott bánáti falvak – így Szárcsa és Istvánföldre – „kiürültek”, vagy népességszámuk visszahátrált. Utóbbi kategóriába tartozott a „magyarrá vált” Káptalanfalva, továbbá az „elszerbesedett” Torontálszécsány és Módos is. A helyzetet sajátos módon orvosolta a délszláv állam.

A római katolikus vallású németek által lakott Szárcsa népesedéstörténete összefonódik a szomszédos ortodox vallást követő „román ajkú” Szárcsatelek múltjával. A két népcsoport – amely több tekintetben is szöges ellentéte volt egymásnak – nem bírta megmaradni egy településen. Erre utalt ifj. Reiszig Ede történész is, aki a következőket írta: „A mikor németeket telepítettek ide, a kik a románoktól elkülönített területen építették fel házaikat, a helységet Oláh-Szárcsának kezdték nevezni, szemben a németektől lakott Német-Szárcsával.”³⁴ Nem tisztünk belefolyani a két népcsoport közötti különbségek vizsgálatába, elég annyit megjegyeznünk, hogy korábban hivatalosan – lakóik után – Szárcsát Német-Szárcsának, Szárcsateleket helységet Román-Szárcsának nevezték.

A második világháborút követően a németek „eltűntek” Szárcsáról. A helységet 1947-ben egyesítették a szomszédos – többnyire románok lakta – Szárcsatelekkel. Az egyesített település neve Szárcsa (Сутjesка/Sutjeska) lett. A településre tömegével telepítették be a Jugoszlávia különböző vidékeiről – például Bosznia-Hercegovinából – érkezett, a szocialista államhatalom által „dédelgetett” délszláv – jobbára szerb – lakosságot. A település szerb neve árulkodó. Eredetileg „szoros”, illetve „kanyon” jelentéssel bír, de igazi jelentőségét akkor értjük meg, ha felidézzük a jugoszláv partizánok – második világháborúban véghezvitt – akcióit. Josip Broz Tito (1892–1980)

³³ „A Szerb-Horvát-Szlovén Királyi Állam (SZHSZ) 1918. december 1-én született meg. [...] Az első kísérlet az állam megalakulásától 1929-ig tartott. [...] A második kísérlet 1929-től a királyi diktatúra keretei között bontakozott ki, amikor is Sándor király arra törekedett, hogy megteremtse az egységes jugoszláv nemzetet. [...] A király a nemzeti unitarizmus jegyében 1929. október 3-án királyi paranccsal átkelesztette az addig SHS Királyság elnevezésű államot Jugoszláv Királyságra [...]” GULYÁS LÁSZLÓ: A Vajdaság sorsa az első Jugoszláv Állam keretei között. 1918–1941. Rubiconline. A Rubicon Történelmi Magazin weboldala: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_vajdasag_sorsa_az_első_jugoszlav_allam_keretei_között_1918_1941/ (Letöltés ideje: 2020. június 12.)

³⁴ REISZIG 1912, 113–114. pp.

partizánalakulatai 1943. május 15. és június 16. között vívták Bosznia-Hercegovina délkeleti, valamint Montenegró északi részén élet-halál harcot a német hadsereg alakulataival szemben.³⁵

A német hadsereg nem tudta megtörni a partizánok erejét, akik azonban nagyon jelentős veszteségeket szenvedtek az összecsapásokban. Ennek a fegyveres harcnak egy része a Drina mellékfolyója, a közel 35 km hosszú Sutjeska mentén zajlott. A csata emlékére adta a jugoszláv vezetés a bánáti településnek a Sutjeska nevet. Érdemes megjegyezni, hogy a helyi – azóta kisebbségbe került – románság inkább a régi román elnevezéseket, a Sărăcea, illetve Sărcia megnevezést használja.

A régi Szárcsa egykori német lakosai a római katolikus felekezethez tartoztak. A római katolikus templomot 1817-ben – még I. Ferenc magyar király (1792–1835) parancsára – építették, és Assisi Szent Ferenc („Hl. Franz von Assisi”) hitvalló tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját október 4-én tartották. A liturgikus nyelve a német volt. A második világháború után a római katolikus templom „gazdátlan” lett, majd 1960-ban felgyújtották, végül pedig az épület megmaradt romjait is lebontották. Szárcsa szervezett római katolikus egyházközség nélküli településnek tekinthető.³⁶

A németek helyére letelepedett szerbség sokáig nem tartott igényt templomra. A szerb pravoszláv egyházhoz tartozó szerbek ortodox templomukat jóval később, 2002-ben kezdték el építeni, de – utolsó információ szerint – még nem készült el. A település – második világháborút követően kisebbségbe került – román lakói a román ortodox egyházhoz tartoznak. Községbeli román ortodox templomukat 1896-ban építették, és Szent Demeter vértanú („Sfântul și marele mucenic Dimitrie”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját október 26-án tartják. A helyi románság száma és aránya az elmúlt évtizedekben a településen

jelentősen visszaesett. Utolsó információ szerint az elemi iskolában lehetőség van a román nyelven történő oktatásra, illetve tanulásra.

Szárcsa esetéhez hasonlóan alakult a másik német ajkú falu, Istvánföldre (Крајишник/Krajišnik) sorsa is. Istvánföldre – német nevén Stefansfeld – a 18. század alkonyán (1796) telepített helység. Német anyanyelvű lakosai I. (Szent) István magyar király (1000–1038) után nevezték el településüket. Római katolikus templomukat is az államalapító király után, (Szent) István király („Stephan I. der Heilige”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját augusztus 20-án tartották. A liturgikus nyelv a német volt. A németység a második világháborút követően – az előbbieken említett okok miatt – „kiveszett” a településről. A római katolikus templomot a második világháború után, 1948-ban bontották le. Az 1797-ben alapított plébánia épületét 1959-ben államosították.³⁷ A németek helyére – 1948-ban – elsősorban Bosznia és Horvátország területéről érkeztek a betelepülő szerb családok. A szerbség sokáig nem épített templomot, majd 2011-ben kezdte meg a szerb pravoszláv templom felépítését, amely – utolsó információk szerint – még nem készült el.

A harmadik jelentősebb német település – az egy kisebb magyar közösségnek is otthont adó – Torontálszécsány (Сечањ/Sečanj) volt. Egykori szerb lakosai 1806-ban elköltöztek, helyükbe németek telepedtek le. Ettől kezdve a falu maszszívan tartotta német anyanyelvi többségét. A római katolikus templomot 1833-ban építették, és Szent György vértanú („Heiliger Georg”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját április 24-én tartották. A liturgikus nyelv a német volt. A második világháború után, a németység „távozását” követően a romossá vált templomot az Apostoli Kormányzóság a községi vezetés felszólítására – az 1960-as években – kénytelen volt lebontatni. A világháborús évek során a hívők közösség szétszóródott.³⁸ Az egykori római katolikus

³⁵ TOMASEVICH, JOZO: *The Chetniks*. Stanford University Press. Palo Alto (California, USA), 1975. 255. p.; SCHMIDER, KLAUS: *Partisanenkrieg in Jugoslawien 1941-1944*. Mittler in Maximilian Verlag GmbH & Co. Hamburg, 2002. 272–283. pp.

³⁶ Dioecesis Zrenianinensis – A Nagybecskereki Egyházmegye hivatalos weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/nezsenny/> (Letöltés ideje: 2020. június 12.)

³⁷ ERŐS 1993, 267–269. pp.; Dioecesis Zrenianinensis – A Nagybecskereki Egyházmegye hivatalos weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/modos/> (Letöltés ideje: 2020. június 12.), DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. V. kötet (Homo–J)*. Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 2000. 486. p.

³⁸ ERŐS 1993, 401–403. pp.; Dioecesis Zrenianinensis – A Nagybecskereki Egyházmegye hivatalos weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/boka/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.).

templom helyén egy benzinkutat létesítettek.³⁹ Az elüldözött torontálszécsányi németek házaiba Bosznia-Hercegovinából, főképp Bileća környékéről szerbeket telepítettek. Torontálszécsány ettől kezdve szerbek lakta faluvá „változott”.⁴⁰

A helység bizánci stílusú, szerb ortodox templomát jóval később, az 1990-es években építették, és Szent Demeter vértanú („Светор Димитрија”) tiszteletére szentelték fel.⁴¹ Ünnepnapját november 8-án tartják.

Káptalanfalvát (Буцење/Busenje) magyar és német telepésekkel a zágrábi káptalan alapította a 19. század első felében.⁴² A település magyar, német, illetve román neve is erre a tényre utal. A korábban többséget képező német anyanyelvű közösség a második világháború végén, illetve azt követően kiveszett a faluból. A németek többsége Németország felé menekült, ezért a jugoszláv partizánok kezére „csak” 35 fő került, ezek közül négy főt szovjet munkatáborba deportáltak.⁴³ A német és magyar lakosok a római katolikus felekezethez tartoztak. A helység első vert falú kápolnáját 1887-ben építették a hívek, és Szent Erzsébet tiszteletére szentelték fel. Ezt az épületet azonban ismeretlen tettesek 1999-ben súlyosan megrongálták. A jelenlegi templomot 2002-ben építették, és Tours-i Szent Márton tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját november 11-én tartják. A liturgikus nyelv a magyar. A falu – a római katolikus egyház szempontjából – Módos leányegyháza.⁴⁴

Káptalanfalva népessége jelentősen visszazuhan a dualizmus korának (1867–1910) népszámlálási adataihoz képest. A németek – ahogyan azt már említettük – kivesztek a faluból, de a magyarság száma is jelentős lélekszámapadást könyvelhet el. Ennek szomorú sajátosságairól a következőt kell tudni: „*Hiába vezet műút a*

faluba, amely három kilométerre van Módostól, hiába kapott vízvezetékot, művelődési otthont a falu, hiába épült 24 új ház – ha nincsen munkalehetőség a közelben. Hét olyan ház van, amelybe soha nem költözött be senki, három tulajdonosai pedig távoztak az élők sorából. Az üres házak egyetlen lakói a galambok. [...] Most huszonhárom házban laknak. Egykor itt több mint száz ház állt. Az emberek főleg földművelésből és állattenyésztésből élnek. Néhány idős személynek van némi nyugdíja, de a közeli kovácsműhely és mezőgazdasági vállalatok elbocsátott dolgozóiból is vannak. Autóbusz se jár a faluba, üzlet, gyógyszertár, orvos nincs.”⁴⁵ Súlyos problémát okozott a több mint tíz éve bekövetkezett árvíz, amely nemcsak Káptalanfalvát, hanem Módos és Párdány (Međa/Međa) egy részét is elmosta, továbbá Romániában is jelentős pusztítást okozott. Az árvíz főleg a lakóházakat, valamint az állatállományt pusztította el, nehezítve ezzel a helyiek megélhetését. A legnagyobb problémát alapvetően a munkalehetőségek hiánya okozza. A gyermekek száma is kevés. Az iskolások a szomszédos Módos szerb iskolájába járnak, jórészt kerékpárral teszik meg oda és vissza az utat. Beszédes adat, hogy „a közelmúltban megpróbálták számukra bevezetni az anyanyelvópolás valamilyen formáját. A szülők többsége körében azonban nem volt érdeklődés.”⁴⁶ Ahogy egy helybeli nyilatkozott a gyermekei jövőjéről az újvidéki Magyar Szó munkatársának: „...a gyerekek már nem lesznek káptalaniak, hiszen munkát itt nehezen találnak majd maguknak.”⁴⁷

A Módosi járás egykori székhelye, Módos (Јаша Томић/Jaša Tomić) római katolikus vallású németek, valamint pravoszláv felekezethez tartozó szerbek által lakott falu volt, amely egy jelentős magyar kisebbségnek is otthont adott.

³⁹ Setschan ein Deutsches dorf im Banat: http://www.setschan.de/zahlen_fakten.php (Letöltés ideje: 2020. június 1.)

⁴⁰ TOUTENUIT, LUDWIG: Setschan. Monographie einer Deutschen Gemeinde im Mittleren Banat. Pannonia-Verlag. Freilassing, 1962. 43–54. pp.

⁴¹ A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság weboldala: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/secanj/> (Letöltés ideje: 2020. június 12.)

⁴² REISZIG 1912, 59. p.

⁴³ Station eines Völkermordes: <http://www.hog-bulkes.de/deportation.pdf> (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

⁴⁴ ERŐS 1993, 280–281. pp.; Dioecesis Zrenianinensis – A Nagybecskereki Egyházmegye hivatalos weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/modos/> (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

⁴⁵ KECSKÉS ISTVÁN: Módos, Káptalanfalva. Árvíz után tíz évvel. In: Fodor István (szerk.): Szórványlétben. Riportkönyv. Magyar Szó. Újvidék, 2016. 125–128. pp.

⁴⁶ KECSKÉS 2016, 125–128. pp.

⁴⁷ KECSKÉS 2016, 128. p.

A település szerb nevét a verseci születésű szerb politikusról, újságíróról, illetve íróról, Jaša Tomićról (1856–1922) kapta, akinek jelentős szerepe volt abban, hogy a település a délszláv államhoz került.⁴⁸ Módost hivatalosan 1924-ben „keresztelték át” új, szerb nevére, addig a szerbség a magyar (Módos), a német (Modosch), valamint a román (Modoș) elnevezéshez hasonlóan a „Modoš” kifejezést használta a nagyközség megjelölésére. A helység neve feltehetően a latin „modus transciendi”, azaz – szabad fordításban – „átkelőhely” kifejezésből származhat, utalva arra, hogy a helység a Temes folyó mellett fekszik.⁴⁹

A németiség, a magyarság és a bolgár kisebbség a római katolikus felekezethez tartozott. A római katolikus templomot 1795-ben építették, és Nagyboldogasszony („Mariä Himmelfahrt”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját augusztus 15-én tartják. Liturgikus nyelve jobbra a német volt, jelenleg a magyar és a bolgár. Napjainkban önálló római katolikus plébániának számít.⁵⁰

A szerbek a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Barokk stílusú, szerb ortodox templomukat 1746-ban építették, és Szent Miklós („Светог оца Николаја”/„Svetog oca Nikolaja”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – a pravoszláv naptár szerint – május 22-én tartják.⁵¹

Az utolsó magyar népszámlálás (1910) idején Módos népességszáma még 4750 fő volt. A 2011. évi szerb népszámlálás szerint már csak 2373 főt számlált a szerb–román határra szorult helység. Módos egy évszázad alatt elvesztette népességének 50%-át. Kecskés István ehhez kapcsolódóan a következőket írta: „A legutóbbi népszámlálás adatai szerint 2400-an élnek itt, de sok fiatal dolgozik Szécsányban,

Újvidéken, Belgrádban, úgyhogy a jobb idők is megélt településen élők száma a hivatalos adatnál még kisebb. Sokan otthagyják a földjeiket, még az új házukat is – cserébe a munkahelyért. Jelenleg négyszáz módosinak van munkahelye. Közben tönkrement a kovácsműhely, amelyben egykor majdnem ötszázan dolgoztak. A szövetkezet is alig működik, bezárták a tüdőkórházat. Az olasz Vöröskereszt kész támogatni a kórház újbóli megnyitását (vagy szenvedélybetegek gyógykezelésére, vagy pedig idősek otthonaként). Ezáltal talán harmincan juthatnának munkahelyhez. Az egyetlen jó dolog, ami nemrég történt, az a Módos-Fény közötti kishatárforgalmi határátkelő megnyitása volt.”⁵² A helyiek bíznak tovább a turizmus fejlődésében is. Nem ok nélkül, mivel – talán nem túlzás kijelenteni, hogy – a településen található a szerbiai Bánát egyik legszebb római katolikus temploma, amely elkerülte Istvánföldre, Szárcsa és Torontálszécsány egykori római katolikus templomainak szomorú sorsát.

A korábban horvát és szerb részből egyesült Bóka (Бoka/Boka) 1910-ben jobbra szerbek által lakott falu volt. A helységben jelentős számú magyar, horvát és német kisebbség is élt. A magyar, a horvát és a német anyanyelvű lakosok a római katolikus felekezethez tartoztak. A római katolikus templomot 1840-ben szentelték fel Gyümölcstető Boldogasszony tiszteletére. Ünnepnapiját március 25-én tartják. A liturgikus nyelv jelenleg a magyar és a horvát.⁵³

A bókai szerbek a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Szerb pravoszláv templomuk az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején elpusztult. A jelenlegi templomot az 1850-es években építették, és Szent Miklós

⁴⁸ LÉPHAFT PÁL: *Hol a határ? Apró hőzöngések*. Magyar Szó. Magyar Szó Lapkiadó Kft. Újvidék. 2014. november 22. 5. p.

⁴⁹ ĐUKANOV, MILE: *Modoš – Jaša Tomić – monografija. Geografski Položaj i karakteristike mesta*. 1980. Elektronikus elérhetőség: <https://web.archive.org/web/20101109070449/http://www.jasatomic.org/monografija/> (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

⁵⁰ Dioecesis Zrenianinensis – A Nagybecskereki Egyházmegye hivatalos weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/modos/> (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

⁵¹ A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság weboldala: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/jasa-tomic/> (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

⁵² KECSKÉS ISTVÁN: *Módos, Káptalanfalva. Tíz évvel ezelőtt öntötte el az ár Módost, Káptalanfalvát és Párdányt, de a vidék nem heverte ki a természeti csapást. Szórványlétben* (6.). 2015. április 19. Magyar Szó Online: <http://www.magyarszo.com/hu/2680/hetvege/125740/M%C3%B3dos-K%C3%A1ptalanfalva.htm#> (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

⁵³ ERŐS 1993. 216–219. pp.; SÁNDOR ZOLTÁN: *Bóka. Motoros főtisztelendő a szórványban*. In: Fodor István (szerk.): *Szórványlétben*. Riportkönyv. Magyar Szó. Újvidék, 2016. 51. p.; Dioecesis Zrenianinensis – A Nagybecskereki Egyházmegye hivatalos weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/boka/> (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

Az egykori Módosi járás Szerbiához tartozó településeinek etnikai megoszlása (2011)**

Népszámlálás	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
Bóka	1 412	336	3	9	11	66	822	165
Istvánföldre	1 719	9	Nincs adat.	Nincs adat.	5	4	1 548	Nincs adat.
Káptalanfalva	63	53	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	9	Nincs adat.
Módos	2 373	288	7	Nincs adat.	13	10	1 681	Nincs adat.
Nezsény	1 256	446	Nincs adat.	4	7	9	551	Nincs adat.
Surján	253	99	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	128	Nincs adat.
Szárcsa	1 478	68	Nincs adat.	3	408	5	879	Nincs adat.
Torontálszécsány	2 107	21	Nincs adat.	Nincs adat.	11	3	1 843	Nincs adat.
Összesen	10 661	1 320	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	7 461	Nincs adat.

Forrás: A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlöje Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

** A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők.

(„Светог оца Николаја”/„Svetog oca Nikolaja”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját május 22-én tartják.⁵⁴

Bóka szóránymagyarságának legnagyobb demográfiai problémái az elvándorlás, a természetes fogyás, valamint az asszimiláció. Egyfelől kevés a munkalehetőség, másfelől az alacsony fizetések miatt a fiatalok rákényszerülnek arra, hogy nemcsak a saját falujukat, hanem az országot is elhagyják. Ha külföldön próbálnak boldogulni, akkor leginkább Németországba, illetve Hollandiába mennek. A természetes fogyásról nagyon szemléletes képet fest a Magyar Szó egyik cikke, mely a következőket írta: „Az atya [Fehér Roland, Bóka római katolikus plébánosa] elmondása szerint abban a tizenöt környékbeli faluban, ahol szolgálatot teljesít, tíz temetésre egy keresztelő jut, Bókán évi szinten tíz-tizenkető temetés van, a keresztelő változó, az utóbbi

négy évben – amióta ő a faluban van –, nullától ötig alakult.”⁵⁵ Talán a legveszélyesebb csökkentő tényező az asszimiláció. A horvátok már gyakorlatilag eltűntek a faluból, holott egykoron az egyik domináns népcsoport voltak. Legalább ötven éve – 1968-tól – nincs magyar nyelvű oktatás, a magyar nyelv ápolását magánházaiknál próbálják hetente egy alkalommal megoldani. Az idősebbek még magyarul beszélnek egymással, de a fiatalok közül kevesen. Aki tud magyarul, az is sokszor inkább szerbül próbálja kifejezni magát.

A második világháborút követően Nezsény (Неузина/Neuzina) néven egyesített Kisnezsény és Nagynezsény korábban elsősorban horvátok és szerbek által lakott helységek voltak.

A horvátok mellett a magyar és a német kisebbség is a római katolikus felekezethez tartozott. A római katolikus templomot 1895-ben épít

⁵⁴ A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság weboldala: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/boka/> (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

⁵⁵ SÁNDOR 2016, 47. p.

tették, és Havas Boldogasszony tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját augusztus 5-én tartják. A liturgikus nyelv jelenleg a magyar és a horvát.⁵⁶

A szerbek a szerb pravoszláv egyházhoz tartoznak. A szerb ortodox templomot még 1815-ben építették, és Szent Miklós („Светог оца Николаја”, „Svetog oca Nikolaja”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját május 22-én tartják.⁵⁷

Nezsény magyarságának demográfia helyzete ugyancsak kedvezőtlen. A legnagyobb problémát – érdekes módon – nem az elvándorlás okozza. Habár voltak, akik a jobb megélhetés miatt elvándoroltak a faluból, de akár az anyaországba, akár Nyugat-Európába mentek, a többségük csak ideiglenesen volt távol. Sokkal jelentősebb probléma a nyelvápolás, amelynek a római katolikus egyház mellett a 2003-ban alapított Nezsényi Magyar Kultúrkör, illetve a Szécsányi Rádió magyar adása a legjelentősebb forrása. Ennek ellenére magyar nyelvű óvodai foglalkozás nincs a faluban. Az általános iskolában is csak 1–4. osztályokban lehet magyarul tanulni. A gyermekszám nagyon visszaesett, mindössze négy magyar diák járt az alsóbb osztályokba, két elsős és két negyedikes. Sokkal jelentősebb probléma, hogy „a magyarok körében nagyon sokan egymás között is szerbül beszélnek. Ez a családokban is sok helyütt így van, a gyerekek nagyon gyakran először szerbül tanulnak meg, és csak azt követően magyarul, általában a nagyszülőktől. És ez nem csak a vegyes házasságokra jellemző. Persze azt is hozzá kell tenni, hogy mindez individuális, nem állíthatjuk, hogy minden családban az effajta hozzáállás jellemző.”⁵⁸

Surján (Шурјан/Šurjan) már az 1910. évi magyar népszámlálás idején is szerb többségű helységnek számított, magyar és német anyanyelvű kisebbséggel. Surján szerb többségű lakossága a szerb pravoszláv egyházhoz tartozik. A szerb

ortodox templomot a 18. században építették, és „Urunk színeváltozása” („Преображења Господњег”/„Preobraženja Gospodnjeg”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – a szerb ortodox naptár szerint – augusztus 19-én tartják.⁵⁹

A településen élő kisszámú – jobbára magyar és német anyanyelvű – római katolikus hívőnek hosszú ideig csak kisebb imaháza volt. A régi imaházat – rossz állapota miatt – le kellett bontani. Helyette egy kisebb templomot építettek 2011-ben, melyet Alexandriai Szent Katalin tiszteletére szenteltek fel. Ünnepnapiját november 25-én tartják. A liturgikus nyelv a magyar. Surján nem önálló plébánia, Bóka leányegyháza.⁶⁰

A római katolikus felekezeti életről – és részben a magyarság demográfiai helyzetéről – sok mindent elárul Tóth Glemba Klára – 2013-ban készített – tanulmánya, amelyben a következőket írta: „A mai katolikus templomot 2010-ben építették újra. Addig a katolikus hívők csak imaházba járhattak misére. A templom előtt szabadtéri kőkereszt áll, kő talapzaton, a kereszten vasból Jézus megfeszített teste, ezüstszínnel befestve, kovácsoltvas kerítéssel körülkerítve, rajta 1929 évszám. Gondozatlan és benőtte a gaz. »Mise minden hónap harmadik vasárnapján van. [...] A múlt héten csak két személy volt a misén, én és egy asszony. A faluban levő két gyereknek van hittan az iskolában, Bókán, így ők odajárnak» – mesélte a surjáni harangozó Szabó Károly (1933). A harangozói tisztséget ő látja el már 8-9 éve. Gyakran megtörténik, hogy a Surjánról elvándoroltak halálhírére, lelki üdvéért is szokott harangozni.”⁶¹

Tóth Glemba Klára kiváló tanulmánya ugyanakkor szomorú „summázattal” zárul. Nem állhatunk messze az igazságtól, ha ezt az összefoglalót az egykori Módosi járás többi településére, illetve az ott élő magyar közösségekre is „kiter-

⁵⁶ ERŐS 1993, 343–347. pp., Dioecesis Zrenianinensis – A Nagybecskereki Egyházmegye hivatalos weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/nezseny/> (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

⁵⁷ A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság weboldala: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/neuzina/> (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

⁵⁸ PESEVSZKI EVELIN: *Nezsény. Mentő erő a kultúrkör.* In: Fodor István (szerk.): Szórványlétben. Riportkönyv, Magyar Szó. Újvidék, 2016. 151–155. pp.

⁵⁹ A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság weboldala: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/surjan/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

⁶⁰ Dioecesis Zrenianinensis – A Nagybecskereki Egyházmegye hivatalos weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/boka/> (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

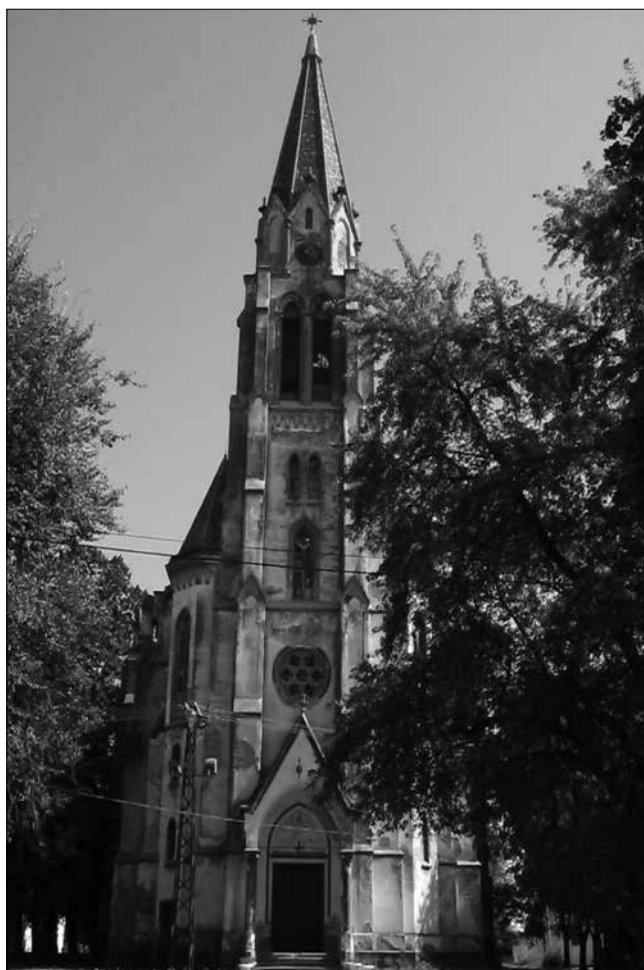
⁶¹ TÓTH GLEMBÁ KLÁRA: *Surján, az elfelejtett falu. Szociográfiai kutatás Bánátban. A Vajdasági Magyar Tudományos Társaság honlapja:* http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/558_570_Toth_Glemba_A.pdf (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

jesztjük”. Az idézet így hangzik: „Surján, a feledésbe merült falu szép csendesen, magányosan, a Temes folyó partján húzódik, 2-3 km-re a román határtól. Lakossága, mint az általában jellegzetes e vidékre, évről-évre fogyatkozik. Még azt sem mondhatjuk, hogy többen halnak meg mint ahányan születnek, mert meghalni is máshova mennek az emberek, elvándorolnak, gyermekeik után mennek vagy egyéb okokból kifolyólag nem gazdagítják falujuk népszámlálási adatait.”⁶²

A tanulmány végén érdemes kiemelni, hogy a „fehér pestis” nemcsak az egyes kisebbségeket, hanem a szerb többséget is súlyosan érinti. A szerb oldalon fekvő nyolc település mindegyike „lélekszámapadást” könyvelhet el. Jóformán csak a „volumenváltozás” tekintetében vannak eltérések. Az utolsó magyar népszámlálás (1910) adataihoz képest a legutóbbi (2011-ben készült) szerb népszámlálás adatai is jelentős visszaesésről számoltak be. A vizsgált időszakban – tehát 1910 és 2011 között – Bóka népességszámának 52,5%-át, Istvánföldre 29,7%-át, Káptalanfalva 76,4%-át, Módos 50%-át, Surján 55,1%-át, valamint Torontálszécsány 3,2%-át veszítette el. Nezsény és Szárcsa esetében – a településegysítesek miatt – 1948-tól célszerű összehasonlítást végezni. Ennek fényében 1948 és 2011 között az előbbi népességének 51,4%-át, utóbbi 43,9%-át veszítette el.

Csak érdekességként jegyezzük meg, hogy a népességmegtartó erő hiánya, a periférikus helyzet, a gazdasági nehézségek etc. miatti népességfogyás – 1948 és 2011 között – a nyolc település vonatkozásában még rosszabb értékeket mutat. Nezsény és Szárcsa adatairól már szóltunk. Az 1948 és 2011 közötti időszakban Bóka népességszámának 51,5%-át, Istvánföldre 56,2%-át, Káptalanfalva 72,5%-át, Módos 45,8%-át, Surján 62,9%-át és Torontálszécsány 21,4%-át veszítette el.

Az előbbiekből kitűnik, hogy jelentős a „fehér pestis”, továbbá az elvándorlás, az előregedés, ráadásul a kisebbségeket – így a magyarságot is – még az asszimiláció is sújtja. Joggal merül fel a kérdés: Ki marad, és milyen lesz az etnikai-vallási összetétel a térségben néhány évtized múlva?

Módos – Nagyboldogasszony (Mariä Himmelfahrt) tiszteletére felszentelt – római katolikus temploma
Forrás: Saját fénykép.

A módosi római katolikus templom (részlet)
Forrás: Saját fénykép.

⁶² TÓTH GLEMBÁ KLÁRA: *Surján, az elfelejtett falu. Szociográfiai kutatás Bánátban. A Vajdasági Magyar Tudományos Társaság honlapja*: http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/558_570_Toth_Glemba_A.pdf (Letöltés ideje: 2020. június 15.)

V. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

A Magyar Korona Országában az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. II. kötet. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság. Budapest, 1982

A Magyar Szent Korona országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása községenként. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság. Budapest, 1902

A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1912

DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. V. kötet (Homo–J)*. Szent István Társulat. Az Apostoli Szentzség Könyvkiadója. Budapest, 2000

EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közigazgatási alkategóriáinak és törvényhatóságainak területváltozásai. Különnyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából*. Hornyánszky Viktor Részvénytársaság. Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda. Budapest, 1928

ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Kiadó. Tóthfalu, 1993

GYÉMÁNT RICHÁRD: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Módosi járásában. (Második kiadás)*. Históriaantik Könyvkiadó. Budapest, 2018

HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai*. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság. Budapest, 1912

JEKELFALUSSY JÓZSEF (szerk.): *A Magyar Korona Országainak helységnévtára*. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság. Budapest, 1892

JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története*. Aula Kiadó. Budapest, 1999

KECSKÉS ISTVÁN: *Módos, Káptalanfalva. Árvíz után tíz évvel*. In: Fodor István (szerk.): *Szórányletben*. Riportkönyv. Magyar Szó. Újvidék, 2016

KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe. Kiadott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából*. Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt. Budapest, 1905

LÉPHAFT PÁL: *Hol a határ? Apró hőzöngések*. Magyar Szó. Magyar Szó Lapkiadó Kft. Újvidék. 2014. november 22.

PAVLOVIĆ, MIRJANA: *A temesvári szerbek. A bántági identitás*. In: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel (szerk.): *Folyamatok és léthelyzetek – kisebbségek Romániában*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Kiadó. Kolozsvár, 2009

PESEVSZKI EVELIN: *Nezsény. Mentő erő a kultúrkör*. In: Fodor István (szerk.): *Szórányletben*. Riportkönyv, Magyar Szó. Újvidék, 2016

REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai*. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság. Budapest, 1912

SÁNDOR ZOLTÁN: *Bóka. Motoros főtisztelendő a szórányletben*. In: Fodor István (szerk.): *Szórányletben*. Riportkönyv. Magyar Szó. Újvidék, 2016

SCHMIDER, KLAUS: *Partisanenkrieg in Jugoslawien 1941–1944*. Mittler in Maximilian Verlag GmbH & Co. Hamburg, 2002

TOMASEVICH, JOZO: *The Chetniks*. Stanford University Press. Palo Alto (California, USA), 1975

TOUTENUIT, LUDWIG: *Setschan. Monographie einer Deutschen Gemeinde im Mittleren Banat*. Pannonia-Verlag, Freilassing, 1962

VARGA E. ÁRPÁD (szerk.): *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. III. kötet. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye. Népszámlálási adatok 1850–2002 között*. Teleki László Alapítvány – Pro-Print Kiadó. Budapest–Csíkszereda, 2000

V. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság weboldala: <http://www.eparhijabanatska.rs/>

ÁGOSTON ZOLTÁN: *Egy milliárdot kapott Ceausescu a németekért*. 2013. április 28. Népszabadság Online (NOL): <http://nol.hu/kulfold/egy-milliardot-kapott-ceausescu-a-nemetekert-1382981>

BANDI ISTVÁN: *A romániai kommunizmus – kényszerintézkedések, börtönök és munkatáborok világa*. Munkatáborok, „Ne csak őrizd, gyűld is!”: <http://www.munkataborok.hu/hu/kulfold/romania>

CSINTA SAMU: *90 év viharos történelme: Der Baron Gyuri*. Nőileg folyóirat hivatalos weboldala: <https://noileg.ro/90-ev-viharos-tortenelme-der-baron-gyuri/>

Dioecesis Zrenianinensis – A Nagybecskereki Egyházmegye hivatalos weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/>

ĐUKANOV, MILE: *Modoš – Jaša Tomić – monografija. Geografski Položaj i karakteristike mesta*. 1980. Elektronikus elérhetőség: <https://web.archive.org/web/20101109070449/http://www.jasatomic.org/monografija/>

Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján. 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatai: <https://nepszamlalas.adatbank.transindex.ro/>

GULYÁS LÁSZLÓ: *A Vajdaság sorsa az első Jugoszláv Állam keretei között. 1918–1941*. Rubiconline. A Rubicon Történelmi Magazin weboldala: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a-vajdasag-sorsa_az_elso_jugoszlav_allam_keretei_kozott_1918_1941/

Heimatortsgemeinschaft Tschawosch: <https://www.hog-tschawosch.de/geografische-lage-geschichte/>

Heimatortsgemeinschaft (HOG) Tschawosch. Landsmannschaft der Banater Schwaben: <http://www.banater-schwaben.org/vereinsleben/heimatortsgemeinschaften/tschawosch/>

KASSAY ILDIKÓ: *A romániai Gulág*. A Magyar Gulág közép- és kelet-európai kontextusa: <http://gulag.kommunizmusbunei.hu/romaniai-gulag>

Station eines Völkermordes: <http://www.hog-bulkes.de/deportation.pdf>

ȚENCHE, CĂLIN (szerk.): *Conac vechi de peste 200 de ani, din Banat, readus la viață de străini*. 2013. augusztus 12. Digi24 online hírcsatorna: <https://www.digi24.ro/regional/digi24-timisoara/conac-vechi-de-pest-200-de-ani-din-banat-readus-la-viata-de-straini-104485>

TÓTH GLEMBÁ KLÁRA: *Surján, az elfelejtett falu. Szociográfiai kutatás Bánátban. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság honlapja*: http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/558_570_Toth_Glemba_A.pdf

VOGEL, HEINZ: *Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat*: <http://www.banatergottesheuser.ro>

Történelem és magyarság

Időutazás Szerémségbe a XX. Apáczai Nyári Akadémia szervezésében

„Valahányszor az egymást mérszároló embercsoportok abbahagyták az öldöklést, és – kényszerből, belátásból, mindegy – megegyeztek, »megbékéltek«, békét kötöttek: mindig fajtánk másik, szebbik oldala mutatkozott meg. Ha úgy tetszik, maga a testet öltött, a valósággá vált reménység. Hogy talán még sincs minden végérvényesen oda, talán mégiscsak akad némi bizakodni való, hogy az emberiség, miként Ottlik Géza mondta Hornyik Miklósnak abban a nevezetes interjúban, nem lehet teljesen elveszve. És jöhet az igazi béke – a megbékélés embertestvéreink jaj-sötét szívében.” (Domonkos László: *Elsüllyedt földön – Szerémi szerelem*, Unicus Műhely, Budapest, 2013, 89. o.)

Vagy ahogyan évekkel később Tőkécki László (1951–2018) történész fogalmazott az Apáczai Diákotthon Fiúkollégiumának avatóünnepségén (2016. november 18-án): „A történelemben nincsenek véglegesen lejátszott játszmák. A történelem fordulatai során éppen itt, a Kárpát-medencében, sokszor változtak a dolgok, a kis közösségekből lettek a nagyobbak, és ők lettek a többség, és mások a kisebbség.”

Szerémségben, Kamancon, Kamoncon (Kamenicán), a **Marczibányi-Karátsonyi kastélynál** járva jutott eszembe Domonkos László Szerémségről szóló dokumentumregénye, amelyet Hornyik Miklós (1944–2012) emlékének szentelt – ebből a műből való a fenti idézet. Nem véletlenül. A nagy múltú kastélynál kezdődött ugyanis a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete által szervezett kirándulás a XX. Apáczai Nyári Akadémia keretében a *Történelem és magyarság* elnevezésű előadássorozat résztvevői számára. A nap folyamán körbejártuk

a dombói (rakováci) **Szent György-monostor feltárt romjait** (számomra igazi meglepetés volt, erről később), majd a zmajevaci kilátóról megtekintettük **Rednek várát**, innen **Belcsénybe**, a **Spitzer-kastélyhoz** zárandokoltunk. Történelmi időutazásunk megdöbbenően lesújtó tapasztalatai okulásként maradnak meg valamennyiünk emlékezetében. Az emlék- és kegyhelyek felidézte gondolatok, a rendhagyó történelmi és irodalmi villanások, az elhangzott szemelvények szinte érintkezési pontokként kötődtek az idei program akkreditált előadásaihoz. Képben és írásban ezt kívántam nyomon követni, olykor megidézve a dokumentumkötetben rögzítetteket – elgondolkodtató kiegészítés gyanánt.

Újszerű szemlélettel (2000–2020) címmel, *Történelem- és magyartanári továbbképzés az Apáczai Nyári Akadémián* alcímmel foglalta össze nyitóbeszédében Viola Lujza magyartanár-nő, az idei, jubilárisnak is számító XX. előadássorozat szervezője az előző nyári szakmai továbbképzések történetét, előrevetítve a nagyléptékű műszaki fejlődés kiváltotta (diktálta) szükségszerű változtatásokat, de a járvány előidézte kényszermegoldásokat is. A Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének elnöksége 2000-ben az egyre súlyosbodó gazdasági helyzet miatt döntött úgy, hogy Újvidéken, az Apáczai Diákotthonukban tartja meg a tanárok továbbképzését. Addig jobbára csak az anyaországban volt erre lehetőség, az ottani rendezvényekre viszont a közismert okok (háborúk, bombázások, folyamatos elszegényedés) miatt csak kevesen juthattak el. Lujza tanárnő visszaemlékezése szerint az első továbbképzés általános tematikai jellegű volt, vegyes tartalommal. A következő évtől az elnökség Nagy Margit elnök asszony vezetésével, az anyaország támogatásával két szakmai műhelyt indított: a természet- és a társadalomtudományit. A kezdetektől, immár 19 éve a társadalomtud-

mányit történelemtanár férjével, Dulka Andorral együtt szervezik *Történelem és magyarság* átfogó címmel. Általában olyan új témákra kíséreltek meg rávilágítani – a meghívott neves tanárok, kutatók s előadásaik révén –, amelyek addig is (ha burkoltan is) foglalkoztatták ugyan a szakmát, de behatóbban, összefüggéseiben vizsgálni esély sem volt. A 2000 utáni változásokkal valamelyest lehetőség nyílt a történelem több nézőpontú, újszerű szemlélet alapján történő feldolgozására, a hiányos, ellentmondásos, „sötét” részek „kifehérítésére”.

A magyartanárok figyelmét – mint olvasom Lujza tanárnő idei, kisjubileumi összefoglalójában – időszerű, részben nyelvészeti, részben irodalmi kérdésekkel igyekeztek felkelteni: „A nyelv örökzöld téma, a társadalom fejlődésével változik, és nagyon érzékeny a rezdülésekre. Az sem lehet mellékes a számunkra, hogy a 100 év óta széttagolt magyar nemzettest határon túlra szakadt részeinek nyelve, a különböző országokban, milyen sajátosságokkal gazdagodott, vagy mennyire romlott, szegényedett. Az irodalmi részben munka közben alakult ki az az elképzelés, hogy azokról az értékes, polgári értékrendet képviselő magyar írókról kellene egy kicsit többet tudni, akikről eddig hallgattak, de méltán van helyük a magyar irodalomban, sőt megkerülhetetlenek. Itt elsősorban Márai Sándorra, Hamvas Bélára, Wass Albertra gondolok. Egy alkalommal olyan szerencsénk volt, hogy Simó Józsefet, Wass Albert hagyatékának egyik gondozóját tudtuk elérni és megnyerni, hogy egy egész délelőttöt betöltő előadást tartson az író életművéről, pályájáról.

A nyári, rövid ideig tartó továbbképzések valójában nem nyújthatnak teljesen átfogó képet a történelem- és magyartanítás időszerű kérdéseiről, több szempontú, olykor összehasonlító elemzéséről. Ha nagyon szerények szeretnénk lenni, akkor azt mondhatnánk, hogy egyfajta tűzoltás csupán, hiszen a nyári akadémia időtartama alatt nem lehet teljesen új szemléletet tökéletesen elplántálni. Azon a területen, amelyen úgy véljük, hogy a leggyöngébb a tájékozottságunk, ott próbáltunk ilyen »foltozós« elv alapján újat nyújtani. Egyik legfontosabb célunk, hogy azok, akik eljönnek, ne csak saját felkészültségük elmélyítésére használják az itt megszerzett tudást,

hanem tovább is adják azt a diákjaiknak, a környezetüknek. Ez lenne az igazi hozadéka a továbbképzésnek.”

A *Történelem és magyarság* előadássorozat résztvevői általában hasznosnak értékelik a továbbképzést. A legtöbben valamennyi nyári akadémián részt vettek. Papp Patai Erzsébet muzslyai történelem szakos tanárnő: „Eddigi képzésem során a magyar nemzeti történelemből nagyon keveset kaptam. Ennek hiányát így tudom leghatékonyabban pótolni. A jól ismert körülményeink miatt az itteni pedagógusok csak ritkán juthatnak hozzá a drága szakkönyvekhez. S valljuk be, elég sok könyvet kellene ahhoz megvenni, hogy megtalálhassuk, elolvashassuk az itt hallottakat. A történelmi előadások mellett nagyon szívesen figyelemmel kísértem a magyar nyelvi és irodalmi témákat is, mert mindig van mit tanulni. Kiváló alkalom volt ez is. Évek óta szorgalmasan járok a szakmai továbbképzésekre, mert kiváló lehetőség – egy kis szókinsz bővítésre, -csiszolásra. Mert egyáltalán nem lényegtelen kisebbségi környezetünkben az, hogyan tudja kifejezni mondanivalóját a tanár, bármilyen tantárgyról is legyen szó. Kiváló előadásokat hallhattunk, s rendkívül sok hasznosítható új dolgot, másfajta szemléletmódot ismertünk meg.”

„Minden lehetőséget megragadok, ha valami újjal gyarapíthatom eddigi tudásomat. Évek óta szorgalmasan járok a szakmai továbbképzésekre, mert kiváló lehetőség – a szűkebb szakmai szempontoktól eltekintve –, hogy szélesebb körű tájékoztatásban részesüljünk mi, pedagógusok. Voltam már Pécsen és Debrecenben is, de az Apáczai Nyári Akadémia munkáját is rendkívül eredményesnek tartom. Az irodalom oktatása terén az itt hallott időszerű történelmi kérdések is fontosak. Az előadásokat követő sok kérdés más területekre is elvezetett bennünket, így számos más témakörben fölmerült kétségeinkre is választ kaphatunk. Számunkra fontos a továbbképzés nemzeti, keresztény, konzervatív szellemisége” – hallottuk György Mária zombori magyartanárnőtől.

A koronavírus-járvány miatti közismert intézkedések megnehezítették az idei nyári akadémia programjainak megvalósítását, de mégis – ha szerényebben is, az óvintézkedések betartásá-

val – megtartották valamennyi előadást, a néhány helyszínt érintő szerémségi kirándulás pedig, a tervezetten felül, meglepetéssel is szolgált. Pecze Rózsa tanárnő, a kirándulás szervezője tömören ismertette a történelmi emlékhelyek történetét, jelentőségét, igyekezett válaszolni a kérdésekre is. Ezúttal is voltak, akik először jártak a Tarcal-hegység déli lankáin. Kamancon/Kamenicán a Marczibányi-Karátsonyi kastélynál idéztük meg először Pecze tanárnővel, dr. Újvári Zsuzsanna, PhD budapesti egyetemi mestertanárral, valamint a hozzászólókkal együtt a legfontosabbakat, illetve azokat a történéseket, amelyekről keveset tud a közvélemény:

„A 150 éves török hódoltság után a grófi Marczibányi család 1758-ban vásárolta meg a kamanci birtokot. A kastélyt – a kísértő létesítményekkel – fokozatosan építették, és folyamatosan, tervszerűen bővítették, szépítették a körülöttük lévő mintegy 25 hektárnyi angolparkot is, különleges fafajtákkal, csónakázótóval, szobrokkal – 1793-tól 1836-ig. Ekkora készült el a borpince, és helyezték el a bejárata mellett azt a rózsaszín márványból készült táblát, amelyen a birtok rövid történetét olvashatjuk (1836-ig). A Marczibányiak iskolát és kórházat is építettek. Széchenyi István gróf 1830-as utazása során meglátogatta Marczibányi Márton gróf mintagazdaságát, és elismerően írt róla naplójában.

A birtok a kastéllyal együtt 1858-ban került házassági hozományként a Karátsonyi család tulajdonába: Karátsonyi Guido gróf feleségül vette

A szerémségi bor minőségének javítása céljából Puchoi Marczibányi Livius, a család birtokának tulajdonosa, amelynek élén jelenleg Marton Lőrincz áll, az idősebb császári és királyi tanácsos Lőrincz kiskorú fia, aki 1758. szeptember 10. lett a kamenicai birtok birtokosa, és 1759-ben családi hitbizományt alapított. Miután az idősebb Lőrincz István idősebb fia császári és királyi valódi belső titkos tanácsosi rangot és királyi tizedet nyert el és 1810-ben magva szakadt, az igazgatást Lőrincz Márton veszi át, az idősebb Lőrincz unokája, aki a házat *felújította*, a kertet növelte és szépítette, és az 1834-ben bekövetkezett halálát követően, a birtok tulajdonosa fivére Marczibányi Lajos lett, aki a birtokkal való igazgatásának második évében – 1836-ban emlékül elkészíttette ezt az emléktáblát.

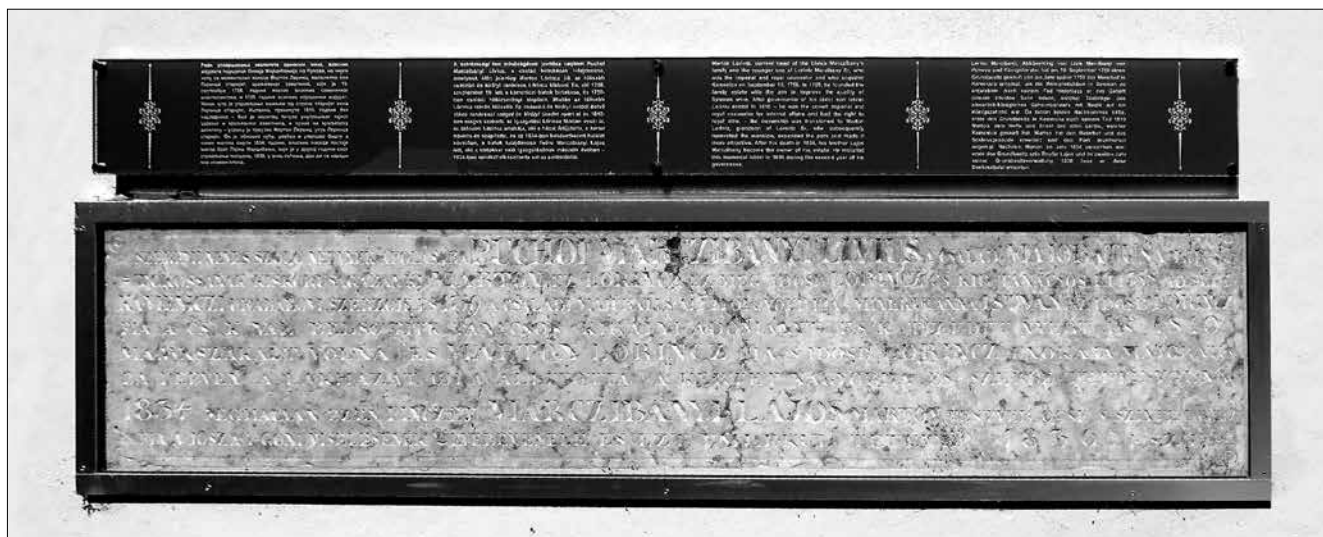
Az emléktábla magyar szövege

a férfiágon utolsó Marczibányi Livius gróf lányát, Máriát. Mindkét család jelentős mértékben hozzájárult Kamanc arculatának kialakításához.

A birtokhoz tartozó Szent Kereszt-templom (a mai formájában) a Marczibányi grófok idejében épült egy régebbi imaház helyén. A templom bejárata fölött a Marczibányi-címer (kardot tartó medve) látható. Altemplomának kriptájában nyugszik a Karátsonyi család három tagja: gróf Karátsonyi Guido, felesége, Mária grófnő és húga, Guidobaldina.

A Marczibányi és a Karátsonyi család nevezetes volt arról is, hogy vagyonukból különféle alapítványokkal jelentősen támogatták Magyarország kulturális életét.

Gróf Karátsonyi Guido egyik legismertebb alapítványa: 1858-ban 10 000 forintot adott a Magyar Tudományos Akadémiának, hogy a kamataiból kétevente díjazzák a legjobb színdarab

Az emléktábla szövege szerbül, magyarul, angolul és németül olvasható

szerzőjét. Ezt a díjat elnyerte többek között Csiky Gergely, Szigligeti Ede, és ezzel jutalmazták Arany Jánost Arisztophanész vígjátékainak lefordításáért 1871-ben. Jótékony célokra is nagy összegeket adományozott.

»A Fenséges Koronaherczeg születése örvendetes eseményének alkalmából Karácsonyi Guido földbirtokos 100. 000 ftnyi összeget, ebből 20, 000 fto a szerb vajdaság s a temesi bánság számára ajánlott fel jótékony czélokra, s annak hovaforrását Albrecht Főherceg magyarországi Főkormányzó Ur Ő császári Fenségének magas belátására bízta. Ugyanazon örömdus alkalomból, s annak maradandó emlékére, a debreczeni községi bizottmány, az evangelicus-helvét hitvallású egyháztanácsccsal együtt, 100 segélyreszorult személy számára egy 160,000 ftnyi tőkével ellátott szegényápoló-intézetet alapított. – Ezen nemes szívű s hazafias érzületet tanusító örvendetes jótékonyági tettek a legmelegebb köszönet kifejezése mellett juttatnak köztudomásra.« Karácsonyi Guido (1817–1885) és Marczibányi Mária (1831–1876) házasságából kilenc gyermek született. Hat lány és három fiú.

A kastély 1918-ig maradt a Karácsonyi család tulajdonában.

Az egykori kastély épületében ma magán-egyetem és a vízgazdálkodási intézet működik. A parkból a szobrok egy része eltűnt, a maradék megcsonkítva, elcsúfítva őrzi a régi idők emlékeit. A csónakázást szolgáló tó elmocsarasodott, az eredeti fák, az 1805-ben ültetett tölgyek közül mindössze csak néhány maradt meg.

A magyar kultúrtörténet szempontjából Kamanc/Kamenica azért is jelentős, mert az 1430-as években Pécsi Tamás és Újlaki Bálint itt fordította magyarra a Huszita Bibliát. Burány Nándor délvidéki írónk *Kamanci Balázs* című könyvében (1977, Forum, Újvidék) örökíti meg ezt a korszakot. Kamanc nevezetes arról is, hogy itt született Szerémi György krónikás, valószínűleg Mátyás király halálának évében (de mindenképpen 1490 után), és 1548 után hunyt el. Erre vonatkozóan sincsenek megbízható adatok.

A *Mélységek és magasságok* című fejezetben Domonkos László az egykori Kamoncra vagy Kamancról – ahogyan többnyire napjainkban is nevezik Kamenicát magyarul – fontosnak tartaná újra tudatosítani azt is, hogy „a magyar művelő-

dés-, egyetemes történet egyik legnevezetesebb helye, Tamás és Bálint, a magyar husziták városa, sőt központja [...], fontos és igen gazdag mezőváros, bortermesztése európai hírű” (95–96. o.). Mindezt megerősíti a kor tanúja, Verancsics Antal (1504–1573) útinaplójában. A dokumentumregényben ezt olvashatjuk: „A törökök 1526-ban Kamoncra betörésükkor »sokakat megöltek, gyűjtogattak, fosztogattak. Mintegy 7000 borral teli hordót törtek össze, úgyhogy a városka utcáin is bor folyt. Sokan mindenüket hátrahagyva menekültek el a városból«. És Kamonc néhány évtized múlva már egészen másfajta képet mutat – »másfajta raj« lakja –, a település képe már a 17–18. században gyökeresen megváltozik. A török kiűzése után a bécsi császári kamara igazgatása alá kerül – az első összeírás szerint 1702-ben mindössze 64 család lakja, közülük 40 rendelkezik házzal. A helység körül 716 katasztrális hold, legnagyobbreszt megműveletlen parlagföld és bevetetlen szántó, mindössze 104 holdon van némi búza, 36 hold kaszáló, »80 kapa szőlős«. Nagyjából ennyi.” Kamanc újbóli felvirágzását az új tulajdonosoknak, a Marczibányi grófoknak köszönheti. Ezt már napjainkban is megemlíti az olykor „szellős” idegenforgalmi beszámoló. Széchenyi gróf látogatását már kevésbé... „Amikor a legnagyobb magyar, Konstanyinápoly felé tartva, Futak felől a Szerémségbe érkezik, fenti év (1830) júniusának 28-dik napján ezt írja naplójába: »...Szerémség buja zöldje, jó útjai, élősövény kerítései, csinos fehér házai elragadtak. Kamenitzben megtekintettük Marzibányi Márton mintabirtokát (etablissement). Minden az úr... lelkületére vall! Szárazföldi úton vissza Péterváradra. Fekvése rendkívül szép. Újvidék olyan hely, mint Komárom.«

Széchenyi fénykorában láthatta a kamonci Marczibányi-kastélyt. Az emeleten díszterem, ahol fogadásokat, szüreti bálakat tartanak. Középen átrium, amit négy oldalról barokk oszlopsor határol. Ilyen vezet az angolpark felé is, ahonnan el lehet látni a péterváradai erődtámaszig (86., 87. o.).

Dombó, mai szerb nevén Rakovac, a Tarcalahegység/Fruška gora lankáin terül el, az Újvidék–Belcsény/Beočin főút mentén. A terepet jól ismerő tanárnőnek és az Apáczai Nyári Akadémia szervezőinek segítségével minden gond nélkül eljutottunk a település történelmi neveze-

tességéhez: a dombói kolostor feltárt romos falaihoz. A döbbeneten túl, hogy tudniillik a történelmi hely a városkában van... De akkor hol jártunk mi nyolc évvel ezelőtt? Valójában ekkor kezdtem visszapörgetni az idő kerekét emlékezetemben. Megidézve 2012 tavaszát, Gubás Ági (akit az Újvidéki Televízióból korábban ismertem) telefonhívását, felkérését egy interjú készítésére a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet igazgatójával, Zoran Vapával az aracsi pusztatemplomról. Kellemesen meglepett a megkeresése, még inkább az újabb hívása... Olvasva szerény írásaimat a szerémségi magyarok újraalakított kultúregyesületeiről, megkért, legyek kísérője Kemény Andrásnak, az Unicus Műhely igazgatójának és Domonkos László írónak, akik Szerémségről szóló új könyvükhöz terveznek anyagot gyűjteni. Pillanatokra szóhoz sem tudtam jutni, hiszen csak az utóbbi években (1993 kora tavaszától, Béres Károly református lelkész, villamossági mérnök, az Ökumenikus Szeretetszolgálat alapító igazgatója jóvoltából) kezdtem felfedezni Maradékot és a többi, magyarok által is lakott települést. És csak úgy írhattam róluk, ha alkalom adódott, és ha el is vittek autóval... Mondtam is Áginak, keveset tudok Szerémségről ahhoz, hogy méltó kísérőjük legyek neves vendégeiknek. Megnyugtató szavaira, miszerint Maurer Oszkár hajdújárás borász, tarcali szőlőtulajdonos és idegenvezető kalauzol

majd bennünket a történelmi emlékhelyeinkre – elfogadtam a felkérést. Akkor még nem gondoltam, hogy nem kis kihívást jelent majd számomra, annak ellenére, hogy a magyar művelődési egyesületek vezetőivel mindent közösen előkészítettünk. Az Aracs szerkesztőségével is ekkor kezdődött valójában az együttműködésem.

Határidőnaplóm szerint Kemény András és Domonkos László 2012 júliusának első hetét töltötték Újvidéken, innen utaztuk körül Szerémséget. Sok helyen jómagam is először jártam... Jóllehet másként éltem át a *találkozást* a történelmi vidékünkkel. Mégis mélységesen átéreztem Kemény András előszavát: „Életemben először léptem át a trianoni határt, és sikerült pár napot töltenem Újvidéken, drága emlékü Hornyik Miklós barátom szülőföldjén. Onnan jártuk be Szerémséget, el egészen az újlaki Kapisztrán-sírig és az árpatai magyarokig. Megrendülten bolyongtam Nyékincán, Herkócán, Sátoroson és Maradékon, mint Julianus barát ama nevezetes útján, s találkoztam azokkal a magyarokkal, akik lelkükben és szívükben hordozzák magyarságukat, de a nyelvünket már egyre nehezebben beszélik és értik. Két kézzel kapaszkodnak az anyaföldbe, és fuldoklókként szorítják kezemet. Lám az anyaországi vendég ritka náluk! Hol van már – ha egyáltalán volt – magas életszínvonal? (Ez is csak viszonyítás kérdése...) S ha volt, ak-

A kirándulás résztvevőinek egy csoportja a dombói kolostor maradványai előtt

kor könnyebb volt magyarnak maradni? És ránk, anyaországi magyarokra vajon semmilyen veszély nem leselkedik? [...]

A délvideki összefüggésekből kirajzolódik az itteni szórványmagyarság sorsa, történelme pedig előrevetíti a jövőt. Aki elolvassa ezt a könyvet, nem lesz túl boldog, de megismeri magyar sorsunk egy szívszorító részletét.” Idő múltával, a közben történt események (Maradékon a 2015/2016-os tanévben, csaknem 40 esztendő után újból megnyílt a magyar tagozat – I–IV. öszszevont osztállyal –, és befejezés előtt van a magyar és a szerb, valamint a tartományi kormány közös vállalkozása: a magyar óvoda építése, amelynek alapkövét tavaly június 28-án helyezték le) némi reménységet sugallnak, hogy talán mégsem késő: Isten oltalmával – ahogyan a hálaadó ünnepi istentiszteleten is elhangzott –, összefogással megindulhatunk a gyarapodás útján.

Alig tudtam feleszmélni Dombón, egyre a történelmi helyet néztem. Körülötte éppen a füvet nyírták a helyi közösség munkásai. Vezetőink kérésére le is állították a fűnyíró gépeket, hogy meghallgathassuk Pecze tanárnő összefoglalóját. Felvezetőjében elmondta, hogy az újabb feltárások és a megőrzési, konzerválási munkálatok részét képezik a *Jó szomszédok a közös jövőért* elnevezésű, Magyarország és Szerbia közötti programnak. A 2010-ben kezdődött IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program fő célja, hogy az EU támogatásával lehetőség nyíljon a magyar–szerb határ menti régió közös fejlesztésére, valamint a történelmi, kulturális emlékhelyek megővésére.

A program elkezdésekor emléktáblát is elhelyeztek a monostor maradványainál. Sajnos, a magyar nyelvű tájékoztató részt letörték. Elszomorító képet mutat így minden odalátogatónak.

Írásos emlékeink 1237-ben említik először Dombót a IV. Béla király alapította belakúti (pétervárad) apátság javai között. Az Árpád-kor egyik legjelentősebb monostortemploma volt a Szent György tiszteletére felszentelt bencés apátság. Boldogságos Szűzről elnevezett templomot is jegyeznek az írások, amelyek vélhetően egy női bencés kolostor meglétére utalnak (innen három kilométernyire). Az itt végzett ásatások során a római korból származó épületek alapjai is a felszínre kerültek. A kezdetben egy román

stílusú templom állhatott ezen a helyen, amelyet a XV. század második felében alakítottak át gótikus stílusban. Dombó ebben az időben már a szerémi püspökség fennhatósága alá tartozott.

Az egykori román kori templomnak csak az északi falrész maradt meg. Háromméternyi magasak ma is helyenként a maradványai. Az írások szerint II. Pál pápa 1467-ben Dombó védnökének nevezte ki a márákeresztúri apátot. Ez idő tájt alakítják át erőddé a monostort a törökök elleni védekezés céljából. 1473-ban az írások már várként említik, amelyből védeni kellett a Péterváradról – Rednek vára mellett elhaladó – Szávaszentdemeterre/Mitrovicára vezető utat. Az ásatások bizonyítékai szerint a várerődítménnyé lett monostor a török ostromban pusztult el 1525 nyarán, Pétervárad eleste után. A feltárásokkor nagy mennyiségű hamu, elüszkösödött gerendamaradványok, ablaküvegcserepek kerültek felszínre. A törökdúlásban elpusztult magyarok helyére többnyire szerbek költöztek. Az 1699-ben megkötött karlócai béke után, 1702-ben a bécsi haditanács rendelete értelmében teljesen lerombolták a monostorvár maradványait. A feljegyzések szerint ekkor semmisült meg végleg a dombói apátság.

A dombói bencés apátság romjait Nagy Sándor vajdasági régész vezetésével tárták föl 1964–1966 között. A Szent György apátság altemplomát, kriptáit a XV. századi átalakításokig használták, amikor is befalazták. Értékesek a monostorrom növényi díszítésű faragott kövei, amelyek a XI. századi magyar építkezési szokásokra utalnak. Emlékeztetve a népvándorlás kori griffes-indás építőművészeti kultúrára.

Említésre méltó, hogy a dombói apátság romjainak közelében egy honfoglalás kori temető 30 sírját is feltárták. Ekkor került felszínre egy márványkereszt, bizonyoságul a magyar kereszténység ősi voltára. A korabeli művészeti értéke miatt napjainkban is jelentős az emlékhely maradványa. Ebben ötvöződik a Szerémségre jellemző stílus, az ókeresztény kultúra, valamint a népvándorlás kori magyar motívumkincs. Pecze tanárnő *Történelem a természetben* óráját hallgatva folyton a nyolc évvel korábbi eseményekre gondoltam. Mit jelentett volna, ha már korábban tudom, hogy hol van a romkolostor?

*A fényképen az ásatások során
felszínre került márványkereszt*

Vagy ha az eredeti tervek szerint velünk tart Maurer Oszkár? Azonban halaszthatatlan tennivalója ebben meggátolta. Egy órácskára fogadott ugyan bennünket, s elmondott mindent, amit illene tudnunk a szülőföldünkről, valamennyi történelmi helyünkről. S azt is, hogyan tudunk eljutni oda... De sokszor nem bizonyultak elegendőnek az eligazításai, az én jegyzeteim és a közben vásárolt térképek sem. A valóság egyszeriben sokkal bonyolultabbnak tűnt. Nincs rá szó, amivel le tudnám írni, hogyan éreztem magam vendégeink előtt...

Este, amikor hazaértem, fellapoztam a dokumentumregényt, s először a dombói részt kezdtem olvasni: „A dombói kolostorban az a legnagyobb, hogy benne a honfoglalás korabeli magyar vallás is jelen van – mondja Maurer Oszkár és arról beszél, hogy a romok között megtalálhatók a honfoglaló eleink griffes-indás pogány hitvilágának nyomai éppúgy, mint a kereszténység motívumrendszere – hiszen utóbbit is ismerték: félig-meddig már keresztényként érkeztek. Ez a sajátos kettősség nagyon kevés helyen, ritka,

hogy ennyire teljes pompájában, kultúrájában jelenjen meg az Árpád-kori magyar vallás” (92. o.). Még ezen az oldalon kezdi megidézni Domonkos mind kalandosabbá váló utunkat a kézzel írt cirill betűs tábla nyomán. Eszerint 2500 méterre kellene lennie a kolostornak. Egy ideig még autóval tudtuk követni a fákra rovott útirányjelzőket. Az út egyre szűkült, s eltűntek a jelzések is. Az autót biztonságosan hátrahagyva (bár aggodalmam csak akkor szűnt meg, amikor visszajövet épségben megtaláltuk) gyalog vágtunk neki az útnak a vélt irányban található történelmi maradványokhoz. Az idei július 8-i kirándulás után még mosolyogni is tudok a bő háromoldalmi szemléletes, festői leírásokon, Domonkos író szellemességén: „Érintetlen szépségben pompázó tájképek, szemgyönyörködtető panorámák. Valahol, ki tudja merre zenefoszlányok a forróságtól remegő levegőben. Gyom, tüske, iszalag, lombrengeteg, rovarok. Zilálunk, mint a kovácsfűjtató. Már a harmadik variánst próbáljuk ki, hegynek le, hegynek föl, nagyjából Maurer Oszkár útmutatását követve, kinek hiánya egyre kízóbb, akárcsak a szomjúság és fáradtság. A helyzet egyre reménytelenebb, Dombó mind távolibb ködökben lebeg. Megváltás a civilizáció bozótából elővillanó nyoma: ház, mögötte terepjáró. Ősz, nagydarab férfi jön elénk, már tessékel is beljebb. Az aprócska teraszról szinte nem is evilágian ragyogó kilátás a Tarcal rengetegére: a szemközti hegyet és az előtte mélyülő völgyet mintha repülőgépről tanulmányozhatnánk. Dragutin bácsi látva leplezetlen elcsigázottságunkat, már hozza is a jéghideg ásványvizes palackokat meg az apró poharakat a méregerős rakija fogyasztásához – majdhogynem életmentő minden.” Az volt, mormolom félhangosan csak úgy magamnak, s tovább olvasok: „Hallottak, hogyne hallottak volna Dombóról. (Szerencse, hogy tudom: a 17–18. században betelepült, Rakovácot létrehozó szerbek a környékben az Árpád-kori kolostorból lett vár romjait csak a hajdani erődtítményre utaló »gradina« – grad: vár, erődtítmény – néven ismerik, a Dombó elnevezés semmit sem mond nekik, nem is hallották.) Majd eljön és megmutatja, merre van, hogyan találunk oda” (93. o.). Mai ismereteim alapján, vélhetően a női kolostor maradványaira és a mellette levő hatalmas keresztre gondolt: „Dragutin bácsi magabizto-

san vezet az izzó déli nap alatt a hegygerincen, szolgálatkészen félrehúzza a nagyobb tüskés ágakat, hátra-hátratekinget, olykor biztatóan int. Negyedórába sem telik, a tisztásról letekintve – mintha élő térképet, a völgy aljába alul kiterített, megelevenedett épület-alaprajzot látnánk – ott sejlenek Dombó körvonalai. »Evo«, íme, mutat le vezetőnk” (95. o.). Elmagyarázta még, hogyan juthatunk le, majd elköszöntünk.

Vélhetően a női kolostor maradványaira bukkantunk 2012 kora nyarán

Az akkori és a közelmúltban készült felvételek szerint is két különböző emlékhelyünket ismerhettem meg, immár szépkorom küszöbén... Az *Elsüllyedt földön* c. könyvről, a két dombói kolostorról Lujza tanárnővel hosszan beszélgettünk. Ha enyhülnek a járvány miatti szigorítások, és újból lehetőség nyílik az utazásra, megpróbálják beszerezni. Annál is inkább, mert most hallott róla először.

Rednek vára a távolban

Az idei kiránduláson a zmajevaci kilátóról, a távolból vettük ezúttal szemügyre messzelátón keresztül Rednek/Vrdnik romos várát. Pecze tanárnő rövid ismertetője szerint a Kudos patak völgye feletti hegycsúcson emelkedik az egykori kalocsai érsekség redneki vára, amelyet írásos emlékeink 1315-ben említenek először. A törökök ezt a várat is megszállták 1526-ban, megpecsételve ezzel a sorsát. A török hódoltság után ez a vár is pusztán maradt. Az egykori vár egy patkó alakú torony volt, amelyet védőfal vett körül. A viszonylag rendben tartott emlékhelyhez sokan elzarándokoltak évente. Az idén a járvány miatt bizonyára kevesebben keresik fel. A kirándulás szervezőitől megtudtuk, hogy az idegenforgalom népszerűsítésére az extrém sportot kedvelők részére az utóbbi években egy átcsúszó drótkötélpályát is terveztek (ablakos vagy nyitott ülőalkalmatossággal) a zmajevaci kilátóról a redneki várhoz. A kísérleti munkálatok, nem tudni miért, de abbamaradtak.

A kirándulás résztvevői szerint is elgondolkodtatóan szomorú, hogy még mindig keveset tudunk a meglévő emlékhelyeinkről, köztük a dombóiról és a rednekiről is. A hasonló kirándulások, a helyszínen megtartott rendhagyó történelemórák valamelyest hozzájárulhatnak a történelmi és kulturális ismeretek elmélyítéséhez, tudatosításához.

Nem volt az előre meghatározott kirándulási program része az 1997 óta műemlékvédelem alatt álló, azóta is szemünk láttára folyamatosan pusztuló Spitzcer-kastély Belcsényben/Beočinban. Sőt, Pecze tanárnő elmondása szerint az elmúlt alig két évtizedben jutott ebek harmincadjára a kastély. Kül- és beljavit bárki – ha nem volt lelkiismeret-furdalása – szabadon dézsmálhatta. Nem akadályozták meg őket ebben a rend őrei, és felelősségre sem vontak érte senkit... A kegyetlen pusztítás lépten-nyomon tetten érhető. Először 2012-ben (július 6-án) láttam, akkor is megdöbbentem, de ezúttal kétségbeejtő látvány tárult elénk.

A vandál rombolás és az enyészet vette birtokba a romos állapotában is lenyűgöző, a gazból mementóként kiemelkedő Spitzcer-kastélyt.

A látványtól egy ideig nem is tudott megszólalni senki sem. A legtöbben először voltak itt, illetve jártak Belcsényben, a cementgyáráról ismert szerémségi kisvárosban. A régi idők iratai először 1702-ben említik nevét a szőlőtermesztés, a borpincészete kapcsán. Jórészt a XIX. századtól, de napjainkban is a fejlettebb délvidéki/vajdasági települések között tartják számon, főként az Apatinból származott Csík József által 1839-ben alapított cementgyár, mai nevén Lafarge BFC Kft. miatt. Légszennyezése, sajnos, igencsak megkeseríti a helybeliek életét.

Már a gyár alapításának évében az akkori Pest-Budán, a Széchenyi lánchíd építésének előkészületeikor Clark Ádám építész, az építés vezetője is felfigyelt a belcsényi cement minőségére. A Tarcal-hegységben található márgaréteg (agyagos-karbonátos kőzet, vagyis agyag és mészkő keveréke) jelenti a jó minőségű cement alapanyagát. A gazdag lelőhelynek köszönhetően a XIX. sz. végére már az Ohrenstein-, a Csík-, a Redlich- és a Spitzer-féle üzemben termelték a Monarchiában „nagy tekintélynek” örvendő építőanyagot. Az itt készült cementből építtette Clark építész is a lánchidat (1842–1849). A cementet hajókon szállították fel a Dunán Pest-Budára.

A cementgyártás virágkorában épült fel a kastély is, eklektikus stílusban. Spitzer Ede, a gyár társtulajdonosa 1890-ben kérte fel a kor legnevesebb magyar építészt, Steindl Imrét a villa-szerű kastély megtervezésére. És az Országház megálmodójának, a magyar főváros számos létesítménye – a többi között: az Árpád-házi Szent Erzsébet-plébániatemplom, a Margit-híd hídfői,

a Múzeum körúti Gólyavár, egyetemi épületek – tervezőjének keze nyomán mesésen csodálatos építmény „születik”.

Nyugati homlokzatán kitárt szárnyú turulmadár

Csak elképzelni tudjuk, milyen lehetett csillogó-villogó korában az idővel és minden mással dacoló romos létesítmény, amelyet mintha ma is óvna-védene a nyugati homlokzatán lévő, szétárt szárnyú turulmadár. Gondoljuk, miközben Pecze tanárnőt hallgatjuk zenei aláfestés mellett. Az „emeleten” éppen felvétel készítéséhez próbált a helyi band, azaz együttes, tájékoztatnak bennünket, akik az elsők között merészkedtünk fel a nem éppen biztonságos lépcsőkön.

Annak ellenére, hogy néhány évvel ezelőtt felröppent a hír, hogy mégis van esély a kastély felújítására, pontosabban, teljes rekonstrukciójára, továbbra is pusztul/pusztítják, szinte a helybeliek szeme láttára. A hivatalos intézmények –

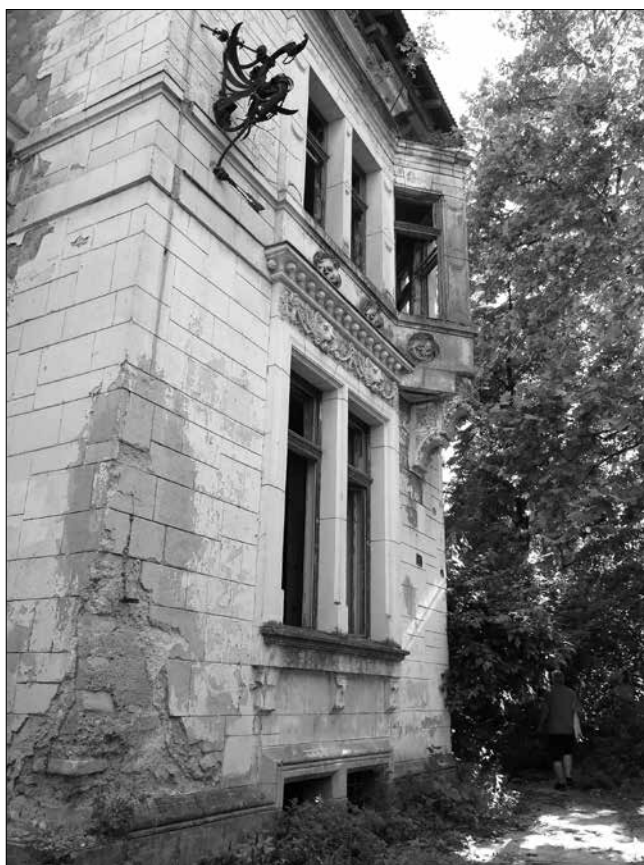
A Spitzer-kastély 2012-ben

Pucér gerendák tartják a tetőszerkezetet...

nemzeti intézményünk is – pedig hagyják, vagy esetenként sajnálatukat fejezik ki nyilvánosan... Jóllehet a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet hírét a teljes újjáépítés lehetőségéről több médium is megjelentette akkoriban, s azt is, hogy az elképzelések szerint múzeum lesz a főnixmadárként újjászülető kastélyból... Addig pedig csak a világhálón szörfözve (delvidekiutazás.com stb.) siránkozhatunk: milyen is volt eleink ránk hagyott, folyamatosan pusztuló öröksége. Számos fényképen is megörökítik időről időre a látogatók és a civil szervezetek tagjai, fűzte hozzá a halottakhoz Korenchy László, a Vajdasági Magyar Helytörténeti Társaság elnöke.

Eredetileg a különböző korok, irányzatok, stílusok jegyei elevenedtek meg tökéletes összhangban a kifinomult ízlésű építész/műépítész, Steindl Imre tervei nyomán a Spitzner-kastély kül- és belterén. A reneszánsz, a gótika, a barokk, a szecesszió nyomai ma is tetten érhetők a romos épületen, magyarázta a tanárnő egy-egy részletre mutatva.

*A sárkányszerű kovácsoltvas S betű
véltetően a Spitzner család védjegye is*

*Az ablakkeretek az egykori pompás
vitrázsüvegekről árulkodnak*

Valamennyi külső és belső díszítése, kő-, fageragványa, gipszdíszítménye, ablakának vitrázsüvege unikátum, egyedi darab volt. Belvilágában főleg a magyar virágmotívumok domináltak. A kandallót különleges rajzolatú Zsolnay kerámialapok borították. Az épület belső falain és általában is a rózsaszín és a kék színek meghatározóak voltak. Mára nyoma sincs az egykor hatalmas, fából készült főbejárati ajtónak, amely felett kovácsolt vasból készült, sárkányra emlékeztető S betű köszöntötte a belépőt. A család vélhető, viszonylag épen megmaradt védjegyet fel is fedeztük a kastély oldali bejáratánál.

Közvetlenül a második világháború után még sejteni sem lehetett: milyen sors vár a kastélyra az impériumváltást követően. Kezdetben ideiglenes kórházként működött, de volt árvaház is, a háborúban elesettek gyermekeiről gondoskodtak itt. Idővel a helyi önkormányzat könyvtárként, kultúrotthonként, zeneiskolaként, rádióként, vendéglőként működtette. A közelmúlt változások után „gazdátlanul” maradt kastély közpréda

lett... Úgy tűnik, ezen semmit sem változtatott a műemlékvédelem alá helyezés sem 1997 után... Tetőszerkezetét megjavították ugyan, hogy ne ázzon be, erre utal a kimaradt, porosodó cserépsor is. Reményt sugallva: lenne esély a megmentésére, újjászületésére, ha összefognának érte az illetékes intézmények.

Biztatásként, úgy érzem, ide kíváncsoznak Domonkos író lírai sorai: „...a közönyös égboltról meg mintha egy távoli, magányos pont szállna alá, közeledne gyorsan, egyre nagyobbodva, az ember mind zaklatottabban megáll, és föltekintve az oldalsó homlokzat tetején már meg is pillantja a madarat, most telepedett oda, vagy évszázadok óta ott van, nem is tudni így hirtelenjében. Igen, ő az, most ért ide a dél-bácskai síkról: Nyék törzs lovasának szárnyasa, istenének gyors, erős és kegyetlen madara, az altáji kerecsensólyom, a turul, ahogyan hívják; megjelenése jó jelnek számít. Ritka vendég errefelé: ő az egyetlen itt az egész Délvidéken.

Széttárt szárnyakkal, büszkén és határozottan trónol ott fenn, és bár ugyanazt kell látnia, mint nekünk, merész és kihívó tekintettel pillant alá. Védelmezően támadó, felségterületén megbízhatóan őrt álló. Néz lefelé és körös-körül, körbe. Mint József Attila a *Téli éjszakában*: méri a látványt. Mint birtokát a tulajdonosa.”

Azt, hogy már 1916-ban emlékművet állítottak Kamanc (Kamenica) főterén az első világháborúban elesettek tiszteletére, a beavatotakon kívül senki sem tudta közölünk. De kevesen tudhatják Délvidéken, hogy az Újvidékkel szemben, a Duna jobb partján fekvő városkának, Kamancnak a temetőjében emlékmű őrzi az első világháborúban elesettek neveit. Pecze tanárnő is csak 2010 nyarán szerzett róla tudomást dr. Horváth-Militicsi Szabolcs belgyógyász, cserkésztsízt jóvoltából. Tőle hallotta azt is, hogy az emlékmű valamikor Kamenica főterén állt, és hogy eredetileg turulmadár volt az emlékmű obeliszkre emlékeztető végződésén. A tanárnő rövid városismertetőjében elmondta, hogy a valamikori Camancz nevét 1223-ban jegyzi írás először. Közigazgatási szempontból Kamenica ma Újvidék egyik városrészének számít. Temetője peremvárosi autóbusszjáráttal, de gyalog is könnyen megközelíthető. A szecessziós stílusú emlékmű, a kőkoszorúkkal díszített obeliszk a temető közepe táján található. A tanárnő többször felkereste az emlékművet a Vajdasági Magyar Helytörténeti Társaság elnökségi tagjaként. Szerinte fontos, hogy az emlékmű megmaradt Kamancon/Kamenicán. „Száműzték ugyan a vá-

„...méri a látványt. Mint birtokát a tulajdonosa.”

roska központjából a temető katolikus részébe, a turulmadárnak pedig nyoma veszett. Az emlékmű állításának éve szinte teljesen lekopott (csak a két szélső szám látszik), ezért ennek megállapításában nagy segítségemre volt Bagi Ferenc Kamenicáról írt tanulmánya. E tanulmány szerint az emlékművet 1916-ban állították, az évszámot pedig a talapzatra »fektetett« kő-babérkoszorúba írták.

Az emlékmű négy oldalán négy tábla áll, ebből három táblán a hősi halottak neve olvasható, az elülső oldalon pedig a német nyelvű fölirat. (Zum immerwährenden Angedenken / auf die / BRAVEN KAMERADEN / Ihr Leben für König und Vaterland geopfert haben. / Sie ruhen in Frieden! / Das ewige Licht leuchte Ihnen. – A bátor bajtársak örök emlékére / A királyért és a hazáért áldozták fel életüket. / Nyugodjanak békében! Az örök világosság fényesedjék nekik. – szabad fordítás) A nevek többsége német, de található közöttük magyar is, továbbá horvát és/vagy szerb is. Ezenkívül »vegyes« is (pl. német vezetéknev magyar keresztnévvel, valamint egyéb kombinációk is). A kőfaragó, Petrovits Nándor valószínűleg ismerhette őket, és tudta, hogy hova kell magyar, német vagy horvát (esetleg szerb, latin írásmódú) betűt vésnie. A három tábla közül az egyik annyira megrongálódott, hogy elég nehéz róla kibetűzni a neveket és a mellettük lévő évszámokat. Az emlékműn összesen 57 név található. Egy kicsit pontosítanám Bagi Ferencnek azt az állítását, hogy mindegyikük 1915-ben esett el, ugyanis az egyik táblán találtam három 1914-es, valamint egy 1916-os évszámot, a másikon egy 1914-es, a harmadikon pedig, mint említettem, egy kissé nehézségekbe ütközik ugyan az évszám leolvasása, mégis kisilabizáltam egy 1916-os évszámot is. A leolvasás nehézsége arra figyelmeztet, hogy jó lenne följújtani a feliratokat, és hogy a civil szervezetek valamelyike pártfogásába vehetné az emlékművet. Egy-két névnél meg születési évszámnál, ahol már kissé bizonytalan a leolvasás, talán igénybe lehetne venni a plébániahivatal segítségét is.

A teljesség kedvéért meg kell azt is említenem, hogy a talapzat legalján van még egy, részben a földbe süllyedt, letört sarkú, német nyelvű fehér márványtábla is, valamint az évszámot tartalmazó kőkoszorútól balra és jobbra (egy kissé hát-

rább) egy-egy kis téglalap alakú keret, mára már fölismerhetetlenné vált írással. A német nyelvű fehér márványtábla föld feletti részén a következő szöveg rekonstruálható: Gewidme(t) / durch / Artillerieoberstleutna(t). (Vagyis: *tüzér alezredes felszentelte...* sz. f.) A tábla további része azonban már a földben van.

Hősök emlékműve – 1916
(A fotókat Stanyó Tóth Gizella készítette)

Kamenica főterén az első világháborús emlékművet a költő, Jovan Jovanović Zmaj szobra váltotta föl. A kőbe öntött Zmaj mellett egy kislány szobra is áll, és egy könyvet tartanak. A költőt a többi között gyermekversei tették híressé. Újvidéken született 1833-ban, de idős napjait, 1904-ben bekövetkezett haláláig, Kamenicán töltötte. Lakóházát múzeumnak rendezték be, s a főtérről nyíló utca elején áll. A főter és az utca is az ő nevét viseli.

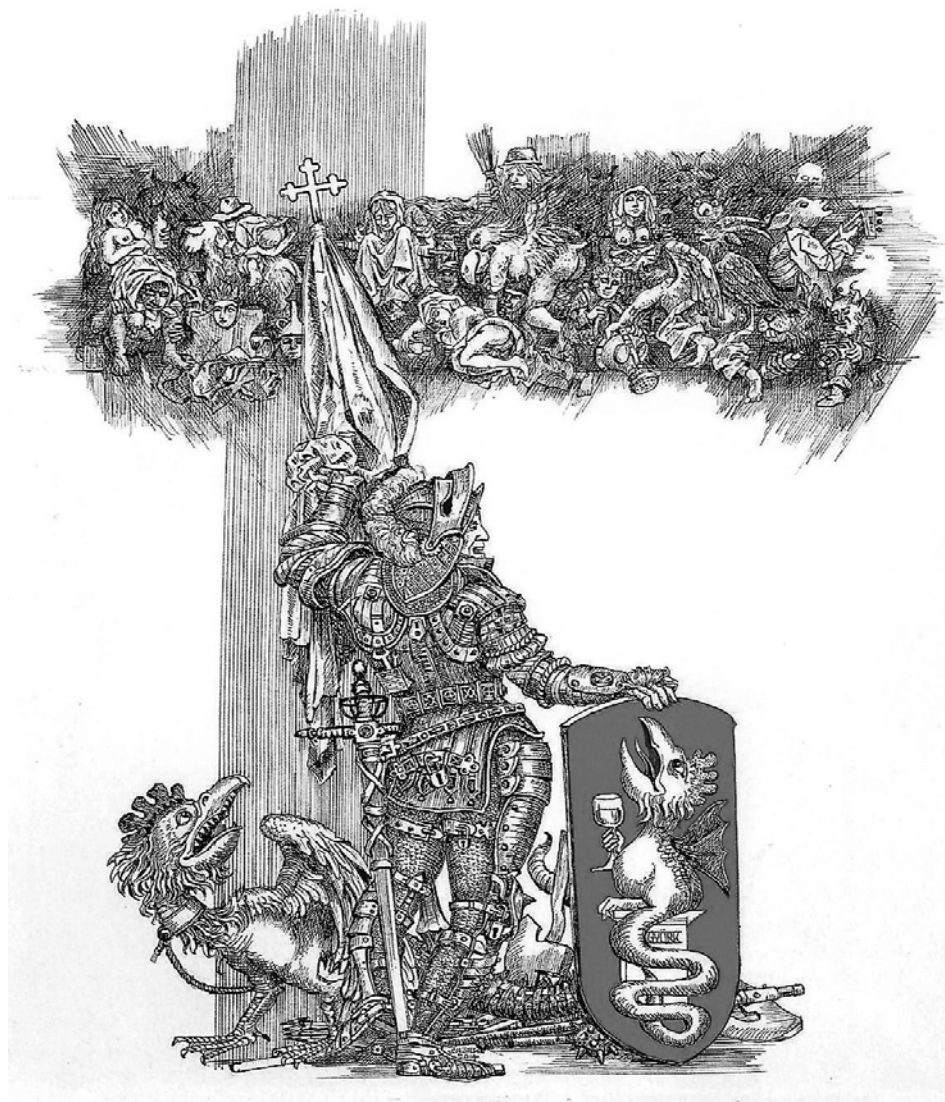
Jovan Jovanović Zmaj a magyar költők fordítójaként is ismert. Ő ültette át szerbre Arany János *Toldi* trilógiáját, Petőfi Sándor *János vitézét* és Madách Imre *Az ember tragédiája* c. művét. Sírja ugyanabban a kamenicai temetőben található, mint az első világháborús emlékmű. Magyar szempontból azonban árnyékot vet munkásságára, hogy dicsőítő verset írt az 1848/49-es szabadságharc szenttamási csatájában a civil lakosság ellen szadista vérengzést elkövető »szerviánus és rác hősokról«. Jókai Mór *Szenttamási György* c. elbeszélésében állít megrázó emléket ennek a véres eseménynek. (Az említett csatáról helytörténész/történész kollégánk, Délvidéki S. Atilla *Fejezetek a rácjárások történetéből* c. könyvében

olvashatunk bővebben.)” Írásos beszámolója végén Pecze Rózsa tanárnő felsorolta a felhasznált irodalmat: Bagi Ferenc: *Sremska Kamenica, a valamikori Camancz, Kisebbségi létjelenségek, Vajdasági Szórvány- és szociolingvisztikai kutatások*. Gábrityné dr. Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa szerk., Szabadka, 2003; Délvidéki S. Atilla: *Fejezetek a rácjárások történetéből. Lángoló temetők – Az úgynevezett Vajdaság kihasításának elhallgatott titkai és borzalmai (1268–1868)*. I. (bemutató)kötet Szekszárd, 2009.

A kirándulás végén, útban Újvidékre, az Apáczai Diákotthon fiúkollégiuma felé Viola Lujza magyartanárnő, az idei *Történelem és magyarság* program szervezője ismételtén megerősítette a férjével, Dulka Andor történelemtanárral

eddig megtartott valamennyi nyári akadémia kapcsán: Nem lehet kétséges a folytatás ezekben az ismét bizonytalanságot sejtető időkben. A soknemzetiségű égtájunk alatt a délvidéki magyar nemzeti közösségünknek létfontosságúak az ilyen és ehhez hasonló tartalmakat tudatosító továbbképzések, a történelmi, kulturális emlékhelyeinknek a megismerésével együtt. A nyelvünknek, identitásunknak, kereszténységünknek – mint a legfontosabb értékeinknek – a megmaradását szavatoló törekvések, alkalmak az elkövetkező időkben is szükségesek lesznek. A *Történelem és magyarság* program kiemelt célja, hogy aki ide eljön, azt érezze, hogy az egységes magyar nemzet része.

2020 júliusa, szeptembere

Szent György

Ünnep

(Tóthfalu majdani krónikájának lapjaira)

Nagycsaládos ember volt szép nevű, erősen vallásos hites feleségével, szül. Remete Ágnes-sel Tóthfaluban Dobó Imre. Tizenhárom gyerek kelt a fészekben náluk, fiúk is, lányok is: Terus, Jóska, Feri, Imre, Péter, Franci, Ágnes, Margit, Károly, Pali. Marika, Boriska és Lajos meghaltak babakorukban. Feri és Ágnes fiatalon hagytak özvegyet maguk után. Terus, Jóska, Imre, Péter, Franci, Margit megérték az idős- vagy idősebb kort, aztán elmentek szép lassan egymás után, más-más égaljon mindegyik. Már csak két fiútestvér van közülük, Ausztráliában az ekkor hetvennyolcat számláló Károly – azóta 88 lett –, meg az „éppen hogy csak” hetven – hetvenhárom volt ekkor, most 83 – éves Pali, Németországban.

(Bata Andrásnak és szül. Oláh Irénkének – jó emberöltőnyivel későbbben – valamiért nem tesz majd az a tizenhármass fészkalj, mert túltesznek rajta; tizennégyre igazítják a magukét: Imre, Gellért, Mari, Teri, Margit, Ica, Gizi, Bernadett, Juci, Pista, Jóska, Erzsi, Matilka és János a gyerekeik, Pistának önszándékú híjával már. Testvéreinek ez fősajdul még; a lányok olyankor szemük sarkán babrálnak zsebkendőjükkel.)

Dobó Imréék a temetőnél laktak, épp csak két házzal odébb a nyugodalmas, békés helynek a bejáratától, amelynek képzelt kapuja valaki után mindig erősen zárult be, nyikordulás nélkül, de az idők végezetéig olyankor...

Állnak, balról jobbra: Margit, Ágnes, Franci, Terus, Jóska, Feri, Imre, Péter; ül az anya, szül. Remete Ágnes és id. Dobó Imre, köztük világos ruhában Károly áll, kalapban Pali

Forró nyarakon három terebély eperfa vetette vastag hűsét-árnyát az utcafronton hosszúra nyúlt, szokatlan kinézetű házra. Ítéletidőben jégveréstől védte; szél dühöngésétől és viharától.

Furcsaságát az adta Dobóék házának, hogy az utcai hosszú falból csak egyetlenegy kicsi ablak – a kisház ablaka, ahogy a családban mondták –, az is túlságosan a temető felé tolva el, nézett az utca szemközti oldalára. Az a túlsó, napos oldal is őt házból állt a csendes kis Temető utcában. (Valamiért mindenütt csendesebbek a többinél az ilyen utcák; halkabban járnak-kelnek ott. A kegyelet öntudatlan jele lehet ez.)

Volt Dobóék házán a kicsin kívül két másik ablak is, de azok az udvart és a kertet látták. A nagy kertet, ahol Ágnes asszony a konyhai vetemények birodalmától elkülönített részen szépséges ülő és magasabbra fölnyúló, karókat nyaláboló rózsabokrokat nevelt és ápolt nagy gondossággal. Amikor teljes virulásukban voltak a sárga, piros, fehér, bársonyos bordó, de zömükben a kedvencek, a rózsaszínű, illatos virágszirmok, hullásnak indulásuk előtt dudorászva, elégedetten és boldogan mind kötényébe szedte-hullatta óvatos rázással, finom tépéssel a ház asszonya, majd száradni hagyta a tengernyi szirmot lepedőkre, ágyterítőkre hintve szét. S Ágnes úgy tudta-értette beszárítani a rengeteg virágot, hogy mind megőrizte színét és illatát letépése-rázása, elhullása pillanatából.

Az asszonyi ujjbegyek nem vétették el, nem tévedtek a szirmok tapintásakor, jól érezték, hol tart éppen a száradás. Amikor bizonyos volt, hogy készen az, fogta akkor Ágnes a valahonnan vidéki vásárról hozott – mert a falunak kirakódására sem volt –, vette hát a takaros, fehér vesszőből oválisra formázott ruháskosarat, és púposra töltötte a lepedőkről, színesen és gazdagon mintázott ágyterítőkről óvatosan belerázott, pihekönnyű szirmtarkasággal. A kosarat aztán a szoba hűvös sarkába állította, és lángpallóst mellé. Mert ünnepnek pompáját emeli majd a kosár drága rakománya.

S eljött úrnapja. Akkor kellő időben reggel, harmaton még, Ágnes és hívő asszonyok, férfiek is érkeztek készségekkel a templom főbejárata előtti szépen zöldellő, gondosan tisztán

tartott gyöpes térre. Lerakták kellékeiket az odakészített asztalokra, aztán a nők körösztvetéssel a templomajtó irányába fordulva, s hangtalan befelé imádkozással, a férfiak meg csak egy inkább úgy elsőhajtott „Isten segítsen” munkához láttak. Az ő dolguk csak annyi volt, hogy lécekből összeütötték kis sátorvázakat, s már odébb is álltak. Úgy gondolták, leróva ezzel részükről a mai szent napot megillető ájtatoskodás is. Ha kevés lenne tán, majd pótolja a nagyon szent életű Ágnes, aki – jól látták szemük sarkából – több körösztot vetett magára, térdet és főt is hajtvá kissé. Tíz összekulcsolt ujjal. Lehunyt szemeit nem láthatták.

A sátorbordázatokat aztán Ágnes asszony szigorú és tudós vezénylete alatt fölöltöztették az asszonyok. Először mind a négy váz három-három oldalára fehér vásznat húztak feszesen, majd ráfeszítették a sátoztetőt a ráházat tetejére. A sátorok negyedik oldala nyitott maradt, az volt az ajtajuk.

Hogy így fölépültek a sátrak, belülről az oldalvásznakra hajnalban vágott friss virág került bőséggel, munkában jártas ügyes asszonyi kezeiktől. A sátrak közepére asztalt állítottak slingelt terítővel takarva, a terítőre feszületet vagy más kegytárgyat helyeztek; tartókkal gyertyákat, vázában friss virágot oda és a sarkokba is, szálaikat nem számlálva. Az asztalok előtt imázmoly helyett színes párnával leterített sámli, térdepeléshez.

Zúgtak a magas, hegyes csúcsú toronyban a harangok, hívták a faluból – a két szomszédosból is – s a téres tanyavilágból az ünneplősen öltözött, parasztszekeres és stájer kocsis, fiákeros népet az Úr ünnepének tiszteletére. Jöttek is sokasággal, be se értek a templomba; sokan az ajtó előtt állva vették le fekete kalapjukat, s tartották karimáját fogva ujjaiik között. Volt, aki ott fújtarázta le róla a kocsit porát. Az oltárnál miséző pap szavait nem is hallották ezek ott kinn, csak a megrázott csöngettyű éles hangjából valamit, aztán az orgona és a kórusének elvegyült moráját.

Amint a mise véget ért, a templomban mindenki fölállt a padosorokból. A beállt csendben és

várakozásban nagylányok és asszonyok sorakoztak föl gazdagon kivarrt, fehér lobogókkal a két padsor között.

A füstölőt nagy ministránsfiúra bízta, mögéje meg két kisebb állt be egymás mellé, kicsi csöngettyűvel mindketten. Aztán négy legény lépdelt be a sorba. Ők tartották könyökig megemelt karjaikkal a szerény ékesítésű supellát rúdjaival, amely alá, középre, ünnepi tartással és lélekkel, díszes öltözékben állt be a falu papja, Firányi Lajos plébános úr. Ő a szentségtartót fogta két kezével. A plébános után állt föl az énekkar, imakönyvekkel, éneklésre készen.

A pap jeladására a lobogót tartó lányok megindultak a kijárat felé, majd mozdult lassan az egész sor. A kóruson akkor búgtak föl – élesen is, öblösen is – az orgonasípok, a plébános mögött a nők pedig áhítattal kezdtek ünnepi énekbe.

Amikor a nagylányok kiléptek fehér lobogóikkal a templomajtón, addigra a korábban ott tömörülők távolabb húzódtak. Helyükön kétoldalt, két-három lépésre egymástól kislányok álltak könnyű kartonruhában; kezükben füles kosárcák. Száraz rózsaszirmokkal voltak azok rakva Ágnes szép fehér ruháskosarából, amely mellől reggelre elvette az asszony a lángpallást, és kivitte a kosarat a gangra. Oda vezette be a kislányokat, virágszirmokkal rakni meg kis kosaraikat. Együtt mentek aztán a templomkertbe, ahol Ágnes mindegyiket – a két egyidős, de külön udvarban növő barna unokalányát is – még egyszer megtanácsolta, aztán besorolta őket a helyükre. Ő maga úgy állt meg, hogy mindegyikre figyelni tudjon.

A kosarakkal a kislányok előbb a templomból érkező menetre figyeltek, aztán meg Ágnes vezénylesére vártak. Az asszony biccentett kicsit a fejével, és a szemét is szűkebbre vette hozzá: lehet! Értettek a szóból a kislányok, s hinteni kezdték kosaraikból a könnyű rózsaszirmot oda, ahol majd elhalad a templomi menet, illatos és szállongva hulló virágeseben taposva az Úrnak ezen az énekes és szent, harangzúgásos ünnepén.

A virághintők az első fölvirágozott sátorig haladtak a menet előtt. Ott mindenki megállt, a hívők oldalra húzódtak, utat nyitva és teret hagyva a supellát hordozóinak. Amikor ez kö-

*Dobó Teréz és Törtei Eszter az egyik
fölékesített sátor bejárata előtt*

zeledett a sátorhoz Firányi plébános fölé emelve, a kislányok akkor már nem hintettek virágot – szíromesőt záporoztattak a lekipásztor elé. A supelláttal félreálltak, az éneklés is abbamaradt, a pap meg hálával telve adta köszönete jelét a gyülekezetnek. Aztán Firányi plébános úr belépett a szentségtartóval egyedül az első sátorba az időközben kétfelől beálló két ministráns között. Letette az asztalra a szentségtartót, letérdelt a zsámolynak öltöztetett hokedlira, köröszött vetett, rövid imát mondott, aztán fölállt, az egyik ministráns átnyújtotta neki a szenteltvízsórót, s Firányi atya megszentelte egyenként a sátor falait, és mindent, ami az asztalon állt; a virágokat a vázákbán.

A pap így járt sorra minden sátrat, végig rózsaszirmos úton. A négy sátor megszentelése után visszarendeződött a menet úgy, ahogyan a templomból vonult a sátrak felé. A nagylányok

fehér lobogóikkal elöl, és amikor elért hozzájuk Firányi plébános úr ságása a supellát alól, elindultak a mögöttük sorakozókkal a templom irányába. Nem mentek be a templomba, hanem jobbra tértek, templomkerülésre. A virágos kislányok újrátöltött kosárái kiürültek lassan, s akkor ők oldalra álltak, megvárták, amíg odaér hozzájuk a menetben oktatójuk és irányítójuk, Ágnes asszony és a férje, a temetőcsősz Dobó Imre. Eléjük álltak be a sorba, és haladtak apró lépésekben az ünnepi vonulókkal, akiket végigkísért útjukon az asszonyok Urat dicsérő és hálálkodó, bűnök alóli föloldozásért is esdeklő éneke a tömjénfüst kesernyész illatában, amely a nagy ministránsfiú kezében lengő füstölőből áradt szét.

A templomkerülés után Firányi plébános úr a sekrestyébe ment, és átöltözött; a szentségtartót átvitte a templomba. A supellát, a kegytárgyak a sátrakból, a lobogók is a helyükre kerültek; a ministránsok leadták ruhájukat és a füstölőt. A sekrestyéből mindenki a sátrakhoz sietett; a plébános csak aztán indult, hogy az ajtót bezárta. A sátrak falairól Ágnes, más asszonyok és nagylányok már szedték le a reggel föltűzdelt virágokat, ürítették a vázákat, osztogatták a szentelt virágot. Mindenki olyan virággal szeretett volna hazaindulni úrnapijáról.

Firányi plébános úr reverendában, kalappal a fején haladt el a díszektől már megfosztott, félig le is bontott sátrak előtt. A templomtól távolabbra eső hivatala és szálláshelye felé, a parókiára tartott.

– Isten áldja, plébános úr – köszöntek el tőle a hívei.

– Dicsértessék a Jézus – fogadta köszönésüket a pap, és a jól végzett munka tudatában, látható elégedettséggel ballagott tovább.

*

Egy Lajos-napon Ágnes kézen fogta szórahajló kislánya unokáját.

– Gyere, kicsim – mondta neki kedvesen –, elmegyünk fölköszönteni a plébános urat.

A másik kezében kis virágcsokrát tartotta az öregedő, kerek kis nagymama. Gondozott kertjében kötötte. A ma is álló, de akkori formájára tartározott és más rendeltetésű plébániahivatal dolgozószobájába nyitottak be a kopogtatásra kihal-

lott „Tessék!” után. Beléptek a magas, masszív ajtón a nagymama és unokája. Ágnes maga elé állította a látvány miatt kicsit vonakodó kislányt – sosem járt még ebben a szépséges szőnyeggel borított szobában –, és bátorításul gyengéden a vállára tette szabad kezét. A plébános föllált munkájából, székéről az asztalon belül, és kissé csodálkozva nézte a váratlan vendégeket.

– Tessék, Ágnes néni – mondta tanácstalanul az asszonynak, és a virágcsokrot nézte.

– Dicsértessék a Jézus – szólalt meg a nagymama. – És éltesse az Isten erőben még egészségben Firányi plébános urat még nagyon sok névnapján is – mondta, és szorított gyöngén a kislány vállán, emlékeztetésül a jövetelükkor esett és nehezen sikerült rábeszélésre, hogy ő is – az unoka – köszöntse majd szépen a papot.

– Isten éltesse – nézett föl zavartan a papra a hatéves kislány, aztán lesütötte szemét. A plébános kijött asztala mögül, s akkor az asszony átnyújtotta neki a virágot.

– Fogadja névnapjára, plébános úr – mondta a papnak.

– Nagyon kedves tőled, gyermekem, és köszönettel fogadom a virágot. Bele is teszem ebbe a vázába – fordult oldalt Firányi atya, és a frissre cserélte a vázában álló hervatag csokrot. Aztán a kislány elé állt, és bal arcát érintette ápoltsima ujjával. A lányka zavartan nézett a papra.

– Neked is köszönöm fölköszöntésemet – mondta a plébános –, és mert tudom, szorgalmasan jársz majd hittanórákra – s a pap most Ágnes asszonyra nézett, mint cinkosára ebben a dologban –, kapsz tőlem valamit.

Firányi plébános akkor reverendája bő zsebébe nyúlt, s egy szem, fényes tapintású tarka papírba csomagolt cukorkát adott a kislánynak. Nagymamája ránézett hunyorítva, hogy meg kell azt köszönni. Tette a kislány, szégyenlősen és halkán.

Amíg a pap és Ágnes templomi dolgokról beszélgettek, addig a kislány már fölszabadultabban, de csodálkozva, hitetlenkedve nézett körül. Olyat, ami ott volt, ő még sosem látott. Nehéz, barna színű, magas, üvegezett könyvszekrények, díszesen faragottak, kulcsokkal zárhatók, polcaik zsúfolva vastag és régi, súlyos könyvekkel. Sötét színű az a nagy, mívesen megmunkált íróasztal is, amelyen a plébános úr dolgozik. És

Ismeretlen, Margit, Terus, id. Dobó Imre, mögötte Žarkov Mari, Franci, ismeretlen

a három szék is olyan faragású. S a kanapé meg a magas, szekrényes falióra; ennek hosszú sétálója végén fényesre csiszolt, kerek nagy réztányér lengett ki jobbra-balra. Éppen kondult is, egyet és jó öblöset, az óra.

Arra eszmélt belefeledkezett szemlélődésében a kislány, hogy megpuhult a kezében a becsomagolt cukorka. Ismerte az ilyen csomagolású cukorkát is, s azt is tudta, hogy az a tejkarameella. Sokszor látta a mindenféle illatú és szagú kis boltban a pléhtetejű, nagy szájú és fekvő helyzetű üvegben, amikor élesztőért vagy egy katula gyufáért, hegyes zacskóba mért, negyed kiló kristálycukorért küldték kis tenyerében szorongatott aprópénzzel. De ízét még nem ismerte annak a cukorkának.

– Mit kaptál a plébános úrtól, kislányom? – kérdezte a nagymama, amikor már jó hazafelé ballagtak a hűvös oldalon. Úgy kérdezte, mintha nem tudta volna.

– Karamellát – mondta a kislány, és meg is mutatta.

– Edd meg, kicsim – mondta a kövér kis nagymama –, mert mind összeolvad a kezeden. Edd

csak meg – ismételte biztatását –, az én fogaimnak már nem tenne jót.

Akkor a kislány kibontotta papírjából a már laposra puhult cukorkát, a nyelvére vette, nyelvével meg – szemét behunyva – a szájába vitte a két-réteges papírról, és szopogatta lassú ízlelgetéssel, amíg csak el nem olvadt teljesen a szájában, s le nem csorgott a torkán a tejkarameella.

*

Dobó Imréék három szép terebély eperfájának nyarakban beérett, lehullott-lerázott, fekete meg fakó színű gyümölcsét mindig összeszedték, és cefrés hordóba öntözgették csempe meg csorba, levert zománcú gyűjtődényeikből mazsatos, epertől ragadós képű, kisebb-nagyobb gyerekeik. Később az unokák dolga lett ez, akikből csak a faluban rúgta tizenöt a port.

Az epercefre ott forrt ki a limlomos kamra sarkában. Fölügyelést a nagyapa tartott fölötte. Napjában kétszer is megkavarta az erjedő moslékot egy lapockával, s amikor leemelte a hordóról a takarót, alóla mindig muslicafelhő rebbent, szemébe is és szájába. A fölügyeletlen kevergetés addig tartott, amíg csak ki nem forrt a cef-

re teljesen, és id. Dobó Imre át nem eresztette kétszer a pálinkafőző Nagy Jóska kazánján rőzsével, hulladék fával, némi venyigével is fűtve alá az izzasztó meleg kazánházban. Sosem volt ő ivó ember, de ha már van a sok eper, kifőzi hát, és ha ihatnékja lesz majd olykor, ne kelljen kocsmáznia. És tudja, hogy mit tölt fityókájába. Ha bűdös is egy kicsit az eperfőzet.

A pálinkája főzéséért unokái is fizettek. Nagy Jóska velük szedette össze fája megrázásakor a földre terített ponyva köré és attól messzire hullott sok lötytyedt eperszemet.

A kamra előtt egy nagyobb helyiség volt, műhelynek is lehetett azt mondani. Főlszerelése nem volt túl választékos: két pár gumicsizma, ásók, lapátok, talicska, néhány kopottas, összedetett nagykötél falba vert kampóra akasztva; rövidebb pallóból négy-öt. A falak körülaggatva előre elkészített szűrős gyászkoszorúkkal. Mert hogy nagyon népszerűtlen foglalkozást űzött egész életében id. Dobó Imre. Ő volt a falu teme-

tőcsőse. S oda a műhelybe volt bekötve Szent Mihály lova, a feketére festett gyaloghintó, amelyet mindenkinek csak egyszer adatik megülni. És nem is tud megnyergeléséről.

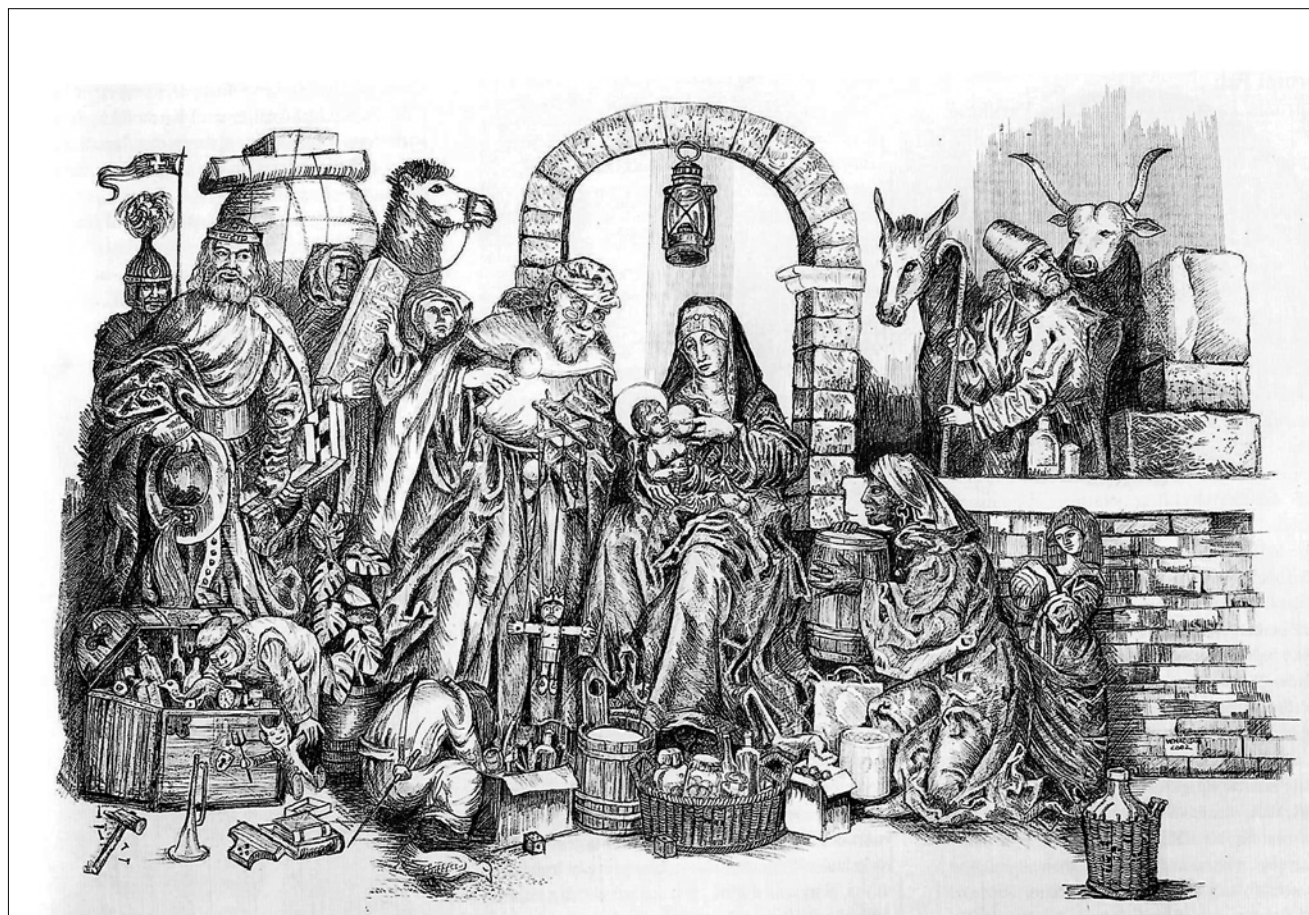
A nála tíz évvel korábban elköltözött, de vele hűségben végig kitartott szül. Remete Ágnes sírját nem bírta megásni a már megaszott öreg temetőcsősz.

*

Rég özvegységben élt már id. Dobó Imre, amikor beszélgetésbe kezdett vele őhozzá képest gyerekkorú ismerőse. Mi mással kezdhetne volna az, mint hogy megkérdezte a tisztelt és idős embert:

- Hát osztán, amúgy hogy van, Imre bátyám?
- Ha már kérdezed, fiam, megmondom: nem olyan nagyon jó’.
- Mért? Mi a híja, Imre bácsi? – így a fiatalabb.
- Tudod, fiam, nem nagyon halogatnak – panaszkolta el a baját az öreg temetőcsősz.

2010. júl. 25.

Háromkirályok

Cédulák XXVII.

– képek a régi Szegedről, na, nem olyan messziről, talán negyedszázaddal ezelőtről, amikor Nikolényi István főszerkesztő fölvelt a Délvilág c. napilaphoz. Némi drámák után ebből Reggeli Délvilág – vagy bennfentesek számára a „lila újság” lett. Utóbb kiderült számomra, milyen szépséges időt tölthettem ott végleges bezárásunkig, vagy két évet. Fontos volt számomra ez a munka, a szabadság mellett, jobbára arról írtam, amiről akartam, ráadásul írásmániám is kiélhettem, szóval, jól éreztem magam. És a kilátás páratlan volt, egyenest a Tiszára, a szerkesztőségi szobához nagy terasz tartozott – szívesen jártam oda. Mindez most onnan jött elő, mert Halász Mici akkoriban uralta a szegedi reklámpiacot, lévén ő szerkesztette a város vezető, tán egyetlen reklámújságát, melynek szlogenjét egy valóságos költő írta, íme: Kezében a kedvenc lapja – minden héten ingyen kapja. Na, ez volt a Szegedi Extra! A költői adottságra jellemző, a kétsoros annyi idő alatt készült el, míg Mici lement ebédelni, igaz, a honor sem maradt el, egy teljes ezres formájában. Ami nagy pénz volt akkor! Szóval, mint előbb már nekifutottam, mindez onnan jön ide, mert reggelente, majd még pár napig, látom a lépcsőházban a többkilónyi reklámkiadványt, melyek újságnak nem mondhatók, bár sokan böngészik. Természetesen elfogult vagyok. Mici néha megkért, írjak egy tenyérnyi, mondjuk, ekorka szöveget, mint itt! Pénzért, de én ingyen is írtam volna... és képzeljék, visszahallottam, olvasták! Több sem kellett a boldogsághoz.

– „A zászlót, a zászlót ne hagyjátok! / Ha minket elfű az idők zivatarja: / Nem lesz az istennek soha több magyarja.” Arany János Az örökség c. versének zárószöve. Mindez onnan, hogy olvasom egy egyetemi oktató nyilatkozatát, mely szerint hallgatói leginkább „magyarul beszélő” külföldiekre hasonlítanak, mert mintha nem tudnának semmit hazánk, hazájuk történetéről. A tanár magyarságtudatot keresett hallgatóinál,

lesújtó hiányt tapasztalt. Helyzetmagyarázattal tele a padlás, de ami korábban, mondjuk, 100 éve, Trianont követően eleven seb – mára ismeretlen homály. Nem az a szörnyű fájdalom hiányzik a lelkükből, amely a tudatlan, cinikus nemzetcsönkítést követte a hazájukból kitelepített és szenvedésükben osztozó magyarok körében. Azt sem ismerik, tartok tőle, nagyon sokan, és távolról sem csak fiatalok, amit a román vagy éppen szerb megszállás jelentett, ez utóbbi például Pécs, Újszeged és más, déli települések esetében. Szeged csak azért nem, mert itt francia csapatok állomásoztak. Minap egy külhoni magyar lelkesedett elcsukló hangon, hogy itt magyarul szurkolhat a meccsen. De az is a képhez tartozik, hogy minap magyar képviselő sürgette a NATO aktiválását a hazai diktatúra fölszámolásában. Hiába, a történelem nem változik. '56-ban az oroszokat hívták be, '68-ban Prágába szintúgy, hát most csak a hívás célzottja változik, ja és a népet még mindig nem lehet leváltani! Szörnyű!

– vidéki mama férje meghalt, a néni elhamvasztatta, majd az urnát hazavitte, és a szekrényre tette. Mint ismerőseinek elmondja, ha fölmege a lányához Pestre, előtte megbeszéli a hamvakkal, a Tatával, vigyázzon a házra, míg ő odavan. Micsoda elmaradottság, vélekedik más, majd kiráz a hideg, teszi hozzá. Igen, nem szoktuk az ilyet kimondani, de jó halottainkat nem egyszerű elengedni. Évezrede visznek a sírra ételt-italt, a megboldogult kedvenc nótáját is elhúzzák neki, de ha éppen sokan vannak a temetőben, hát eldúdolják... Mi, mindenütt csak fél szívvel jelen lévő városlakók a temetőkapuban vett virágot, koszorút viszünk hozzájuk, szembe szökő könnyet morzsolunk, már aki könnyen tud sírni, rosszat nehezen mondunk felőlük, még ha ők akkoriban... Megbocsátunk, ha tudunk. Talán nekünk nehezebb, még itt vagyunk, nélkülük. Ők már lezárták, amit lehetett, megtették, vagy éppen elmulasztották – de mi még itt vagyunk, és

történhet bármi. Ők elmentek, de a szívünkben, elmúlt éveinkből, az életünkben nem. Fura ez, de olykor te is érzed – akik szerettek, velünk maradtak. Egy darabig legalább. És akkor a népszerű hetilap címdalán a csábító cikk címe: Hat jel, amiből megtudhatod, elhunyt szeretteid találkozásának veled. Hja, mindent a vevőért, már ha fizet.

– ki sem merem számolni, mikor történt, legyen elég annyi, az elmúlt évezredben. Véletlenül egy úton mentünk reggel iskolába az osztály legszebb lányával. Akkoriban nem úgy volt, hogy csak úgy odamentél hozzá, és beszélgettetek, ez valahogy nem illett. Most hogy együtt mentünk, amit nem kerülhetett ki, elvégre nem haragudott rám, miért is tette volna, nem volt rá oka, szóval köszöntem, és mellé léptem. Sajnos az iskoláig vezető út nagyon rövidke volt, pedig én boldogan átsétáltam volna mellette a hídon is (akkor még csak egy híd volt Szegeden). Újszegeden történt mindez, ősz felé. Némi összecsapott lépcsőn mentünk föl a Népkert sorra, ami nagy kövekből készült, köztük fűcsomók. Szerettem volna kihasználni az alkalmat, valami fontosat mondani, de ezeken a lépcsőzetes köveken megcsúsztam, és ügyetlenségem leplezve nagyfiúként éktelen csúf szavakat mondtam. Gabi nem szólt semmit, csak anyagi székeségével felém fordult, szürkés-kék szemével rám nézett – nem ütötte meg magad, kérdezte. Esélyem nem volt centivel sem közelebb kerülni hozzá, ezzel a váratlan találkozás adománya elszállt, a kaland véget ért. Egészen kiváló altatóorvos lett egy jelentéktelen férj mellett, sok év után néha találkoztunk a menzán. Sokszor mentem el a házuk előtt Újszegeden, soha nem láttam ott. Talán számontartott titkolt imádójaként.

– a 70 évvel ezelőtti hortobágyi kényszermunkatáborokba elhurcoltakra emlékezünk egy fórumon. A mintegy tucatnyi táborban 10-12 ezer ember raboskodott, köztük a 6 évesen, szüleivel együtt elhurcolt kislány is, ő idézi most föl az életét. Olykor zokogna, de visszatartja könnyeit, próbál tárgyilagos felvilágosítást adni a kérdezőknek. Nem szólt nekik előtte senki, 1950-ben egy nyári hajnalon rájuk törték az ajtót, és teherautóval elhurcolták a családot egy Szeged környéki faluból. Azután 1953 szeptemberében: Magukkal tévedés történt, de soha ne beszéljenek erről senkinek,

mert visszakerülhetnek! – elbocsátó szép szavakkal szélnek eresztették őket. Természetesen ez a bő 3 év elkísérte máig, hiszen nem tanulhatott tovább, a munkahelyén is, sőt már előtte az általános iskolában is gyötörték a „kulák gyereket”, végül is miért lett az apja-anyja lánya! Csupa ősz hajúak vagyunk a teremben, kivétel az emlékező unokája. Ő ugyan hallott a mama történetéről, de kortársai soha. Kádár idején pissenés sem a deportálásokról, mára lehetne róla beszélni – kinek? Tankönyvben, de az egyetemi tárgyak között sem szerepel ilyen tétel, ugyan kít is érdekelne? Azután egy férfi kér szót, mert Vince miatt jött el, aki osztálytársa volt, és elárulta a barátjának – voltak a hortobágyi táborokban. Utána egy idős asszony kérdez: a szomszédok, a Vörösök is ott voltak, ismeri-e esetleg őket az emlékező. Könnyek, ismerte őket, egy darabig egy helyen raboskodtak azokkal a gyerekekkel is. Malmot rajzoltak a porba, jó játék volt, teszi hozzá. Az életünk is.

– egyik reggel azzal köszönt be a műsorvezető, náluk a házban egyre több ajtón ott a stop tábla – itt állj meg, Mikulás! Jó volt hallani a gyermekhangokat is, akik várják a puttyost, és hisznek a csodában, megtalálja őket az Angyal, még ha kórházban vannak is, eljön hozzánk – örvendeznek. Bámultam azon a histórián is, amit egy anyuka mesélt, akinek 19 éves nagyfia megütözközve fogadta a bejelentést, miszerint nem a Jézuska hozza az ajándékot, nem is Ő díszíti a karácsonyfát. Ezt a családtól kapja. Bizonyára jobbak lennénk, ha sokáig hinnénk, egyáltalán hinnénk és remélnénk – de már elfordultunk. Fölnőttünk, harmatos ártatlanságunk tovatűnt. Így jobb? Amikor elveszítjük, szégyenlősen megtagadjuk azt a hajdani gyereket, aki elhitte, amit mondtak neki a felnőttek – csak a világot követjük. Mostanság nincsen mód másként élni, mert lépten-nyomon lenyúlnak, becsapnak, kisemmiznek, ha megérzik – még gyerek vagy, maradtál. Tán késleltetnénk sokan a felnőttiséget, de sürgetjük is. Tizenéves lányok pucérkodnak a szépségversenyen – szorongva nézed, testük már felnőtt, lelkük még szendereg. Csalódnuk kell, fájdalmaktól szenvedni, mire megértik – ha megértik –, ami látszik, nem az a való. Kegyetlen törvény, olykor életre szóló ütés, de mit tehetsz? – viseled, ha bírod. Annak jó, aki fölébredt, túl-

élte, mit ráért a sors, vagy inkább társának, mert maradhatott álmaival? Majd Te válaszolsz, elvégre veled történik!

– egy német város kórházi rendelőjébe minap bement egy ember, és az ott várakozók közül talán őt személyt agyonlőtt. Rövidesen elfogták, de akkorra már magával is végzett. Találomra ölte meg áldozatait, nem keresgélte őket. Ennél sokkalta békésebb, bár a végeredményt tekintve hasonló kimenetelű történetet írt le Thornton Wilder egykori amerikai író majd 100 évvel ezelőtt Szent Lajos király hídja címmel. Elbeszélése egy sok évvel korábbi híd tragédiájáról szól, mely ki tudja, mióta kötötte össze Peru fővárosa, Lima mellett a szakadék két partját, de egyszer csak, 1714. július 20-án délben a mélybe zuhant. A híd fából készült, és hajladozott is a szélben, de a helyiek szépnek tartották – sokan jártak rajta, olykor még az alkirály is. Limában akkor még vallásosak voltak az emberek, így sokan keresztet vetettek a hír hallatán, s imát mondtak, hogy éppen akkor nem jártak a hídon. Egy ferences rendi szerzetes, bizonyos Juniper atya, fiatalember, a szakadék partján üldögélt, és a tragédia után úgy döntött – nagy vállalkozásba kezd! Fölkutatja ennek az öt halottnak az életútját, hogy általuk bebizonyítsa Isten szándékát, mert pillanatnyi kétség sem volt benne, a híd Isten akaratából szakadt le, s akik rajta voltak, eljutottak életük zárókövéhez. Egy kerek évig dolgozott, kutatott éjjel-nappal, s igen nagyon megrémült, amikor a Szent Inkvizíció Lima főterén nyilvánosan elégette irományát. Hja, barátaim, Isten útjai kifürkészhetetlenek, nem egy kis szerzetes, hanem az ember számára is. Mondhatnák a nagyokosok. Mi, többiek meg csak hallgatunk.

– alig 40 évvel ezelőtt, a '80-as években többször jártunk Erdélyben két orvos barátunknál. Egyikük, a későbbi egészségügyi miniszter, B. Ferenc, másikuk egy kis faluban lakott, N. Lajos, utóbb több orvostörténeti könyv szerzője. Rend szerint könyvet vittünk, amiből, lévén általában kortárs magyar vagy külföldi szerzők, nekik hiány volt. Levente barátommal jártunk ott, nekem mindkét hely nagyon messzinek tűnt, ráadásul az utak is nyomasztó állapotban voltak. Gyógyszert, kötszert csak látogatásaink vége felé, az ottani rendszerváltás, pontosabban Ceaușescu bukása után hordtunk, én Szilárd János rektor engedélyével,

egy zsákkal. '89 karácsonyát követő napokban Temesvárra indultunk. Életre szóló élmény volt, hogy a határon az addig undorral felénk tekintő (mi a könyvek miatt izgultunk) fegyveresek majdnem mosolyogva nyújtottak át egy lécdarabra rajzszögezett román zászlót. Egyedi emlékként sokáig őriztem. Délután érkeztünk a kihalt városba, szürkült, és időnként valahol lövéseket hallottunk. Egyébként sem volt barátságos város, azon a délutánon különösen nem. Vendéglátóink örültek mindennek, mi pedig hallgattuk történeteiket. Aznap még, másnap is kijárási tilalom volt Temesváron, és amikor visszaindultunk, még tartott. Tőkés Lászlóról úgy beszéltek, mint a '48-as szabadságharc után Kossuth apánkról. Emlékezetem szerint várakozással tekintettek előre, de valahogy mi több optimizmussal. Ami azt illeti, sajnos nekik lett igazuk. Kifelé menet a határon már újra a régi látvány fogadott – úgy néztek ránk, mint akiket nem vártak, de legalább elfelé mentünk. Utóbb tudtuk meg, hogy Bukarestben még annyira sem dőlt el a helyzet, mint Temesváron.

– itt révedezünk, vagy azt sem, a 21. század elején, a világegyetem és önmagunk kisebb-nagyobb részletének ismeretével, tengernyi tudás birtokában, különféle tárolóhelyeken, ezekből ma már legalább annyi a mobilokon is elérhető, mint a könyvekben – mégsem látszik a kiút. A kísértés már évtizedek óta, hisz' képesek lennénk önön pusztításunkra, de hogy miként gyógyítsuk meg a Föld sebeit, Uram bocsá' tulajdon lelkünk szenvedését – esély sem mutatkozik. Ma sokkal tömegesebb az emberi gazdagság, mint bármikor korábban. Meg a szegényeké is az. A közöny egymás iránt talán együtt jár a földi javak bőségével, amiként magányunk. Esélye nincs tömegméretekben föloldani. Valami nagy, nagy tüzet kéne rakni – melegedni. Lélekben is. Nagy kincs, ha eltalálsz ilyen helyre egyszer is. Elég, ha csak nézheted őket, még szólni sem kell. Nem lesz fehér karácsony, a reggeli műsorvezető erre azt mondja, neki béke van a lelkében – jön az anyukája. A nagymama is leinti a világ bajait – estére itt lesz a kisunokája! Mi végre vagyunk a Földön? Ha eddig nem tudtunk megszabadulni bűneinktől, keserves kínjainktól, minden így folytatódik január másodikán is? Addigra megszületik a Gyermeke – csodát tesz talán velünk, kiáradó reménysége! Ó, Irgalom atyja, ne hagyj el...

Vén Zoltán kisgrafikai kiállítása elé*

A művészettörténet az 1960-as évektől megújuló hazai grafikusművészetet a „magyar grafika reneszánszának”, másutt aranykorának nevezi. Olyan alkotók fémjelzik ez a korszakot, mint pl. Kondor Béla, Csohány Kálmán, Szabó Vladimir, Reich Károly, Gácsi Mihály, Rékassy Csaba – az utóbbiakkal művészsünk több közös kiállításon is szerepelt, Rékassy emlékét idéző kisgrafikáját a tárlaton is megtekinthetjük. Ennek a többnyire a művészetpolitika által elismert vagy csak „túrt” kategóriába tartozó művészek fiatalabb nemzedékének tagja Vén Zoltán. Az idősebbek között meg kell még említenünk – az ex libriseket is készítő – Gross Arnoldot és Kass Jánost. Kass Jánost az elmúlt évben éppen Vén Zoltán, mint a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének elnökségi tagja, javasolta az egyesület nagydíjára, s ő írta a laudációt is, amely megjelent a *Kisgrafika* 2008/2. számában. Nos, így találkozik össze ez a témaválasztásában, kifejezésmódjában, világképében is különböző két nemzedék, hogy szabadon bontakoztathassa ki a maga öntörvényű művészetét.

Vén Zoltán számára ez nem ment zökkenőmentesen. Tíz éve dolgozott a Pénzjegynyomdában, amikor Rékassy Csabával saját örömeikre készített egy 620 Ft-os színes, rézmetszetű, szabályos bankjegyet, amelyen Rékassy az 1999-ben visszavont 500 Ft-oson látható Ady-portré helyén az ismeretlen költőt ábrázolta, amint éppen a garasait számolgatja, míg Vén Zoltán a másik oldalon azt, hogy egy akkurátusan berendezett vegykonyhában hogyan lehet az emberi ürüleből aranyat csinálni. A motívumok vitriolos gúnnyal utaltak a Ft leértékelődésére, ráadásul a

metszetet ki is állították a Nádor Galériában, aminek eredményeként Vén Zoltánnak rövid úton távoznia kellett a Pénzjegynyomdából. Négy évig volt a Bábszínház műhelyvezetője, majd a Pénzjegynyomdában elsajátított ismereteit kamatoztatva (amelyek közé tartozik, hogy az ottani művésztársai biztatták az ex librisek készítésére) szabadúszóként sikerült megélhetést találnia. Napjainkban ő az, aki szinte egyedülállóként műveli a rézmetszés igen munkaigényes eljárását. Kiállításainak, a róla megjelent

publikációknak a felsorolása hosszabb időt venne igénybe, ezért csak azt említem meg, hogy a hazai és nemzetközi – elsősorban kisgrafikai, ex libris – kiállításokon, pályázatokon összesen 22 díjat nyert, kisgrafikái a washingtoni kongresszusi könyvtártól kezdve Japánig számos közgyűjteményben (legtöbb az Iparművészeti Múzeumban) megtalálhatóak. Az 1992-ben Prágában róla megjelent könyv 13 eredeti metszetét tartalmazza, 2004-ben háromnyelvű tanulmánykötet jelent meg munkásságáról. (Dr. Mezei Ottó – Szokolczay Lajos – Fehér Béla – Wehner Tibor: *Vén Zoltán*, 85 lap.)

A fonyódi közönség Vén Zoltán nagyobb méretű képgrafikáit az elmúlt esztendőben tekinthette meg a helyi múzeumban, dr. Géger Melinda művészettörténész megnyitóját az *Új Művészet* 2008/10. számában olvashatjuk, de tudósított róla dr. Soós Imre a *Kisgrafika* 2008/3. számában is. Vén Zoltán, aki – elsősorban határon túli gyűjtők részére – több mint félezer kisgrafikát készített, nemcsak a magyar grafikusművészet jó hírét népszerűsíti világszerte, hanem a magyarság sorskérdéseit, történelmi, kulturális hagyományait is megismerteti. A romániai falurombo-

lás ellen tiltakozó kisgrafikáját egy olaszországi pályázaton mutatták be, a grafikát és az annak kapcsán vele készült interjút egy helyi napilap közölte, a grafikából Amerikában plakát készült. De itt láthatjuk a kiállításon a reneszánsz éve alkalmából egy német gyűjtő részére metszett ex librisét, amely Mátyás királyunk pazar udvartartását jeleníti meg, amikor Galeotto Marzio talán éppen a királyról szóló könyvét nyújtja át az uralkodónak, amelynek címlapján – a művész diszkkrét, ám utánozhatatlan humorát jelezve – *Ex libris Vén Zoltán* felirat olvasható, netalántán még azt a lehetőséget is felidézve, hogy az igazán méltó ajándék az ő ex libriseit tartalmazó kötet lehetne. Szanka Rózsa részére készített ex librisén Vörösmarty Mihály *Gondolatok a könyvtárban* című költeményének bizakodó, biztató sorai jelennek meg egy nyomtató hengerei közül kibújó lapon, ám a kép komor, sötét háttere, a leplek halmaza az „*Országok rongya! könyvtár a neved*” hangulatát teremti meg, nem beszélve arról – ha jól megfigyeljük, akkor láthatjuk –, hogy a leplek alól egy kéz nyúlik ki, majd felfedezzük – a mintegy végső elmúlást idéző – a hozzá tartozó testet is. Karinthy Frigyes portréján (ez is díjat nyert) az író ismert műtétére utalva, a koponyájában mindenféle szerkentyűk – köztük egy mozdony, utalva az *Utazás a koponyám körül* című regényre – jelennek meg. A híres holland grafikus Maurits Cornelis Escher sokféle mértani témát feldolgozott. Közismertek azok a metszetei, amelyeken több irányban is periodikus minták ismétlődnek. Ezeken pontosan egymáshoz illeszkedő témák töltik ki a képet, számos művét egyetlen alakzat tükröképéből szerkesztette. Vén Zoltán a *Sic Itur Ad Astra Herr Escher* című emléklapján ugyanez a kompozíciós eljárás köszön vissza. Egy zárt, geometriai alakzatból különleges lények öltögetik a nyelvüket az űrben repdeső modern gépekre, az egyiken feltehetően Escher mester portréja is feltűnik. Lázár Ervin hetvenedik születésnapjára készült kisgrafikáján – az író szellemes névadásaira utalva a metszeten Pázár Levin olvasható – Lázár írásainak jellegzetes hőseit jeleníti meg.

Néhány orvosi vonatkozású grafikát is láthatunk a kiállításon, bizonyára a tárlat háziasszonyának a foglalkozására is utalva. Készítésükre már a középkorban is vállalkoztak. Így 1509-ben id. Lucas Cranach Dietrich Block orvos számára

Wittenbergben fába metszette a feltehetően legelső orvosi témájú ex librist, amely Szent Kozmát és Szent Domjánt ábrázolja. Az orvosok védőszentjeit Vén Zoltán is egy gazdag kompozíción jeleníti meg, amelynek különböző, jóízű mozzanatait hosszabban kommentálhatnánk. Ehelyett inkább egy kevésbé ismert mitológiai alakot, Hyrieust, az urológia „nagyapját” ábrázoló metszetről szólok néhány szót. Bár önmagában is figyelemre méltó a lenyűgött birka bőre előtt álló figura, ám ahhoz hogy megértsük, tudnunk kell, hogy a legenda szerint akkor születhetett gyereke, ha a bőrre vizel: ezt a jelenetet figyelni ki a háttérben kukucskáló Zeus.

Vén Zoltán művészetének ez a sokoldalúsága, az egyéni értelmezésekre lehetőséget nyújtó, kifogyhatatlan fantáziája járul hozzá ahhoz, hogy grafikáinak szemlélése során mozgósítsa a képzelőerőnket, bennünk is elinduljon, megmozduljon valami.

Művészetének a legfőbb ihletői az egyetemes kultúra szellemi és tárgyasult hagyományai. Munkáiban nem korlátozódik a figurális és tárgyi elemek átvételére, ezeket ízlése szerint módosítja, újabb motívumokkal gazdagítja. Így jön létre a sajátos Vén Zoltán-i humor, amely a szelíd ironiától a groteszk érintésén át a végzetes szarkazmusig ível. Jó példa erre az a metszete, amelyen a teremtő, természetesen kezében egy pohár borral, elnézően tekint a Bábel tornyát építők veszekedő hadára. Vagy a *Bolondok hajója* című, sokféle figurát, jellemrajzot minuciózus aprólékossággal megteremtő, kis mérete ellenére is monumentálisnak tűnő kompozíciója.

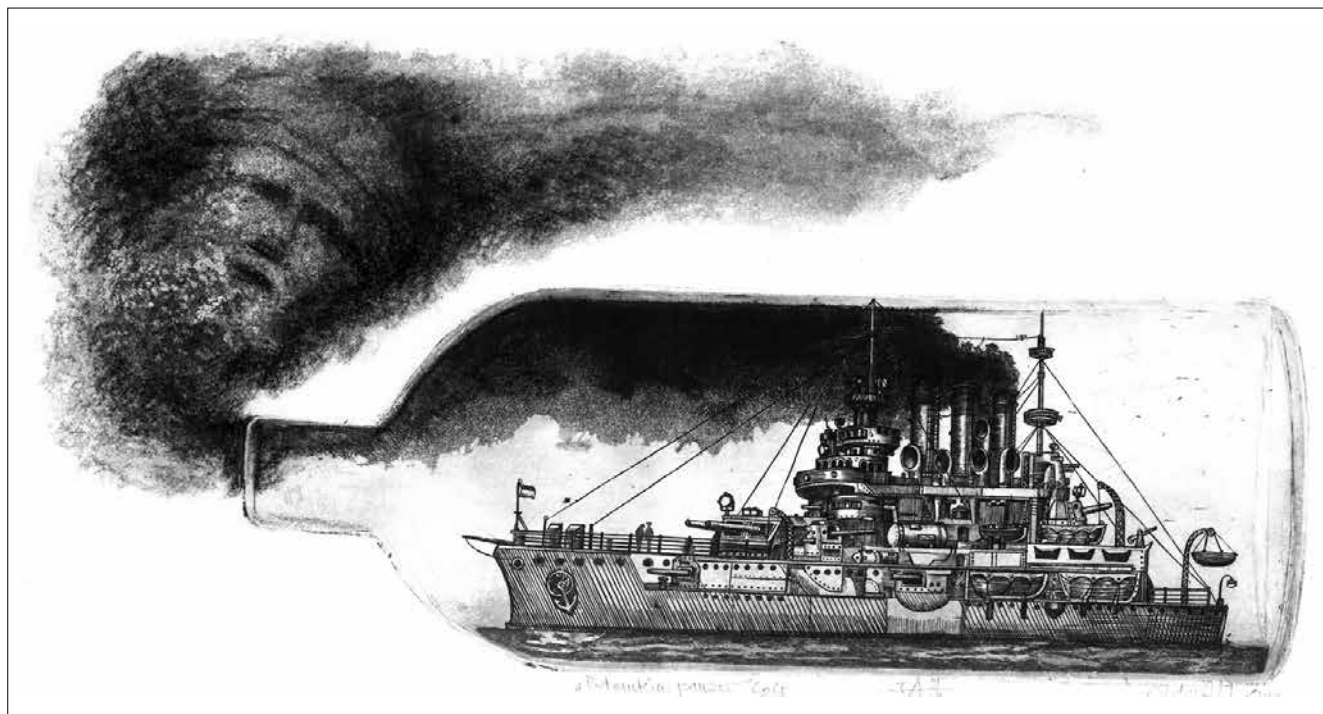
A kiállítás címe *Hex, szex, ex libris*, természetesen zömmel e tárgykörökhöz kapcsolódó grafikák kerülnek bemutatásra. A hex boszorkányt jelent (gondoljunk csak a hexensusszra, amit népiesen boszorkánylövésnek is neveznek). Tudjuk, a boszorkány a néphit szerint természetfeletti, démoni képességekkel rendelkezik, s az ördöggel, a sátánnal szövetkezve tör ellenünk. Vén Zoltán boszorkányos leleményességgel fogalmazza meg Remete Szent Antal megkísértéseit, Magdalai Szent Mária Magdolnát, aki a Biblia szerint „egészen” megszállott volt, mindenestül a démonok hatalmában állt, míg Jézus kiszabadította őt a gonosz hatalmából, és hét ördögöt űzött ki belőle. Külön kell szólnunk a Goethe és Bulga-

kov nyomán felidézett legnagyobb boszorkány-ünnep, a Walpurgis-éj ábrázolásairól. Mephisto hiába vezeti Faustot a varázslatok keltő pokoli ünnepre, a bálon előtte megjelenő Margaréta árnya bűntudatot kelt benne, s az éj elmúltával a börtönbe siet, hogy megmentse őt. Bulgakov regényében a sátán (Woland) szellemidéző széánján, a regénybeli Walpurgis-éjen Margarita vállalja a háziasszony szerepét, azaz a lemeztenítendő próbatételt (ezt láthatjuk a metszeten), hogy hősiességével és tisztaságával megmentse szerelmét, a mestert. Mindez az önként vállalt áldozatnak, az újjászületésnek a jelképe is, hiszen – mint a regényben olvashatjuk – Margarita élete valójában megsemmisül, de új életre kel szeretett mesterével együtt. Vén Zoltán metszetei olyan szinten képesek reflektálni a művekre, hogy azok már a szöveggel konkuráló, önálló metaforikus ábrázolások. Nem a szöveg újraírására, hanem szinte annak nyomán újrateremtésére, értelmezésére vállalkozik. Metszetei a fantasztikum és realitás különös szötteiseivel, sejthető és nyilvánvaló utalásaival, gazdag jelentésrendszerével, mint korábban említettem, különös és sokféle értelmezési lehetőséget megteremtő alkotások. Ha tárgyukban különböznek is, következetesen épülnek egymásba, a váltakozó közlésmódot, szemléletmódot egyaránt tükrözve. Szent Antal megkísértései vagy az aranyborjú imádását ábrázoló kisgrafikái egyaránt a mi kísértetéseinket és az azokon való győzelmeink lehetőségeit idézik fel. Mária Magdolnát ábrázoló metszete is azt sugallja, hogy Jézus tanítása szerint a gonoszságért, a sötétségért nem lehet egyszerűen csak a Sátánt (jelképesen használva ezt a fogalmat) felelőssé tenni, az ember önmagának is felelősséggel tartozik tetteiért, bűneiért, ám van megbocsátás, ha ezekkel szembesülni tud. Vén Zoltán művészetének, hiába is nevezik olykor a „világ leghumorosabb alkotójának” (prof. Videm Stránsky), vagy „vigalmak dévaj krónikásának” (Szakolczay Lajos), ez az igazi titka, mondhatnánk, ezért egyetemes a világ minden táján.

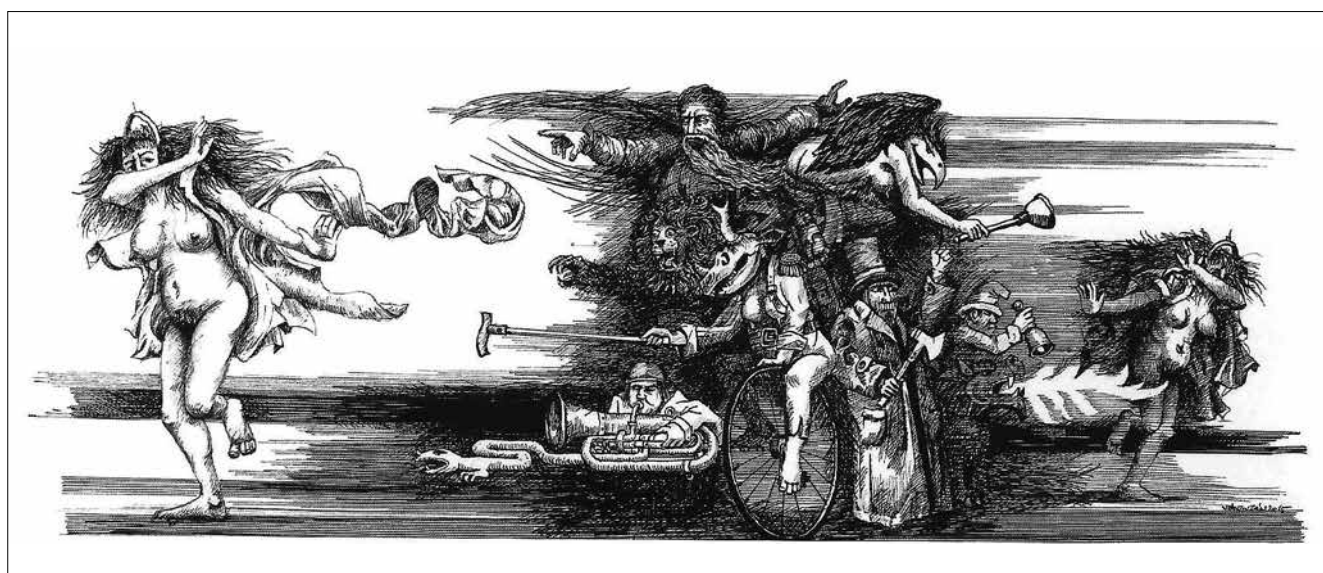
S végül a sex librisekről, amelyek persze szintén összefüggésben vannak megkísértettségünkkel. Hadd hivatkozzak két kiállítási katalógusra. Az első az 1991-ben az Árkád Galériában rendezett *Erotika a kortárs magyar grafikában* című tárlathoz készült. Bevezetőjéből kiderül,

hogy a megelőző 46 esztendőben nem rendeztek erotikus műveket bemutató tárlatot Magyarországon. A 46 kiállító művész közül éppen Vén Zoltán egyik, *Szextázis* című metszetének (ami a kiállításon is szerepel) a részletét közlik a címlapon. S ha valaki bármilyen módon szentségtörésnek érezné azon az angyalok meglepő módon történő ábrázolását, akkor el kell mondanom, hogy a metszet a híres barokk szobrász, Bernini Szent Terézt ábrázoló művének a parafrázisa, sajátos átköltése. A szobrot, amelyen „a vallásos önkívület finom erotikával párosul”, egyébként Szent Teréz „megkísértetése”, másutt „elragadtatása”, később „extázisa” címmel tartják számon a művészettörténetben. Egy másik, 2000 szeptemberében a Képcsarnok Derkovits Galériájában rendezett *Szextember – Erotika a kortárs művészetben* című kiállítás meghívóján is az ő metszetét láthatjuk. A „Műteremlátogató” dáma egy lornyonnal a kezében tanulmányozza az ókori ábrázolások, szobrok alapján felidézett erotikus jeleneteket. Egy másik metszetén Évát a kígyó, azaz a Sátán nem az almával, hanem a test gyönyörével kísérti meg, jól árulkodik erről, hogy a kígyóként ábrázolt sárkányfogú lénynek merre fordul a farka... És folytathatnám a sort. Vén Zoltán erotikus lapjai, szex librisei, mint számos, itt most nem látható grafikája, groteszk és humoros, valamilyen „csak azért is”-kedv hozta létre őket, hiszen minden kissé komikus, ami furcsa és szokatlan. Márpedig az erotika, a szex – ha csak nem a pornográfiáról beszélünk – többnyire rejtett és titkolt, tehát meglepő és furcsa, ha a szemünk elé kerül. Különösen, ha olyan mértékben szembesülünk vele, mint *Az ideális férfi* című lapján. Vén Zoltán a szex librisein a humort, a mosolygást, a somolygást szimpatikussá melegíti úgy, hogy semmin sem nevetünk olyan jóindulattal, mint az erotikán. Az ő grafikáin az erotika olyan rendíthetetlen örökkévalóság, hogy kacagásunk hullámai ártatlanul csurognak le róla, mert minden egyéb feltételezés ellenére nála az erotikus humor a legártatlanabb és a legjobb indulatú.

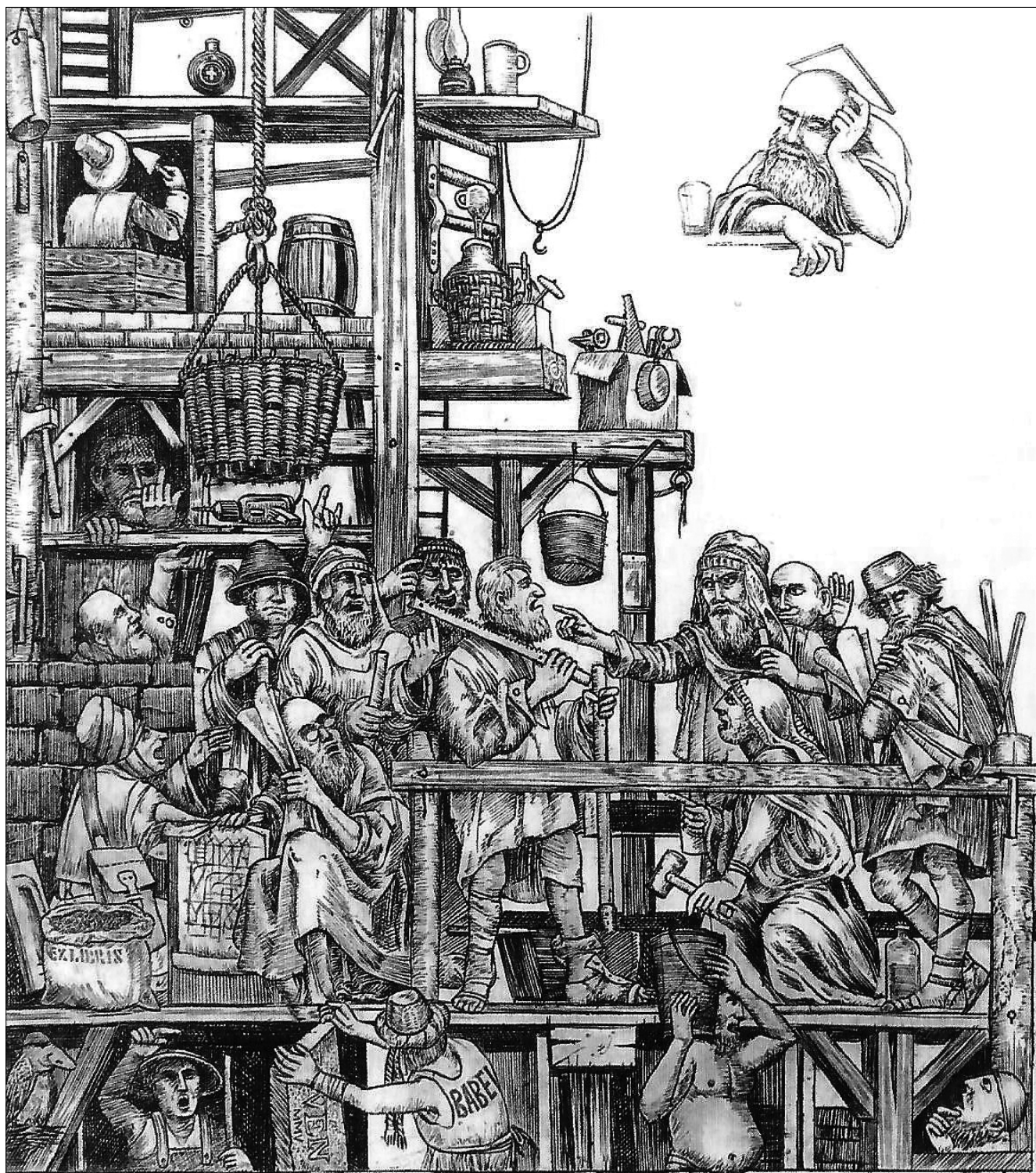
* A Feng Shui Galériában, Kaposváron, 2009. május 29-én, dr. Fauszt Terézia főorvos asszony és Schultz Ferenc galériavezető köszöntője után elhangzott megnyitóbeszéd szerkesztett szövege.

Patyomkin cirkáló

Skizofrénia

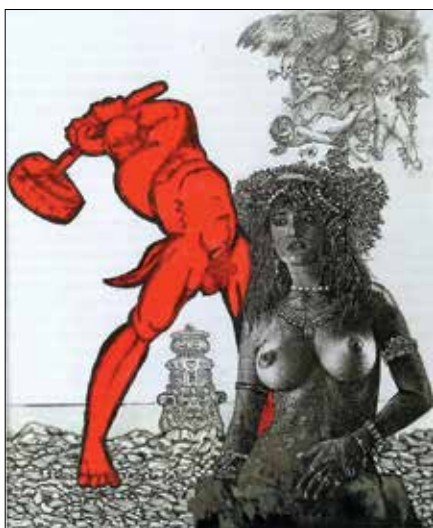
Bábel

E számunk szerzői

Arató Antal	nyugalmazott könyvtáros, Székesfehérvár
Bencze Izabella	közíró, jogász, Budapest
Borsányi Katinka	költő, Veneto
Botlik József	történész, Budapest
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Döbrentei Kornél	költő, író, Pomáz
Gutai István	író, nyugalmazott könyvtáros, Paks
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Hódi Sándor	író, pszichológus, Ada
Huszár Zoltán	közíró, Horgos
Iancu Laura	költő, néprajzkutató, Velence
Kondor Katalin	közíró, újságíró, Budapest
Makkai Béla	történész, Budapest
Mezey Katalin	költő, író, Budapest
Radnai István	költő, Budapest–Szeged
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Szabó Ferenc SJ	költő, teológus, Budapest–Róma
Szabó Frigyes	író, Magyarakanizsa
Tráser László	író, újságíró, Szeged
Túri Gábor	műfordító, közíró, Magyarakanizsa

Arakhné, a pókkirálynő

Pandóra születése

Trófea (Ghisi–Belanger-parafázis)

A gyógyítás kezdete

Christophorus Columbus

Embert keresek – Noé és Diogenész

Aphoteca

Berlioz és Bulgakov

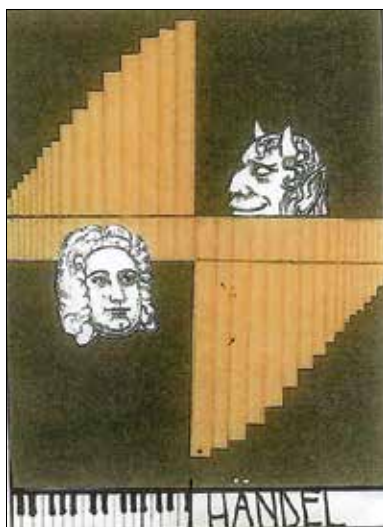
Csak azért is!

Fúvósok

Trió

Händel

Muszorgszkij: Éj a kopár hegyen

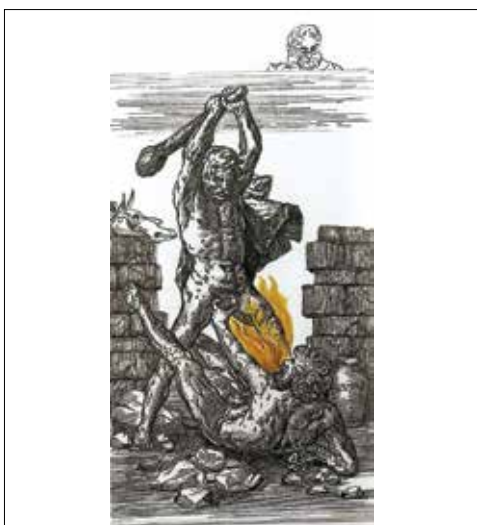
In memoriam Wagner

Music

Rigoletto

Hercules és Cacus

Ptah – 1.

Jupiter és Juno

Marssal társalkodó Murányi Vénusz

Fortuna

Európa és a bika

Daidalos és Minotaurus

Angelus à la Dalí

In memoriam Magritte

Hórák

Dürer-parafrazis

Párák

In memoriam M. C. Escher

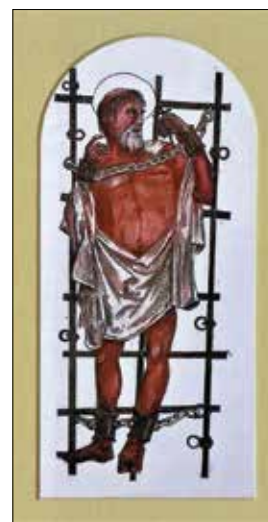
Bruegel Budapest

Szent András, a bakterok
védőszentje

Szent Jeromos a cellájában

Szent Lőrinc

Szent Kristóf

Szent Arsen, a kosárfonók
védőszentje

Szent Ferenc prédikál a halaknak

Szent Vitus

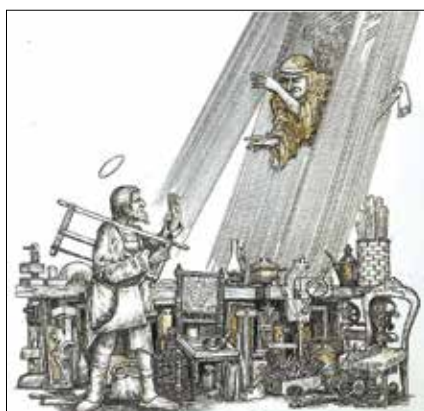
Szent Medárdus

Szent Mihály

Ábrahám és Izsák

Angyali üdvözlés Szent Józsefnek

Az állatok teremtése (Meister Bertram tiszteletére)

Bukott angyal

Háromkirályok – 1.

Szent Antal megkísértése

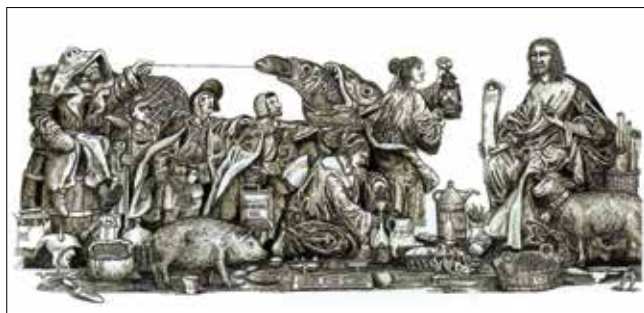
Noé

Mária mennybemenetele

Bűnbeesés

Krisztus parabolái

Káin

Szent József átadja virágzó botját a kettéfűrészelt Szent Simonnak

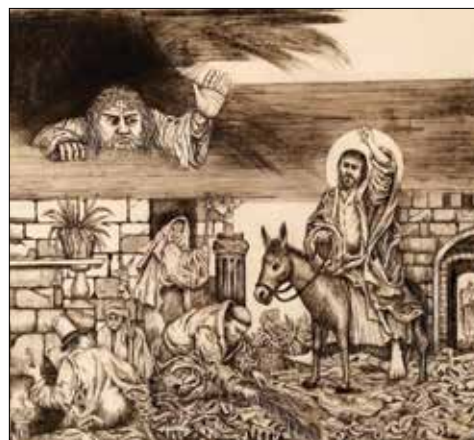
Hitetlen Tamás a Getsemáne-kertben

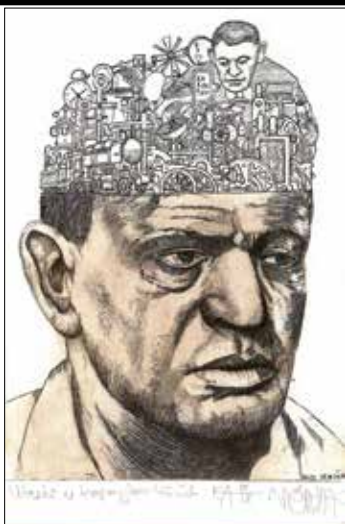
Jézus a Getsemáne-kertben

Jézus születése

Bevonulás Jeruzsálembe – Virágvasárnap

Utazás a koponyám körül

Vörösmarty Mihály

Krúdy és Tamási Áron

Berzsenyi

Berzsenyi Dániel